

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE’DE KRİTİK ENERJİ ALTYAPI GÜVENLİĞİ:
BAKÜ-TİFLİS-CEYHAN HAM PETROL BORU HATTI ÖRNEĞİ

FİKRET ORÇUN KEÇECİ

BOLU-2013

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE’DE KRİTİK ENERJİ ALTYAPI GÜVENLİĞİ:
BAKÜ-TİFLİS-CEYHAN HAM PETROL BORU HATTI ÖRNEĞİ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Yüksek Lisans Tezi

HAZIRLAYAN

Fikret Orçun KEÇECİ

DANIŞMAN

Doç. Dr. Rasim Özgür DÖNMEZ

Bolu-2013

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE,

FİKRET ORÇUN KEÇECİ'ye ait **“TÜRKİYE'DE KRİTİK ENERJİ ALTYAPI GÜVENLİĞİ: BAKÜ-TİFLİS-CEYHAN HAM PETROL BORU HATTI ÖRNEĞİ”** adlı çalışma, jürimiz tarafından **ULUSLARARASI İLİŞKİLER** Anabilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir. *(Tez Savunma Tarihi: 01.07.2013)*

Akademik Ünvan ve Adı Soyadı

Üye (Tez Danışmanı)	:Doç. Dr. Rasim Özgür DÖNMEZ	İmza
Üye	:Doç. Dr. Ali YAMAN	İmza
Üye	:Yrd. Doç. Dr. Nahide KONAK	İmza

Sosyal Bilimler Enstitüsünün Onayı

Prof. Dr. Yahya Mustafa KESKİN
Enstitü Müdürü

Yüksek lisans olarak sunduğum, **“Türkiye’de Kritik Enerji Altyapı Güvenliği: Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Örneği”** başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim. 01/07/2013

Fikret Orçun KEÇECİ

ABSTRACT

Critical Energy Infrastructure Security in Turkey: Instance of the Baku-Tbilisi-Ceyhan Crude Oil Pipeline

KEÇECİ, Fikret Orçun

Master of Arts, International Relations

Security approaches have begun to transform since the 1970s and this transition process has continued after the collapse of Soviet Union. In spite of returning to the traditional security approaches after the September (9/11), 2001 attacks, the new approaches have strengthened their position in the literature. For this reason, energy and energy security constituted a priority in agendas of countries in the last decade and caused to serious competition geopolitically in this area. The Western countries have begun to develop various action and protection policies in this topic. In this sense, Turkey has begun to developing policy embodying itself in the Baku-Tbilisi-Ceyhan Crude Oil Pipeline commissioned in 2006. However, Turkey has remained behind the many Western world countries because of its the specific dynamics or own sense of security in terms of critical infrastructure security.

In this regard, the aim of the study is to understand how Turkey provides critical energy infrastructure security by comparing Turkey with its correspondents in the world focusing on the strong and weak sides of the country. The securitization approach of the Copenhagen school is used as a tool to understand the perception of Turkish state elite on critical infrastructure security.

Key Words: Security Approaches, Energy Security, Pipelines, The Baku-Tbilisi-Ceyhan Crude Oil Pipeline, Critical Energy Infrastructure Security

ÖZET

Türkiye’de Kritik Enerji Altyapı Güvenliği: Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Örneği

KEÇECİ, Fikret Orçun

Yüksek Lisans, Uluslararası İlişkiler

Yüksek lisans tez çalışması, Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı örneği kapsamında Türkiye’de kritik enerji altyapı güvenliğini incelemiştir. Sanayi Devrimi’nden itibaren, enerjinin her geçen gün daha önemli bir konuma yükseldiği görülmektedir. Enerjinin, 11 Eylül 2001 terör saldırıları sonrasında Kopenhag Okulu dâhilinde “güvenlikleştirme yaklaşımı” çerçevesinde incelendiği ifade edilebilmektedir. Enerji ve enerji güvenliği, başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere pek çok ülkede ulusal güvenlik konusu kapsamına alındığı görülmektedir. Özellikle petrolün elli yıllık bir ömrü kaldığı kabul edildiğinde, enerji ve enerjiye duyulan ihtiyaç, kaynak arzı, transit ülke ve talep ülkelerinden oluşan boru hattı güzergâhlarını ve nakil yollarıyla birbirlerine ulaştırılmasını zaruri kılmıştır.

Buradan hareketle, Türkiye’nin kritik enerji altyapı ve enerji güvenliği incelenmeye çalışılmış, bu inceleme sırasında dünya örnekleri ile karşılaştırmalar yapılarak Türkiye’nin mevcut konumu ve algısının ortaya çıkarılması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik Yaklaşımları, Enerji Güvenliği, Boru Hatları, Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı, Kritik Enerji Altyapı Güvenliği

Aileme...

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın her safhasında yanımda olan, maddi ve manevi olarak tüm desteklerini benden esirgemeyen, kıymetli biricik ailem; annem Dilek KEÇECİ, babam Avni KEÇECİ ve kardeşim Fikret KEÇECİ'ye; akademik hayata girmeme vesile olan ve tüm tez aşaması sürecinde bana zamanını ayırarak değerli fikirlerini benimle paylaşan, bana örnek teşkil eden, tartışmaları ve her türlü eleştirileriyle yolumu aydınlatan, bana güvenerek destek olan saygıdeğer hocam, tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Rasim Özgür DÖNMEZ'e en içten saygı ve şükranlarımı belirtir, teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans ders döneminde, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Öğretim Üyeleri'ne bana olan katkı ve her türlü yardımlarında dolayı teşekkürü bir borç bilirim. Bunun yanında, tez çalışması aşamasında beni kırmayıp değerli zamanlarını ayırarak randevu veren ve tez konumla ilgili görüş ve önerilerini benimle paylaşan; BP İletişim ve Dış İlişkiler Direktörü Sayın Murat LeCOMPTE'a, BTC Kurumsal Sosyal Sorumluluk Müdürü Sayın Şükran ÇAĞLAYAN'a, BTC Sürdürülebilir Kalkınma Girişimi Koordinatörü Sayın Yasemin UYAR'a, BIL Kamu ve Halkla İlişkiler Şefi Sayın Melik Zafer YILDIZ'a ve BIL Genel Müdür Danışmanı Sayın Serkan DOĞANTEKİN'e teşekkürlerimi sunarım.

Sosyoloji Bölümü öğretim üyesi Sayın Yrd. Doç. Dr. Nahide KONAK'a ve Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi Sayın Doç. Dr. Ali YAMAN'a yazmış olduğum tezi okuyarak yönelttikleri eleştiriler ile yapmış oldukları pozitif katkılardan dolayı kendilerine müteşekkirim. Bunun yanı sıra, tez çalışmasının yapılmasına dolaylı olarak katkı sağlayan ve adları ekli kaynakçada geçen tüm akademisyenlere, araştırmacılara ve yazarlara teşekkürlerimi belirtirim.

Tez sürecinde bana destek olan ve beni yalnız bırakmayan arkadaşlarım; Çiğdem DEMİRBİLEK, Önder BOZKURT, Yusuf KARA, Ozan YILMAZ, Mahmut BOZKURT'a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ABSTRACT.....	i
ÖZET	ii
TEŞEKKÜR	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	x
ŞEKİL, TABLO ve HARİTALAR.....	xv
ÖNSÖZ	xvi
GİRİŞ.....	1

BÖLÜM-I

YENİ GÜVENLİK KAVRAMI ve ENERJİ GÜVENLİĞİ SORUNSALI

1. Yeni Güvenlik Yaklaşımları ve Güvenlikleştirme (Securitization) Kavramı.....	7
1.1. Realist ve Neo-realist Paradigma Bağlamında Soğuk Savaş Güvenliği.....	8
1.2. Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Yaklaşımları	10
i. Eleştirel Güvenlik Yaklaşımı.....	12
ii. Post-Modern Güvenlik Yaklaşımı	13
iii. Feminist Güvenlik Yaklaşımı	14
iv. İnşacı (Constructivist) Güvenlik Yaklaşımı	16
1.3. Kopenhag Okulu Güvenlik Yaklaşımı ve Eleştirisi.....	17
a) Güvenlikleştirme (Securitization)	20

b) Güvensiksizleştirme (Desecuritization)	22
c) Güvenlik Sektörü	22
d) Bölgesel Güvenlik	24
Kopenhag Okulu'nun Eleştirisi	25
1.4. Aberystwyth Okulu Güvenlik Yaklaşımı	26
1.5. Güvenlik-Algı İlişkisi	29
1.6. Güvenlik Riski ve Tehdit	31
1.6.1. Realist Güvenlik Çalışmalarında Güvenlik Tehditleri	33
1.6.2. Neo-Realist Güvenlik Çalışmalarında Güvenlik Tehditleri	34
1.6.3. Kopenhag Okulu'nun Güvenikleştirme Yaklaşımında Güvenlik Tehditleri	35
1.6.4. 11 Eylül Öncesi ve Sonrasında Küreselleşen Güvenlik Algısı	37
2. Enerji Güvenliği Sorunsalı	41
2.1. Enerji Güvenliği ve Enerjinin Güvenikleştirilmesi	41
2.1.2. Enerji Güvenliğinde Arz-Talep Güvenliğinin Sağlanması	46
2.1.3. Enerji Naklinin Güvenlikli Hale Getirilmesi	48
2.1.4. Enerji Kaynaklarının Fiyat Güvenliği	51
2.1.5. Enerji Kaynaklarının Farklılaştırılması ve Dağılımı	53
2.1.6. Enerji Güvenliğinin Uluslararası Güvenliğe Yansımaları	57

BÖLÜM-II

ENERJİ KORİDORU ve TÜRKİYE

1. Türkiye'nin Mevcut Enerji Yapısı	60
---	----

2. Türkiye'nin Enerji İhtiyacı ve Stratejisi	62
3. Türkiye'nin Enerji Politikaları ile Mevcut ve Yapımı Muhtemel Olan Boru Hattı Projeleri: Transit Enerji Koridoru Statüsü	67
3.1. Türkiye'deki Mevcut Boru Hatları	72
a) Türkiye'den Geçen Ulusal Boru Hatları	72
i) Batman-Dörtyol Ham Petrol Boru Hattı	72
ii) Ceyhan-Kırıkkale Ham Petrol Boru Hattı	72
iii) Şelmo-Batman Ham Petrol Boru Hattı	72
b) Türkiye'den Geçen Uluslararası Petrol ve Doğal Gaz Boru Hatları	73
i) Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı	73
ii) Kerkük-Yumurtalık (Irak-Türkiye) Ham Petrol Boru Hattı	73
iii) İran-Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı	75
iv) Mavi Akım (Blue Stream) Doğal Gaz Boru Hattı	75
v) Bakü-Tiflis-Erzurum (BTE) Doğal Gaz Boru Hattı	75
vi) Türkiye-Yunanistan-İtalya Doğal Gaz Enterkonektörü (TYİE)	76
vii) Rusya Federasyonu-Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı	76
c) Yapımı Gerçekleşecek Olan Boru Hattı Projeleri	76
i) Trans Anadolu Boru Hattı Projesi (TANAP)	76
ii) Arap Doğal Gaz Boru Hattı Projesi	77
iii) Irak-Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı Projesi	77
iv) Samsun-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi	77
v) Trans Adriyatik Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (TAP)	77
vi) Nabucco Doğal Gaz Boru Hattı Projesi	78

BÖLÜM-III

BAKÜ-TİFLİS-CEYHAN (BTC) HAM PETROL BORU HATTI ve HATTIN TÜRKİYE'YE ETKİSİ

1. Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı Süreci ve Jeopolitik Önemi	82
2. Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı'nın Türkiye'ye Kazandırdıkları	94
2. 1. BTC Ham Petrol Boru Hattı'nın Politik Açıdan Değerlendirilmesi	95
2. 2. BTC Ham Petrol Boru Hattı'nın Stratejik Açıdan Değerlendirilmesi	97
2. 3. BTC Ham Petrol Boru Hattı'nın Türkiye Ekonomisine Getirileri	100
2. 4. BTC Ham Petrol Boru Hattı'nın Toplumsal Etkileri	102
3. Boru Hattı Diplomasileri ve Önemli İşlevleri	104
4. Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı Projesi Kapsamında Yapılan Projeler ve Bunların Halka Yansımaları	107
4. 1. Toplumsal Yatırım Programları (TYP)	109
4. 2. Çevresel Yatırım Programları (ÇYP)	113
4. 3. Bölgesel Kalkınma Girişimi (BKG)	117
a) İşletme Geliştirme	117
b) Etkin Yönetişim	117

BÖLÜM-IV

KRİTİK ENERJİ ALTYAPI GÜVENLİĞİ ve KRİTİK ENERJİ ALTYAPI GÜVENLİĞİ ALGISI

1. Kritik Altyapının Tanımı ve Mevcut Durum Değerlendirilmesi	120
2. Kritik Enerji Altyapısı ve Enerji Güvenliği	125

2. 1. Türkiye’de Kritik Enerji Altyapı Unsurlarının Güvenliği ve Mevcut Durum.....	126
2. 2. Kritik Enerji Altyapı Unsurları Güvenliği ve Enerji Güvenliği Politikalarında Türkiye’nin Rolü.....	128
a) Terör Faaliyetleri ve Sabotajlar	128
b) Siber Saldırı ve Tehditleri	129
c) Hırsızlık ve Vandalizm	130
d) Doğal Afetler.....	130
2. 3. Kritik Enerji Altyapı Unsurları Güvenliğinin Sağlanması ve Ortaya Çıkan Tehditler	133
a) Kritik Bilgi Altyapı Koruması (CIIP); Siber Güvenlik Boyutuna Odaklanma.....	133
b) Enerji Altyapı Koruması, Yönetişim ve Uluslararası İşbirliğinin Genişletilmesi.....	134
c) Kamu-Özel Sektör Ortaklığı; Yeni İlişkiler ve Zorluklar.....	134
i) ABD.....	135
ii) Ulusal Altyapı Danışma Konseyi	135
iii) Avrupa İşbirliği ve Güvenlik Teşkilatı (AGİT)	136
2. 4. Boru Hatlarının Korunması ve Güvenliğinin Sağlanmasında Ortaya Çıkabilecek Sorunlar.....	139
2. 5. Kritik Enerji Altyapı Güvenliğinin Sağlanması Amacıyla Alınması Gereken Önlemler	143
A. Caydırıcılık ve Önleme	144
a) Bilinçlendirme ve Bilgilendirme Faaliyetleri	144
b) Hukuki Açıdan Alınan Önlemler	144
c) Fiziki ve Teknolojik Önlemlerin Kuvvetlendirilmesi.....	145

d) İnsan Temelli Alınan Tedbirler.....	145
B. Tespit.....	145
a) İnsan Faktörü	146
b) Teknolojik Donanım ve İmkânlar.....	146
C. Müdahale.....	147
3. Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı Güvenlik Yapılanmasında Ülke Karşılaştırmaları.....	149
i) Azerbaycan Cumhuriyeti'nin BTC Ham Petrol Boru Hattı'na Karşı Güvenlik Yapılanması.....	150
ii) Gürcistan Cumhuriyeti'nin BTC Ham Petrol Boru Hattı'na Karşı Güvenlik Yapılanması.....	154
iii) Türkiye Cumhuriyeti'nin BTC Ham Petrol Boru Hattı'na Karşı Güvenlik Yapılanması	157
4. Kritik Enerji Altyapı Güvenliğinde Uluslararası Örgütlerin Politika ve Katkıları	161
I. Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO) ve Kritik Enerji Altyapı Güvenliğinin Sağlanmasına Yönelik Politikalar	162
II. Avrupa Birliği (AB) ve Kritik Enerji Altyapı Güvenliğinin Sağlanmasına Yönelik Politikalar	169
III. Avrupa İşbirliği ve Güvenlik Teşkilatı (AGİT) ve Kritik Enerji Altyapı Güvenliğinin Sağlanmasına Yönelik Politikalar	181
5. Türkiye ile Diğer Ülke Örnekleri Arasındaki Temel Yaklaşım Farklılıklarının Nedenleri.....	185
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME	194
KAYNAKÇA.....	201

KISALTMALAR

AAET-EURATOM	:Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AET	:Avrupa Ekonomik Topluluğu
AETEP	:Avrupa Akıllı Enerji ve Teknoloji Programı
AGİK	:Avrupa'da Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT	:Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AIOC	:Azerbaycan Uluslararası İşletme Şirketi
AKÇT	:Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
ANT	:Akaryakıt İkmal ve NATO Pol Tesisleri İşletme Başkanlığı
BGKT	:Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi
BİL	:BOTAŞ International Limited
BİO	:Barış İçin Ortalık (NATO Programı)
BKG	:Bölgesel Kalkınma Girişimi
BM	:Birleşmiş Milletler
BOTAŞ	:Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi
BP	:British Petroleum
BSREC	:Karadeniz Bölgesel Enerji Merkezi
BTC	:Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı

BTE	:Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı
BTC ŞTİ	:Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Şirketi
CEYDEM	:Ceyhan Yangın ve Doğal Afet Eğitim Merkezi
CEYGEM	:Ceyhan İş Geliştirme Merkezi
CIA	:Merkezi İstihbarat Teşkilatı
CIIP	:Kritik Bilgi Altyapı Koruması
CIKR	:Problemleri Çözmek İçin Kritik Altyapı ve Kilit Kaynaklar
CIWIN	:Kritik Altyapı Bilgi Uyarı Ağı
COM	:Avrupa Birliği için Bir Enerji Politikası
COOPENER Projeleri	:Gelişen Ülkeler ile İşbirliği Topluluğu
ÇED	:Çevresel Etki Değerlendirme
ÇUŞlar	:Çok Uluslu Şirketler
ÇYP	:Çevresel Yatırım Programı
DB	:Dünya Bankası
DHS	:Ulusal Güvenlik Bakanlığı
DoğaBEL	:Ulusal Doğa ve Kültür Belgeselleri Derneği
ECO	:Ekonomik İşbirliği Örgütü
ECT	:Enerji Şartı Anlaşması
EIA	:Enerji Bilgi İdaresi
EPCIP	:Kritik Altyapının Korunması için Avrupa Programı
ETERNITY	:Bilgisayar Destekli Komuta Yeri Tatbikatı

EuropeAid	:Avrupa Yardım ve İş Birliği Ofisi
EUROSTAT	:Avrupa İstatistik Ofisi
EÜAŞ	:Elektrik Üretim Anonim Şirketi
GAP	:Güneydoğu Anadolu Projesi
GAZPROM	:Gazovaya Promyshlennost, Gaz Sanayi
GGAÖ	:Güven ve Güvenlik Arttırıcı Önlemler
GSYİH	:Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla
GUAM	:Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Örgütü
IBC	:Uluslararası Mavi Hilal Vakfı
ICS	:Endüstriyel Kontrol Sistemleri
ICSJWG	:Ulusal Siber Güvenlik Bölümü ve Endüstriyel Kontrol Sistemleri Ortak Çalışma Grubu
IEA	:Uluslararası Enerji Kurumu
INOGATE	:Avrupa’ya Devletlerarası Petrol ve Gaz Taşımacılığı
İHA	:İnsansız Hava Araçları (Heronlar)
İŞARETR	:Kaçak Akaryakıt Kullanımını Önlemek Amacıyla Akaryakıt Ürünlerine Karıştırılacak olan Ulusal Marker Sıvısı
JGK	:Jandarma Genel Komutanlığı
KOBİ	:Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
LNG	:Sıvılaştırılmış Doğal Gaz
LUKoil	:LangepasUraiKogalymneft; Rus Petrol Şirketi
MEP	:Ana İhraç Boru Hattı

NABUCCO	:Türkiye-Bulgaristan-Romanya-Macaristan-Avusturya Doğal Gaz Boru Hattı
NATO	:Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
NIAC	:Ulusal Altyapı Danışma Konseyi
OECD	:Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OPEC	:Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
ÖBA	:Önemli Bitki Alanı
ÖKA	:Önemli Kuş Alanı
PCSF	:Süreç Kontrol Sistemi Forumu
PdVSA	:Petróleos de Venezuela, S.A; Venezüella Ulusal Petrol Şirketi
PKK	:Kürdistan İşçi Partisi
PO	:Petrol Ofisi
PPK	:Kamu-Özel Sektör Ortaklığı
SAREM	:Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi
SCADA	:Veritabanlı Kontrol ve Gözetleme Sistemi
SETA	:Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı
SOCAR	:Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Şirketi
SPDD	:Gürcistan Stratejik Boru Hatları Koruma Birimi
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
SÜRKAL	:Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Derneği
TACIS	:Bağımsız Devletler Topluluğu'na Teknik Yardım Programı

TANAP	:Trans Anadolu Boru Hattı Projesi
TAP	:Trans Adriyatik Doğal Gaz Boru Hattı Projesi
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	:Türk Ceza Kanunu
TDK	:Türk Dil Kurumu
TEİAŞ	:Türkiye Elektrik Üretim Anonim Şirketi
TEMA	:Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı
TEN-Energy	:Trans Avrupa Enerji Ağları
TPAO	:Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
TRACECA	:Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaştırma Koridoru
TÜBİTAK	:Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜPRAŞ	:Türkiye Petrol Rafinerileri Anonim Şirketi
TYİE	:Türkiye-Yunanistan-İtalya Doğal Gaz Enterkonektörü
TYP	:Toplumsal Yatırım Programı
UKDER	:Ulaş Kalkınma Derneği
USAK	:Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu
YÜT	:Yer Üstü Tesisleri
WREP	:Batı Enerji İhraç Hattı

ŞEKİL, TABLO ve HARİTALAR

Şekil-1: Güvenlikleştirme Süreci	21
Şekil-2: Güvenlik Eşiği	31
Şekil-3: Güvenlik Riski ve Tehdit.....	32

Tablo-1: Türkiye'de Boru Hatlarına Yönelik Kaza Oranları (1976- Haziran 2013).....	50
Tablo-2: Türkiye'nin Kaynaklara Göre Birincil Enerji Tüketimi (2011)	64
Tablo-3: 2012 Yılına Ait Altı Aylık Elektrik Üretiminin Kaynaklara Göre Dağılımı ..	65

Harita-1: Dünya Enerji Ulaşım Güzergâhları.....	54
Harita-2: Türkiye'deki Ham Petrol Boru Hatları	74
Harita-3: Petrol ve Doğal Gaz Boru Hatları	78
Harita-4: Uluslararası Doğal Gaz Boru Hattı Projeleri	79
Harita-5: BTC Ham Petrol Boru Hattı Türkiye Alternatif Güzergâhları	89
Harita-6: BTC Ham Petrol Boru Hattı Güzergâhı.....	91

Figure-1: 18 Kasım 1999 İstanbul Deklarasyonu İmza Töreni	87
--	----

ÖNSÖZ

Literatürde kabul gören *kritik altyapı* terimi, zarar görmesi veya fonksiyonsuz kalması halinde başta ekonomik, ticari, siyasi olmak üzere toplumsal yaşantının normal şeklindeki sürekliliğinde ciddi aksama ve sorunlara neden olarak, sosyal düzeni ve ulusal güvenliği olumsuz yönde etkileyecek tesis ve sistemlerin tamamı biçiminde ifade edilmektedir. Bu kritik altyapılar genellikle enerji ve ulusal güvenlikle yakından bağlantılı olan alanlardaki oluşumlardır.

Enerjinin refah ve kalkınmadaki önemi göz önüne alındığı zaman, bu kritik altyapıların ne kadar hayati öneme sahip olduğu anlaşılmaktadır. Soğuk Savaş sonrası özellikle 11 Eylül 2001 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri'nde meydana gelen terör saldırıları sonrasında enerji, ülkelerin ulusal güvenlik ajandalarındaki yerini almaya başlayarak gerekli politik ve hukuki mevzuatlar çıkartılmaya başlanmıştır.

Bu tez çalışmasında, Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı kapsamında Türkiye'deki kritik enerji altyapı güvenliği var olan bilgi ve belgeler çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu konu ile ilgili etraflıca incelemelerde bulunularak Amerika Birleşik Devletleri, Azerbaycan, Gürcistan, Türkiye, Avrupa Birliği, Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın konuya olan tutum ve değerlendirilmelerine de yer verilmiştir. Bu sayede bu ülke ve örgütlerin Türkiye ile karşılaştırılma olanağı oluşturulmuş olup Türkiye'nin dünya ülkeleri yanında nasıl bir yol ve yaklaşım izlediğinin kolay anlaşılması hedeflenmiştir. Böylece çalışma dört bölümden oluşacak şekilde hazırlanmış olup konuyla ilgili basit, anlaşılabilir, anlamlı ve etik kurallarına uygun şekilde bir yüksek lisans tezi hazırlanması amaçlanmıştır.

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı, Kopenhag Okulu'nun "güvenlikleştirme yaklaşımı" çerçevesinde Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı göz önünde bulundurularak Türkiye'deki kritik enerji altyapı güvenliğini analiz etmektir. 11 Eylül 2001 terör saldırıları neticesinde, başta ABD ve Avrupa ülkeleri olmak üzere pek çok ülkenin geleneksel güvenlik anlayışı aynı kalmakla birlikte farklı konu ve içeriklerin de güvenlik konusu kapsamına alındığı görülmüştür. Bu anlamda güvenlikleştirme kavramı, önceleri güvenlikle alakası olmayan konuların bir güvenlik sorunu kapsamında değerlendirilmesidir. Böylece birincil enerji kaynaklarının, bilhassa petrol ve doğal gazın, önümüzdeki yıllarda tükeneceği realitesi enerji güvenliği ve boru hattı güvenliğini; dünya ülkeleri, uluslararası ve bölgesel örgütlerin gündemine yerleştirerek gerekli politik adımların atılmasına sebebiyet vermiştir. Türkiye'nin de paydaşı olduğu BTC Ham Petrol Boru Hattı'nın 2006 senesinde aktif bir şekilde kullanıma sunulması ve ülkenin enerji yoksunluğu dikkate alındığı vakit enerji arz, talep, kaynak ve ulaşımının güvenliği daha bir önem kazanmakta ve bu hususta Türkiye'nin nasıl bir politik ajanda takip ederek güvenliği sağladığı araştırılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada, dünya ülkelerinin temel ihtiyacı olan petrolünün üçte ikisinin boru hatlarıyla piyasalara ulaştırıldığı gerçeği dâhilinde, başta enerji arz güvenliği olmak üzere, Türkiye'deki mevcut kritik enerji altyapı güvenliğinin nasıl sağlandığı ve bu konuda diğer ülke örnekleri ile mukayese edildiğinde Türkiye'nin tutumu, eksiklikleri ve bunların sebepleri yanıtlanmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede enerji güvenliği kavramı, petrol ve doğal gaz boru hatlarının fiziksel güvenliğinin yanında istikrarlı bir kaynaktan makul fiyatlarda yeterli enerji tedarikinin sağlanmasıdır. Kritik altyapı güvenliği kavramı ise, zarar görmesi veya fonksiyonsuz kalması halinde başta ekonomik, ticari, siyasi olmak üzere toplumsal yaşantının normal şeklindeki sürekliliğinde ciddi aksama ve sorunlara neden olarak, sosyal düzeni ve ulusal güvenliği olumsuz yönde etkileyecek tesis ve sistemlerin tamamı biçiminde ifade edilmektedir. Çalışmada incelemelerde bulunulan bölge Türkiye Cumhuriyeti Devleti olup bu bölgenin

incelenmesine ve kıyaslamaların yapılmasına neden olan (f)aktörler ise ABD, Azerbaycan, Gürcistan, AB, NATO ve AGİT olmuştur. Bu bağlamda çalışmanın temel sorusu, Türkiye’deki mevcut enerji nakil (boru) hatları toplamının 20.000 km olduğu gerçeğinden yola çıkarak bu hatların (kritik altyapılarının) korunmasında ve enerji güvenliğinin sağlanmasında Türkiye’nin tutumu, eksiklikleri ve bunların sebeplerinin neler olduğunun ortaya konmasıdır. Tüm bu hususlar değerlendirildiğinde, çalışmanın hipotezi “Türkiye’nin kritik altyapı güvenliği ve enerji güvenliği alanında, diğer ülkelerle kıyaslandığında, devlet merkezli bir güvenlik (realist) yaklaşımı benimsediği ve bu anlamda enerji ile kritik enerji altyapı güvenliğinin sağlanmasında güvenlik boşluklarının olduğu” tespit edilmiştir. Bu algının temel sebebi ise, Osmanlı devlet geleneği olan “patrimonyal” anlayışın Cumhuriyet döneminde de varlığını devam ettirerek “aşkın devlet” şeklinde tezahür etmesidir. “Patrimonyalizm” kavramı, geleneksel toplum hayatında karşılaşılan yönetici zümre ile halk arasında karşılıklı bir iktidar-itaat ilişkisi çerçevesine dayalı bir yönetim şeklini ifade etmekle birlikte, özellikle Osmanlı devlet geleneğinde, padişahın kendi dışında herhangi bir yönetim anlayışını kabul ettiği takdirde yönetim mutlakıyetini kaybedeceğinden ötürü kendi denetimini arttırma yoluna giderek toplumsal hareketleri kendi denetimi altında tutmayı amaçlamıştır. Böylece, sivil alan yerine Osmanlı toplum yapısında tebaanın mutlak suretle devlete tabi olma durumu söz konusu olmuş, Cumhuriyet döneminde ise Batı tarzında sivil hakların ve sivil toplum düşüncesinin yerleşemediği bir modernleşme süreci yaşanarak bugüne kadar ulaşmıştır. Sonuç itibarıyla, askeri ve bürokratik elitlerce gerçekleşen Cumhuriyet modernleşmesi “aşkın devlet” anlayışını ortaya çıkarmış ve kendini anayasal güvence altına almıştır.

Temel sav içerisinde yer alan bu dört bileşen; güvenlik yaklaşımları, enerji güvenliği, BTC Ham Petrol Boru Hattı ile kritik altyapı güvenliği ve Türkiye’nin tutumu tez çalışmasının ortaya çıkarılmasında etkin bir rol oynamıştır. Bu anlamda temel sava yanıt arayabilmek için ilk olarak güvenlik yaklaşımları ve bunların ana argümanlarının açıklanması gerekmektedir. Böylelikle güvenlik yaklaşımlarında neler değiştiğini ve hangi konuların neden bu kapsamlar içerisine alındığının anlaşılması

kolaylaştırılmaya çalışılmıştır. Bu açıdan, hangi aktörlerin (birey, devlet ve sistem) hangi güvenlik yaklaşımında başrol oynayacağı belirtilerek nasıl bir güvenlik yaklaşımının ortaya çıktığı değerlendirilecektir.

Güvenlik yaklaşımlarının neler olduğu ve hangi aktörler tarafından nasıl bir güvenlik algısının oluşturulduğu konusundan sonra ikinci unsur olan enerji güvenliği konusu açıklanmalıdır. Enerji güvenliğinin neden bu kadar hayati öneme sahip olduğu ve niçin güvenlik yaklaşımları çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiği sorularının yanıtları aranmalıdır. Enerji güvenliği bir bütün olarak incelemelidir. Bu konuya paralel olarak enerji arz-talep güvenliği, enerjinin dünya piyasalarına ve ülkelere ulaştırılmasının güvenliği, dünya piyasalarında mevcut enerji fiyatlarında radikal dalgalanmalara neden olmamak için nasıl bir yöntemin izleneceği, enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi, dağılımı ve enerji güvenliğinin ulusal ve uluslararası güvenliğe nasıl bir etki ettiği belirlenmelidir.

Güvenlik yaklaşımlarının neler olduğu ve hangi aktörler tarafından nasıl bir güvenlik algısının oluşturulduğu konusu belirlenip enerji güvenliği ve buna etki eden unsurlar tanımlandıktan sonra temel savın üçüncü sorusu olan BTC Ham Petrol Boru Hattı ve kritik enerji altyapı güvenliği konusu araştırılmalıdır. BTC hattının jeopolitik önemi ve Türkiye'ye yaptığı/yapması muhtemel etkilerinin neler olduğu saptanmalı, bu aşamalar kaydedilirken kritik enerji güvenliğinin sağlanmasında önemli olan beşeri faktörün güvenliğe pozitif etki yapabilmesi için BTC kapsamında yürütülen herhangi bir toplumsal projeler olup olmadığı incelenmelidir. Bu incelemelerin akabinde, kritik altyapısının tanımının ne olduğu ve ABD, AB ve Türkiye örneklerinde var olan durum tespiti yapılmalıdır. Daha sonra kritik altyapının enerji güvenliği konusuyla olan ilişkisi irdelenmeli muhtemel tehditler belirlenerek nasıl bir tedbirler zincirinin kurulabileceği konusunda bilgiler verilmelidir.

Güvenlik yaklaşımlarının neler olduğu ve hangi aktörler tarafından nasıl bir güvenlik algısının oluşturulduğu konusu belirlenip enerji güvenliği ve buna etki eden unsurlar tanımlandıktan sonra BTC Ham Petrol Boru Hattı ve kritik enerji altyapı

güvenliği konusundaki sorulara yanıt alınmış bulunmaktadır. Bu üç bileşen kapsamında, temel savun son unsuru olan Türkiye'nin tüm olanlar karşısında nasıl bir yol haritası izlediği problematiği sorusuna odaklanılmamıştır. Türkiye'nin BTC kapsamında önemini arttıran kritik altyapı güvenliği ve enerji güvenliği konusunda dünya ülke örneklerinin yanında nerede durduğunun tespiti yapılmıştır. Bu tespit karşısında Türkiye'nin konuya hangi açıdan yaklaştığına değinilmeli ve ortaya çıkan sonuca göre Türkiye'nin kritik enerji altyapı güvenliğinde nerede bulunduğu değerlendirilmelidir.

Enerji ve kritik enerji altyapı güvenliği kapsamında ABD, AB, NATO, AGİT, Türkiye ve BTC paydaşlarının bu konuya yaklaşımları, tutumları, aldıkları tedbirler ve yürürlüğe giren mevzuatlar genel hatlarıyla incelenmiş olup gerekli karşılaştırmalar kendini ortaya çıkartarak bu alanda inceleme ve çalışma yapacak araştırmacılar için çok taraflı ve geniş bir literatür bilgisi ortaya konmuştur. Yukarıda yöneltilmiş olan soruların yanıtlarını alabilmek için veriler kaynaklardan toplanmıştır. Konuyla ilgili olarak temelde üç çeşit çalışma yapılmıştır. İlk olarak enerji kaynakları ve Hazar Havzası konusuyla ilgili çalışmalar yapılmış¹ olup ikinci çeşit çalışma ise yeni güvenlik yaklaşımlarıdır.² Son olarak ise BTC Ham Petrol Boru Hattı'nın antropolojik değerlendirmesinde bulunan çalışmadır.³ Buradan yola çıkarak hazırlanan tez çalışması bu üç farklı çalışmanın bir sentezi olarak BTC Ham Petrol Boru Hattı kapsamında Türkiye'deki kritik altyapı güvenliğini ilk kez inceleyerek literatüre katkı yapılması

¹ Koçgündüz, L, M, (2009), "*Hazar Bölgesi Enerji Politikaları*", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ökten, S, (2007), "*Bölgesel Enerji Kaynakları Üzerinde Rekabet ve Türkiye*", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

² Çapat, H, (2008), "*Kopenhag Okulu Çerçevesinde Bölgesel Güvenlik Kompleksi Kavramı ve Karadeniz'de AB-ABD Güvenlik Algılamalar*", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü.

Akgül-Açıkmeşe, S, (2011), "Algı Mı, Söylem Mi? Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 8, Sayı 30 (Yaz) s. 43-73.

³ Akgül, U, (2010), "*BTC Projesi Kapsamında Sosyal Uygulamalar Sosyal Antropolojik Açısından Hedefler ve Sonuçları*", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

amaçlanmıştır. Çalışmada kullanılmış olan birincil kaynaklar olarak; sonuç raporları, sunuş ve konferans metinleri, hukuk mevzuatları, ülkelerin kritik altyapı çalışmaları konusundaki yaklaşımları yanı sıra süreli akademik yayınlar ve konuyla ilgili basında yer alan haberlerden faydalanılmıştır. Kullanılan ikincil kaynaklar ise, kitaplarda yer alan bölümler, erişilemeyen elektronik makalelerdir. Bunların yanı sıra, BP İletişim ve Dış İlişkiler Direktörü Sayın Murat LeCompte, BTC Kurumsal Sosyal Sorumluluk Müdiresi Sayın Şükran Çağlayan, BTC Sürdürülebilir Kalkınma Girişimi Koordinatörü Sayın Yasemin Uyar, BIL Kamu ve Halkla İlişkiler Şefi Sayın Melik Zafer Yıldız, BIL Genel Müdür Danışmanı Serkan Doğantekin ile 20 Şubat, 16 Haziran ve 31 Ekim 2012’de “yarı yapılandırılmış mülakat” tekniğiyle görüşmeler gerçekleştirilmiş olup konu ile ilgili kendileriyle bilgi alışverişinde bulunulmuş ve tez çalışılmasında kullanılmak üzere paylaşılabilecek gerekli kaynak kullanımı temin edilmiştir. Bu mülakatların BP, BOTAŞ ve BTC kurumları yetkilileri ile yapılmasının nedeni; Türkiye’deki kritik altyapı güvenliğinden sorumlu olan kurumlar olmasından kaynaklanmaktadır.

Çalışma dört bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde, güvenlik yaklaşımları üzerinde durulmuştur. Genel hatları itibariyle genel güvenlik yaklaşımlarına yer verilmesinin yanı sıra, 1970’lerle birlikte değişime başlayan ve Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan farklı yaklaşımlar incelenmiştir. Bu yaklaşımlar incelenirken hangi aktörün başat olduğu ve hangi konunun güvenlik algısı içerisinde değerlendirildiği de incelenmiştir. Çalışma konusu kapsamında önem taşıyan Kopenhag Okulu ve onun çalışma konusu olan “*güvenlikleştirme (securitization)*”, “*güvenlik dışına çıkarma (de-securitization)*” gibi temel prensipler teorik açıdan detaylı bir şekilde incelenmeye çalışılmıştır. Bu güvenlik yaklaşımları ışığında, enerji güvenliği sorunsalı üzerine odaklanılmış olup enerjinin neden güvenlik kapsamı içerisine dâhil edilmesi gerektiği tartışılmıştır.

İkinci kısımda, Türkiye’nin mevcut enerji yapısı anlaşılmaya çalışılırken enerjinin Türkiye için ne ifade ettiği üzerinde durulmuştur. Bunun yanında, Türkiye’de

var olan ulusal ve uluslararası enerji nakil hatlarının neler olduğu, ne kadar petrol veya doğal gaz taşıdığı gibi detaylı verilere yer verilmiştir. Son olarak da, Türkiye'nin "enerji köprüsü" olma misyonunun tamamlayıcısı olan yapılması olası boru hatlarının neler olduğu ve hangi güzergâhlarda konuşlanacağı gibi soruların cevabı verilmiştir.

BTC Ham Petrol Boru Hattı ve Türkiye'ye olan etkilerinin neler olduğunun anlatıldığı üçüncü bölümde, öncelikli olarak BTC hattının inşa ve faaliyete geçtiğı 2006 yılı sonrasında Türkiye'ye olan politik, stratejik, ekonomik ve toplumsal etkileri incelenmiştir. Bu inceleme boru hattı diplomasisini ön plana çıkarmış ve faydaları açıklanmıştır. Bölüm sonunda ise enerji ve kritik enerji altyapı güvenliğine yönelik gerçekleştirilen BTC kapsamındaki toplumsal, bölgesel kalkınma ve çevresel yatırım projelerine yer verilmiştir.

Temel sorunun yanıt bulduğu kısım olan son bölümde, öncelikli olarak kritik altyapı tanımı yapılarak ABD, AB ve Türkiye'deki var olan durum incelenmesine gidilmiştir. Daha sonra, enerji güvenliği ile kritik altyapı güvenliği ilişkilendirilerek incelenmeye çalışılmış ortaya kritik enerji altyapı güvenliği konusu çıkmıştır. Bu kapsamda, kritik enerji altyapı güvenliğine karşı ortaya çıkan tehditler ve bunlara karşı alınabilecek olan güvenlik tedbirlerine yer verilmiştir. BTC proje paydaşlarının güvenlik karşılaştırmalarının yanı sıra ABD, AB, NATO ve AGİT'in kritik altyapı güvenliğine yönelik politika ve katkıları detaylı bir şekilde araştırılmıştır. Çalışmanın esas sorusunu oluşturan-bu ülke ve örgüt kıyaslamaları neticesinde-Türkiye'nin bu konu hakkındaki tutumu, eksiklikleri ve bunların sebeplerinin neler olduğuna yanıt aranmaya çalışılmıştır. Bu temel soru kapsamında, çalışmanın hipotezini oluşturmak adına, Türkiye'nin kritik altyapı güvenliği ve enerji güvenliği alanında nasıl bir güvenlik yaklaşımı benimsediğı ve bu anlamda enerji ile kritik enerji altyapı güvenliğinin sağlanmasında güvenlik boşluklarının olup olmadığı değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Sonuç ve öneriler kısmında ise genel bir özetleme yapılarak değerlendirmeler ve öngörüler ifade edilmeye çalışılmıştır.

BÖLÜM-I

YENİ GÜVENLİK KAVRAMI ve ENERJİ GÜVENLİĞİ

SORUNSA LI

1. Yeni Güvenlik Yaklaşımları ve Güvenlikleştirme (Securitization) Kavramı

1980’lerle birlikte dünyada bir değişim ve dönüşüm gerçekleşmeye başlamıştır. Bu dönüşüm başta siyaset olmak üzere ekonomi ve güvenlik konularında kendini hissettirmiştir. Özellikle Soğuk Savaş döneminin sonuna gelinmesi itibariyle daha önce hayati öneme sahip konularda çeşitlenme, farklılaşma ve değişim yaşanmaya başlandı. Soğuk Savaş döneminde Blok liderlerinin çizdiği sınırlar içinde hareket edilirken; 1980’lerle beraber bu sınırlar silikleşmeye ve genişlemeye başlamış, Bloklar içindeki ülkeler de dünya siyasetine dâhil olma ve onu yönlendirme eğilimi içine girmişlerdir. 1991’de tamamen Soğuk Savaş’ın son bulmasıyla birlikte, Blok içindeki pek çok ülke coğrafyaları bağımsızlıklarını kazanmış ve bu bağımsızlıklar, bölgesel çatışma ve sorunları da beraberinde getirmiştir. Başta ABD olmak üzere bu bölgesel devletlerin de öncelikli konusu “güvenlik” ve “güvenlik algısındaki değişim” olmuştur. Zaten göreceli olan güvenlik kavramı Soğuk Savaş sonrası daha da muğlaklaşmış ve farklı anlamlar ile öneme sahip olmuştur. Kısacası, güvenlik kavramının nasıl bir değişim gerçekleştirdiğini anlamak için, Soğuk Savaş ve öncesi durum genel hatları ile değerlendirilecek, daha sonra 1990’lar ve günümüzde nasıl bir değişim ile dönüşüm geçirdiği üzerinde durulacaktır.

Güvenlik kelimesi üzerinde bir uzlaş ı olmadığından dolayı farklı güvenlik tanımları yapıla gelmektedir. TDK’nın açıklamasına göre güvenlik, “*toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu, emniyet*” anlamında kullanılmaktadır (TDK Güncel Büyük Sözlük, 2012,

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5028d67ad12e38.34531000, 13. 08. 2012’de erişildi). Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi

Sözlüğü güvenliği “*bir devletin ulusal sınırları ve çıkarlarının, başka devletlerin saldırısı ve tehdidinden uzak olması durumu*” (Dağ, 2004: 391, aktaran: Çapat, 2008) olarak ifade edilmekte ki, bu tanım uluslararası ilişkiler disiplininde güvenlik konusunda akla ilk gelenin “devlet” olduğunu göstermektedir. Uluslararası İlişkiler disiplinin temel gayesi, dünya üzerindeki güvenlik sorunlarına bilimsel bir çözüm getirmeyi hedef seçmiş ve bu nedenle disiplinin gelişimi güvenlik kavramı üzerinden olmuştur. Yıllardan beri süre gelen, savaş ve şiddetin yok edilip edilemeyeceği sorunsalı, Uluslararası İlişkilerin, Birinci Dünya Savaşı’nın ardından, sistematik bir akademik disiplin kazanmasından itibaren çalışmaların odak noktası olmuştur. Buradan hareketle “realist ve neo-realist” anlayışın 1980’lere kadar güvenlik konusunda hâkim paradigma olduğu görülmektedir.

1.1. Realist ve Neo-realist Paradigma Bağlamında Soğuk Savaş Güvenliği

İki kutuplu sistemdeki güvenlik yaklaşımları, Soğuk Savaş yıllarının hâkim teorisi realizm ve neo-realizmin etkisi altında kendini göstermiş ve biçimlenmiştir. Liberal düşünce ve neo-Marksist yaklaşımlar, 1960’ların sonlarında ve 1970’lerdeki “yumuşama” döneminde klasik güvenlik anlayışını her ne kadar sorgulamaya açmış ve güvenlik çalışmalarında “geçiş dönemi”ni simgelemişse de iki bloklu yapının güvenlik paradigması, realist ve neo-realist düşüncenin ana varsayımlarıyla belirlenmeye devam etmiştir. Realist ve neo-realist teorinin çizdiği klasik güvenlik yaklaşımı, realizmin temel savlarına paralel olarak devlet-merkezli (state-centered), ulusal güvenlik eksenli ve askeri güç odaklıdır. Klasik realizm ve neo-realizmin hegemonyasında bulunan ve bu özelliğiyle iki kutuplu sistemin hegemonik ve statükocu uygulamasını net biçimde gösteren klasik güvenlik anlayışı, Soğuk Savaş yıllarının güvenlik paradigması olarak literatürdeki ve tarihteki yerini almıştır (Buzan ve Hansen, 2009).

Realist teori, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası akabinde Uluslararası İlişkiler disiplininin hâkim teorisi olarak klasik güvenlik yaklaşımına şeklini vermiştir. Realizmin temel güvenlik kavramı, “sürekli bir güvensizlik ortamı” veya “güvende olmama durumu” üzerinden tanımlamaktadır. “Klasik güvenlik teorisine göre, askeri

güç olarak algılanan güvenlik söz konusu olduğunda tek aktör devlettir ve Uluslararası İlişkiler terimi devletlerin etkileşimi olarak açıklanmaktadır. Devletlerarası ilişkileri düzenleyen bir üst otorite olmadığından, güvenlik, devletlerin temel sorumluluğudur. Devletler, kendi kendine yeterliliğe dayanan bir dünyada, kendilerini korumak dışında alternatifleri olmadığı düşüncesindedirler” (Baylis, 2008: 85).

Geleneksel güvenlik çalışmalarına göre *tehdit*, araştırmanın temel konusudur. Askeri gücün kullanımı ve kontrolünü araştırmanın göbeğine oturtmak; üstelik devleti de korunması gereken yegâne değer olarak sunmak çerçevesinde şekillenen bu güvenlik anlayışına göre, devlet güvenliği haricinde başka güvenlik alanı ve konusu bulunmamaktadır (Drl. Aras, Toktaş ve Kurt, 2010).

Klasik realizmin büyük ölçüde karamsar olan bu bakış açısı, daha güncel bir yorum olan Neo-realist okul tarafından da gündeme getirilmiştir. Waltz ve Mersheimer gibi öncülleri tarafından ortaya atılan temel görüş ise tehditlerin dış kaynaklı olduğudur. Gerçekler ve tehditler nesne olarak kabul edilirken; güvenlik çalışmaları da nesnel bir bilim disiplini olarak kabul görür. Devletler, güvenliği sağlamak için bazı davranışlar sergilerler. Bu davranışlar tarihsel olarak süreklilik ve benzerlik sergilediği için devletlerin hareketleri, tepkileri ve davranışları ölçülebilmektedir. Bu ölçümler neticesinde, devletlerin güvenliğine dair kurallar hatta kanunlar tespit edilebilir. Güvenlik çalışmalarının esas görevi bu kanunları ortaya çıkarmaktır (Eleştirel Güvenlik Okulu ve Tunus, 2011, http://yildiz.academia.edu/BurcuG%C3%B6yn%C3%BC/Papers/1573194/Elestirel_Guvenlik_Okulu_ve_Tunus, 15. 08. 2012’de erişildi). Ayrıca, güven ve güvensizlik uluslararası sistemin yapısının bir sonucudur. Büyük ölçüde sürekli olan anarşik sistemde, devletler güvenlik aramaya itilir, güvenliklerini arttırmak ve korumak için rekabet ederler, güvenlik çıkarları birincil çıkarlardır.

“Devletlerin her biri egemendir ve kendilerinden daha büyük bir otoriteyi tanımamaktadırlar” (Şatana ve Özpek, 2010: 79). Waltz’a (2000) göre, bu durum güvenlik söz konusu olduğunda, devletin tek aktör olması gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır. Klasik Realistlerle Neo-realistler arasındaki bu temel farklılığa rağmen,

her ikisi de güvenliğin referans nesnesini “devlet” olarak kabul etmektedir (Aktaran: Çapat, 2008: 7). Bu kapsamda atıfta bulunulan devlet için en büyük güvenlik tehdidi de “varoluşla” ilgilidir. Diğer bir deyişle, askeri güvenlik yani savaş ile ilgili tehditler temel güvenlik konularıdır. “Güvenliği tehdit altında olan egemen devlettir ve bu tehditleri yok edecek olan da devletin kendisidir. Devlete yönelik tehdit ise askeri tehdittir ve diğer devletlerden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, realist perspektifin güvenlik anlayışı ile ilgili çalışmalar, silahlı kuvvetlerin kontrolü ve kullanımı ile tehdit üzerine yapılan çalışmalardır” (Ovalı, 2006: 27).

Özet olarak; klasik teoriler güvenliği, ulusal güvenlik kavramı üzerinden ve askeri güç ekseninde tanımlamış, 1945-1990 yıllarının güvenlik literatürüne hâkim olmuşlardır. Bu çerçevede, klasik güvenlik paradigmalarının temel ilgilendiği alan, devletlerin bekalarına yönelik tehditlerle mücadele etmek için geliştirmeleri gereken askeri imkân, kabiliyet, kapasite ve stratejilerdir (Baylis, 2008).

1.2. Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Yaklaşımları

1980’lerle beraber “uluslararası güvenlik” düşüncesi olarak bir kavram genişlemesi başladı ve daha önemli bir durum haline geldi. Bu fikir ekonomik ve çevresel sorunları da içermektedir. “Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik, askeri güvenlikten veya bir saldırıdan korunmaktan daha önemli olmuştur. Bunun sebebi ise, uluslararası sistemdeki derin dönüşümlerin gerçekleşmesiydi ve buna paralel olarak güvenlik; “kapsayıcı güvenlik” (comprehensive security), “insan güvenliği” (human security) ve “toplumsal güvenlik” (society security) gibi konuları içermeye başladı” (Rabb, 2011: 1).

1990’lara gelindiğinde devletlerarası çatışmalar yerini devlet içi çatışmalara, etnisite, din ve ayrımcılık bağlamında şiddetin arttığı bir ortama bırakmıştır. Sonuç olarak dünya, bir güvensizlik duygusu ile şekillenen bir döneme girmiş oldu. Tüm bu olumsuz gelişmeler, güvenliğin sadece askeri boyutu ile çözülemeyeceğinin anlaşılmasına neden olurken, bunları çözmek için sosyo-ekonomik etmenlerinde göz önüne alınarak değerlendirilmesi önem kazanmıştır. Kolodziej (2005: 121), geleneksel

güvenlik anlayışının sorgulanması, geleneksel güvenlik anlayışındaki devlet merkezli tutumun sadece askeri güvenlikle, yani “sert güvenlik” ile ilgili konulardan kaynaklandığını; ancak günümüzde “yumuşak güvenlik” olarak adlandırılan ve önemi her geçen gün daha da artan, askeri olmayan güvenliği içeren konuların ihmal edildiğini belirtmiştir (Aktaran: Çapat, 2008: 9). Yumuşak güvenlik (Fatic, 2002, aktaran: Çapat, 2008: 9) kavramı, farklı akademisyenlerce; askeri olmayan (Ullman, 1983, aktaran: Çapat, 2008: 9) konvansiyonel olmayan (Burgess, 2007, aktaran: Çapat, 2008: 9) ya da geleneksel olmayan (Lindström, 2005, aktaran: Çapat, 2008: 9) güvenlik olarak da adlandırılmıştır. “*Yumuşak güvenlik*; kaçakçılık, yasadışı göç, doğanın dengesinin bozulması, savaşlar, organize suçlar, uluslararası terörizm, kaynakların tükenmesi, enerji arzı gibi askeri olmayan güvenlik konularını kapsamaktadır” (Çapat, 2008: 10). Bu dönemle birlikte yumuşak güç hayati bir duruma yükselmiştir devletler nezdinde.

Realizm ve neo-realizmin eleştirisi olarak ortaya çıkan kuram ve yaklaşımlar, uluslararası ilişkileri modern toplum söylemi olarak nitelemiş ve (neo)realist düşüncenin aksine uluslararası ilişkileri sadece devletlerarası ilişkiler olarak değil; devlet-sivil toplum bağlantısını da göz önüne alarak analiz edilme çabasına yukarıda sayılan gerekçelerden dolayı geçildiği görülmüştür. “Aydınlanma projesi ve kuramın bağımsızlığı/nesnelliği tezini yeniden sorgulayarak moderniteyi sorunsallaştırmıştır. Buna göre toplum, analiz ile değerlendirilmelerin merkezidir ve kuram hiçbir zaman toplumdan bağımsız oluşturulamamaktadır” (Drl. Eralp, 2011: 227). Önemli olan sadece yorumlamak değil, önce eleştirmek sonra da değişimi sağlamaktır ve bu özgürleşme, toplumun içinden, var olan sosyal yapılardan özgürleşme şeklinde mümkündür.

1989 ve 1991 arasındaki realist ve neo-realist yaklaşımlara hem Kantçı hem de Grotiusçu bakış açılarından karşı çıkıp eleştiren bazı yazarların alternatif yaklaşımlar geliştirmelerini teşvik etmiştir. Buna bağlı olarak, “Uluslararası İlişkileri, düşünme şeklinin değiştirilmesinin ve daha sağlam bir uluslararası güvenliğe yönelik temel bir değişim yaratabileceğini iddia etmektedirler. Buradaki amaç, dünyayı “açıklamak”tan

ziyade, bu dünyanın ‘anlaşılmasını’ sağlamaktır” (Bold ve Zalewski, 1996, aktaran: Baylis, 2008: 79).

Soğuk Savaş konjonktürünün simetrik tehdit algılamalarından, 11 Eylül sonrasının asimetrik tehdit algılamalarına geçişi simgeleyen bu yeni bir güvensizlik durumunu belirsizlik ortamını da beraberinde getirmektedir. “Fırsatlarla birlikte risk ve tehditlerin de çeşitlilik ve karmaşıklığını artıran günümüz küresel sistemi, devlet merkezli realizmin klasik güvenlik parametrelerini sorgulanır kılmıştır” (Sandıklı ve Emeklier, 2011: 26). Soğuk Savaş sonrası çok kutupluluğa evrilen bir uluslararası sistemde oyuncuların güvenlik algılamaları ve politikaları çeşitlilik arz etmektedir (Dedeoğlu, 2004). Bu doğrultuda benzerlik ve farklılıkların eş zamanlı olarak iç içe girdiği ve arttığı 21. yüzyıl küresel sisteminde güvenlik ve tehdit kavramları da dönüşüme uğramaktadır. Güvenliğin genişlemesi ve derinleşmesine paralel olarak “kim için, ne için, nerede, nereye kadar ve nasıl güvenlik?” soruları çerçevesinde alternatif güvenlik çalışmaları gündeme gelmektedir.

Bu bağlamda öne çıkan eleştirel, post-modern, feminist ve inşacı yaklaşımların güvenlik anlayışları, klasik güvenlik paradigmasını sorgulamaktadır. Ayrıca doğrudan güvenlik çalışmaları yapan ve güvenliğe ilişkin yeni argümanlar ortaya koyan Kopenhag Okulu ve Aberystwyth Okulu da yeni güvenlik yaklaşımlarının önemli temsilcileri olarak ön plana çıkmaktadır.

- i. **Eleştirel Güvenlik Yaklaşımı:** “Uluslararası İlişkiler disiplini, özünde realizmin sınırlandırılmış ana kavramlar üzerine inşa ettiği tek-tip bir dünya algısıyla diğer olguları tahakküm altına almasını eleştirmektedir” (Ashley, 1981: 204-205). Eleştirel kuram, realizmin merkeze taşıdığı güvenlik olgusunun dar bir çerçevede ele alınmasını ve ulusal güvenlik kavramıyla eş tutulmasını sorgulamaktadır. Güvenlik kavramının sübjektif bir nitelik taşıdığını belirterek, tek-tipçi bir güvenlik yaklaşımının getirdiği paradokslara odaklanmaktadır. “Eleştirel kurama göre güvenlik; aktörlerin yaptıklarına, beklentilerine ve aktörler arası etkileşime bağlı olarak algıda şekillenen bir olgudur” (Sandıklı ve Emeklier, 2011: 27). Eleştirel kuramcılar, güvenliğin “kimin için olduğu” ve

“hangi çıkarlara dair bir tehdit algısıyla şekillendirildiği” sorularını yönelterek kavramın göreceliliğine vurgu yapmaktadırlar. Onlara göre, klasik güvenlik anlayışı güvenliği sadece belirli özneler, çıkarlar ve tehdit algıları ile ilişkilendirmekte ve kavramı sınırlı bir perspektifte ele almaktadır. Eleştirel yaklaşıma göre, ulus-devlet yapıları kökeninde vatandaşları için güvenlik üreten bir mekanizma durumunda olmalıdır. “Güvenlik konusunda devlete araçsal bir işlev yükleyen eleştirel perspektif, birey güvenliğine referansla devletin asıl amacının yurttaşlarının güvenliğini sağlamak olduğunu vurgulamaktadır” (Bilgin, 2003: 205). Eleştirel kuramın güvenlik olgusuna dair tespit ve yorumları şu şekilde özetlenebilir:

- a. “Güvenlik, öznel bir olgudur ve realizmin yaptığı gibi tekil bir güvenlik anlayışından bahsedilemez,
- b. Realizmin etkisindeki klasik güvenlik anlayışı, devlet güvenliğiyle sınırlandırılmış; bu nedenle birey ve toplum güvenliği göz ardı edilmiştir,
- c. Güvenlik, Uluslararası İlişkiler disiplininin diğer kavramları gibi güç ve bilgi ilişkisi çerçevesinde şekillendirilmektedir,
- d. Küresel güvenlik konularına ilişkin politikalarda hegemon aktör(ler) belirleyici bir role sahiptir,
- e. Küresel güvenliğin tesisi için etik olarak evrenselliğin ve kozmopolitan dünya görüşünün hâkim kılınması gerekmektedir.” (Sandıklı ve Emeklier, 2011: 30).

- ii. **Post-Modern Güvenlik Yaklaşımı:** Modernizmin eleştirisini yapan post-modern kuram; savaş-barış, iç politika-dış politika, dost-düşman, düzen-anarşi, yerli-yabancı, merkez-çevre, idealizm-realizm gibi karşıtlıklar temelinde geliştirilen klasik Uluslararası İlişkiler literatürüne karşı çıkmakta ve kavramlar arasındaki bu hiyerarşik yapılanmayı eleştirmektedir (Sandıklı ve Emeklier, 2011). Post-modern kuram, küreselleşme ile eş zamanlı biçimde yaşanan kavram

ve olgulardaki dönüşüme dikkat çekmektedir. Küreselleşmenin etkisiyle karşılaşmaların sıklaşması, zıtlıkları birbirine yakınlaştırırken çatışmaları da artırmaktadır. “Risk ve tehditlerin” daha karmaşık hale geldiğini ve belirsizliklerin kesin yargıların önüne geçtiğini söylemenin mümkün olduğunu belirtmektedir. Örnek olarak, enerji arzı güvenliği ülkelerin günlük yaşayışlarını devam ettirebilmeleri adına eskisinden daha konuşulur bir alan haline gelerek devletler için güvenlik riski oluşturmaktadır. “*Post-modern yaklaşım*, güvenliğe ilişkin eleştirilerini iki ana ekseninde oluşturmuştur. Buna göre Batı merkezli uluslararası sistem, bireyin güvenliğini her açıdan sarsmakta ve klasik güvenlik anlayışı, gerçekte Batı değerlerini ve güvenliğini öncelemektedir.” (Eriksson, 2006: 233-234, aktaran: Sandıklı ve Emeklier, 2011: 34). Çatışma ve savaş gibi olguların sıradanlaştırılarak insandan bağımsız düşünülmesi, birey ve toplum güvenliğine tehdit oluşturmaktadır. “Oysaki güvenlik kavramı sadece fiziksel varlığın korunmasını değil; bireylerin psikolojilerinin de korunmasını içermektedir” (Sandıklı ve Emeklier, 2011: 35). Bu çerçevede post-modern kuram, alternatif bir çözüm önerisine yönelmese de günümüz paradokslarına ilişkin tasvirleri ve gizli kalmış içsel yasalarını ortaya koyma yönündeki arayışı ile güvenlik çalışmalarında ön plana çıkmaktadır. Kısacası, post-modern düşünürler zaman-mekân sıkışması neticesinde farklı kimliklerin artan bir ivmeyle çatıştığını, kimliksel farklılıklar arasında bir uzlaşma zemini aranmasına rağmen; yaşanan iletişim devrimiyle ötekileş(tir)menin ve önyargıların giderek belirginleştiğini ve bu belirsizlikler dünyasında realist söylem ve imgelerin klasik güvenliğini sağlamak adına otoritesini korumaya çalıştığını belirtmektedir.

- iii. **Feminist Güvenlik Yaklaşımı:** “Feminist düşünürler, realist literatür tarafından devletin bekası ve güvenliği için olmazsa olmaz kabul edilen ulusal çıkar, güç, egemenlik, otonomi ve rasyonalite gibi olguların “ideal erkek” tipi üzerine tasarlandığını ileri sürmekte ve bunu eleştirmektedirler. Buna göre “realizm, ulus-devlet yapılarının araçsal olması gereken fonksiyonlarını amaçsal hale getirerek güvenliğin erkek egemen yapısını meşrulaştırmakta; savaş ya da

çatışma gibi olgulara atıfla erkeğin güvenlik teorisindeki ve pratiğindeki öncelikli konumunu pekiştirmektedir” (Tür ve Koyuncu, 2010: 8). Feminist güvenlik yaklaşımının temel parametreleri şu şekilde sıralanabilir:

- a) “Realist anlayışın reddedilmesi,
 - b) Soyut sistematik söylemin sorgulanması,
 - c) Kadınların günlük yaşamları ile güvenlik arasındaki güçlü bağa vurgu yapılması,
 - d) Devlet merkezli anlayışın sorgulanması,
 - e) Dönüşüme uğrayan şiddetin yapısal olduğunun kabul edilmesi”
- (Ataman, 2009: 23).

“Güvenlik çalışmalarının ağırlık merkezine şiddet olgusunu yerleştiren feminist kuramcılar, şiddeti ‘doğrudan şiddet’ ve ‘yapısal şiddet’ olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Bu tipolojiye göre, *doğrudan şiddet* devletlere ve devletlerarası çatışmalara odaklanırken; *yapısal şiddet* ise sosyal grup ve bireylerin güvensizliği ile ekolojik tehditlerin yarattığı küresel güvensizliğe yoğunlaşmaktadır” (Tickner, 1995: 48, aktaran: Sandıklı ve Emeklier, 2011: 36-37). “Güvenliği şiddet eksenli kodlayan feminist kuramcılara göre, güvensizliğin tanımı başta cinsiyet, sınıf ve ırk olmak üzere tüm yapısal eşitsizliklerin etkileridir” (Tickner, 1995: 48, aktaran: Sandıklı ve Emeklier, 2011: 36-37). Feminist kuramcılar, erkek egemen güvenlik yaklaşımının yarattığı yapısal güvensizliğe vurgu yapmaktadır. Kuramın güvenlik literatürüne en büyük katkısı, realizmin “biz/onlar” veya “dost/düşman” biçimindeki ikilemler temelinde oluşturduğu “ötekileştirici güvenlik anlayışını” cinsiyet üzerinden eleştirmesi olmuştur. Kısaca söz etmek gerekirse, dışlayıcı güvenlik algısı yerine daha geniş ve kapsayıcı güvenlik anlayışı çerçevesinde kadın ve erkek arasındaki ayrımı konu edinerek, “ötekiler” ya da “diğerleri” üzerine düşünülmesine imkân vermektedir ki bu, mikrodan makroya tüm aktörlerin güvensizlik sorunsalının çözümünde yeni bir dönüm noktası teşkil etmektedir.

iv. İnşacı (Constructivist) Güvenlik Yaklaşımı: Konstrüktivist kurama göre, Uluslararası İlişkiler, toplumsal bellek ve algılamalarla bugünü yorumlayan sosyal öznelerin etkileşiminin bir ürünüdür. Devlet, toplumdan bağımsız düşünülmez ve toplumla birlikte anlamlandırılır. “Konstrüktivizmin kimlik, norm, algılama ve önyargı gibi parçaları daha iyi birleştiren sosyal gerçekliklere vurgu yapması, realizmin devlet güvenliğinin dışında bıraktığı ya da yok saydığı olguları (cinsiyet, kimlik, göç, insan hakları, refah toplumu vb.) güvenlik gündeminde üst sıralara taşımıştır” (Sandıklı ve Emeklier, 2011: 39). İnşacılık, klasik realizmin güç eksenli yorumladığı güvenlik olgusunu öznellik arası bir süreçle açıklamaya ve kimlik merkezli bir güvenlik anlayışı inşa etmeye çalışmakta; realizmin güvenlik denklemindeki askeri kapasite ve teknoloji gibi maddi güç bileşenlerini ikincil plana iterek “kimliği” merkeze almaktadır. Konstrüktivizme göre, aktörlerin uluslararası yapıdaki davranış biçimlerini belirleyen değişkenlerin başında kimlikler gelmektedir. “İnşacılık, bir devletin diğer bir devleti tehdit olarak değerlendirmesini ya da değerlendirmemesini kendi kimlik tanımlaması üzerinden oluşturduğu öteki algısına bağımlı kılmaktadır” (Wendt, 1995: 73). Konstrüktivist kuramda, tehdit ve güvenlik etkileşimi algıda şekillenen bir ilişki modelidir. Çünkü devletler de bireyler gibi, “kendi” kişilik duygusunu “öteki” üzerinden oluşturur ve güvenlik ilişkilerini bu doğrultuda yönlendirir. Kısacası, inşacı kuram güvenlik yaklaşımını güvenlik ile kimlik ve algılama arasında kurduğu ilgi üzerine inşa etmiştir. “Küreselleşmenin etkisiyle zaman ve mekân algısının yeniden şekillendiği bu kaotik dönemde insanlar; kendini korumak, güvende hissetmek ve öz varlığını garanti altına almak için kimliğini ve grup aidiyetini giderek ön plana çıkarmaktadır” (Welton, 2003: 39-94, aktaran: Sandıklı ve Emeklier, 2011: 41). Görüldüğü gibi inşacı yaklaşım güvenlik yaklaşımını, güvenlik ile kimlik ve algılama arasındaki kurulan bu üçlü bağ üzerine oturtmuştur. Konstrüktivizmin güvenlik tasarımı kimliğe atfettiği bu önem, 21. yüzyıl dünyasındaki ikilemlerin daha önce hiçbir dönemde görülmediği kadar artış göstermesinden kaynaklanmaktadır.

1.3. Kopenhag Okulu Güvenlik Yaklaşımı ve Eleştirisi

Yukarıdaki yaklaşımlarla da belirtildiği gibi, yeni güvenlik anlayışı Soğuk Savaş sonrası güvenlik algılamasındaki temel askeri konulardan sıyrılarak; birey, toplum, devlet vb. konuları da içerecek geniş ve girift bir yapıya dönüştürülmüştür.

Realist yaklaşımları ulusal güvenliği devlet güvenliğine indirgediği için eleştiren Buzan, Waever ve de Wilde gibi akademisyenlerin çalıştığı “Kopenhag Okulu”, güvenlik ile ilgili çalışmaları sistematik bir hale getirmiş, çalışmalarında temel teşkil eden fikirlerinde hem geleneksel güvenlik anlayışından hem de bu anlayışı eleştirenlerden etkilenmişlerdir. Güvenlik konusunda birlikte çalışan Buzan, Waever ve onların öncülüğündeki Kopenhag Okulu, güvenliğin davranışı anlamaya yönelik analitik bir yaklaşım olduğunu, güç ve barışın davranışı açıklayıcı iki uç kutup olduğunu öne sürmektedirler (Buzan, Waever ve Wilde, 1998).

Kopenhag Okulu, güvenlik çalışmalarına odaklanmakta ve güvenlik üzerine öznel bir düşünce sistematiği geliştirerek ortaya koymaktadır. Kopenhag Okulu, 1990’larda somutlaştırdığı çok boyutlu güvenlik tanımlaması ve “*kapsamlı/kapsayıcı güvenlik*” (comprehensive security) anlayışıyla yeni güvenlik çalışmalarının çekim merkezi haline gelmiştir. “Kopenhag Okulu, güvenliği devletlerin ve toplumların tehditlerden kurtarma arayışları, rakip güçlere karşı bağımsız kimliklerini ve işlevsel bütünlüklerini koruma yetenekleri olarak tanımlamıştır” (Buzan, 1991: 433).

Kopenhag Okulu’nun önde gelen kuramcılarından Barry Buzan (1983), yayınladığı “*People, States, Fear*” adlı kitabında güvenliğe klasik yaklaşımdan daha geniş bir perspektiften ele almış; askeri konulara politik, ekonomik, toplumsal ve ekolojik güvenlik konularını da eklemleyerek “genişletilmiş güvenlik” anlayışını ortaya koymuştur (Aktaran: Sandıklı ve Emeklier, 2011: 45). Bundan dolayı, Kopenhag Okulu’nun bireye odaklanmamasına karşın devlet ve toplum arasında denge kurma arayışına girmesi, bu iki birimden doğrudan etkilenen birey için de önem taşımaktadır.

Avrupa örneğinden hareket eden “Kopenhag Ekolü, sorunların ve ilişkilerin güvenlik dışına çıkarılması (desecuritization) stratejisinin yaygınlaşması ve sadece devletin bekasını ilgilendiren acil konuların güvenlik konusu olarak kabul edilmeye

devam edilmesini önermektedir” (Buzan, 1984: 121). Bu şekilde Kopenhag Ekolü dar bir güvenlik tanımından yana tercih belirtmektedir. “Kopenhag Okulu’nun tarihsel savı; savaşlarla anılan Avrupa’nın artık barışla anılmaya başlamasının ardında yatan dinamikleri, AB’li devlet adamlarının İkinci Dünya Savaşı sonrasında yürüttüğü güvenlik dışına çıkarma çabaları ile açıklamaktadır. Avrupa’nın birleş(tiril)mesi projesi bir güvenlik projesi olarak ortaya çıkmaktadır; askerî yöntemlere başvurmaya gerek kalmadan da barışın korunabildiği ve muhtemel saldırganların caydırılabildiği bir güvenlik topluluğu (security community) oluşturulması amaçlanmıştır” (Bilgin, 2010: 42).

Buzan, “*New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century*” başlıklı makalesinde “güvenliği; siyasal, askeri, ekonomik, toplumsal ve çevre güvenliği olmak üzere beş boyutlu bir sınıflandırmada incelemiştir. Bu tipolojiye göre siyasal güvenlik, devletlerin organizasyonel istikrarı, hükümet sistemleri ve bunlara meşruluk veren ideolojilerle ilgilidir. Buzan, siyasal güvenliğin kapsamının uluslararası sistemdeki dönüşüme bağlı olarak genişlediğini ve süper güçlerin dışındaki aktörlerin siyasal güvenliğinin literatürde görece fazla yer edinmeye başladığını belirtmiştir (Buzan, 1991: 438). Buzan (1991: 442). “*askeri güvenlik*” devletlerin taarruza dayalı ve savunma odaklı askeri kapasiteleri ile devletlerin birbirlerine karşı oluşturdukları algıların bileşkesi olarak açıklamaktadır. Buzan’a (1991: 447) göre bir diğer güvenlik alanı olan “*toplumsal güvenlik*” ise değişimin kabul edilebilir şartları dâhilinde toplumların geleneklerini, dini ve ulusal kimliklerini, dil ve kültürlerini korumalarına, geliştirmelerine ve yeniden üretebilmelerine ilişkindir. Küreselleşmenin güvenlik açısından devletlerden ziyade toplumları etkilediğini savunan Kopenhag Okulu, kimlik ve kültürel değerleri de içeren toplum güvenliğini incelemekte; toplumsal güvenlik çalışmalarında ağırlıklı olarak çevreden merkeze göçü ve kimlikler arasındaki çatışmaları incelemektedir. “*Politik güvenlik*” (440); devletin düzenli istikrarına yönelik tehditlerle ilgilidir. Tehditler hükümeti veya devleti ifade eden kurum ve ideolojileri yıkmak gibi yönetim sistemine veya devlete yöneltilmiş olabilir. Politik güvenlik sektörü, terörizm ve iç savaşlar gibi birbirlerinden tamamıyla farklı olan tehditleri

kapsar. “*Ekonomik güvenlik*” (445); refaha ulaşabilmek veya refah seviyesini artırabilmek için, finansal veya doğal kaynaklara erişim ile ilgilidir. “*Çevresel güvenlik*” (450), yaşanabilir bir çevrenin tehdit ve tehlikelerden korunmasına odaklanmaktadır. Çevresel güvenlik, küresel ısınma gibi ekolojik tehditlerden korunmak ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak amacıyla günümüzde ön plana çıkan bir çalışma alanı haline gelmiştir (Buzan, 1991). Çevresel güvenlik içerisinde enerji güvenliği konusu da dahil edilebilmektedir, zira olası bir tehdit veya birincil kaynaklara erişimde meydana gelebilecek sıkıntı toplumsal yaşantıyı derinden etkileyebilmektedir. 2006 ve 2009 kışında Avrupa halklarının Rusya ile yaşadığı gaz krizi buna en iyi örneği teşkil etmektedir.

Buzan’ın formüle ettiği genişletilmiş güvenlik yaklaşımı, farklı başlıklar altında yer alsalar da birbirinden bağımsız olmayan ve karşılıklı etkileşim içinde bulunan güvenlik kodlamalarından meydana geldiği görülmektedir. Birbiriyle sürekli etkileşim halinde bulunan bu güvenlik kodlamaları, “genel güvenlik” başlığı altında farklı öncelikleri yansıtan kurgulardır. Çünkü Buzan’ın askeri güvenlik, siyasi güvenlik, ekonomik güvenlik, toplumsal güvenlik ve çevre güvenliği alt başlıklarında kavramsallaştırdığı ve yeniden yapılandığı güvenlik alanları, Soğuk Savaş sonrasında belirginleşen yeni tehdit ortamını kavramak ve güvenlik sorunsalına çözüm üretmek amacıyla tasarlanmıştır.

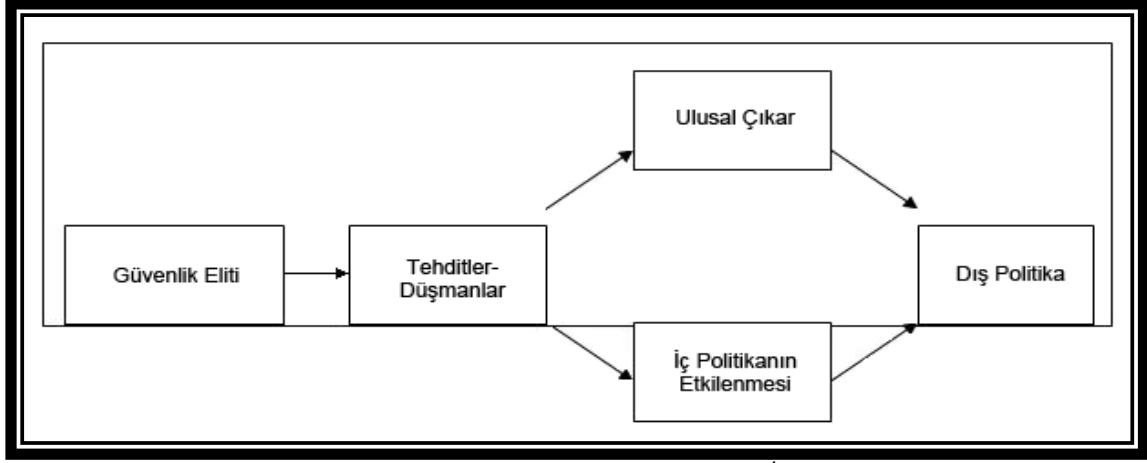
Tüm bu değerlendirme ve açıklamalar göz önünde bulundurulduğunda, Kopenhag Okulu’nun yeni güvenlik yaklaşımı egemenliğin yerine kimliği ve öznelere arası etkileşimi ön plana çıkarmaktadır. Böylece, Kopenhag Okulu’nun konu ve aktör bazında yeni güvenlik anlayışını çok boyutlu bir zemine taşıdığı söylenebilir.

Ole Wæver ise, “toplumsal güvenliği devletten bağımsız olarak kendi kendilerini yeniden üretebilen ve kendi varlıklarını devam ettiren büyük kimlik gruplarının güvenliği olarak tanımlamaktadır. Toplumsal güvenliği ulusların güvenliğiyle sınırlandırmayan Wæver, kavramı kolektif yapılar ve onların kimlikleri ile ilişkilendirmektedir. Dolayısıyla Wæver’da toplumsal güvenlik, bireysel seviyeye ve ekonomik olaylara değil; kolektif kimlikler düzeyine ve onları korumak için gayret

edilen çabaları aktarmaktadır” (Waever, 2008: 155). Kısaca, toplumsal güvenlik tehditlere karşı kimlikleri savunmaktadır.

a) Güvenlikleştirme (Securitization): Kopenhag Okulu’nun aktör ve konu düzeyinde toplumsal güvenliği geliştirmesinde ve öne çıkarmasında Waever’in adına “güvenlikleştirme (securitization)” dediği bu süreç, güvenliğin siyasiliğine işaret eder (Bilgin, 2010). Başka bir deyişle, sorunlar kendilerinden güvenliğe tehdit teşkil etmezler, aktörler onları güvenlikleştirmeye itmektedir. Burada anahtar kelime “seçim”dir yani güvenlik siyasetini belirlemenin siyasiliğidir. “Bir sorunun güvenlik sorunu olması “nesnel” ve “öznel” değil; öznel arası (inter-subjective) bir değerlendirme süreci ile varılan bir sonuçtur” (Bilgin, 2010: 43). “*Güvenlikleştirme*, daha önce güvenlikle ilgili olmadığı düşünülen konuların bir güvenlik meselesi haline getirilmesidir. Güvenlik, siyaseti herkes tarafından kabul edilmiş kuralların ötesine taşımaktır” (Buzan, Waever ve Wilde, 1998: 23). Örneğin, 11 Eylül saldırıları sonrası ABD’nin El-Kaide tutumu. Bu çalışmada da yer verilen enerji güvenliği ve enerji güvenliğinin nasıl sağlandığı konusu, 11 Eylül saldırıları ve siber tehditlerin arttığı son on yıllık dönem içerisinde başta Batılı ülkelerin ajandasında olmak üzere üretici-geçiş-tüketici ülkeler içerisinde güvenlikleştirilen bir konu haline getirilmenin en somut örneğidir. Buzan ve Waever’a göre güvenlikleştirme, “söylemsel” ve “siyasal” bir süreçtir. Dolayısıyla güvenlikleştirme bu süreçte öznellikler arası bir niteliğe sahiptir ve sosyal ilişkilerle inşa edilir. Bu açıdan düşünüldüğünde güvenlikleştirme, siyasi bir topluluk içerisinde bir şeyin, referans nesnesinin varlığını tehdit etmesini ve bu tehditle mücadele için alınması gereken acil ve istisnai tedbirler sürecini ifade etmektedir. Bu tanımda kullanılan “referans nesnesi” kavramı, tehdit edildiği düşünülen ve yaşamak zorunda olduğu ileri sürülen şey; örneğin devlet, çevre veya liberal değerlerdir” (Sandıklı ve Emeklier, 2011: 52). “Konunun bir

güvenlik meselesi olarak gösterilmesi ve kabul ettirilmesi, gerçekten önemleri tehditleri barındırmasa da, o şekilde sunulması nedeniyle konuyu bir güvenlik meselesi haline getirir” (Buzan, Waever ve Wilde, 1998: 24).

Şekil-: Güvenlikleştirme Süreci

“Başarılı bir güvenlikleştirme için üç bileşen gereklidir. Bunlar; tehditlerin varlığı, acil müdahale ve kuralların çiğnenmesiyle birimler arası etkileşimin etkileridir” (Buzan, Waever ve Wilde, 1998: 26). Hükümetler bir meselenin güvenlik konusu olduğunu açıklar ve bu açıklama toplumca kabul edildiği anda, konu güvenlikleştirilmiş olur (Waever, 1998). Her bir problemin güvenlik sorunu olarak güvenlik ajandasına sokulmasının güvenliğin tartışılmasını imkânsız hale getireceğini belirten “Waever; özne, nesne ve süreç bağıntısı çerçevesinde ortaya koyduğu güvenlikleştirme modelini söylemsel ve politik bir süreç olarak ifade etmektedir. Waever, güvenliği “söz söyleme eylemi” (*speech-act*) olarak tanımlamaktadır. Güvenliği, söylem (*discourse*) olarak kavramsallaştıran Waever güvenlik söyleminin

⁴ Küçükşahin A, Şafak İ, C, Dedeoğlu Ç, (2009).“Güvenlik Bağlamında Risk ve Risk Yönetimi”, Ankara: Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, s.20

oluşturulması ve kullanılması üzerinde durmaktadır. Ona göre, bir olgu, sadece söz sahibi bir otorite tarafından güvenlik meselesi olarak tanımlandığında güvenlik alanına dâhil edilmektedir” (Waever, Chapter 3, 1998: 7). Güvenlik veya güvenliksizlik durumu, daha çok iletişimsel olanla ilişkilidir ve iletişim aracılığıyla oluşan eylem ile ortaya çıkmaktadır. “Konuşma-eylem, iletişimsel-eylem çerçevesinde (örneğin sav geliştirme, mantık yürütme, delilleri sunma ve kendi pozisyonunu diğerlerine benimsetme ve ikna etme) belirlemektedir. Bir anlamda, konuşma-eylem sosyal bir pratik, bir diyalog olarak gerekçelendirme sürecidir de ayrıca” (Drl. Aras, Toktaş ve Kurt, 2010: 28).

b) Güvenliksizleştirme (Desecuritization): Güvenlikleştirilen konulara atfedilen özel statünün ya da ayrıcalıklı konumun hem teorik hem de pratik alana olumsuz yansıdığını belirten Waever, bazı konuların güvenlik gündeminden çıkarılmasını, başka bir ifadeyle güvenliksizleştirilmesini önermektedir. Güvenlikleştirmenin anti-tezi şeklinde ifade edilebilir. Buna göre güvenliksizleştirme, daha önce tehdit olarak kabul edilen bir şeyin ya da bir konunun artık tehdit olarak inşa edilmemesidir (Waever, 1998). Önceden tehdit olarak algılanan bir konunun güvenlikleştirilmesi sonucunda sahip olduğu özel konum sonlandırılmakta; söz konusu tehdit algısını yok etmeye yönelik alınan olağanüstü önlemlerin kaldırılmasıyla birlikte konunun normalleşmesi ya da normale dönmesi sağlanmaktadır. Soğuk Savaşın sona ermesi, güvenliksizleştirme modeline örnek olarak düşünülebilir. Zira Soğuk Savaş döneminde güvenlik çemberinin içine alınan birçok şey, başka bir ifadeyle güvenlikleştirilen birçok konu, SSCB’nin dağılmasıyla son bulmuş ve böylece güvenlik dışına çıkarılmıştır.

c) Güvenlik Sektörü: “Güvenlik referans nesnelerinin hangi tehditlere maruz kalabileceğini gösterir. Sektörler, tanımlayıcı özel etkileşim tipleri olarak değerlendirilebilir” (Buzan, Waever ve Wilde, 1998: 7). “Buzan,

Waeber ve Wilde güvenliğin; askeri, politik, ekonomik, çevre ve toplumsal güvenlik olarak beş sektörde incelenmesinin bu karmaşayı ortadan kaldıracağını belirtmiştir” (Buzan, Waeber ve Wilde, 1998: 8). Güvenlik sektörlerinden “*askeri güvenlik*; devletlerin taarruz ve savunma kapasiteleri ile diğer devletlerin askeri imkân ve kabiliyetlerinin nasıl algılandığıyla ilgilenir. Kuvvet kullanma söz konusu olduğu için, askeri güvenlik sektörü içindeki hareketler diğer tüm sektörler için tehdit olarak algılanır ve bu nedenle geleneksel olarak, güvenlik sorunları içerisinde en yüksek önceliğe sahip olduğu kabul edilir” (Buzan, Waeber ve Wilde, 1998: 49). “*Politik güvenlik*; devletin organizasyonel istikrarına yönelik tehditlerle ilgilidir. Tehditler hükümeti veya devleti ifade eden kurum ve ideolojileri yıkmak gibi yönetim sistemine veya devlete yöneltilmiş olabilir. Politik güvenlik sektörü, terörizm ve iç savaşlar gibi birbirlerinden tamamıyla farklı olan tehditleri kapsar” (Buzan, Waeber ve Wilde, 1998: 141). “*Ekonomik güvenlik*; refaha ulaşabilmek veya refah seviyesini artırabilmek için, finansal veya doğal kaynaklara erişim ile ilgilidir” (Buzan, Waeber ve Wilde, 1998: 95). “*Çevre güvenliği*; insan yaşamının devam edebilmesi için gerekli olan biyosferin korunması ve muhafaza edilmesi ile ilgilidir. Tehditler iklim değişikliği veya ozon tabakasının delinmesi olabileceği gibi, insandan kaynaklanan kirlenme şeklinde de olabilir” (Buzan, Waeber ve Wilde, 1998: 71). “*Toplumsal güvenlik*; toplumun kimliğine, toplumu oluşturan ortak bilince yönelen tehditlerle ilgilidir. Göç, devletlerarası organize suçlar ve kaçakçılık (insan, uyuşturucu veya silah) toplumsal güvenliğe yönelik önemli tehditlerdir” (Buzan, Waeber ve Wilde, 1998: 119). Toplumsal güvenliği tehdit eden suçların önemli bir bölümünün kaynağının birden fazla ülkede faaliyet gösteren organize suç çeteleri olduğu ve organize suç örgütlerinin terörizm ile bağlantılı olduğu iddia edilmektedir (Trombetta, 2006).

d) Bölgesel Güvenlik: “Buzan ve Waever’in güvenliğe bölgesel yaklaşımlarının nedeni; günümüz dünyasındaki teknolojik gelişmelere rağmen; tehditlerin büyük bir çoğunluğunun kısa mesafelere daha kolay ulaşmaya devam etmesinden kaynaklanmaktadır” (Buzan ve Waever, 2003: 461). “Uluslararası terörizm gibi coğrafyaya bağlı olmadığı değerlendirilen tehditlerin bile coğrafya ile bir başka deyişle, bölge ile alakaları vardır. Teröristlerin barındığı ve üs olarak kullandığı bölgeler mevcuttur, terörizm tehdidinin kaynaklandığı coğrafya analiz edilmeden doğru değerlendirmeler yapmak mümkün olmayacaktır” (Buzan ve Waever, 2003: 466-467). “Bir güvenlik problemini ele alırken, yerel, bölgesel, bölgeler arası ve uluslararası sistem olarak dört ayrı seviyede incelenmektedir. Böylece, problemlerin tespiti kolaylaşmakta sorunların dört seviyeden hangisinde olduğunun belirlenmesi, incelenecek çerçevenin daraltılarak daha somut sonuçlar ortaya konmasını sağlamaktadır” (Çapat, 2008: 21). Bölge, değişik disiplinlerde farklı anlamlara gelmektedir. Coğrafyada bölge ülkelerin içindeki oluşumlar olarak tarif edilirken, Uluslararası İlişkilerde bölge denildiğinde devlet sınırlarını aşan uluslararası sistem ile devletlerarasında kalan bir alan anlaşılmaktadır (Hettne, 2006: 129, aktaran: Çapat, 2008: 23). Buzan ve Waever’in (2003: 143) “Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi (BGKT)” adını verdiği bu durumda, bir bölgenin güvenlik kompleksi olabilmesi için, bölgeyi oluşturan devletler, güvenlikleri birbirlerinden ayrı olarak düşünülemeyecek kadar birbirlerine yakın bağlarla bağlı olmalıdır (Aktaran: Çapat, 2008: 23). Buzan ve Waever devletleri tek tek ele almanın ya da uluslararası sistemi bir bütün olarak ele almanın sağlıklı sonuçlar vermeyeceğini iddia etmiştir. Örneğin, Türkiye’yi tek başına düşünüp bir güvenlik analizi yapmak pek mümkün olmamaktadır. Güvenlik dinamikleri ilişkiseldir ve Türkiye’nin güvenlik algısını etkileyen diğer devletler göz ardı edilerek analiz yapmak olası değildir.

Öte yandan küresel analizler yapmak da sağlıklı olmayacaktır, çünkü bu bir gerçeği değil; bir arzuyu yansıtmaktadır. Bu konuda verilebilecek diğer bir örnek ise, enerji ve nakil hatları güvenliğinin sağlanmasında, bilhassa BTC Ham Petrol Boru Hattı'nın güvenliğinin sağlanması, bölgesel işbirliği ile bölgesel (AB) ve küresel (NATO) örgütlerin bu hususta özel politikalar geliştirmesi açısından önemlidir.

Kopenhag Okulu'nun Eleştirisi

Knudsen (2001: 358) güvenlikleştirme teorisinin sosyolojik olarak temelsiz olduğunu iddia etmektedir. (Aktaran: Drl. Aras, Toktaş ve Kurt, 2010: 29). Ayrıca, siyasi olarak tarafsız olduğu ve etik açıdan da belirgin bir tavır sergilemediği de dile getirilmektedir (Erikson, 1999, Aktaran: Drl. Aras, Toktaş ve Kurt, 2010). Kopenhag Okulu'na yöneltilen diğer bir eleştiri, ters-güvenlikleştirme veya güvenlikleştirmenin yapı bozumunun yapılması konusundadır. Bir konunun güvenlik meselesi olmaktan çıkartılması, onun nasıl güvenlik meselesi haline geldiğini sergileyerek, bir anlamda ortaya çıkartılması ve çözümünün yapılması ile mümkündür (Drl. Aras, Toktaş ve Kurt, 2010).

Kopenhag Okulu, toplumsal cinsiyet konusunu ve duyarlılığını yeterince içselleştirmediği ve merkeze almadığı konusunda da eleştirilmektedir (Hansen, aktaran: Çapat, 2008). Kopenhag Okulu'na göre güvenlik çalışmalarının odağını söylem, söylemin en temel kurgu taşıını da “konuşma-eylem (speech-act)” oluşturmaktadır. Fakat bu sakıncalı bir varsayımdır. Güvenliksizlik durumu dillendirilmeyebilir veya güvenlikleştirmenin ortaya çıktığı konu veya koşullarda güvenliksizlik yaşanmıyor anlamına gelmeyebilir (Çapat, 2008). Örneğin, zina veya tecavüz konusunda kadınlar tecavüze uğradıklarını beyan ederlerse “namus ve onur” toplumsal kodları ile bir kez aşağılanmakta ve güvenliksizlik durumu katlanarak artmaktadır. Bu yüzden birçok kadın tecavüze uğradıklarını söylememekte ve gizlemektedir.

“Tüm dünya devletleri üzerinde bunu test etmek, her bir devletle ilgili belirli bir uzmanlığı gerektirecektir. Birkaç araştırmacıdan oluşan bir ekibin dünyanın her

köşesinde derin ve gerçekçi analizler yapabilmesi pek mümkün görünmemektedir. Kopenhag Okulu'nun dünya üzerindeki bölgelerle ilgili yaptığı analizlerde, güvenlik sorunlarına ait olumsuzlukların Batı harici dinamiklerden kaynaklandığı vurgulanmış, bu sonuca varılırken derin analizler yapılmamış ve tarafsız kalınmamıştır” (Çapat, 2008: 26).

1.4. Aberystwyth Okulu Güvenlik Yaklaşımı

Kopenhag Okulu gibi doğrudan güvenlik çalışmalarına yönelen ve klasik güvenlik paradigmasını sorgulamaya açan Aberystwyth Okulu, eleştirel güvenlik çalışmaları arasında yer almaktadır. “Öncülüğünü Ken Booth’un yaptığı ve eserlerini Eleştirel Güvenlik Çalışmaları (*Critical Security Studies*) başlığı altında toplayan Aberystwyth Okulu, güvenliği “türetilmiş bir kavram” olarak yeniden kuramlaştırmıştır” (Sandıklı ve Emeklier, 2011: 54).

“Perspektifini iki analitik düzlemde meydana getiren Aberystwyth Okulu’nun *ilk kuramsal girişi*, güvenlik anlayışını derinleştirmektir (*deepening security*). Bu bakış açısı, akademik kavramlarla siyasi ajandalar arasındaki ilişkiyi açığa çıkarmaya çalışmaktadır. *İkinci analitik girişim ise*, aktörlerin karşılaştığı bir dizi güvensizliği ele almak için güvenlik anlayışının genişletilmesidir (*broadening security*)” (Bilgin, 2010: 44). Bu çerçevede “Aberystwyth Okulu, sorunları güvenlik sorununa dönüştürmek veya güvenlikleştirmek yerine türetilmiş bir kavram olan güvenliğin siyasiliğini ortaya çıkarma gayreti içindedir” (Bilgin, 2010: 45). Bu bağlamda yeni güvenlik çalışmaları, sorunların kendisini “güvenlik” sorunu hâline getirmez, güvenlikleştirmez. Yapılan “güvenliğin siyasiliğini” ortaya çıkarmaktır (Booth, 2005, aktaran: Bilgin, 2010: 44).

Aberystwyth Ekolünün, sorunları “güvenlik dışına çıkarma” yerine “güvenliğin siyasiliğini ortaya koyma”yı tercih etmesi üç temel sava dayanır. *İlk argüman* stratejiktir. Aberystwyth Ekolü, sorunları güvenlik meselesi olmaktan çıkarmanın, güvenliği, insanların güvenlik kaygılarına her zaman duyarlılık göstermeyebilen güvenlik elitinin tekelinde bırakmak anlamına geleceğini iddia eder (Jones, 1999, aktaran: Bilgin, 2010: 45). *İkinci argüman*, etik-politiktir. Aberystwyth Ekolüne göre,

güvenliğin geleneksel olarak devlet ve devletin kaygıları ile ilgili olmuş olduğu gerçeği, bu şekilde kalması gerektiği anlamına gelmez. Siyasi tercihler çerçevesinde güvenliğin insanların endişelerini içerecek şekilde genişlemesi mümkündür. Aberystwyth Ekolünün *üçüncü argümanı*, analitiktir. En nihayetinde, sorunu güvenlik sorunu olmaktan çıkarmanın mı yoksa siyasi boyutunu ortaya koymanın mı insanların ve devletlerin güvensizliklerini dile getirmeyi ve çözmeyi kolaylaştıracağı sorusu, “ampirik, tarihsel, söylemsel olarak yanıtlanması gereken” bir sorudur (Alker, 2005: 198, Bilgin: 2010: 45).

“Aberystwyth Okulu, “nesnelci kuram” anlayışına karşı “kurucu kuram” anlayışını kabul etmesi bakımından kuram oluşturmaya “kurucu bir uygulama” (*constitutive theory as practice*) olarak algılayan Kopenhag Okulu ile benzeşmektedir” (Bilgin, 2010: 43). Kopenhag Ekolü ile aralarındaki en önemli farklılık ise, sorunların çözümünün güvenlikleştirmekte mi yoksa güvenlik dışına çıkartmakta mı yattığı konusundadır. Kopenhag Ekolü, sorunları “güvenlik sorunu olmaktan çıkarmak” için kanıtlar ortaya koyarken Aberystwyth Ekolü güvenliği “türetilmiş bir kavram” olarak yeniden kuramlaştırarak “güvenliğin siyasiliğinin farkına varma” çağrısı yapar. İki kuramsal yaklaşım arasındaki temel fark, etik-politik duruş hususundadır. Kopenhag Ekolü etik-politik olarak sorumlu olan seçimin güvenliğin devletin bekası ile ilgili konularla sınırlı tutulması olduğunu savunur (Bilgin, 2010). Diğer konular güvenlikleştirilmemeli, “normal” siyasi süreçler içinde tartışılarak çözümlenmelidir. Aberystwyth Ekolü de güvenlik riskinin farkındadır. Ancak; etik-politik tercihini güvenlik gündeminin geniş olması durumunu geri çevirmeye çalışmak yerine güvenliğin odağına insanı yerleştirmek ve kullanılan yöntemleri sadece şiddet içeren yöntemler olmaktan çıkarıp farklı yöntemler aramaktan yana kullanır (Bilgin, Booth ve Jones, 1998). Kısaca, en önemli farklılığın, sorunların çözümünün güvenlikleştirmeye mi yoksa güvenlik dışına çıkarmaya mı sağlanacağı konusunda olduğu söylenebilir ki Aberystwyth Okulu, bu noktada sorunları güvenlik dışına çıkartılması yerine; güvenliğin siyasiliğinin gündeme taşınmasına çalışmaktadır.

Çapat'ın belirttiği üzere, “Aberystwyth Okulu’nun önde gelen kuramcılarından Ken Booth, özgürlük ve güvenlik arasındaki bağlantıyı güvenlik çalışmalarının merkezine yerleştirerek klasik güvenlik paradigmasında bir kırılma meydana getirmiştir” (Çapat, 2008: 56). Dünya politikalarını belirleyen kelimeler ve imgelerden yola çıkarak içinde bulunulan yapısal dönüşümü vurgulamış; realizmin entelektüel hegemonyası altında şekillenen geleneksel güvenlik düşüncesini ve çalışmalarını sorgulamaya açmıştır. “Devlet güvenliği yerine birey güvenliğini öncelemiş ve bireylerin güvenliklerini özgürlükle ilişkilendirmiştir” (Sandıklı ve Emeklier, 2011: 57). Booth (1991: 319), güvenliği salt “tehditlerin olmadığı bir durum” ile sınırlandırmamış; gelecekle ilgili beklentilerin garanti altına alınabilmesi veya isteklerin gerçekleştirilmesi önündeki engellerin kaldırılması olarak tanımlamıştır (Aktaran: Sandıklı ve Emeklier, 2011: 57). Ortaya koyduğu eleştirel güvenlik anlayışına göre özgürlüğün olmadığı yerde güvenlik yoktur; ya da tam tersi güvenliğin olmadığı yerde özgürlükten bahsedilememektedir. Ne özgür ne de güvende olan Irak toplumunun içinde bulunduğu durum buna en iyi örnektir. Booth’a (1991: 322) göre güvenlik, klasik anlayışın ileri sürdüğü gibi yalnızca güç ve düzen değil; aynı zamanda özgürleşmedir. Özgürleşme ise hakların karşılıklılığı fikridir (Aktaran: Sandıklı ve Emeklier, 2010: 58).

Sonuç olarak, Kopenhag Okulu’nun ortaya koyduğu çok boyutlu güvenlik kavramsallaştırması ve Aberystwyth Okulu’nun güvenliği özgürleşme kavramıyla ilişkilendirmesi, klasik güvenlik anlayışından yeni güvenlik anlayışına geçişi simgelemektedir. Klasik paradigmaya alternatif bir güvenlik modeli sunan yeni güvenlik yaklaşımının temsilci ekolleri olarak literatürdeki yerlerini almışlardır. Güvenikleştirme kuramı, doksanlı yıllardan itibaren önemli yol kat etmiş ve Avrupa’da yeni güvenlik çalışmalarının başat yaklaşımı haline gelmesinde önemli rol oynamıştır. Yeni güvenlik çalışmaları ile Avrupa’da akademik güvenlik tartışmalarının çehresi tamamen değişmiş, düşünce kuruluşları da kısmen de olsa bu değişimin dışında kalamamışlardır. Artık dünyanın tüm bölgeleri ve sorunları ile ilgili çalışmalar yeni güvenlik açısından da yapılmakta ve tartışıldığı görülmektedir.

1.5. Güvenlik-Algı İlişkisi

Güvenlik, “risk ve tehdit” kavramları üzerinden düşünüldüğünde risk, tehdit ve güvenlik arasında, sarmal bir ilişki mevcuttur ve bu iki kavram söylemde ve yazımda, kalıp şeklinde ve sıklıkla kullanılmaktadır. Kavramlar bu şekilde yorumlandığında; “risk, tehdit ve güvenlik arasında, girift bir ilişki olduğu, “risk ve tehdit” kavramlarının sıklıkla birlikte kullanıldığı” (Özkök, 2004, aktaran: Küçükşahin, Şafak ve Dedeoğlu, 2009: 10) görülmektedir. Bu açıdan güvenlik çalışmaları literatüründe güvenlik kavramının ele alındığı eserler genel olarak incelediğinde, en başta “kim için, kim tarafından güvenlik?” ve “hangi tehditlere karşı güvenlik?” sorularına cevap arandığını görülmektedir. Hangi araçlarla güvenliğin sağlanacağı sorunsalı ise daha az yoğunlukta karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla, güvenlik çalışmaları alanında süregelen kavramsal tartışmalar, Rothschild ve Terriff’in (1995: 3) de belirttikleri üzere, esas itibarıyla “özne-tehdit-politika” üçlemesi etrafında kümelenmektedir (Aktaran: Akgül-Açıkmeşe, 2011: 45).

Riskin en belirgin özellikleri; “tam ve net olarak bilin(e)memesi, zamanla değişkenlik göstermesi, olumsuz sonuçlar doğurma olasılığına sahip olması ve yönetilebilir olması” şeklinde sıralanabilmektedir. Dolayısıyla “kişilerin, kurumların, sistemlerin ve devletlerin var oluş nedenlerini ve stratejilerini başarıyla yönetmelerini etkileyecek herhangi bir olayı risk olarak tanımlamak mümkün olacaktır” (Küçükşahin, Şafak ve Dedeoğlu, 2009: 12). Bu açıdan bir organizasyon için çeşitli risklerin mevcut olabileceği ve bunların küresel, çevresel, sosyal, kültürel, finansal, uzun ve kısa vadeli, paydaşlardan kaynaklı ya da teknik riskler olarak sınıflandırılabilmesi ileri sürülmüştür. Güvenlik tehditleri, çatışma alanları, hassasiyetler ve risklerin algılanması analizcinin dünya görüşleri ya da geleneklerine ve siyasi yapıcılarının zihniyetleriyle bağlantılıdır.

Buradan hareketle, “güvenlik kavramı barışla yakından ilgili olup ulus-devlet, devlet-üstü ve devlet-dışı aktörler için “olağanüstü önlemler” gerektiren bir değer ve hareket amacıdır. Güvenlik, büyük çaplı kamu harcamalarını meşrulaştırmak için kullanılmıştır” (Brauch, 2008: 2). Bireysel ya da toplumsal bir siyasi değer olarak güvenliğin bağımsız bir anlamı yoktur, güvenlik her daim bir bağlam ve belirli bir

bireysel ya da toplumsal değer sistemi ve bunların hayata geçirilmesiyle ilgilidir. Bu da güvenliğin psikolojik boyutunu ön plana çıkarmaktadır. Modern güvenlik kavramı iç güvenliğin, dış ve askeri politikaların ve uluslararası hukukun temel bir kavramı haline gelen dış güvenlikten ayrıldığı 17. yüzyılın hanedanlık devletinden bu yana gelişmiştir. İç güvenlik Hobbes ve Pufendorf tarafından egemenin halka karşı temel görevi olarak vurgulanmıştır. Amerikan anayasasında güvenlik özgürlükle ilişkilendirilmiştir. Fransız İhtilali döneminde yurttaş hakları bildirgesi güvenliğı dört temel insan hakkından biri olarak ilan etmiştir (Meinecke, 1924, aktaran: Brauch, 2008: 3).

Art (1993: 820-822) bir toplumsal değer olarak güvenlik; tehlike, risk, düzensizlik ve korkunun karşıtı olarak, koruma, risk yokluğu, kesinlik, güvenilirlik, itimat ve güven ile öngörülebilirliğe ilişkin kullanıldığını savunmaktadır. (Aktaran: Brauch, 2008: 4). Bir sosyal bilim terimi olarak “güvenlik anlamca muğlak ve esnektir” Arnold Wolfers (1952: 481-502) güvenliğı kavramının iki yüzünü işaret etmiştir: “Güvenlik, nesnel olarak, kazanılmış değerlere yöneltilen tehditleri ölçmektedir ve öznel olarak, bu değerlere saldırılacağı yönünde korkuların olmamasıdır.” (Aktaran: Brauch, 2008: 5).

Güvenlikleştirme aşamalarında yaşanan sıkıntıların çoğu, çeşitli düzeydeki kullanıcı ve yöneticilerin risk algılarını gerekenden düşük seviyede göstermelerinden kaynaklanmaktadır (Brauch, 2008). Dolayısıyla güvenliğı riskinin algılanması sürecinde, bilginin edinilmesi kadar, bu bilginin doğru aktarılması da önem kazanmaktadır. “Bilginin doğru aktarılması mevcut durumun berraklaşmasını sağlayacağından algıyı doğru yöne kaydırmanın yanı sıra olaylar arasında ilişkilendirmeye de olanak sağlayacaktır. Bu kapsamda algısal ilişkilendirmeyi yapması gereken, güvenliğten doğrudan etkilenen birim olurken; bilgi aktarımını yapması gereken ise güvenliğı sağlayacak olan aktör olmalıdır. Bilgi aktarımında bir diğer önemli nokta ise, taraflar arasındaki iletişimin duygusal olarak da yeterli düzeyde olması gerekliliğidir” (Küçükşahin, Şafak ve Dedeoğlu, 2009: 19). Zira güvenliğı, güvende olma olarak tanımlandığında, bir kişi ya da sistemin güvenilirliğine itimatla doğru orantılı bir hal almaktadır (Giddens, 1991b: 39, Küçükşahin, Şafak ve Dedeoğlu, 2009: 20).

Şekil:- Güvenlik Eşiği⁵

Güvenlik eşiği tablosunda da gösterildiği üzere, “güvenlik eşiği beliren olumsuz bir olay veya olgu için tahammül gösterilebilecek son seviyedir. Bu seviye geçildikten sonra olay güvenlikleştirilerek alınan önlemler sayesinde güvenlik eşiğinin altına yani katlanabilir seviyenin altına düşürülmesine çalışılır. Burada anlatılmak istenen, bir durumun güvenlikleştirilmesi artık dayanılamayacak bir olaydan dayanılacak bir duruma çekilmesi sürecidir” (Küçükşahin, Şafak ve Dedeoğlu, 2009: 21). Güvenlikleştirilen konular, bünyenin gücü oranında iki kategoriye ayrılır. Bunlardan birincisi güvenlik riski ikincisi tehdittir.

1.6. Güvenlik Riski ve Tehdit

“Güvenlik riski aşamasının, tehdit aşamasına göre daha hafif şartları içermesi gerekir. Her şeyden önce, güvenlik riski aşaması, normal hukuk normları içerisinde yürütülürken, tehdit aşaması, ilave hukuksal kararların ve tedbirlerin alınmasını gerektirmektedir. Hangi konuların tehdit, hangi konuların güvenlik riski olacağına yönetimi elinde bulunduranlar, yönetimin imkân ve kabiliyetlerini dikkate alarak karar verirler. Bir olay veya olgunun güvenlik riski mi yoksa tehdit mi olacağı, güvenlik riski

⁵ Küçükşahin A, Şafak İ, C, Dedeoğlu Ç, (2009).“Güvenlik Bağlamında Risk ve Risk Yönetimi”, Ankara: Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, s.21

veya tehdidi oluşturan unsurlar ile yönetimin kazandığı yeni kabiliyetlerin karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi neticesinde belirlenebilir. Varılan sonuca göre, durum tehdit ise gerekli tedbir alınır; risk ise yönetilmeye devam edilir” (Küçükşahin, Şafak ve Dedeoğlu, 2009: 22).

Şekil:- Güvenlik Riski ve Tehdit⁶

Tüm bunlar göz önüne alındığında, 1940-1980 arasında güvenlik analizinin neredeyse tek hâkimi olan stratejik çalışmalar, güvenliğin yalnızca “askeri sorunlar” çerçevesinde algılanmaması gerektiği ve devlet-merkezli analizlerin yetersiz olduğu anlayışıyla 1970’lerde sorgulanmaya başlanmıştır. 1973 OPEC petrol ambargosu ile petrol fiyatlarında ani artış ve doların değerinde ani düşüş yaşanınca, ekonomik güvenlik, yani ekonomik sorunların güvenliği tehdit ettiği anlayışı gündeme gelmiş, ekonomik güvenlik yanında başta Batı olmak üzere kaynak sıkıntısı yaşayan tüm ülkeler için enerji güvenliği de sorgulanmaya başlanmıştır (Sheehan, 2005: 65, aktaran: Akgül-Açıkmeşe, 2011: 47). Nükleer gerilimin 1970’lerin sonu ve 1980’lerin başında yeniden tırmanmasının ardından askeri gücün önemi hatırlanmış ve devlet-merkezli analizlere, yani stratejik çalışmaların eski parlak günlerine kısa süreli bir dönüş yaşanmıştır. Fakat 1970’lerde temeli atılan tartışmalara 1980’lerde de devam edilerek, özellikle de Soğuk

⁶ Küçükşahin A, Şafak İ, C, Dedeoğlu Ç, (2009).“Güvenlik Bağlamında Risk ve Risk Yönetimi”, Ankara: Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, s. 22

Savaşın sona erme belirtileri göstermesiyle birlikte alevlenerek güvenlik çalışmalarının 1980'lerin sonlarına doğru stratejik çalışmalar tekelden kurtulması ile sonuçlanmıştır (Bilgin, 2010). Soğuk Savaşın son on yılında güvenlik kavramının devletlerin askeri sorunlar karşısında güç artırımları ve kuvvet kullanmaları haricinde de tanımlanması, yani stratejik çalışmaların kavramsal çerçevesinin sorgulanması çabaları kayda değer biçimde artış göstermektedir. “Öne çıkan yeni sorunların yalnızca devletleri değil, uluslararası politikanın devlet dışı aktörlerini de etkilediği açıktır. Bu gerçeklik, güvenlik gündeminin daha önce ikinci plana itilen toplumsal, ekonomik, çevresel ve hatta bireysel konuları kapsayacak şekilde genişlemiştir” (Akgül-Açıkmeşe, 2011: 48). Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte, güvenlik tehditlerinin; açlıktan kadın sorunlarına, çevrenin kirletilmesinden, ekonomik istikrarsızlıklara ve hatta salgın hastalıklara karşı geniş bir yelpazede ele alınması gerektiğini savunan eserler artan biçimde literatüre girdiği görülmüştür. Geniş güvenlik gündemi taraftarlarına karşı, geleneksel gündemin muhafaza edilmesini, yani güvenlik kavramının dar tutulması gerektiğini savunan karşı görüşler de bu dönemde ileri sürülmüştür.

1.6.1. Realist Güvenlik Çalışmalarında Güvenlik Tehditleri

Gerçekçi anlayışta güvenlik tehditleri kuvvet kullanımı ya da kullanılacağına dair tehdit ile özdeş bulunmaktadır. “Güvenlik, politikanın özel bir şeklidir” ifadesinden yola çıkan Kolodziej (2005: 22), “tüm güvenlik sorunlarının siyasal sorunlar olduğunu, fakat tüm siyasal tartışmaların güvenlik sorunu yaratmadığını” iddia eder (Aktaran: Akgül-Akmeşe, 2011: 50). Bir siyasal sorun, tarafları arasında şiddet ve kuvvet içermeyen yollardan, uzlaşma ve anlaşmaya dayalı olarak çözülüyorsa siyasal niteliğini korur; ama güvenlik sorunsalına dönüşmez. Buna karşılık, güvenlik sorunundan söz etmek için siyasal bir sorunun çözümünde taraflardan biri ya da tümünün kuvvet kullanımı ya da kullanım tehdidine başvurusu gerekmektedir (Akgül-Açıkmeşe, 2011). Sonuç itibarıyla, gerçekçiler güvenlik tehdidinin niteliği konusunda ortak bir paydada birleşirler: Siyasal bir sorunun taraflarından biri ya da hepsi amaçlarına ulaşmak için kuvvet kullanımına veya bu yönde bir tehdide başvurduğunda güvenlik tehdidi vardır.

Savunmacı realist anlayışta ise, yapısal bir unsur olarak benimsenen “saldırı-savunma dengesi” güvenlik ikilemi (security dilemma) içindeki devletlerin hangi aşamada revizyonist niyet benimseyip, bu doğrultuda eylemlerde bulunacağını ortaya koyan sistem düzeyinde bir kıstastır. Savunmacı gerçekçilerden Posen’e (1984: 69) göre, savunmacı gerçekçilikte “statükocu devletler istisna değil kuraldır” anlayışı söz konusudur (Aktaran: Akgül-Açıkmeşe, 2011: 52). Güvenlik ikilemi içinde olan devletlerin bu statükocu niyetleri, saldırı-savunma terazisinde ibrenin saldırıyı göstermesi halinde revizyonist niyete dönüşebilecek ve bu durumda da güvenlik tehdidi ortaya çıkacaktır. Savunmacı realistlere göre, saldırı stratejileri izlemeleri halinde devletler kendilerine karşı güç dengesi kurulacağından çekinirler (Walt, 1987: 204, aktaran: Akgül-Açıkmeşe, 2011: 52). Savunmacı gerçekçiler, tarihi kayıtların hegemonya girişimlerinin dengeleme, saldırının ise dirençle karşılaştığını gösterdiğini, yayılmanın faydasının zararından az ve savunmanın her zaman saldırıya nazaran avantajlı olduğunu düşünmektedirler (Posen, 1984: 68-69, aktaran: Akgül-Açıkmeşe, 2011: 52).

1.6.2. Neo-Realist Çalışmalarında Güvenlik Tehditleri

Mearsheimer’ın (1997) deyimiyle, neo-realist yaklaşım, devletlerin niyet ve davranışları ile “güç politikası trajedisinin” yapısal gerçekçi teorilerin anarşi, gücün göreceli dağılımı ve saldırı-savunma dengesi gibi yalnızca devletlerin ve devlet adamlarının kontrolü dışında olduğu varsayılan sistem düzeyindeki değişkenleriyle açıklanmasına karşı çıkışın bir ifadesi olarak ortaya çıkmıştır (Aktaran: Akgül-Açıkmeşe, 2011: 53).

Neo-realist güvenlik tehditleri, hem iç faktörlerden (birey/birim), hem de sistem unsurlarından kaynaklanan karma bir anlayışın sonucudur (Rose, 1996, aktaran: Akgül-Açıkmeşe, 2011: 53). Yeni-klasik gerçekçiler için güvenlik sorununun başlıca kaynağı yapıdan kaynaklanan bu değişimdir. Bir başka ifadeyle, bir devletin artırdığı güç diğeri için belli şartlar altında bir tehdit olarak değerlendirilir. Gücün göreceli dağılımındaki

değişim yapısal realistlere göre, objektif bir nitelik taşıırken; neo-realistlere göre bu değişim devlet adamlarının algılamalarıyla bir anlam taşımaktadır.

Yeni-gerçekçilere göre, güvenlik politikası kararları devlet adamları ve elitler tarafından verildiğinden kararlar üzerinde etkili olan, fiziksel anlamda göreceli güç değişimleri değil; devlet adamlarının buna dair değerlendirmeleridir (Akgül-Açıkmeşe, 2011). İster materyal güç hesaplamalarından, isterse de iç politik unsurlardan etkilensin, devlet adamlarının güç dağılımındaki değişime dair algılamaları neo-realizmin güvenlik tehdidi anlayışını ortaya koymaktadır. Daha genel bir ifadeyle, yapısal gerçekçilikten farklı olarak, yeni-klasik gerçekçilikte karşısında politika oluşturulan tehdit, devlet adamlarının otoriter biçimde algıladığı tehdittir.

1.6.3. Kopenhag Okulunun Güvenlikleştirme Yaklaşımında Güvenlik Tehditleri

Huymans (1998: 482), güvenlikleştirme yaklaşımının özünde “güvenlik çalışmalarını bireylerin, sosyal grupların, ulusların ve insanoğlunun varlığı, refahı ve kalkınmasına yönelik tüm tehditlerle uğraşan kapsayıcı-şişirilmiş bir kavramla sonuçlanmaksızın devletlerarası askeri ilişkilere odaklanan dar gündemden nasıl uzaklaştırabiliriz” sorusuna cevap bulma güdüsü olduğunu ifade etmiştir (Aktaran: Akgül-Açıkmeşe, 2011: 58).

“Güvenlikleştirme yaklaşımı, her şeyin tehdit olması anlayışını reddetmektedir. Bu yaklaşım uyarınca, bir sorunun güvenlik tehdidi olabilmesi için, bu tehdit karşısında önlem almaya yetkili aktörler tarafından o sorunun herhangi bir öznenin varlığına yöneltile ve bu nedenle de söz konusu aktörler tarafından rutin siyasi süreçlerin dışına çıkan acil ve meşruiyet kazanmış önlemler alınmasını öngören bir sorun olarak tanımlanması gerekir” (Buzan, Wæver ve Wilde, 1998: 491).

Güvenliği askeri, ekonomik, çevresel, toplumsal ve siyasi sektörlerde ele almakta, bir başka deyişle güvensizleştirme teorisini bu beş sektöre uyarlamaktadır. Güvenlik sektörleri, “o sektörün tüm birimleri arasındaki etkileşim ve ilişkinin belirli bir boyutunu vurgulayan mercekler” olarak tanımlanır.

“Güvenlikleştirme teorisinin bugün vardığı noktada, yeni bir gerçeklik oluşturan güvenlik söz ediminin kapsadığı üç edimden bahsedilebilir: *İlk olarak*, bir sorunun varlığa dair tehdit olarak sunulması gerekmektedir” (Waever, 1998: 48). *İkinci olarak*, sunulan tehdit aciliyet arz ederek rutin siyasi süreçler ötesinde olağandışı tedbirler alınmasını öngörmelidir. “Varlığa yönelik tehdidin belirtilmesi, onunla mücadele edilecek olağandışı önlemleri meşrulaştıracaktır.” (Waever, 1998: 48). *Üçüncü* edimi ilgili kitlenin, karşısında olağandışı tedbirler alınması gereken varlığa dair tehditlere ilişkin söylemi kabul etmesine ilişkindir” (Waever, 1998: 48). Bir başka deyişle, tehdit elitler tarafından olağanüstü tedbirlerin alınmasını gerektirecek şekilde söz edilecek ve ilgili kitle de tehdidin varlığına ikna olacaktır. Aksi takdirde, güvenlik tehdidi oluşumundan bahsedilemez. Örneğin, kritik altyapı güvenliği konusu ilk kez 1997 yılında dönemin ABD Başkanı Bill Clinton tarafından dile getirilmiş ve 11 Eylül sonrası gerek AB ülkeleri bu kavramı kullanmışlar ve yasal düzenlemeler gerçekleştirmişler gerekse NATO ve AGİT gibi örgütlerde bu konu somutlaştırılarak vücut bulmuştur. Konu böylece, söz edimi içerisine alınarak “güvenlikleştirilmiştir”.

“Güvenlikleştirme sürecinde, bir sorun varlığa dair tehdit olarak sunularak ötekileştirilmekte, böylece “siyasal” niteliği taşıyan bir söz edimi (speech act) şekline bürünmektedir. Bu durumda tekillik, siyasallaşma kriteri olarak karşımıza çıkmaktadır” (Buzan, Wæver ve Wilde, 1998: 21). Güvenlikleştirme sürecinde bir aktörün varlığına kasteden tehdit iddiasında bulunup bu tehdidi bertaraf etmek üzere olağandışı önlemler almasına dair anlayışta da Schmitt’in (1985) egemenlik yaklaşımı sentezinin izlerini görmek mümkündür. Schmitt’e göre egemenlik, hâkimiyet ya da baskı tekeli değil; karar tekelidir, “egemen, istisnalara karar verendir” (Aktaran: Akgül-Açıkmeşe, 2011: 62). Güvenlik bireysel anlamda insana zarar veren her şeyle de tanımlanmayacaktır.

Kopenhag Okuluna göre, siyasal bir söz edimi olan güvenlikleştirme söyleme analizine dayalı bir sosyal inşa surecidir. Güvenlik kelimesi kullanıldığında, amaç var olan durumu betimlemek değil; yeni bir gerçeklik inşa etmektir (Akgül-Açıkmeşe, 2011). Bu çerçevede, Kopenhag Okulu güvenliğin kapsamını anlamak üzere, güvenlikleştirme teorisini benimseyen post-yapısalcılar, post-modernistler, feministler

ve sosyal inşacıların başvurduğu söylem analizi metodolojisinden yararlanmaktadır; yani Kopenhag Okulu için önemli olan metindir. “Güvenlik alanında metin analizi ile uluslararası güvenlik sorunları ortaya çıkar.” Kopenhag Okulu ilke olarak, “kimin güvenlik söz ediminde bulunduğu”, “neyin güvenlikleştirme olduğu” konularında sabit, verili, objektif, olmazsa olmaz kriterlerin olmadığını vurgular (Akgül-Açıkmeşe, 2011: 65).

1.6.4. 11 Eylül Öncesi ve Sonrasında Küreselleşen Güvenlik Algısı

Özellikle Sovyetler Birliği’nin dağılması ve liberal ekonomik düzenin tüm dünyaya hâkim olması sonrası küreselleşme olgusu hızlanmış, bu süreç kendini siyasi, toplumsal ve ekonomik olarak dünyaya yayarken güvenlik boyutunu göz ardı ettiğini göstermiştir. Bilgin’in de belirttiği gibi, 11 Eylül saldırılarıyla birlikte güvenlik boyutu dikkate alınmaya başlanarak küreselleşme ve güvenlik ilişkisi üzerinde durulmaya başlanmıştır (Bilgin, 2005: 60).

Küreselleşme ve küreselleşen güvenlik algısına bakıldığında karşılaşılan tablo; küreselleşme, güvenliği fiziksel zemininden koparmış; güvenliğin bölgesel koruma ve egemenlik gibi tanımlamalarını zayıflatmış; bilgi, çevre ve teknoloji ağırlıklı yeni güvenlik tanımlamalarını geliştirmiştir. “Silahların teknolojik donanımlarla akıllı silahlar haline dönüştürülmesinin gösterdiği gibi, bilgi ve teknoloji askeri alana nüfuz etmiştir” (Drl. Aras, Toktaş ve Kurt, 2010: 21). Böylece, küreselleşme ve güvenlik arasındaki bağlantı küreselleşme ve milli güvenlik algısı çevresinde biçimlenmekte, devletin dışarıdan gelen ve ona etki eden süreç olarak devletin güvenliğine olan etkisi tartışılmaktadır. “*Küreselleşen güvenlik* ile ifade edilmek istenen, dışarıdan gelen tehdit ile içerisinde de mevcudiyeti ile dönüşüm durumu olduğuna dikkat çekmektir” (Bilgin, 2005: 60). Bundan dolayı, güvenliğin küreselleşmesi devletin bulunduğu güvenlik ortamından ibaret değil; aynı zamanda kendisinin de değişim ve dönüşüm içerisine girmesinden kaynaklanmaktadır. Doğal değişim ve dönüşümle söylenmek istenen sadece devletin tek başına olmadığı; uluslararası ve ulus-altı kurum ile kuruluşlarla yetki paylaşımına gitme durumudur.

Doyle'ın (2000) belirttiği gibi, küreselleşme olgusunun ekonomik istikrarsızlığı arttığı savına dayanarak hiper-küreselleşmecilerin dünya güvenliğine ilişkin olumlu beklentilerinin beyhude olduğunu ifade etmiş ve “küresel yönetim”deki demokrasi noksanlığı globalleşmenin sosyo-ekonomik farklılığı derinleştirdiğinden ötürü dünya güvenliğine tehdit bir durum oluşturmakta olduğunu savunmaktadır (Aktaran: Bilgin, 2005: 63).

11 Eylül öncesi durumda küreselleşmenin güvenlik boyutu, tüm bu değerlendirmeler ışığında daha az sorgulanmasının başka nedeni de; Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve güvenli bir gelecek beklentisi neticesinde güvenliğin göz ardı edilmesi idi. Gerek Amerikalı akademisyenler gerekse Avrupalı akademisyenler Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan bölgesel gelişmeleri, etnik ve kimlik konuları üzerine yeterince eğilmediklerinden dolayı böyle bir tablonun ortaya çıktığı görülmektedir.

Doksanlı yıllarda, Soğuk Savaş sonrası dünya kamuoyunda oluşan tozpembe havanın yanı sıra geleneksel güvenlik yaklaşımlarının devam etmesi sebebiyle küreselleşme sürecine odaklanılamamıştır. Örneğin, Türkiye doksanlı yıllar boyunca kendi içine kapanarak gerek terör, gerek faili meçhuller, gerekse siyasi krizler neticesinde otoriterleşmiş askeri kurumlara yetki vererek “hard power” kullanımını sürdürmüştür. Bu örnek bile, o dönemlerde hâlâ güvenlik konusunda devletin başrol oynunculuğuna devam ettiğini göstermekte ve devletin salt olarak güvenlik politikaları geliştirdiğini göstermektedir.

11 Eylül sabahı sadece ABD değil; tüm dünya ülkeleri güvenliğin küreselleşme boyutunun farkına vararak, birincil gündemlerine alınmasını sağlamışlardır. Bu tarihten sonrası, terör faaliyetleri, güvenliğin küreselleşmesi ile anılmaya başlayan çalışmalar küreselleşmenin ulusal güvenlik için nasıl bir tehdit oluşturacağı konusunda düşünülmeye neden oldu (Bilgin, 2005). “11 Eylül saldırıları küreselleşmenin güvenlik boyutunun dikkate alınmasıyla birlikte küreselleşmeyi devlete dışarıdan nüfuz eden bir süreç olarak görmeye önem vererek “küresel terörizmi” tehdit olarak tanımlamaktadır. Böylece bu tehditle mücadele etmek için yöntem tartışmaları başladı.

Bu tartışmalar klasik güvenlik yaklaşımlarının devamlılığını da sağlamış oldu” (Bilgin, 2005: 69).

Devletin kara kutu niteliğinin sona ermesi ile rasyonel-tercih modelinin açıklama kabiliyeti azalmış, dış politikanın yeni çoğulcu ortamında düşünsel (ideational) faktörler öne çıkmıştır. “Devletin dış politika davranışının çoğulcu bir ortamda çeşitli aktörlerin sosyal etkileşimi ile ortaya çıkan ulusal çıkar ile şekillendiği görüşü, dış politikada grupların ulusal çıkar karşısında kendi çıkarlarını şekillendirdikleri, ifade ettikleri ve diğer aktörlerle etkileşimleri ile bu grupların dış politika üzerindeki etkilerinin belirginleşmesidir” (Drl. Aras, Toktaş ve Kurt, 2010: 32-33). Böylece küreselleşme ve ulusal güvenlik yaklaşımını benimseyen akademisyenler, devlete merkezi rol atfetmekte; ancak onun işleyişinde geleneksel güvenlik yaklaşımından uzaklaşmakta ve farklı aktörleri analiz birimi olarak dâhil etmektedirler. Bilgin’in de belirttiği gibi, küreselleşmeyi devletler haricinde gelişen tehditler barındıran bir ortam olarak ele almaya devam etmekle birlikte, devlet içindeki gelişmelere de kayıtsız kalamamıştır (Bilgin, 2005: 70).

11 Eylül saldırıları bir taraftan güvenlik literatürüne canlanma kazandırırken, diğer taraftan da terörle mücadele bağlamında klasik güvenlik yaklaşımından vazgeçilememesine sebep olmuştur. Diğer bir bakış açısı ise, devletin vatandaşlarından gelen talep çeşitliliği yeni yaklaşımların çalışılması bağlamında önemli gelişmeler kaydetmiştir. “11 Eylül ile birlikte Birleşik Devletler ile bağlantılı olayların ardından yeniden realizm önem kazanmıştır. Bu dönemlerin hepsinde, çatışma ve barış dönemleri uluslararası güvenlikte hâkim yaklaşıma karşı çıkılmasıyla sonuçlanmıştır. Yirmi birinci yüzyılın başında dünya politikasında yer alan önemli değişikliklere rağmen; uluslararası güvenliğe yönelik bu geleneksel belirsizlik sürmektedir” (Baylis, 2008: 84).

Küreselleşme ile birlikte, güvenliğin iç ve dış dinamikleri iç içe geçmiş, devletin politik süreçleri yönlendirme kabiliyeti azalmıştır. Daha önce devletin gündeminde olmayan küresel ısınma, kadına şiddet, göç vb. konular devletin ilgilendiği temel konular arasında yerini alabilmektedir. Bu da devletlerin, devlet dışı örgütlerle işbirliği yapmasının zorunlu olduğunu göstermektedir (Cha, 2000).

“11 Eylül saldırıyla birlikte, devlet-dışı aktörlerin sorunları da gelişmiş, dünyaya taşınabileceği görülmüştür. Küreselleşme sürecinin global bir sivil alt yapının gelişmesini sağlamasıyla beraber sınırlar uzağında güç kullanma yetkisi büyük devletlerin tekelinden çıkmaya başlamıştır” (Rasmussen, 2002: 326).

Sonuç olarak, güvenliğin geleneksel olarak devlet eksenli anlaşılmasını sorgulayan yeni yaklaşımlar, uluslararası barışın bile devletlerarası bir ilişki türüne indirgendiğinden, dolayısıyla insan ve toplum güvenliği yaklaşımını yeterince aksettiremediğinden dem vurmaktadır. Yeni güvenlik anlayışı, güvenlikleştirme meselesinde kimin güvenliğinin sağlanacağı sorusunun önemine işaret etmektedir. “Devletten ziyade bireyi güvenliğin merkezine koyan bu yeni anlayışa göre güvenlik, özgürleşmeye yani bir bireyin güvenlik kaygısı duymadan istediği ve yapabileceği her şeyi yapması ve gerçekleştirmesine de hizmet etmektedir. Yeni güvenlik yaklaşımı, güvenliksizlik ikilemine de ışık tutmaktadır. Bu ikileme göre, güvenliksizlik bir ülkenin dışından gelmektedir” (Drl. Aras, Toktaş ve Kurt, 2010: 32).

Güvenliğin küreselleşmesi, devletin güvenlik üretme kabiliyetinde düşüş oluşturmamakta; aksine devlete yeni görevler yüklemesi ve bunların yerine getirilmesi anlamını taşımaktadır. Bundan dolayı küreselleşme, güvenlik algısını sorgulamakta ve bilim dünyasına da sorgulatmaktadır. İçinden geçilen dönem, güvenliğe yönelik tehlikenin sadece terör bağlamında değerlendirilmemesi gerektiği bir dönemdir; çünkü içinde bulunulan süreç her konunun risk ve tehdit yarattığı bir süreçtir. Klasik güvenlik yaklaşımı ve eleştirel güvenlik yaklaşımı beraber değerlendirmeli, olay ve durumlara göre analizlerin yapılması gerekmektedir.

Değişen, gelişen ve farklı dönüşümler geçiren güvenlik yaklaşımları dâhilinde enerji, enerji arzı ile kaynak tedariki ve bu kaynakları taşıyan kritik enerji altyapı güvenliği konusu da özellikle son on yıl içerisinde önem kazanarak, gerek ulusal hükümetler gerekse bölgesel ve küresel örgütler ile birlikte özel sektör kuruluşları da bu konu üzerinde çalışmalar gerçekleştirmektedir. Bu açıdan, güvenlik kapsamında enerji güvenliği konusunu incelemek değişen algının nasıl şekillendiği hususunda aydınlatıcı olacaktır.

2. Enerji Güvenliği Sorunsalı

1990 ve sonrası dönemde, özellikle 11 Eylül sonrası, değişen ve gelişen güvenlik algısı birden çok konu ile olguyu kapsar hale gelmiştir. Bunların başında çevrenin güvenlikleştirilmesi ön plana çıkmış, çevre bağlamında enerji kaynaklarının nakil hatları ile dünya piyasalarına ulaştırılması için pek çok tedbir alınmıştır. Bunların gerçekleştirilmesinin altında yatan temel kriterlerin ise şöyle sıralandığı söylenebilir; “*ilki*, herhangi bir problemin gün yüzüne çıkartılarak güvenlik gündemine yerleştirilmesi. *İkinci olarak*, güvenlikleştirmenin caydırıcılık etkisiyle öngörülen tehdidin/tehlikenin önlenmesi. *Üçüncüsü*, geçmişte yaşananlara meşruiyet kazandırmak ya da problemin güvenlik düzeyini yeniden üretmek için dikkate alınması. *Dördüncü ve sonuncusu*, güvenlikleştirmeye alınan konunun kontrol için elzem olması durumudur” (Miş, 2011: 371).

Bu açıdan olaya yaklaşıldığında, gerek dünya enerji piyasalarındaki değişimler gerek Türkiye’nin giderek artan enerji talebi, enerji güvenliğinin sağlanmasında yeni nüfuz alanları ve tedbirleri gerekli kılarak enerjinin güvenlikleştirilmesini zaruri hale getirmiştir. Bu güvenlikleştirme kavramı ise, salt şekilde enerjinin kendisini kapsamamakta; aynı zamanda, arz-talep dengesi güvenliği, fiyat güvenliği, ulaşım güvenliği, kaynakların çeşitlendirilmesi ve ulusal ve uluslararası güvenlik ile ilişkilendirilmesiyle doğrudan alakalıdır.

2.1. Enerji Güvenliği ve Enerjinin Güvenlikleştirilmesi

Günümüzde ulusal ve uluslararası ekonomilerin temel yapı taşıını oluşturan enerji kaynakları, gerek gündelik yaşamın devam ettirilmesi gerek toplumsal refah seviyesinin arttırılması bakımından hayati öneme sahip bulunmaktadır. Dünya genelinde enerji kaynaklarının kıtlığı ve enerji talebinin her geçen gün artan fazlalığı, enerji ihtiyacının karşılanmasını stratejik bir sorun haline getirmektedir. Özellikle, gelişmekte ve sanayileşmekte olan ülkeler ile küresel bir aktör olma yolunda hızla ilerleyen Çin Halk Cumhuriyeti’nin enerjiye olan -bilhassa petrole- olan bağımlılığı enerji arz çeşitliliğine ihtiyacı gün yüzüne çıkarmaktadır.

Bunlara ek olarak, dünya ülkelerinin kendi enerji taleplerini yerine yetirmede çeşitli enerji kaynaklarını kullanıma gitmelerine karşın; 2030 yılına kadar fosil yakıtların ulaşım ve sanayi bünyesinde temel kaynaklar olarak kullanılmaya devam edeceği düşünülmektedir. Böylelikle, fosil birincil yakıtlara olan bağımlılık ve bunların üretiminin belli başlı ülkelerde toplanması- OPEC üyeleri ve Hazar Denizi- ülkelerinin elini jeopolitik olarak kuvvetlendirmektedir. Aralık 2010 tarihinde Tunus'ta başlayan ve bölgeye yayılan sosyal ve siyasi hareketlerin enerji güvenliği perspektifinde değerlendirilmesi kaçınılmaz olmuştur (USAK, C.3, 2011). Nitekim son yıllarda enerji arz güvenliği; dış politika, güvenlik, küresel istikrar, sürdürülebilir kalkınma, çevre ve iklim değişikliği ile birlikte anılan bir kavram haline dönüşmüş girift bir yapı oluşturmuştur.

Bu hususlar dikkate alındığında, enerji güvenliği pek çok ulusal ve uluslararası aktör tarafından önemsenmektedir. 2006 yılı sonrası bu aktörlerin güvenlikleştirme kavramları arasına enerji dâhil olarak “yüksek politika” haline gelmiş ve mevcut tehditler açısından algılanmıştır. Böylece enerji, normal siyasi gündemden çıkarılmış ve oluşabilecek herhangi bir tehdidi önlemek için “oyunun kuralları önceden” belirtilmiştir (Buzan, 1998).

Enerji güvenliği kavramına yönelik genel olarak iki farklı yaklaşımdan söz edilebilmektedir. Bu yaklaşımlardan birincisi “*enerji*”, ikincisi ise “*güvenlik*” boyutudur. “*Enerji güvenliğinin enerji boyutlu ifadesi*, enerji kaynaklarının bulunabilirliği, erişilebilirliği ve kabul edilebilirliği ilkelerini içine alan bir kavramdır. *Güvenlik boyutlu tanımı* ise enerji arama, geliştirme, üretim, iletim, dönüşüm, dağıtım, pazarlama ve tüketim aşındaki tesislerin her türlü saldırıya karşı fiziki olarak korunması anlamını içermektedir” (Ediger, 2007: 2-3). Başka bir deyişle, enerji güvenliği sırasıyla, ilk önce, herhangi bir kaynağın ortaya çıkarılmasıyla gündeme gelir. “Bu kaynağın kaç yıl kadar enerji sektörüne petrol ve doğal gaz sağlayabileceği sorunsal enerji güvenliğinin ikinci önemli unsurunu oluşturmaktadır” (Dokuzlar, 2006, aktaran: Ökten, 2007: 19). Üçüncü ve son olarak, bu fosil kaynakların mümkün şekilde en düşük ve

uygun maliyetlerle çıkartılması ve en ucuz ve en güvenli şekilde dünya piyasalarına ulaştırılması gelmektedir.

“Enerji güvenliği (energy security)” ile “enerjinin güvenlikleştirilmesi (securitization of energy)” arasındaki en temel fark ise, enerji güvenliğinin “petrol ve doğal gaz boru hatlarının fiziksel güvenliğinin yanında istikrarlı bir kaynaktan makul fiyatlarda yeterli enerji tedarikinin sağlanmasıdır” (Radoman, 2007: 37). Enerji güvenliği, olayın bu boyutlarına ağırlık vererek, konun siyasi açıdan değerlendirilmesini göz ardı etmiştir. Oysaki enerjinin güvenlikleştirilmesi, olayın bu siyasi tarafına ağırlık verip dikkate almış, bu açığı kapatmıştır. Enerji güvenliği, kendi bünyesinde yalnızca “arz güvenliğini” değil; enerjiyi talep eden ülkeleri yani “talep güvenliği” ile transit ülkelerin durumunu da bünyesinde barındırmaktadır.

Ayrıca Ayhan’ın değerlendirmesine göre, yaşanan bu gelişmeler göstermiştir ki uluslararası alanda enerjide güvenliğin sağlanması konusu enerji kaynaklarına sahip olunmasından öte bu kaynakların uluslararası piyasalara ulaştırılması ülkeler ve uluslararası kuruluşlar için daha önemli hale gelmiş durumdadır. Uluslararası ilişkiler’de enerji güvenliğini etkileyen en önemli faktör olarak da, artan enerji tüketimi gösterilebilmektedir. Artan enerji ihtiyacı güçlerin mücadelesini de hızlandıracaktır (Ayhan, 2009). Örnek olarak, Afrika’daki kaynaklar için ABD-Çin rekabeti verilebilir.

Bu çerçevede, toplumların en temel gereksinimlerinden biri olan enerjiye erişimin en ideal şartlarda temini için “sürdürülebilir kalkınma” (sustainable development) modelleri hayata geçirilmelidir (Ökten, 2007). Milov’un belirttiğine bakılacak olursa, enerji güvenliğinin net bir tanımı bulunmamakla birlikte, “Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu uzmanlarınca enerji güvenliği; acil durumlar, terörizm, altyapı yatırım eksikliği veya piyasadaki organizasyon sorunları sebebiyle gerçekleşebilecek kesintilere karşı müşterinin korunması kavramı olarak değerlendirilmektedir” (Milov, 2005: 60).

Özellikle, 1973 ve 1979’da meydana gelen iki petrol şoku, enerji kaynaklarına sahip olan ülkelerle, bunu ithal eden ülkeler arasında önemli anlaşmazlıklar çıkabileceğini göstermiş, o tarihlerden itibaren özellikle “ABD’deki dış politika

belirleyicileri enerji kaynaklarında meydana gelebilecek kesintileri ulusal güvenlik sorunu kapsamına almaya başlamışlardır” (Peters, 2004: 188). Böylece, enerjinin güvenlikleştirilmesi konusu Uluslararası İlişkiler literatürüne fiilen 1970’lerde girmeye başlamış olduğu değerlendirilmesi yapılabilir. AB 2003 yılında, “enerji bağımlılığı” ifadesine yer vererek, bir işbirliği belgesi niteliği taşıyan “Karadeniz Sinerjisi⁷” nde enerji güvenliği terimini kullanmıştır. ABD’nin yayımladığı 2002 ve 2006 “Ulusal Güvenlik Strateji” belgelerinden itibaren enerji güvenliği ifadesine yer vermiştir. Her iki aktör enerji güvenliğini sağlamanın enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi yoluyla gerçekleşebileceği üzerinde durmuşlardır (Çapat, 2008). Bilhassa, 2006 ve 2009 yıllarında Rusya’nın Belarus ve Ukrayna’ya doğal gaz akışını kestikten sonra Avrupa’da ciddi gaz tedarik sıkıntısı yaşanmış, enerji sorunu süregelen bir konu olarak siyasi aktörler tarafından gündemdeki yerini almıştır. Bu durum aktörlerin olaya sadece ticari bir meta olarak bakmadıklarını da göstermiştir (Erbilgin, 2008).

Enerjiye, Kopenhag Okulu içerisinde yer alan güvenlikleştirme kavramının boyutu olan güvenlik söz edimi kullanılmasının arkasında yatan neden, her şeyden önce, sınırlı enerji kaynakları üzerinde aktörlerin bağımlılığı ve talep artışlarından kaynaklanmaktadır. Enerji üzerindeki artan bağımlılık doğrultusunda, enerji güvenlikleştirilmiş ve yüksek politika konusu haline getirilmiştir. Bu nedenle, devletler ve diğer aktörlerin varlıklarını sürdürmesi için, enerji mevcut bir tehdit olarak algılanmaya başlanmıştır. Mevcut tehdit olarak algılanmasında ise, ekonomik alan, ulaşım, sanayinin önemi ile askeri operasyonların yadsınamazlığı ve enerjiye olan güven bağımlılığı yoğunlaştırmıştır. Bunlara ek olarak da, devam eden yüksek petrol fiyatları da konuyu endişelendirmektedir (Erbilgin, 2008).

Tüketiciler açısından, istikrarlı kaynaklardan uygun fiyatlar ile yeterli enerji kaynaklarına erişime ihtiyaç duyulmaktadır. Bu artan talepler ise onları yeterli enerjiyi

⁷ Karadeniz Sinerjisi için bkz: Black Sea Synergy: http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com07_160_en.pdf

“AB ve Karadeniz Sinerjisi”. (17. 08.2010).

http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1264:ab-ve-qkaradeniz-sinerjisiq&catid=167:ab-analizler (Erişim Tarihi: 29.11.2012)

elde edememe korkusuna sevk etmektedir. IEA'nın 2007 *Dünya Enerji Tahmini* 'nde de bu konu yerini almıştır: “Dünya enerji sistemindeki mevcut eğilim ve artan küresel talep, özellikle gelişmekte olan ülkeler ile enerji sektörüne yapılmayan yetersiz yatırımlar, petrol ve doğal gaz üreten bölgelerdeki istikrarsızlıklar sürdürülemeyen bir enerji boşluğu yaratmaktadır.” (Briefing Papers, 2008, http://www.clingendael.nl/publications/2008/20080700_ciep_briefing_paper_percival.pdf, 29. 11. 2012’de erişildi). Bu korku da güvenlikleştirme sürecini tetiklemektedir.

Özetle; “*enerji güvenliği*”, petrol ile doğal gaz arz sürdürülebilirliği, fiyat ve çevresel faktörleri de kapsayacak şekilde çok yönlü bir konu haline gelerek “enerji politikası üçgeni”ni oluşturmaktadır. Bunlara ek olarak, enerji verimliliği, stok bulundurma, alternatif yakıtlar, kaynakların birbirine ikame edilme seçeneği, arz kaynaklarının çeşitlendirilmesi, değişen enerji karışımları tamamen enerji güvenliği kapsamında düşünülmektedir. “*Enerjinin güvenlikleştirilmesi*” ise enerji güvenliğinden farklıdır. Enerji güvenliğinin yetersizliği içinde var olan tehditlerle ortaya çıkmaktadır. Mevcut sorun güvenlikleştirme kavramı ile belirlenen kurallar çerçevesinde açıklanır. Enerji de bunlardan bir tanesi olup 1980’ler ve 1990’lardan itibaren enerji (kaynakları) sıradan bir meta halinden sıyrarak, yani depolitizasyondan çıkartılarak politize edilmiştir. Böylece güvenlikleştirmeye enerji, belirlenen kurallar ve çizilen çerçeve ile siyasetin özel bir çeşidi olmuş ve hatta siyaset üstü bir kavrama kavuştuğu ifade edilebilmektedir (Briefing Papers, 2008).

Bütün bu hususlar dikkate alındığında, aktörler enerjinin güvenlikleştirilmesi konusunda ortak hareket etmek zorundadır. Huysmans’ın belirttiği üzere, “siyasi arenada kamusal bir rekabet içinde güvenlik sorunları tanıtılarak politikleşen güvenliği ifade eder. Böylece, bir güvenlik problemi söz edimi gerçekleştirerek başarıya ulaşır” (Huymans, 1999: 8, aktaran: Erbilgin, 2008: 26). Bu doğrultuda, enerji sorunu mevcut bir tehdit olarak, aktörlerin güvenlik ile ilgili söylemleri neticesinde güvenlik alanında kabul görmüştür.

Birincil enerji kaynaklarının iletim boru hatları ile taşınması, güzergâhları itibarıyla birden fazla ülkeyi ve bölgeyi birbirine bağlamakla beraber şehir içerisinden

kırsal alanlara kadar pek çok rotayı da bünyesinde barındırmaktadır. Enerjinin güvenlikleştirilmesi, nakil boru hatlarının geçtiği ülkelerin ve coğrafyalarının mevcut yapısından çok büyük oranda etkilenmekte ve mütekabiliyet ilkesi çerçevesinde bu enerji nakil hatları da geçtiği rotaların mevcut siyasi, ekonomik ve toplumsal yapılarını etkilemektedir. Bu durum enerjide güvenlik konusunu sabotaj ve terör faaliyetlerinden ötürü uluslararası literatüre dâhil etmiş ve bunların güvenliğinin sağlanmasını zorunlu hale getirmiştir (Elmas, 2012). Bu açıdan kritik alt yapı güvenliğinin sağlanması enerji güvenliği için hayati önem taşımaktadır.

2.1.2 Enerji Güvenliğinde Arz-Talep Güvenliğinin Sağlanması

Ne yazık ki, Türkiye'nin dünya enerji arzının karşılanmasında doğrudan bir katkısı bulunmamaktadır. Ancak, stratejik enerji transportasyonu ve koridoru olması bakımından Türkiye'nin dolaylı katkısı, doğrudan etkisi olan ülkelere oranla daha farklı yere ve ehemmiyete sahiptir. Uluslararası İlişkiler disiplinde “*stratejik ulaşım yolları*” olarak tanımlanan enerji nakil hatlarında etkili olan bir gücün, başta AB olmak üzere diğer aktörlere olan katkısı yadsınamayacak kadar büyük sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Türkiye'nin öncelikli yol haritası, Avrupa için “*Avrasya enerji koridoru*” konumu haline gelmesidir. Burada önemli olan ise, fosil kaynaklarda kaynak çeşitliliği ve arz güvenliğinin sağlanabilmesidir (Saatçioğlu ve Küçükaksoy, 2011).

Ülkelerin enerji tedarikçisi veya ithalatçısı olma durumlarına göre enerji güvenliği kavramının anlamı değişmektedir. İhtiyacından daha az enerji kaynağı ürettiği için dışarıdan enerji almak zorunda kalan ülkeler için “enerji talep güvenliği” (energy demand security); ihtiyacından fazla üretim yaparak dışarıya satan ülkeler için de “enerji arz güvenliği” (energy supply security) hayati derecede önemlidir (Ediger, 2007). Jeopolitik açıdan, pek çok çeşitli nedenlerle enerji arz ve talebi, enerji güvenliğini doğrudan ve önemli oranda etkilemekte ve etkilenmektedir.

Pamir'in değerlendirmesine göre (2005: 78); *Bunlardan ilki*, yüksek miktarda petrol veya doğal gaz ihracatında bulunan ülkelerin önemli çoğunluğunda, özellikle 2010 yılı sonunda Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da gerçekleşmeye başlayan toplumsal

hareketler ve iç sorunlar sebebiyle yönetimlerinin ve buna bağlı olarak politikalarının her an değişebilecek olma ihtimalinin dengesiz bir görünüm sunuyor olması; *ikincisi*, karmaşık enerji altyapılarına önemli zararlar verebilecek ve bu hatlardan dünya pazarlarına ulaştırılan enerji kaynaklarını kesintiye uğratabilecek terörist saldırılar; *son olarak da*, petrol ihracı yapan ülkelere yönelik kitle imha silahlarının kullanımı da dâhil dış müdahale olasılığıdır (Aktaran: Uğurlu, 2006: 110).

Yukarıda ifade edilenlerden yola çıkarak, Genel Kurmay Başkanlığı'nın 2007 yılında hazırladığı “*Enerji Arz Güvenliği*” sempozyumunda konuşan dönemin SAREM⁸ Başkanı Tuğgeneral Süha Tanyeri'in da belirttiği üzere, enerji arz güvenliğini, “*yeterli miktardaki kaliteli ve temiz enerjinin, uygun fiyatlarla ve kesintisiz olarak temin edilmesi*” olarak ifade etmekle birlikte bu tanımın yetersiz olduğuna dikkat çekmiştir. Bu konunun enerji ihracatçısı ve ithalatçısı olarak değerlendirilmesi gerektiğini de sözlerine eklemiştir (Tanyeri, 2007: II).

2006 ve 2009 yıllarında Rusya'nın sebep olduğu doğal gaz krizi şunu açıkça göstermiştir ki, arz güvenliğinde olası bir kesinti enerji ithalatçısı olan ülkeler için, başta toplumsal hayat olmak üzere pek çok konuda olumsuz etkiler yaşatacaktır. İktisat biliminin temel taşı olan, “bir ürüne olan aşırı talep fiyatı arttırır” ilkesine paralel gelişen, enerji kaynaklarında meydana gelecek olan kıtlık veya olası krizler o enerji kaynağı yerine temin edilecek ürünün talebi ve fiyatını arttıracaktır. Bu arz sorunu enerjinin ulaştırılması, kullanılmasında tüketimin azaltılması ve tasarrufa gidilmesini kaçılmaz kılacaktır.

Özellikle 1970'li yıllarda görüldüğü üzere, Batı ülkelerinin yaşamış olduğu “petrol krizi” olası petrol arzında meydana gelebilecek kıtlık, petrolün bulunmamasına ve fiyatlarının fahiş seviyeye çıkmasına neden olmuşken, petrole ihtiyacı olan ülkeler ile petrol ihracatçısı ülkeler arasında politik anlamda ellerini bağlamıştır. “Bu olay da

⁸“Genelkurmay SAREM'i Kapattı”. (20.01.2012). *Hürriyet e-Gazetesi*, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/19732683.asp>, (Erişim Tarihi: 30.11.2012)

petrolü “stratejik ürün”⁹ haline getirmektedir” (Belgrave, 1987: 60, aktaran: Demir, 2007: 56).

Arz güvenliğine yönelik muhtemel riskler ise şöyle sıralanabilir; her daim enerji krizlerinin olma olasılığı vardır. Buna ek olarak, enerjide üçüncü ülkelere bağımlı hale gelinmesi ülkeleri çıkmaza itmektedir (Azer ve Hava, 2010: 265, aktaran: Elmas, 2012: 22). Son olarak da, petrol dağıtım hatları üzerinde meydana gelebilecek terör saldırısı, savaş, kaza, patlama ve savaş vb. sebepler dolayısıyla petrol aktarımının sekteye uğratılması, OPEC ülkelerinin arz-talep politikalarında enerji güvenliği için hayati önem taşımaktadır (Korin, 2005: 48, aktaran: Demir, 2007: 57).

2.1.3. Enerji Naklinin Güvenli Hale Getirilmesi

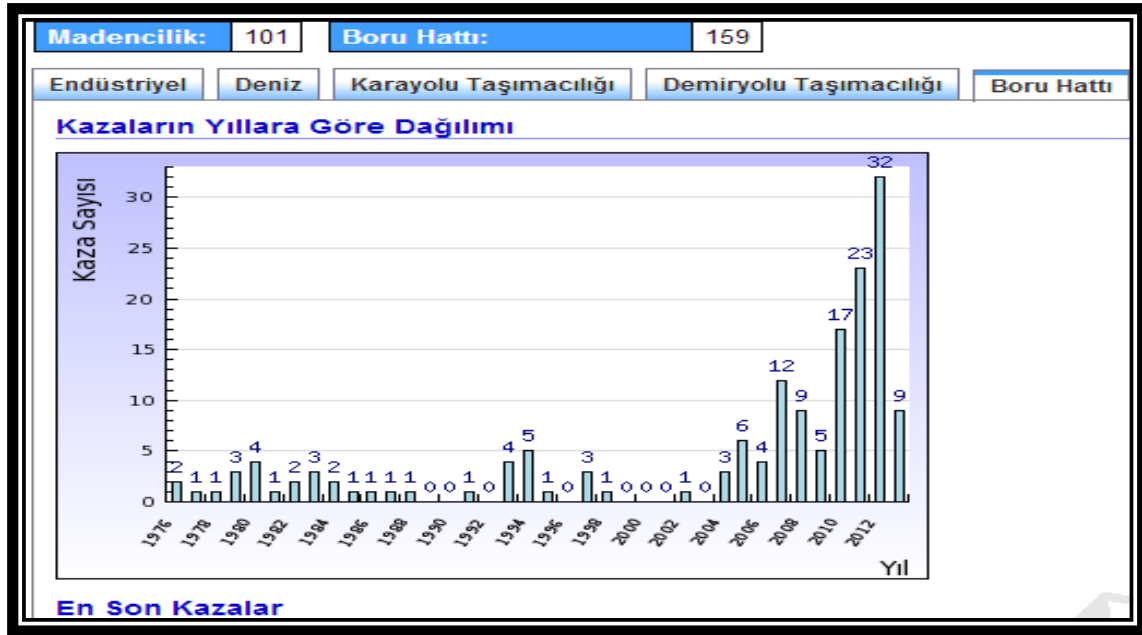
Petrol ve doğal gaz nakil boru hatları terör gruplarının bir numaralı hedefi halindedir. Türkiye’de özellikle Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattına olan saldırılar yanında, son bir buçuk yıldır Azeri ve İran doğal gazını taşıyan boru hatları da açık hedef haline gelmiştir. Bu saldırılar, Dr. Tuğçe Varol Sevim’e göre taktikseldir. Varol Sevim, Türkiye’nin elektrik ihtiyacının % 55’ini doğal gazdan sağlandığını ifade ederken; doğal gazın % 98’inin de ithal edildiğini ifade etmiş, bunun da ciddi boyutlarda enerji bağımlılığı yarattığını sözlerine eklemiştir. Bu durum da terör örgütü PKK’nın sabotajlarını “taktiksel” kılmaktadır. Ona göre, terör örgütü bir taşeron olarak kullanılarak, Türkiye’nin enerji bağımlılığı Ankara’ya sürekli olarak hatırlatılmak istenilmektedir. Örnek olarak, Ağustos 2008 tarihinde Rusya’nın Gürcistan’a gerçekleştirdiği askeri müdahale sırasında müdahaleden iki gün önce Azeri petrolünü Türkiye topraklarından Akdeniz’e taşıyan BTC Ham Petrol Boru Hattı terör örgütü tarafından patlatılmıştır. PKK’nın taşeron olarak kullanıldığı bu olay, Rusya’nın Türkiye’ye Boğazları NATO gemilerine karşı kapalı tutması; aksi takdirde bir sonraki patlamanın Azerbaycan’dan gelen gaz hattında olacağı konusundaki uyarısı olarak kabul edilebilir. Bu taktik, o dönemdeki isteği başarıya ulaştırmıştır. Nedeni ise, Rusya-

⁹*Stratejik Ürünler:* Savaş halinde ülkenin sahip olduğu tarım, endüstri ve askeri ihtiyaçları için önem taşıyan ürünlerdir.

Gürcistan krizi sırasında Türkiye'nin "arabulucu" rolü üstlenmesi ve NATO kuvvetlerinin olası Gürcistan'a yardımını engellemesidir (Varol-Sevim, 2012a, http://www.21yyte.org/tr/yazi6779-Dogal_Gaz_Boru_Hatlari_Neden_Patlatiliyor.html, 10. 12. 2012'de erişildi). Bunun yanı sıra, ilk kez 1976'daki NATO Batı Akaryakıt Bou Hattı'nda görülen kazadan Haziran 2013'e kadar nakil hatlarında meydana gelen saldırı, sabotaj, kaza ve ihlallerinin sayısı 159 olmuştur. En fazla vaka görünen hat 38 olayla Kerkük-Yumurtalık Ham Petrol Boru Hattı olmuştur. Türkiye-İran Doğal Gaz Boru Hattı'nda 8, Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı'nda 2, Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı'nda 1 ve NATO Boru Hattı'nın Batı kanadında 13, Doğu kanadında ise 8 vaka görülmüştür (Teknolojik Kazalar, 2013, http://www.teknolojikkazalar.org/accident_statistics, 25.05.2013'te erişildi).

Bu ve benzeri örnekler, çok kolay yöntemler aracılığıyla nakil boru hatlarını tahrip edip kullanılamayacak hale getirilebilmektedir. Boru hatlarının uzun ve kimi zamanda dünyanın istikrarsız bölgelerinden geçiyor olması, terör faaliyetlerine maruz kalmasına neden olmaktadır. 1980 senesinden günümüze kadar geçen zamanda uluslararası petrol nakil hatlarına yönelik sabotaj, terör, vandalizm vb. gibi eylemlerin yaklaşık sayısı 110 civarındadır. Bu sayının bölgelere olan dağılımı ise, Ortadoğu'da 18, Kuzey ve Sahra Güneyi Afrika 17, Kuzey Amerika 2, Avrupa 17, Asya 6 ve Latin Amerika'da 50'ye yakın eylem meydana gelmiştir. Bunları 48'i petrol üretimi ve ulaştırılması bünyesinde boru hatları, petrol saha ve istasyonlarına; 70'i ise petrol ve doğal gaz arama faaliyeti yürüten personele yönelik adam kaçıрма şeklinde meydana gelen sabotajlardır (Aklin, 2006: 205, aktaran: Tekin, 2010: 26).

Türkiye'nin Ortadoğu, Hazar ve Orta Asya'nın zengin enerji kaynaklarının ulaştırılmasında "transit ülke konumu" onu sadece bölgede değil; aynı zamanda küresel ölçekte bir ülke konumunda yer alabileceğinin sinyallerini vermektedir. Türkiye, bölgede geliştireceği politika ve stratejilerle güvenlik koridorunun temel taşı olarak, başta Batı olmak üzere pek çok ülkenin üzerinde önemle durduğu "enerji arz güvenliği" açısından da sağlam bir "koridor ülkesi" konumunda yer alabilecektir.

Tablo-:Türkiye'de Boru Hatlarına Yönelik Kaza Oranları (1976- Haziran 2013)¹⁰

Türkiye, bölgede geliştireceği politika ve stratejilerle güvenlik koridorunun temel taşı olarak, başta Batı olmak üzere pek çok ülkenin üzerinde önemle durduğu “enerji arz güvenliği” açısından da sağlam bir “koridor ülkesi” konumunda yer alabilecektir. Buna ek olarak, petrolün yanında doğalgaz boru hatları ile birleştirilen projelerle Türkiye sadece Doğu-Batı değil; bunun yanında Kuzey-Güney Enerji Koridoru’nun oluşturulmasında da önemli avantajlara sahip olabilecektir.

Yukarıda Tuğçe Varol Sevim’in de belirttiği gibi, Türkiye’nin bölgesel çatışma ve istikrarsızlık risklerini en aza indirebilecek ve bölge ülkelerindeki iç istikrarın korunmasına yönelik politik ve diplomatik uygulamalar önem kazanmaktadır. Türkiye’nin ortaya koyacağı etkili politikalar sonucunda, öncelikle kendi enerji güvenliğini ve daha sonrada yakın bölgesel enerji yollarının güvenliğine katkı sağlayarak, güçlü bir konumda yer alabileceği değerlendirilmektedir (Varol-Sevim, 2012). Aksi durumda, Türkiye petrol ve doğal gaz boru hatlarını koruyamadığı zaman

¹⁰ “Kazaların Yıllara Göre Dağılımı”. (2013). http://www.teknolojikkazalar.org/accident_statistics, (Erişim Tarihi: 25.05.2013)

elektriksiz ve soğukta kalma riskiyle karşı karşıya kalması yanında, başta AB olmak üzere bölge ülkelerin arz güvenliğini de sağlayamamış olacaktır.

2.1.4. Enerji Kaynaklarının Fiyat Güvenliği

Enerji arz güvenliğinin sağlanmasında temel unsurların başında gelen fiyat güvenliği, enerji kaynaklarının devamlı olarak dünya piyasalarına ulaştırılması bakımından önemlidir. Bilhassa, petrol üreticisi olan ülkelerin petrol fiyatlarında meydana gelen dalgalanmaları engellemek amacıyla Eylül 1960 tarihinde Irak'ın başkenti Bağdat'ta OPEC kurulmuştur. 1970'li yılların ilk ve ikinci yarısında yaşanan ekonomik ve politik süreçler sebebiyle OPEC ve OPEC harici ülkelerin arz ve talep dengeleri petrol fiyatlarının dalgalanmasına neden olmuştur (Pamir, 2000).

Dünyada petrol fiyatlarında farklı zamanlarda meydana gelen krizlere bakılacak olursa şöyle bir tabloyla karşılaşılmaktadır; 1970'li yıllarda meydana gelen iki olay “petrol şoku”nun yaşanmasına ve fiyat güvenliğinin önemsenerek bir milat olmasını sağlamıştır. 1972 senesinde Arap-İsrail Savaşı sonrası, 1973 senesinde petrolün varil fiyatını 2,5 dolardan 11 dolara yükselmiş ve böylece ilk petrol krizi yaşanmıştır. İkinci kriz ise, 1979 yılında İran Devrimi'nin gerçekleşmesiyle kendini göstermiş ve petrol fiyatları 30 dolara fırlamıştır (Pamir, 2000).

Ağustos 1990 yılında Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesiyle başlayan I. Körfez Savaşı sebebiyle dünya petrol piyasasında belirsizlikler ortaya çıkmış ham petrol varil fiyatı 40 dolar seviyesine ulaşmıştır (Pamir, 2000). Bu savaştan Türkiye'de etkilenmiştir. Birleşmiş Milletler'in Irak'a ambargo kararına uyarak Türkiye, Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı'nı kapatmış ve o dönemde ekonomik olarak milyar dolarlarla ifade edilebilecek kayba uğramış ve orta vadede ülkede ekonomik kriz yaşanmıştır.

11 Eylül 2001 saldırıları sonrası petrolün varil fiyatı 33 dolara çıkmış yılsonu itibariyle 17 dolara gerilemiştir. Aralık 2002 tarihinde Venezüella'nın ulusal petrol şirketi “Petróleos de Venezuela, S.A– PdVSA” işçilerinin greve gitmesiyle ABD olumsuz etkilenmiş ve petrol varil fiyatı 33 dolar seviyesine çıkmıştır (Pamir, 2000).

Mart 2003 tarihinde ABD'nin Irak işgali ile başlayan II. Körfez Savaşı sırasında petrol fiyatlarının düşüşü OPEC ülkelerince engellenerek Mayıs ayında 22,5 dolar seviyelerine kadar inen petrolün varil fiyatı Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı'na düzenlenen saldırı sonucunda Haziran'da 28 dolara yükselmiştir (Pamir, 2000).

2004 yılının sonbahar aylarında Irak ve Suudi Arabistan'da bulunan tesislere yönelik saldırılar petrolün varil fiyatını 50 doların üzerine çıkarmıştır. Buna ek olarak, Nijerya'da yaşanan politik isyanlar ve Meksika Körfezi'nde yaşanan kasırgadan etkilenen petrol boru hattı da fiyatların yükselmesine neden olmuştur (World Watch Institute, 2005: 129-130, aktaran: Uğurlu, 2006: 94).

Son olarak; Şubat 2010'da Japonya'da meydana gelen deprem, petrol piyasalarında varil fiyatını 100 doların altına düşürmüştür. Aralık 2010 tarihinde ise Tunus'la başlayan ve hızla Ortadoğu ve Kuzey Afrika'ya yayılan "Arap Baharı" olarak adlandırılan toplumsal hareketlerin etkisiyle petrol fiyatlarına bakılacak olursa, hızla yükselişe geçtiği görülecektir. Bu toplumsal hareketler sırasında petrol fiyatı 92 dolardan 127 dolara çıkmış (Donat, 2011, <http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/2011/08/23/bahar-bitti-petrol-dusmedi>, 12. 12. 2012'de erişildi); 2011 yılının ikinci yarısında Euro bölgesinin krizde olması ve Libya'da yönetim değişikliğinin hızlı olması ile ham petrol piyasasına erken dönüşü sebebiyle küresel arz daralması hafiflemiş ve petrol fiyatı 2011 sonu itibariyle 106,5 dolar seviyesinde kapanmıştır (Petrol Ofisi, 2011, <http://www.poas.com.tr/pressroom.aspx?pr=10025&lng=tr>, 12. 12. 2012'de erişildi). Aralık 2012 itibariyle ham petrolün varil fiyatı 85,62 dolar civarında iken, brent petrolün¹¹ değeri ise 107,33 dolar seyrindedir (Petrol Fiyatları, 2012, <http://www.hampetrolfiyatları.com/>, 12. 12. 2012'de erişildi).

Uğurlu'nun ifade ettiğine göre, doğalgaz fiyatının ise %80 oranında petrol fiyatlarına bağımlılığı bulunmaktadır. Petrol fiyatlarında meydana gelen artışlara bağlı

¹¹ Brent Petrol için bkz: <http://www.brentpetrol.com/> (Erişim Tarihi: 12.12.12)

olarak doğalgaz anlaşmalarındaki oranlara ve sürelerle bağlı olarak üç ile altı ay gecikmeli olarak yansımaktadır (Uğurlu, 2006).

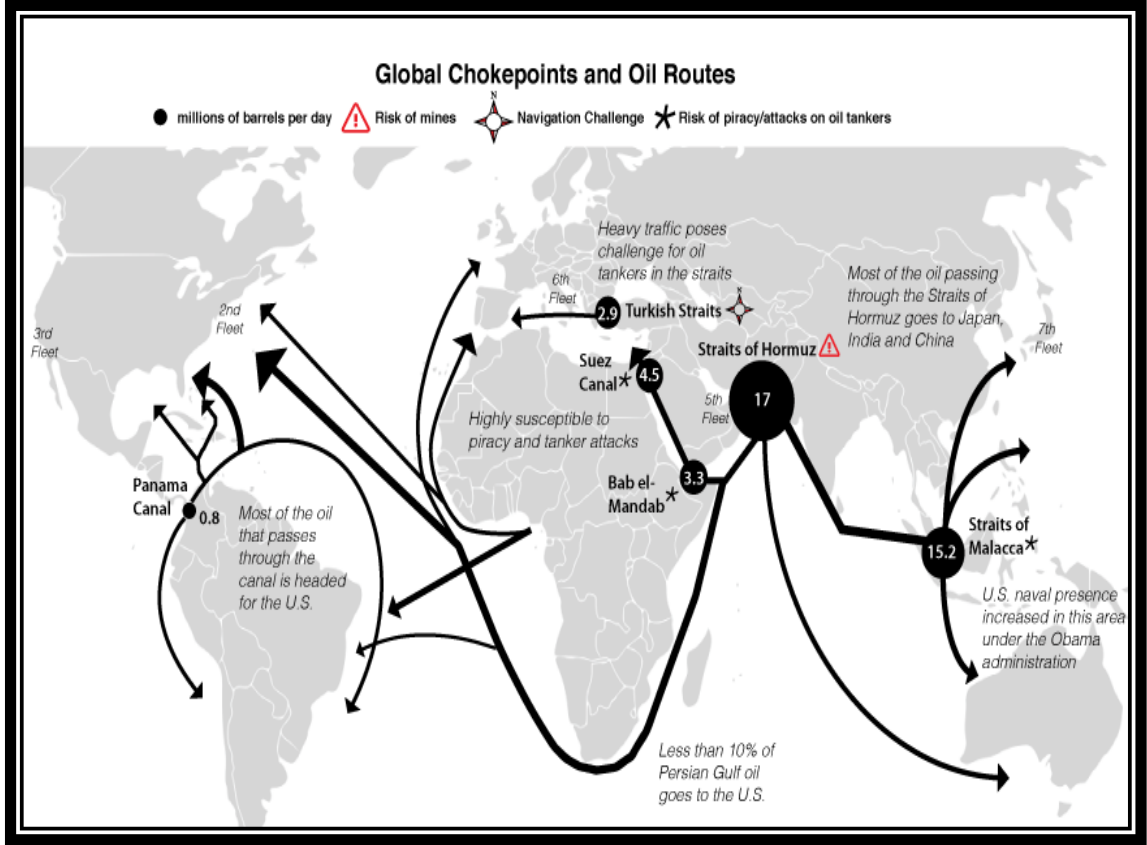
Dünya ham petrol piyasasında günlük arz – talep dengesi 89 milyon varil civarında olup bunun da yaklaşık yarısı, tankerler aracılığıyla deniz aşırı pazarlara taşınmaktadır. Bu tankerlerin de Ortadoğu’dan Avrupa, Amerika ve Asya pazarlarına ulaştırılmasında kullanılan dört ana geçiş noktası mevcuttur. Bunlar, yoğunluk sırasına göre (İran ile Umman arasındaki) Hürmüz, (Malezya ile Endonezya arasındaki) Malakka, (Yemen ile Cibuti arasındaki) Babü’l Mendep ve (Mısır’daki) Süveyş Kanalı’dır. Bu dört noktadan her gün hiç durmadan yüzlerce tanker vasıtasıyla dünyada üretilen petrolün % 40’ı, deniz yoluyla taşınan petrolün ise % 75’i geçmektedir (Kolbay, 2012, <http://www.petroturk.com/HaberGoster.aspx?id=6572&haber=Hurmuz-Bogazi-blokajinin-ve-iran-a-petrol-ambargosunun-petrol-fiyatlarina-etkisi>, 12. 12. 2012’de erişildi). Aynı zamanda, “2016 yılına kadar bölgeler arası petrol ticaretinin günde 35,8 milyon varile ulaşması” beklenmektedir (TPAO, 2012: 3). Tüm bu hususlar dikkate alındığında, gerek sanayileşmiş gerek de sanayileşen ülkeler için enerjide fiyat güvenliğinin ne kadar hayati olduğu görülmektedir. Ülkeler herhangi bir olumsuz dalgalanmaya karşı ortak hareket etmek zorundadır.

2.1.5. Enerji Kaynaklarının Farklılaştırılması ve Dağılımı

Kaynak farklılaştırılmasının iki boyutu bulunmaktadır. *İlk olarak*, tüketilen enerji kaynaklarının toplamındaki çeşitlilik, *ikinci* ise bu enerji kaynaklarının dünya piyasalarına ulaştırılmasını sağlayan bölgelerarasındaki farklılıktır. Kaynakları tedarik eden bölgeler, bir ülkenin kendi sınırları içinde bulunan öz kaynakları olabileceği gibi, dışalım gerçekleştirdiği ülkeler ve boru hattı güzergâhındaki coğrafyalar temelinde de olabilmektedir. (Uğurlu, 2006).

Bu kaynaklardan biri veya birkaçı toplam kaynaklar arasındaki kullanımda daha ön plana çıktığı durumlarda enerji güvenliği sorunu ortaya çıkmaktadır. Konunun ikinci boyutu ise, kaynak tedarik eden bölgeler arasında bir bölgenin veya coğrafyanın öne çıkarak tekelleştiği durumlarda da benzer güvenlik açıkları oluşmaktadır. O bölgede

oluşabilecek herhangi bir çatışma, sabotaj vb. tehdit ve tehlikeler enerji naklinin devamlılığını sekteye uğratacaktır.

Harita:- Dünya Enerji Ulaşım Güzergâhları¹²

EIA'nın 2013 Erken Raporu'na göre, ABD'nin 2011 yılında petrol rezervlerinin % 37'sini tek başına tükettiği (EIA, 2013), 2009 yılı sonu itibarıyla Çin'in ise % 19'unu tükettiği açıklanmıştır (EIA, 2012). Buradan da anlaşılabileceği üzere, Çin, ABD'den sonra dünyanın ikinci petrol ithalatçısı durumundadır. ABD, ürettiği petrolün iki katını; Çin, üç katını; Hindistan dört katını ithal etmektedir (Saral, 2012,

¹² Global Oil Routes and The Dangerous Checkpoints. (10.05.2013).

<http://www.floatingpath.com/2013/05/10/global-oil-routes-and-the-dangerous-chokepoints/>. (Erişim Tarihi: 25.05.2013)

http://www.tumhaber.com.tr/HaberOku.php?haber_id=69126, 14. 12. 2012’de erişildi). Bu şekilde devam ettiği takdirde, bugün %20’ler civarında üretilen petrolün 2020’lerde aranma oranı % 73’lerin üzerine çıkacağı öngörülmektedir (EIA, 2012).

“AB ülkelerinin ABD gibi kaynak çeşitliliği bulunmamakta ve petrolün % 20’si ile doğal gazın %40’ını Rusya’dan karşılamak durumunda kalmaktadırlar” (Asif ve Muneer, 2007: 1401). Türkiye ise enerji ihtiyacının % 30’unu kendi öz kaynaklarından karşılayabilmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2011). Tüm bu hususlar dikkate alındığında karşılaşılan tabloda, gerek Türkiye gerek AB başta Rusya’ya olan bağımlılığı azaltarak arz kaynaklarını çeşitlendirme politikası izlemeye başlamışlardır. AB, farklı projeler üreterek bu bağımlılığı azaltmayı amaçlarken; Türkiye ise, Ortadoğu, Orta Asya ve Hazar kaynaklarından doğal gaz alımını temin ederek hem kendi hem de Avrupa’nın enerji güvenliğini sağlayarak önemli bir koridor ülke konumu güçlendirmeyi hedeflemektedir.

Bunların yanı sıra, Dışişlerinin açıkladığı 2012 raporunda, 2023’te Türkiye mevcut enerji ihtiyacının % 30’unu “yenilenebilir enerji kaynaklarından” karşılayacağı hedefini açıklamıştır (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2012). Anlaşılacağı üzere, birincil kaynakların yanında ikincil kaynak olan yenilenebilir kaynaklar ileriki yıllarda hayati öneme sahip olacaklardır. Böylece arz çeşitlendirilmesi, emisyonların azaltılmasına ve sürdürülebilir enerjiye katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı’nın hazırladığı 2012 raporunda, Türkiye’nin jeotermal enerji kapasitesi 81,6 megawatt ile dünyada 14. sırada yer alırken, güneş enerjisi kapasitesinde 6 megawatt ile dünya 29.’su, rüzgâr enerjisi kapasitesinde 1512 megawatt ile dünyada 16. ülke konumunda yer almaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2012,

http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar/Dunyada_ve_Turkiyede_Enerji_Gorunumu.pdf, 14. 12. 2012’de erişildi). Türkiye’nin şu an kullandığı miktarlar ise, hidrolikte % 30, güneşte % 4,5 biogazda % 16,8, rüzgârda % 62 ve jeotermalde ise % 22,5’tir (Görez ve Alkan, http://www.emo.org.tr/ekler/7267ca39f652c0d_ek.pdf. 14. 12. 2012’de erişildi).

Kaynakların dağılımına bakıldığı zaman, yalnızca enerji kaynaklarının farklılaştırılması değil; kaynakların yeryüzüne dağılımı da enerji güvenliğini pekiştiren etkenler arasındadır. Bu açıdan, özellikle Ege'den başlayarak Güney Çin Denizi'ne kadar uzanan hinterlandta yerel ve uluslararası çatışma potansiyelleri bulunmaktadır (Deese, 1980).

Başta sanayileşmiş ülkeler olmakla beraber sanayileşme yolunda hızla adım atan ülkeler de her ne kadar arz çeşitliliğine gitmeye çalışsa da fosil kaynaklar önemini korumakta ve bu kaynakların sınırlı ömrü kalması itibariyle rekabetin şiddetlenmesi kaçınılmaz görülmektedir. ABD'nin tüm çabalarına rağmen; arz fazlasının çoğunluğu OPEC tekelinde ve bu ülkelerinde Ortadoğu coğrafyasında sıralanmış olması bu bölgeyi ayrıcalıklı ve pimi şekilmiş bomba statüsü kazandırmaktadır (TÜBİTAK, 2003). Diğer taraftan da, Çin'in hızla artan enerji talebi kendi bölgesinde bulunan Güney Çin Denizi olmak üzere bölge ülkeleriyle jeopolitik ve petrol jeopolitiği açısından çatışmalar ile rekabeti de beraberinde getirmektedir.

Enerji kaynaklarının orantısız dağılımı şöyle bir paradoksu ortaya çıkarmaktadır; enerji tüketimi yüksek olan ülkeler sanayileşmiş, gelişmiş Batı ülkeleri olmakla beraber enerji kaynakları kıt olan ülkelerdir; diğer taraftan ise, gelişmişlik düzeyi düşük olan veya sanayileşmekte olan ülkelere durum ise tam tersidir. Bu durum onlara “rantier devlet-rantier states”¹³ statüsü kazandırmaktadır.

Herkesçe bilinen ve Klare'in (2005) de belirttiği gerçek şu ki, sanayileşmiş hiçbir ülke petrol olmadan mevcudiyetini devam ettiremez. Bundan dolayı, başta petrolün akışında meydana gelecek olan herhangi bir kesinti, ithalatçı ülkeler kadar ihraç ülkeleri için de hayati öneme sahip olmakla birlikte, hiç çekinmeden askeri güç kullanımını beraberinde getirecektir (Uğurlu, 2006: 97), tıpkı Libya'ya yapılan askeri operasyon gibi. Buna başka bir örnek ise, dönemin CIA Yönetim Başkan Yardımcısı

¹³ Detaylı bilgi için bkz: Rolf Schwarz, “State Formation Processes in Rantier States: The Middle Eastern Case”. (2004). <http://www.columbia.edu/itc/journalism/stille/Politics%20Fall%202007/Readings%20--%20Weeks%201-5/The%20Rentier%20State%20in%20the%20Middle%20East.pdf> (Erişim Tarihi: 18.12.2012)

John C. Gannon'ın 1996 yılında yapmış olduğu ifade bu gerçekçiliği tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermektedir (Klare, 2005): “Küresel enerji kaynakları güvenli değilse; ulusumuzun da güvende olmayacağını anlamak zorundayız Ekonomimizi ayakta tutmak için yeterli miktarda petrol ithalatına ihtiyacımız vardır. ABD'nin yaşamsal miktardaki petrol akışını koruması için Basra Körfezi'ndeki olayları yakinen takip etmesi ve o bölge ile meşgul olması gerekmektedir.” (Uğurlu, 2006: 97).

Hazar ve Orta Asya kaynaklarının bulunduğu ülkelere bakıldığında ise, özellikle doğal gaz tedarikinde önemli olmakla beraber bu rezervlerin geliştirilip dünya pazarlarına sunulması için ciddi yatırımlar gerekmektedir. Asya ülkeleri de Ortadoğu kaynaklarına bağımlıdır. Bu durum ise AB'yi endişelendirmektedir. Bundan ötürü, bir bölgede meydana gelen siyasi ve ekonomik istikrarsızlık, o bölgenin yanında dünyanın da enerji güvenliğini etkilemektedir.

2.1.6. Enerji Güvenliğinin Uluslararası Güvenliğe Yansıması

Ülkelerin enerji kesintileri veya kısıtlamalarını asgari seviyeye düşürmek için, talep azaltma ve yeniden yapılanma çalışmaları, mevcut rezervlerin paylaşım düzenlemeleri, arz kaynaklarının çeşitlendirilmesi ile geliştirilmesi ve potansiyellerin gözden geçirilmesi gerekmektedir (Deese, 1980).

Enerji sektöründe meydana gelen en ufak bir olumsuz gelişme, yalnızca o ülkeyi etkilemekle kalmıyor; aynı zamanda dünyadaki jeopolitik gelişmeleri, petrol üreten ve tüketen ülkelerin politikalarını da etkiliyor. Ulusal ve dolaylı olarak uluslararası güvenliğin ayrılmaz parçası olan enerji güvenliği çalışmaları sadece devlet tekeliyle değil; sivil toplum kuruluşları (STKlar), araştırma ve düşünce kuruluşlarının (think-tank) ortak yürüttüğü çalışmalar neticesinde belirlenmektedir (Pamir, 2003).

İlk uluslararası bir sorun olarak, enerji güvenliği sorunsalı 1973 petrol krizi ile Uluslararası İlişkiler literatürüne girmeye başlamıştır. Buna paralel olarak, olası bir petrol krizinde ülkelere yardımcı olmak, petrol paylaşımını düzenlemek ve denetlemek amacıyla IEA kurulmuştur (International Energy Agency, 2012, <http://www.iea.org/aboutus/history/>, 19. 12. 2012'de erişildi). IEA'ya ek kuruluş

olarak, OPEC de enerji güvenliği konusunun hayati önemini kavramış, bu alanda çalışmalarına devam etmektedir. Bunun en güzel örneği, 2010 yılı sonunda başlayan “Arap Baharı” adı altındaki siyasi ve sosyal kriz hareketlerinde Suudi Arabistan’ın günlük 8,4 milyon varil olan üretim kapasitesini günlük 9 milyon varile çıkarmış, gerekmesi durumunda günlük 12,5 milyon varile arttırabileceğini beyan etmiştir. Bu açıklama sebebiyle, 1970’lerdeki gibi petrol arzında ciddi düşüşler yaşanmamıştır (Sevim, 2012).

Enerji güvenliği sadece o kaynaklara sahip olmak veya onları kontrol etmek değil; aynı zamanda enerji aktarım yollarının güvenliğinin sağlanması ve bu konuda rol oynanmasını da gerektirmektedir. Batılı ülkeler kadar Çin, Japonya gibi Asya ülkelerinin de Basra Körfezi aracılığıyla Ortadoğu kaynaklarına ihtiyaç duyduğu aşikârdır. Bundan dolayı, bu arz yollarının güvenliği bölge ülkelerinin ulusal güvenlikleri kadar büyük güçlerin, başka bir deyişle, uluslararası güvenlikle yakında ilişkilidir. Ulusal ve uluslararası güvenliğin sağlanması kapsamlı olarak askeri güç ve planlama becerisi gerektirmektedir (Kıbaroğlu, 2004).

Bu mevcut risklere terör örgütlerinin faaliyetleri de eklenince enerji güvenliği uluslararası güvenlikle yakından ilişkili olup ayrı değerlendirilememektedir. Terör gruplarının petrol ve doğal gaz üretim merkezleri, rafinerilere ve iletim nakil hatlarına yapacakları olası saldırılar dünya için kâbus senaryoları oluşturmaktadır. Özellikle nükleer enerjiden faydalanan ülkelerde faaliyet gösteren örgütler dünyayı daha da endişelendirmektedir. Başta CIA, IEA olmak üzere pek çok kurum ve kuruluş ortak hareket ederek eylem planı hazırlamaktadır.

Hazırlanan bu eylem planları içinde, mevcut kaynakların daha kaç yıl insanlığa hizmet edeceği ve bu kaynaklara nasıl bir alternatifle ikame edilmesi araştırılmaktadır. OECD ülkeleri ise enerji kaynaklarını, enerji gereksinimlerini ve bunlarla ilgili teknolojilerini uyumlaştırarak, orta ve uzun vadeli stratejik enerji planlamalarının bir parçası olarak alternatif senaryoları karşılaştırmalı olarak incelemektedirler (Uğurlu, 2006). Alınacak önlemler arasında ise, kaynak tanımlaması, kaynak geçişlerinin güvenliğinin sağlanması, alt yapı çalışmaların yapılması/tamamlanması ve bunların

uygulanmasında koordinasyonun sağlanması sıralanabilir. Ayrıca, birden çok bölgeden nakil hatlarının geçtiği güzergâhlarda ise sınır ve sınır ötesinin güvenliğinin geliştirilmesi, iç istikrarın sağlanması ve dış müdahalelerin olmayacağı uluslararası açık toplumların oluşturulması önem taşımaktadır. (Ayrıntılı bilgi kritik alt yapı güvenliğinin sağlanmasında verilecektir. Burada enerji güvenliğin uluslararası güvenlikle ilişkisine ve önemine kısaca değinilmiştir).

Eleştirel güvenlik, post-modern güvenlik ve Kopenhag Okulu çerçevesinde değerlendirilebilecek olan enerji güvenliğin neden bu kadar önemli olduğunun daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla, enerji boru hatları ve işlevlerinin yanı sıra konunun bel kemiğini oluşturan BTC hattının incelenmesi önem taşımaktadır.

BÖLÜM-II

ENERJİ KORİDORU ve TÜRKİYE

1. Türkiye'nin Mevcut Enerji Yapısı

Son zamanlarda Türkiye'nin de üzerinde durduğu enerji güvenliği ve kritik altyapı güvenliği konusu ilk bölümde ifade edildiği üzere gelişen ve değişen güvenlik algısı sonucu ortaya çıkmıştır. Birincil enerji kaynaklarının önümüzdeki elli yıllık bir dönem içerisinde giderek tükeneceği göz önüne alındığında, gerek bu kaynaklar gerekse bu kaynaklarının dünya piyasalarına güvenli bir şekilde taşınması konunun güvenlik kapsamına alınmasına neden olmuştur. Konunun daha somut bir şekilde ele alınması ve değerlendirilmesi açısından Türkiye'de bulunan ve yapılması planlanan ulusal, bölgesel ve uluslararası boru hatları incelenecek, böylece enerji güvenliğinin Türkiye için ne ifade edebileceği hususunda bir fikir sahibi olunmasının yolu açılacaktır.

Türkiye, mevcut konumu itibarıyla dünyanın enerji kaynaklarının büyük bölümüne sahip olan ülkelere komşu olmasıyla jeopolitik açıdan büyük bir önem taşımaktadır. Ancak bu jeopolitik önemine karşın; kendisinin kullanabileceği enerji kaynaklarının sınırlı olması ve buna paralel olarak dünyada Çin Halk Cumhuriyeti'nden sonra doğalgaz ve elektrik talebi en fazla olan ikinci ülke konumunda olması Türkiye'nin elini güçsüzleştirmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2012, http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa, 30. 11. 2012'de erişildi).

Dünyanın pek çok sanayileşmiş ve gelişmekte ülkelerinde olduğu gibi, Türkiye de enerji ihtiyacını petrol ve doğal gaz ile karşılayarak bu oranı % 90'a çıkarmıştır (Yenidede, 2006, aktaran: Kurt, 2006: 62). Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız'ın yaptığı açıklama ise, Türkiye'nin enerji kaynağı tedarikinde yetersiz olduğunu gözler önüne sermektedir. 2012 yılının ilk çeyreğinde petrolün % 7 ile 9'u yerli

kuyulardan karşılanırken, doğal gazın sadece % 2'si karşılanmakta ve toplamda fosil yakıtların % 90'a yakını ithal etmek durumunda kalmaktadır Türkiye (Ekonomistim, 2012, <http://www.ekonomistim.com/turkiyenin-petrol-uretimi/>, 30. 11. 2012'de erişildi). Buna ek olarak, Uluslararası Enerji Ajansı Başekonomisti Fatih Birol'a göre, Türkiye'nin 2011'de 55 milyar dolar olan enerji ithalat faturasının 2012 sonu itibariyle 68 milyar dolara çıkmasını beklediklerini belirterek, bu durumun cari açık için büyük bir risk taşıdığını ifade etmektedir. Petrole alternatif yakıt kaynağının zor olduğunu; ancak doğal gaz yerine yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelebileceğini de sözlerine eklemektedir (Enerji Enstitüsü, 2012, <http://enerjiensitusu.com/2012/03/16/enerji-turkiyenin-basini-cok-agritacak/#more-23470>, 30. 11. 2012'de erişildi).

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından yapılmış tahminlere göre, önümüzdeki 20 yıl içinde, Türkiye'nin enerji tüketiminde fosil yakıtların toplam paylarının pek fazla değişmeden yine % 90'lar civarında olacağı öngörülmektedir. Yine bu tahminlere göre, “gelecek 20 yıllık süre zarfında, doğal gazın payının önemli oranda artacağı (% 16'dan % 25,2'ye), petrolün mutlak değer olarak artmakla beraber, genel içindeki payında azalma olacağı (% 40,6'dan % 21,6'ya) ve kömürde de, ithal kömürün de artmasına paralel olarak, önemli oranda artış olacağı (% 30,4'den % 42,5'e) öngörülerini yer almaktadır” (Yenidede, 2003-2004: 36).

Teknolojinin hızla gelişmesi ve enerjiye olan talep, Türkiye'yi fosil kaynaklar yanında alternatif olabilecek yeni enerji kaynaklarına mecburen yöneltmektedir. Bu arayış çerçevesinde, Türkiye'nin yenilenebilir enerji kaynakları (rüzgâr, hidroelektrik, güneş ve jeotermal) açısından zengin olduğu söylenebilir. Özellikle elektrik üretimi bakımından, doğal gaza olan bağımlılığı azaltmak için alternatif yollar aranmaktadır. Bunların en başında ise, nükleer, termik ve hidroelektrik santrallerin yapım projelerinin hayata geçirilmesi gelmektedir. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın elektrik arz ve talep tahminine göre, “2020 yılına kadar nükleer enerjinin, elektrik üretimindeki payının en az % 5'lik düzeye çıkarılması hedeflenmektedir” (Kemer, 2011: 79).

Bütün bu veriler ışığında, Türkiye, enerjide ne yazık ki dışa bağımlı ve ödediği dövizler nedeniyle dış ticaret dengesini tutturamamakta ve cari açığı kapatamamaktadır. İthalatı azaltmak için ise, kaynak çeşitliliği, enerji politikasında farklı alternatif ve yollar seçmelidir. Bunun için ise, en iyi yöntemin, yenilenebilir enerji kaynakları (renewable energy sources) ve boru hattı projelerine (pipeline projects) yönelmesi olarak öngörülmektedir.

2. Türkiye'nin Enerji İhtiyacı ve Stratejisi

Türkiye, dünyanın kanıtlanmış doğal gaz rezervlerinin % 71,8'i ile petrol rezervlerinin % 72,7'sinin bulunduğu bir bölgede yer almaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2009, [http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/EnerjiPolitikasi/T%C3%BCrkiye'nin%20Enerji%20Stratejisi%20\(Ocak%202009\).pdf](http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/EnerjiPolitikasi/T%C3%BCrkiye'nin%20Enerji%20Stratejisi%20(Ocak%202009).pdf), 30. 11. 2012'de erişildi). Ancak Türkiye bunca kaynağın merkezine yakın olmasına karşın; birincil enerji kaynağı olan fosil enerji kaynakları açısından oldukça yoksun ve muhtaç bir yapıya sahiptir. Buna ek olarak, her geçen gün enerjiye olan ihtiyacı Türkiye'yi bu alanda bir yol haritası izlemesini kaçınılmaz kılmıştır.

Bu doğrultuda, özellikle doğal gaz ihtiyacından ötürü, Türkiye'nin Rusya Federasyonu'na olan bağımlılığın % 65'lere vardığı görülmektedir. Rusya, her ne kadar İran İslam Cumhuriyeti ile dengelenmeye çalışılsa da bu bağımlılık bir türlü azaltılamamaktadır. BOTAŞ yetkililerinin tahminlerine göre, 2020'li yıllarda Türkiye'nin 50 milyar m³ gaz tüketeceği ve 100 milyar m³ gazın da Avrupa'ya gönderileceği ifade edilmektedir. Bu tahminin gerçekleşmesi varsayıldığında, Türkiye'nin hiç vakit kaybetmeden doğal gaz politikasında bazı çeşitlenmeye gitmesi ve farklı çıkış yolları bulması gerekmektedir. İlk olarak, stratejik miktarda ve tüketimdeki ani dalgalanmalara karşı yeraltı gaz depolama tesislerini zaman kaybetmeden inşa etmesi gerekmektedir. İkinci olarak, doğal gaz dağıtımının serbestleşmesi yönündeki çalışmalara hız verilmelidir. Son olarak da, Rusya'ya olan bağımlılığın makul bir düzeye indirilmesi gerekmektedir (Satman, 2006, aktaran: Ökten, 2007: 134).

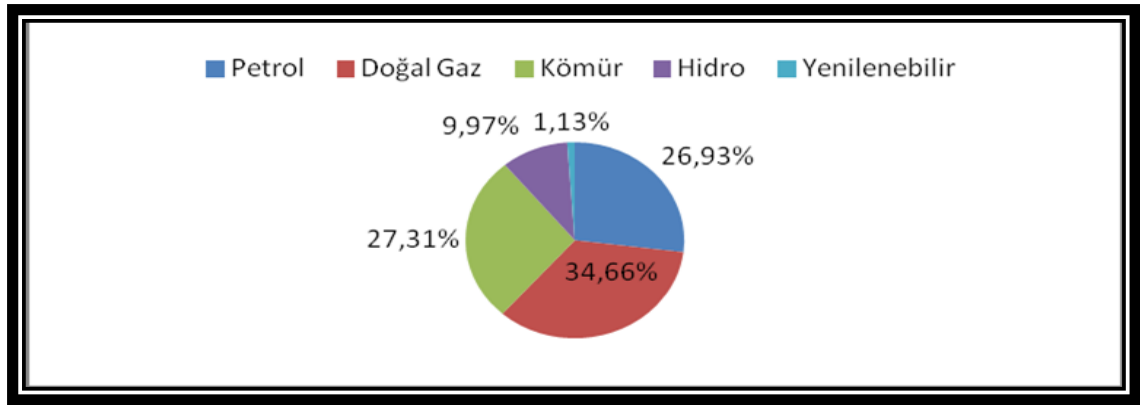
Son yıllarda giderek artan elektrik talebi de, enerji ihtiyacında gerçekleşen artış ile paraleldir. EÜAŞ 2011 raporuna göre, “Son 10 yılda Türkiye elektrik ve doğal gaz tüketim artış oranları bakımından Avrupa’da ilk, dünyada ise Çin’den sonra ikinci sırayı almaktadır. 2010 itibariyle 74 milyon nüfusa sahip olan Türkiye’de kişi başına enerji tüketiminin % 1,3 artışla 1482, elektrik tüketiminin ise % 8,56 artışla 2347 kWh olduğu hesaplanmıştır... 2011 yılında elektrik tüketimi bir önceki yıla (210,4 milyar KW-saat) göre % 8,98 artarak 229,3 milyar KW-saat, elektrik üretimi ise bir önceki yıla göre (211,21 milyar kWh-saat) % 8.14 artarak 228,41 milyar KW-saat olarak gerçekleşmiştir” (EÜAŞ, 2011: 7-9). Türkiye’nin elektrik talebi son 20 yıl içinde ortalama yıllık % 8,7 ve son 10 yıl içinde ortalama yıllık % 6,2’lik bir artışgösterdiği söylenebilir. 2012 yılı verileri göz önünde bulundurulduğunda, elektriğin % 50 oranında doğal gazdan üretildiği görülmektedir¹⁴.

BP’nin Haziran 2012 tarihinde hazırladığı rapora göre, toplam “küresel enerji tüketimi, dünya ortalamasında, % 2,5 ile 2010 yılına oranla % 5,1 artış göstermiştir. Türkiye’nin petrol tüketimi 2010 yılında 30 milyon ton varil iken; 2011 yılında bu rakam 32 milyon ton varile ulaşmıştır. Doğal gazda 2010 yılı itibariyle 39 milyar³, 2011 yılında ise 45,7 milyar³ olarak belirtilmiştir. Aynı tarihli raporda, 2011 sonu rakamlarıyla BP’nin dünya genelinde yaptığı değerlendirmede, mevcut kanıtlanmış petrol rezervlerinin 5,2; doğal gaz rezervlerinin 63,6; kömür rezervlerinin de 112 yıllık ömre sahip olduğu hesaplanmaktadır” (BP Statistical Review 2012, 2012: 6-30).

Tüm bu olaylar karşısında Türkiye kendine farklı yöntemler belirleyerek enerji ihtiyacını ve bağımlılığını azaltma girişiminde bulunmaktadır. Kendisine göre farklı stratejiler belirlemesinde sadece enerji kaynaklarına olan bağımlılık değil; aynı zamanda kaçak enerji kullanımı da Türkiye’yi zor durumda bırakmaktadır. Örneğin, Vural Altın’ın da belirttiği gibi, “TEİAŞ verilerine göre; 106 TW’lik üretimle 80 TWh’lik kayıtlı tüketim arasındaki % 27’ye varan farkın; % 3,5 kadarı santrallerden kentlere

¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz: “Doğalgazdan Elektrik Üretimine Fren”, <http://www.bereketenerji.com.tr/BACKUP/basnda-biz/264-doalgazdan-elektrik-ueretimine-fren-plan.html> (Erişim Tarihi: 01.12.2012)

iletim ve % 4,5 kadarı kent içi dağıtım kayıplarından, kalan kısmı da kaçak kullanımdan oluşmaktadır. Bu kaçak ve kayıp oranı ilden ile değişmekle beraber, terörün hissedildiği bazı illerde %60'a ulaşabilmektedir. TEİAŞ'ın % 8 olarak öngördüğü kayıp oranının, aslında %12 civarında olduğu sanılmaktadır. Bu oranı OECD ortalaması olan %7'lere çekmeyi hedeflemek gerekmektedir” (Altın, 2012, <http://www.nuce.boun.edu.tr/va3.html>, 01. 12. 2012'de erişildi).

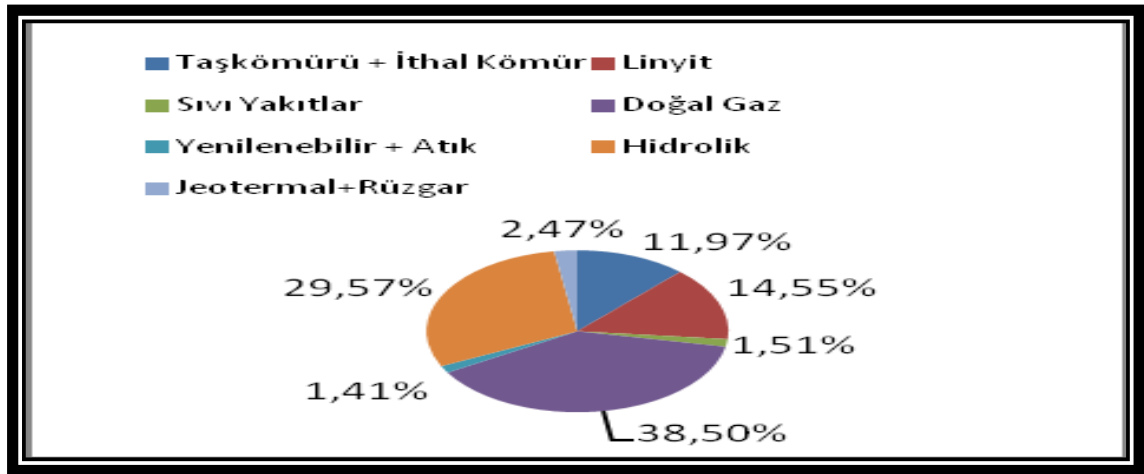

Tablo-: Türkiye'nin Kaynaklara Göre Birincil Enerji Tüketimi (2011)¹⁵

Türkiye'nin enerji stratejisine bakıldığında, Türkiye'nin mevcut toplam enerji talebinin yaklaşık % 26'sı yerli kaynaklardan karşılanmaktayken, kalan bölümü çeşitlilik arz eden ithal kaynaklardan karşılanmaktadır. Türkiye'nin enerji yol haritasında, “kaynak ülke ve güzergâh çeşitliliğinin sağlanması, yenilenebilir enerjinin toplam payının artırılması ile buna ek olarak, nükleer enerjiden de istifade edilmesine gidilmesi, enerji verimliliğinin artırılmasına yönelik çabalar ve Avrupa ile Türkiye'nin enerji güvenliğine katkıda bulunulması” seçenekleri bulunmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2011, http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa, 01. 12. 2012'de erişildi). Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın yenilenebilir enerji kaynaklarının daha etkin kullanımı kapsamında hazırlanan ve 2005

¹⁵BP Statistical Review of Energy 2012, http://www.bp.com/assets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2011/STAGING/local_assets/pdf/statistical_review_of_world_energy_full_report_2012.pdf. (Erişim Tarihi: 01.12.12)

yılında yürürlüğe giren “Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun” ile yenilenebilir enerji kaynaklarının teşvik edilmesi ve desteklenmesi için tüm kamu kuruluşu ile sivil toplum örgütlerinin katılımı sağlanmıştır (Sidar, 2007, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=210560>, 01. 12. 2012’de erişildi).

Tablo-: 2012 Yılına Ait Altı Aylık Elektrik Üretiminin Kaynaklara Göre Dağılımı¹⁶

Yenilenebilir enerji kaynakları bakımından dikkate değer bir öneme sahip olan Türkiye, özellikle jeotermal enerji potansiyeli ile dünyada yedinci, Avrupa’da ise birinci sırada yer almaktadır. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunun yüzüncü yıl dönümü olan 2023 yılına kadar Türkiye, toplam enerji talebinin % 30’unu bu yenilenebilir enerji kaynaklarından karşılamayı hedeflemektedir. Türkiye, yenilenebilir enerji kaynaklarına ve geliştirilmesine verdiği önem kapsamında, 26 Ocak 2009 tarihinde Bonn (Almanya)’da imzalanan anlaşma ile Uluslararası Yenilenebilir Enerji Ajansı’nın (International Renewable Energy Agency-IRENA)¹⁷ kurucu üyelerinden biridir. Enerji

¹⁶ Türkiye Elektrik İletim Anonim Şirketi (TEİAŞ), 2012 Yılına Ait Aylık Elektrik Üretiminin Kaynaklara Göre Dağılımı, <http://www.teias.gov.tr/AylikElektrikIstatistikleri/AylikElektrikIstatistikleri.xls>, (Erişim Tarihi: 01.12.12)

¹⁷ Detaylı bilgi için bkz: <http://www.irena.org/home/index.aspx?PriMenuID=12&mnu=Pri> (Erişim Tarihi: 01.12.2012)

kaynaklarının tedarikinde bir diğer alternatif ise, nükleer santrallerin kurulması gelmektedir. Bu çerçevede kapsamında, Türkiye'nin nükleer enerjiden 10 bin MW'lık güç elde etmesi beklenmektedir. Bu konuda ilk adım, 12 Mayıs 2010 tarihinde Akkuyu'da¹⁸ kurulması planlanan nükleer tesisin Hükümetler-arası Anlaşması, Türkiye Cumhuriyeti ile Rusya Federasyonu arasında imzalanmıştır. İkinci santralin inşası için de Sinop düşünülmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2011c). 2023 yılına kadar ise elektrik üretiminin % 5'inin nükleer enerjiden karşılanması öngörülmektedir. Dünyada bu oran ise %16 civarındadır (Ankara Ticaret Odası, 2012, <http://www.atonet.org.tr/turkce/bulten/bulten.php3?sira=365>, 01. 12. 2012'de erişildi). Buna ek olarak, Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun TBMM Genel Kurulu'nda 2013 Mali Yılına ilişkin konuşmasında; "2023 yılında toplam elektrik üretiminin % 30'unun yenilenebilir enerjiden karşılanması; 20.000 MW rüzgâr enerjisi ve 600 MW jeotermal kapasitesine erişilmesi ve ekonomik hidrolik kapasitenin tümünün kullanılmasıdır. Tüm bu gelişmeler ışığında, güneş enerjisi kullanımının yayılmasıyla ilgili çalışmalar da devam etmekte" olduğunu ifade etmiştir. (Davutoğlu, 2012: 118, http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/butce_2013.pdf, 01. 12. 2012'de erişildi).

Türkiye'nin enerji stratejisini belirlerken dikkatten kaçırmaması gereken beş temel unsur olduğu söylenebilir. *İlk olarak*, gelecek on yıllarda ülkenin gereksinim duyacağı enerji üretim artışı için, yerli kaynakların kullanımı öncelikli hedef olmalıdır. *İkincisi*, bu yerli kaynakların daha verimli kullanımı ve ithalat yükünün hafifletilmesi amacıyla, enerji tasarrufu ve verimlilik konularına dikkat edilmelidir. *Üçüncü olarak*, yerli kaynakların verimli kullanımı, enerji tasarrufu yapılması ve dolayısıyla ithalatın azaltılması için, teknoloji geliştirmeye ve AR-GE çalışmalarına önem verilmelidir. *Dördüncüsü*, enerjinin sürekli, düşük maliyetli ve çevreyle uyumlu bir şekilde tüketicilerin kullanımına sunulması için, farklı yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. *Son olarak* da, enerji kaynaklarına sahip bölgelerin ortasında stratejik

¹⁸ Akkuyu'da inşa edilecek olan nükleer santral için bkz: <http://www.akkunpp.com/> (Erişim Tarihi: 01.12.2012)

bir konumda bulunan Türkiye'nin, arz güvenliğini ön planda tutarak bu avantajından yararlanması gelmektedir (Ökten, 2007).

Türkiye'nin enerjide dışa bağımlılığı çerçevesinde, enerji politikasını etkileyen en önemli unsur enerji nakil boru hattı projeleridir. Bundan dolayı, Türkiye'nin enerji politikaları Avrasya boru hattı projeleri üzerinden şekillenmekte olduğundan ötürü, bu projeler incelenmeye çalışılacaktır.

3. Türkiye'nin Enerji Politikaları ile Mevcut ve Yapımı Muhtemel Olan Boru Hattı Projeleri: Transit Enerji Koridoru Statüsü

Sanayi Devrimi'nden itibaren ülkelerin kalkınıp gelişmesi için önemli bir araç olan enerji ve enerji kaynaklarına erişim, 21. yüzyılın uluslararası ilişkilerini şekillendirmede stratejik ve jeopolitik açıdan başat rol oynadığı görülmektedir. Olaya bu açıdan bakıldığında, dünya petrol ve doğal gaz fosil kaynak rezervlerinin % 70'inden fazlasına sahip olan coğrafyaya yakınlığı sebebiyle Türkiye, bu enerji satrancında taşlarını iyi oynamalı ve bu doğrultuda atacağı politik hamleleri hayati öneme sahip olmalıdır.

Başta sanayileşme ve artan nüfus artışı sebebiyle söz edilen bu birincil enerji kaynaklarının tüketiminde hızlı bir artış olmaktadır. Uluslararası Enerji Ajansı tarafından öngörülen değerlendirmeler, 2030 yılında bu artışın oldukça yüksek olacağını göstermektedir (Kemer, 2011). Türkiye'deki durum da IEA'nin öngörüsüyle paralel bir şekilde oluşmaktadır şöyle ki, Türkiye toplam enerji ihtiyacının % 70'ini ithalatla karşılamaktadır. Ayrıca, petrol ve doğal gazda ithalat bağımlılığı % 90'ın üzerindedir. Türkiye'nin en önemli doğal gaz tedarikçisi ise % 65'lik oranla Rusya Federasyonu'dur. AB açısından da durum farklı değildir; Avrupa Komisyonun tarafından 2006 yılında yayınlanan “Yeşil Kitap¹⁹”ta yer alan tahminlere göre, “2030 yılına gelindiğinde

¹⁹ BBC/Turkish, “ Sorular-Cevaplar: AB Enerji Siyaseti”. (08.03.2006).
http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2006/03/060308_eu_energy.shtml#kitap (Erişim Tarihi:02.12.2012)

Birlik'in ithalat bağımlılığı petrolde % 93, doğal gazda ise % 84'e yükselecektir" (Green Paper, 2000: 10). Bu sebepten ötürü Birlik, özellikle Rusya'ya alternatif enerji güzergâhları aramaktadır. Bu husus da AB'nin karşısına, Türkiye'nin doğu ile batı arasında bir enerji koridoru oluşturma fırsatı yaratmaktadır (Sandıklı, 2008).

1991 yılında SSCB'nin tamamen yıkılması ve "Demir Perde" nin (Iron Curtain) tamamen ortadan kalkmasıyla, beklenmeyen ve hazır olunmayan bir şekilde Türkiye, Orta Asya ve Kafkas ülkeleriyle ilişki kurma sürecini başlatmıştır. Böylece Türkiye, Sovyet tehdidinden sonra yeni fırsatlara olduğu kadar, yeni tehlikeler içerisine de yönelmiş oldu. Fırsatlar uzun bir aradan sonra Türki cumhuriyetler ile temaslar kurulmasını başlatırken; tehlikeler bağlamında ise, Türkiye'nin henüz bölge ve bölge ülkeleri hakkında yeterli bilgi ile tecrübe sahibi olmaması gösterilebilir.

1987 yılında ilk doğalgazın Sovyet Rusya'dan ithal edilmesiyle başlayan enerji proje çalışmaları ve anlaşmaları 1990'lı yılların sonlarına doğru genişleyerek çiçeği burnunda ülkeler olan Kafkasya bölgesine yayılmıştır. Bundan ötürü Türkiye, ulusal ve ortak enerji politikaları ile enerji kaynaklarına erişimi vasıtasıyla bu yenedünyanın merkezinde yer almaya başlamıştır. Bu nedenden dolayı, enerji ithal edilen ülkeler ile Türkiye'nin ilişkileri dış politika açısından önemlidir. Buna ek olarak, Türkiye'nin jeopolitik konumu, enerji ihraç eden ülkeler için bir "geçiş ülkesi" (transition country) olma özelliği taşımaktadır. Böylece, enerji güvenliği, enerji diplomasisi ve ulusal enerji stratejisi sorunları sadece Ankara için değil; aynı zamanda ilgili birçok ülke için de Türkiye'nin dış politikasını ilgilendirmektedir (Bakır, 2006). Rusya, Norveç ve Cezayir'den sonra doğal gazda Avrupa'nın dördüncü ana arteri olma hedefini güden Türkiye, Doğu-Batı ve Kuzey-Güney eksenlerinde, üretici ve tüketici ülkeler arasında güvenilir bir transit ülke rolünü üstlenme ve dinamik bir enerji terminali konumu

Detaylı bilgi için bkz. "Summary Report of Green Paper 2006"

http://ec.europa.eu/energy/strategies/2006/doc/sec_2006_1500.pdf (Erişim Tarihi:02.12.2012)

edinme yönünde de girişimlerde bulunmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, 2011c).

Dışışleri Bakanlığı'nın Ocak 2009 raporunda da belirtildiği gibi, doğalgaz yanında, Avrupa'nın enerji arz güvenliğine katkı sağlayacak olan mevcut ve halen gerçekleştirilmekte olan önemli boru hattı projeleri, Avrasya enerji ekseninde önemli bir transit ülke ve bölgedeki enerji merkezi olarak Türkiye'nin oynamakta olduğu rolün önemini arttırmaktadır. Bu hedeften hareketle, Türkiye geniş Hazar Havzası hidrokarbon kaynaklarının doğrudan Batı pazarlarına ulaştırılmasını öngören ve “21. Yüzyılın İpek Yolu” (The Silk Road of the 21st Century) olarak sunulan “Doğu-Batı Enerji Koridorunun” (East-West Energy Corridor) gerçekleştirilmesine ön ayak olmuştur. Kafkasya ve Orta Asya'yı Avrupa'ya bağlayan boru hattı projeleri, bölgenin Batı ile uyumu açısından yararlı olacaktır. Güvenli ve ticari açıdan kârlı boru hatları, bölgeye istikrar ve refahın getirilmesine katkı sağlayacaktır (Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, 2009). Özellikle 2006 ve 2009 Avrupa doğal gaz krizinden sonra Türkiye'nin bu rolü daha ön plana çıkmış, kendisine başrol oynama fırsatı verilmiştir.

Türkiye'nin enerji politikasındaki amacı ve en önemli parçasının iki boyutu bulunmaktadır:

- “Kendi ihtiyaçlarını garantilemek ve farklı çeşitlendirmelere gitmek,
- Soğuk Savaş sonrası AB ve Batı ile öneminin azaldığı düşüncesi yerine AB'ye katılımında elini güçlendirmek” (Bakır, 2006: 104).

Bu Boru hattı projelerinin yanında enerji verimliliği ile ilgili, 25 Şubat 2012 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan “Enerji Verimliliği Strateji Belgesi 2012-2023” başlıklı kararda, 2023 yılında Türkiye'nin GSYİH başına tüketilen enerji miktarının (enerji yoğunluğunun) 2011 yılı değerine göre en az % 20 azaltılması hedeflenmektedir. Enerji üretimi ve iletiminden nihai tüketime kadarki bütün aşamalarda enerji verimliliğinin geliştirilmesi, bilinçsiz kullanımın ve israfın önlenmesi, enerji yoğunluğunun gerek sektörler bazında gerekse makro düzeyde azaltılması Türkiye'nin

ulusal enerji politikalarının öncelikli ve önemli bileşenlerindendir (Enerji Verimliliği Strateji Belgesi, 2012, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/02/20120225-7.htm>, 03 Aralık 2012’de erişildi). Buna ek olarak, TÜBİTAK’ın hazırlamış olduğu “*Vizyon 2023 Teknoloji Öngörü Projesi Enerji ve Doğal Kaynaklar Paneli*” nde de belirtildiği üzere AR-GE çalışmalarına ve enerji verimliliğine, alternatif enerji teknolojilerinin kullanıma ilişkin yol haritası hazırlanmıştır (TÜBİTAK, 2003).

Bu yol haritalarının içinde, Türkiye’yi çok boyutlu enerji koridoru haline getirecek olan boru hatlarının yanı sıra bu hatlarda taşınacak olan petrol ve doğal gaz kaynaklarının neresi olacağı da önem taşımaktadır; ancak bu konunun adresi Orta Doğu’dan ziyade, Orta Asya ve Hazar Havzası’nın zengin petrol ve gaz kaynaklarıdır. “Soğuk Savaş sonrası dönemde açık denizlere kıyısı bulunmayan Hazar ve Orta Asya ülkelerinin enerji kaynaklarının dünyaya açılması konusunda başta Rusya ve ABD olmak üzere diğer bölgesel ve küresel güçler arasında yoğun bir rekabet yaşanmaktadır. Rusya, bölge ülkeleri üzerinde SSCB döneminden gelen etkisini devam ettirmeye çalışmaktadır” (Kessikbayev, 2005: 70-71). Türkiye, enerji zengini olan Hazar ve Orta Doğu bölgeleri ile Avrupa arasında bir enerji köprüsü kurmayı amaçlamaktadır.

Bu çerçevede “*Doğu-Batı Enerji Koridoru*” projesi geliştirilmiş ve bu bağlamda Türkiye, uluslararası enerji piyasalarına kesintisiz, çevre açısından güvenli petrol ve doğal gaz taşınması, ticari ve bağımsız ihraç yollarının oluşturulması açısından stratejik bir önem kazanarak elini bölge ülkelere karşı güçlendirmek istemiştir (Narin, 2008, aktaran: Kemer, 2011). Aynı zamanda, Doğu-Batı Enerji Koridoru, Türkiye’nin enerji ihtiyacını farklı kaynaklardan karşılayarak ulusal enerji arz güvenliğinin geliştirilmesini amaçlarken, Hazar Havzası ve Ortadoğu Bölgeleri ile Batı arasında bir köprü rolü üstlenmesini de hedeflemiştir. Doğu-Batı Enerji Koridoru’nun, Türkiye’nin bölge enerji kaynaklarına doğrudan erişim sağlaması açısından da stratejik bir değeri bulunmaktadır. Koridor aynı zamanda, geniş Hazar Havzası’nın ekonomik ve sosyal kalkınması açısından da önem taşımaktadır (Kurt, 2006).

Türkiye bu politikalara paralel, İsmail Cem'in Dışişleri Bakanlığı döneminde başlayan ve Ahmet Davutoğlu'nun geliştirerek devam ettirdiği, “komşularla sıfır sorun (zero problems with neighbours)” yaklaşımı neticesinde, başta Rusya Federasyonu ve AB olmak üzere ABD ile komşuları arasında hassas dengeleri gözetmeye çalışmaktadır. Bu konuda Rusya'ya özel önem atfetmiş, enerjiye dayalı pek çok anlaşma ve boru hattı projesi imzalarken; diğer taraftan da enerjide sıkı bir rekabete girmiştir (Oğan, 2009, <http://www.turksam.org/tr/a1884.html>, 03 Aralık 2012'de erişildi). Öncelikli olarak, kendi enerji arz güvenliğini sağlamakla beraber Avrupa'nın da arz güvenliği konusunda Rusya'nın egemen yapısını kırmak ve by-pass etmek için kendisinin de yer aldığı ve topraklarından geçen alternatif boru hatlarıyla enerji kaynaklarını Batı ve dünyaya ulaştırma misyonunu üstlenmiştir (Kemer, 2011). Rusya ise bu satranç oyununda farklı hamleler yaparak bu projeleri mat etme peşindedir. Bilhassa, Gazprom silahı ile bölgedeki enerji kaynaklarının kendi kontrolünde olmayan alternatif boru hatlarıyla dünya pazarlarına açılmasını engellemek ve Avrupa'daki tekel gaz arzı konumu kaybetmeyi istememektedir (Kantörün, 2010, http://www.bilgesam.com/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=652:russiya-boelgesel-enerji-politikalar&catid=131:enerji&Itemid=146, 04. 12. 2012'de erişildi).

Bu enerji koridoru projesi, Hazar kaynaklarının boru hatları aracılığıyla taşınmasına dayanmaktadır. Böylece bu boru hatları ile bölge kaynaklarının dünya pazarlarına güvenli ve hızlı bir şekilde ulaştırılması hedeflenmektedir. Bundan dolayı Türkiye, “Doğu-Batı enerji koridoru” ülkesi olarak anılmaktadır. Böyle anılmasına neden olan etmenler ise şöyle sıralanabilir; dünyanın kanıtlanmış doğal gaz ve petrol rezervlerine sahip Orta Doğu ve Orta Asya bölgelerine olan yakınlığı, AB'nin enerji kaynakları bakımından yoksun ve doğal gazda Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmak istemesi yanında Türkiye'nin AB'ye olan katılım süreci de etken olarak söylenebilir, Türkiye'nin başta Boğazlar olmak üzere stratejik olarak önemli su yolları üzerinde bulunması. (Kemer, 2011). Bu üç önemli etkenin enerjide Türkiye'nin koridor ülke olmasında rol oynadığı gözlenmektedir. Ayrıca, bu rol AB ve ABD tarafında da

desteklenmektedir. Bu çerçevede, Türkiye'nin de taraf olduğu pek çok boru hattı projesi hayata geçirilmiş veya geçirilme aşamasında olduğu bilinmektedir.

3.1. Türkiye'deki Mevcut Boru Hattı Projeleri: Türkiye'de yer alan ve ülkenin enerji ihtiyacını karşılayan boru hatlarının toplam uzunluğunun yaklaşık olarak 20.000 kilometre olduğu bilinmektedir (Gökdemir, 2009). Bu boru hatlarının büyük bir bölümü ülke içindeki dağılımı sağlayan hatlar olup geri kalanı ise, "uluslararası nitelikteki sınırları aşan ve NATO boru hatlarıdır" (USAK, C.4, 2011: 9).

a) Türkiye'den Geçen Ulusal Petrol Boru Hatları²⁰

- i. Batman-Dört Yol Ham Petrol Boru Hattı:** Türkiye'nin ilk petrol boru hattı olma özelliği taşıyan bu hat, 4 Ocak 1967 tarihinde TPAO tarafından işletmeye açılmış, mülkiyeti 10 Şubat 1984 tarihinde BOTAŞ'a devredilmiştir. Boru hattı, "Batman'dan İskenderun Körfezi'ne ulaşarak, Dört Yol'da son bulmaktadır" (Yılmaz, 2005: 6). Hattın toplam uzunluğu "511 km olup üzerinde 3 pompa istasyonu ile 7 adet ham petrol depolama tankı bulunması ve 1.320 metre uzunluğundaki iskelesi ile yıllık 4,5 milyon ton petrol taşıma kapasitesine sahiptir" (BOTAŞ, 2011: 3). Bkz. Harita-1 "D noktası".
- ii. Ceyhan-Kırıkkale Ham Petrol Boru Hattı:** Kırıkkale Rafinerisi'nin ham petrol ihtiyacını karşılayan boru hattı, TPAO'dan, Ekim 1983 tarihinde devralınmış olup, Eylül 1986 tarihinde işletmeye açılmıştır. "448 km uzunluğunda olup boru hattı üzerinde, 2 adet pompa istasyonu, 1 adet pig istasyonu ve 1 adet dağıtım terminali mevcuttur. Hattın kapasitesi yıllık 7,2 milyon tondur" (Yılmaz, 2005: 7). Bkz. Harita-1 "E noktası".
- iii. Şelmo-Batman Ham Petrol Boru Hattı:** Şelmo sahasında üretilen ham petrolü Batman Terminali'ne taşıyan boru hattının uzunluğu "42 km olup

²⁰ Konu itibarıyla burada yalnızca petrol boru hatlarına yer verilmiştir.

yıllık kapasitesi 0,8 milyon tondur” (USAK, C.4, 2011: 11). Bkz. Harita-1 “F noktası”.

b) Türkiye’den Geçen Uluslararası Petrol ve Doğal Gaz Hatları

- i. **Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı:**²¹ “Azeri-Çırac-Güneşli sahasından başlayarak Azerbaycan ve Gürcistan üzerinden, çevresel açıdan hassas Karadeniz ve Türk Boğazlarını by-pass ederek, Türkiye’nin Akdeniz kıyısındaki Ceyhan terminaline ulaşmaktadır. BTC, 1 milyon varil/gün kapasiteye sahip olup, 1.768 km ile dünyanın en uzun ikinci boru hattıdır. BTC boru hattından ilk petrol 4 Haziran 2006 tarihinde, Ceyhan’da tankere yüklenmiştir. 12 Ekim 2012 tarihi itibarıyla söz konusu hat üzerinden yapılan petrol ihracatı 1,5 milyar varili aşmıştır” (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2011c). Toplam uzunluğu 1768 km olan BTC boru hattının 1076 km’si Türkiye’den geçmektedir. Boru hattında 4’ü Türkiye’den, 2’si Azerbaycan’dan ve diğer 2’si de Gürcistan’dan geçmek suretiyle toplam 8 pompa istasyonu mevcuttur. Günlük 1,2 milyon varil ve yılda 50 milyon ton ham petrol taşımakla beraber (Yıldız, 2010, http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar/2011_Genel_Kurul_Konusma_si.pdf, 04. 12. 2012’de erişildi), küresel petrol tüketiminin % 1,5’i Ceyhan’dan ulaştırılmaktadır (Yıldız, 2012). Bkz. Harita-1 “C noktası”.
- ii. **Kerkük-Yumurtalık (Irak-Türkiye) Ham Petrol Boru Hattı:** Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı Sistemi, Irak’ın Kerkük ve diğer üretim sahalarından elde edilen ham petrolü Ceyhan (Yumurtalık) Deniz Terminali’ne ulaştırmaktadır. 35 milyon ton yıllık taşıma kapasitesine sahip bulunan boru hattı, 1976 yılında işletmeye alınmış ve ilk tanker yüklemesi 25 Mayıs 1977’de gerçekleştirilmiştir.

²¹ Konu ilerleyen bölümde detaylı olarak ele alınacağından dolayı, yalnızca bilgi verilmiştir.

Harita-: Türkiye'deki Ham Petrol Boru Hatları²²

1983 yılında başlayıp, 1984 yılında tamamlanan I. Tevsi Projesi ile hattın kapasitesi yıllık 46,5 milyon tona yükseltilmiştir. I. Boru Hattı'na paralel olan ve 1987 yılında işletmeye alınan II. Boru Hattı ile de yıllık taşıma kapasitesi 70,9 milyon tona ulaşmıştır. Her iki boru hattının uzunluğu toplamı 1876 km olup Türkiye'den 1297 km'si geçmektedir. 1990 yılında I. Körfez Savaşı sırasında BM Irak'a uyguladığı ambargo nedeniyle Ağustos 1990'da işletmeye kapatılan Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı, BM'nin 14 Nisan 1995 tarih ve 986 sayılı kararı doğrultusunda, 16 Aralık 1996 tarihinde, sınırlı petrol sevkiyatı için tekrar işletmeye alınmıştır. Birleşmiş Milletler tarafından Irak'a verilen izinler doğrultusunda 2010 yılında Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı

²² Ham Petrol Boru Hatları (2012). <http://www.botas.gov.tr/images/icerik/harita/HpbhT.jpg>. (Erişim Tarihi: 04.12.2012).

ile taşınan ham petrol miktarı 132,278 bin varildir (BOTAŞ, 2012, <http://www.botas.gov.tr/index.asp>, 04. 12. 2012’de erişildi). Bkz. Harita-1 “A ve B noktaları”.

- iii. **İran-Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı:** 2002 yılında hizmete açılan hattın toplam uzunluğu “2577 km olup 1491 km’si Türkiye’den geçmektedir. Ağrı-Doğubeyazıt’tan ülkeye giren hat Erzurum, Sivas ve Kayseri’yi geçerek Ankara’ya ulaşmaktadır. İran ve Türkmenistan kaynaklı doğal gazın Türkiye üzerinden Avrupa’ya ulaştırılması amaçlanmaktadır” (USAK, C.4, 2011: 10).
- iv. **Mavi Akım (Blue Stream) Doğal Gaz Boru Hattı:** 2003 yılında Rusya’dan doğal gaz iletimine başlayan hattın toplam uzunluğu 1236 km Türkiye’den geçen kısmı ise 501 km, Karadeniz’den geçen kısmı ise yaklaşık 380 km olup deniz altı derinliği 2 bin 140 km ile en derin boru hattıdır. “Rusya topraklarında İzobilnoye-Djubga arasında 56-inç çapında 307 km ve 48-inç çapında 65 km uzunluğundaki Boru Hattı Sistemi, Karadeniz geçişi olarak, Djubga-Samsun arasında yaklaşık 392 km uzunluğunda 24-inç çapında paralel 2 ayrı hat, Türkiye topraklarında ise Samsun-Ankara arasında 48-inç çapında ve 501 km. uzunluğundaki Boru Hattı Sistemi, olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. Mavi Akım projesi, Ankara ile Moskova arasında 1997 yılında imzalanan anlaşmaya göre, 25 yıl süreyle, Türkiye’nin Rusya’dan yılda 16 milyar metre küp doğalgaz satın almasını öngörmektedir” (BOTAŞ, 2012).
- v. **Bakü-Tiflis-Erzurum (BTE) Doğal Gaz Boru Hattı:** 3 Temmuz 2007 senesinde faaliyetine başlayan hat, Hazar Denizi’nde bulunan Şahdeniz sahasından geliştirilen bölümünden (Faz I) çıkarılan doğal gazı Erzurum üzerinden Türkiye’ye ulaştırmaktadır. Bu hat Azerbaycan’dan yılda 6,6 milyar metre küp doğal gaz taşımaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2011).

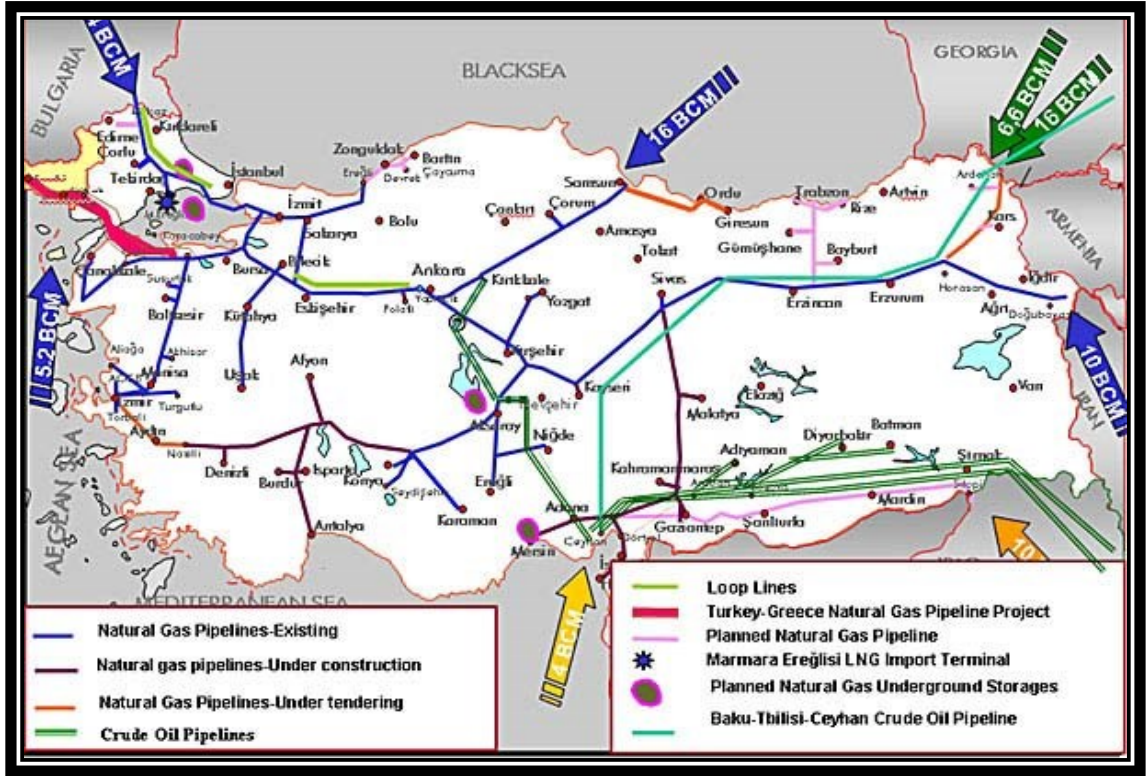
- vi. **Türkiye-Yunanistan-İtalya Doğal Gaz Enterkonektörü (TYİE):** AB Komisyonu INOGATE Programı kapsamında, Hazar Havzası, Rusya, Orta Doğu, Güney Akdeniz ülkeleri ve diğer uluslararası kaynaklardan sağlanacak doğal gazın Türkiye ve Yunanistan üzerinden, Avrupa pazarlarına nakli için Güney Avrupa Gaz Ringi Projesi geliştirilmiştir. Bu Projenin birinci aşaması olarak belirlenen Türkiye-Yunanistan Doğal Gaz Boru Hattı, “211 km’si Türkiye, 85 km’si Yunanistan sınırlarında olmak üzere toplam 296 km uzunluğunda olup boru hattı İpsala sınır noktasında Yunanistan’a giriş yaparak Gümlüce’de sona ermektedir. Yapımına Temmuz 2005 tarihinde düzenlenen Temel Atma ve Kaynak Töreni ile başlanan hattın 18 Kasım 2007 tarihinde açılış töreni yapılmıştır” (BOTAŞ, 2012). TYİE ile Türkiye aracılığıyla Yunanistan’a 3 milyar m³, İtalya’ya 8 milyar m³ doğal ulaştırılması öngörülmekle beraber, projenin Yunanistan-İtalya ayağının 2015 yılında bitirilmesi beklenmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2011c).
- vii. **Rusya Federasyonu-Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı:** Türkiye’ye Malkoçlar (Kırklareli) üzerinden girerek Hamitabat (Lüleburgaz), Ambarlı, İstanbul, İzmit, Bursa, Eskişehir güzergâhlarından geçerek Ankara’ya varmaktadır. 842 km uzunlukta olan hat yıllık 14 milyar m³ doğal gaz tedarik etmektedir (USAK, C.4, 2011).

c) **Yapımı Gerçekleşecek Olan Boru Hattı Projeleri**

- i. **Trans Anadolu Boru Hattı Projesi (TANAP):** Türkiye ile Azerbaycan arasında doğal gaz sevkiyatı öngören bu projenin yapımı konusunda 24 Aralık 2011 tarihinde mutabakat zaptı imzalanmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2011c). Hazar Denizi’ndeki Şahdeniz II sahasından 16 milyar m³ doğal gaz taşınmasını hedeflemektedir. “2017-2018 yılında tamamlanması öngörülmektedir. Azerbaycan’dan gelen gazın Türkiye üzerinden Bulgaristan-Yunanistan sınırına taşınması ve

buradan da Güney ile Doğu Avrupa'ya gaz nakli yapılması hedeflenmektedir. 2018 yılından sonra 6 milyar m³'ün Türkiye tarafından kullanılması, 10 milyar m³'ünün Batı'ya aktarılması beklenmektedir” (USAK, C.4, 2011: 13).

- ii. **Arap Doğal Gaz Boru Hattı Projesi:** Mısır doğal gazının Ürdün ile Suriye topraklarından geçerek Türkiye'ye ulaştırılmasını amaçlayan, yıllık 10 milyar m³'lük gazın taşınması hedeflenmektedir. Mısır-Suriye aktif hattına ek olarak Suriye-Türkiye (Halep-Kilis) hattı çalışmaları devam etmektedir (USAK, C.4, 2011).
- iii. **Irak-Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı Projesi:** 15 Ekim 2009 tarihinde Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ile Irak Petrol Bakanlığı arasında Türkiye ile Irak arasında bir doğal gaz koridoru geliştirilmesine dair Mutabakat Zaptı imzalanmıştır. Söz konusu “Mutabakat Zaptı Irak doğal gazının Türkiye'ye ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya transit taşınması ile iki ülke arasında bir doğal gaz koridoru geliştirilmesini amaçlamaktadır. Yaklaşık olarak yılda 12-15 milyar m³ gaz taşınması beklenmektedir” (BOTAŞ, 2012).
- iv. **Samsun-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi:** Yılda 60 milyon ton petrolün Ceyhan Limanı'na taşınmasını hedefleyen 550 km uzunluğundaki projedir. Boğazların yükünün hafifletilmesi amaçlanmaktadır (USAK, C.4, 2011).
- v. **Trans Adriyatik Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (TAP):** Avrupa'ya gaz iletimi amacıyla İsviçre'nin EGL Şirketi tarafından geliştirilen bu projenin başlangıç noktası Yunanistan'ın Selanik şehri olup Türkiye ve Yunanistan'ın mevcut altyapısının kullanılması öngörülmekte, Arnavutluk ve Adriyatik Denizini geçerek İtalya'ya ulaşması planlanmaktadır. Bu proje, Batı Balkan/Adriyatik ülkelerine ve özellikle Arnavutluk, Kosova, Makedonya ve Bosna-Hersek Cumhuriyetlerine de gaz temini için değerlendirmektedir.

Harita-: Petrol ve Doğal Gaz Boru Hatları²³

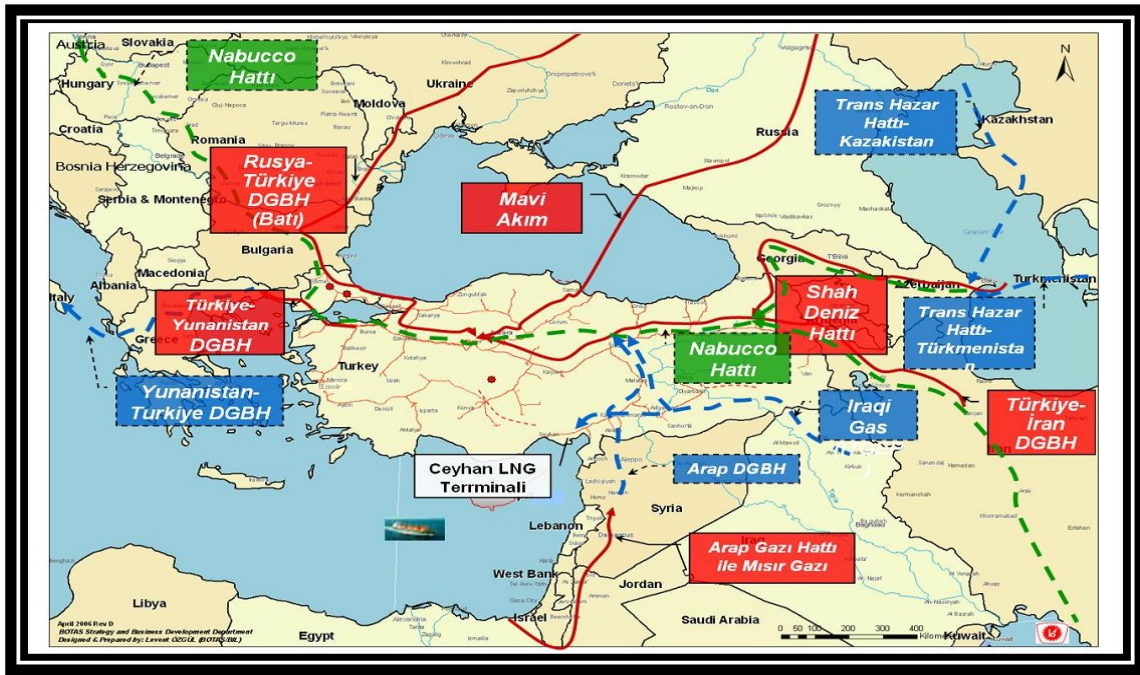
2009 yılında TAP kapsamında Türk ve İsviçre Enerji Bakanlıkları arasında gaz transitinin de dâhil olduğu geniş tabanlı bir Enerji İşbirliği Mutabakat Zaptı imzalanmış, Şah Deniz Konsorsiyumu tarafından doğal gazın Güney Avrupa'ya ulaştırılmasında potansiyel güzergâh olarak duyurulmuştur (BOTAŞ, 2012).

vi. **Nabucco Doğal Gaz Boru Hattı Projesi**²⁴: Ortadoğu ve Hazar Bölgesi doğal gaz rezervlerini Avrupa pazarlarına ulaştırmayı öngören Türkiye-Bulgaristan-Romanya-Macaristan-Avusturya (Nabucco) Doğal Gaz Boru Hattı ile Avusturya'nın Avrupa'da önemli bir doğal gaz dağıtım noktası

²³ Petrol ve Doğal Gaz Boru Hatları (2012). <http://www.alarko-carrier.com.tr/OzelDosya/DogalgazOzel/BotasBoruHatti.htm>. (Erişim Tarihi: 04.12.2012).

²⁴ Hazar Gazı Avrupa'ya Nabucco Yerine TAP Projesi ile Taşınacak. (2013). http://www.zaman.ro/ro/newsDetail_getNewsById.action?newsId=58829, 04.07.2013'te erişildi.

olma özelliğinden de faydalanılarak bölge ülkelerin gaz taleplerindeki gelişmelere göre, Batı Avrupa'ya ulaşılması amaçlanmaktadır. Boru hattı güzergâh uzunluğunun, 2.512 km'si Türkiye kesimi olmak üzere, toplam 3.825 km olması planlanmaktadır (BOTAŞ, 2012). Yıllık 31 milyar m³ doğal gazın aktarımı öngörülmektedir (USAK, C.4, 2011).

Harita:- Uluslararası Doğal Gaz Boru Hattı Projeleri²⁵

Türkiye, mevcut ve yapılması hedeflenen bu hatların yanında NATO'ya ait akaryakıt boru hattı sistemlerini de bünyesinde barındırmaktadır. İtalya, Yunanistan, Norveç, Portekiz ve Türkiye'nin de yer aldığı toplam 11.550 km'lik NATO boru hattının 3.200 km'si Türkiye'den geçmektedir (NATO, 2012, aktaran: USAK, C.4, 2011: 12). Mevcut bu hatlar doğu ve batı olmak üzere birbirinden ayrı iki kısımdan oluşmaktadır. Doğu bölümü İskenderun ve Mersin deniz terminalinden Doğu

²⁵ Uluslararası Doğal Gaz Boru Hattı Projeleri. (2012).

<http://www.botas.gov.tr/images/icerik/harita/BotasProjeT.jpg> (Erişim Tarihi: 05.12.2012).

Anadolu'ya; Batı bölümü ise, Antalya'dan Marmara ve Ege bölgesine ulaşmaktadır. Bu hatlar boyunca 37 yakıt deposu, 578 pompa istasyonu ve 7 deniz terminali mevcut olup toplam yakıt depolama kapasitesi 1,1 milyon m³'tür (ANT, 2012, <http://www.ant.gov.tr/boruhattiisletmeciligi.html>, 05. 12. 2012'de erişildi).

Türkiye'den geçen boru hatlarının toplam uzunluğunun yaklaşık 20 bin kilometre olduğu göz önüne alındığında ve bunun yanında NATO'ya ait olan boru hatları (3.200 km) da hesaba katıldığında enerji güvenliğine Türkiye'nin kayıtsız kalması söz konusu değildir. Bu boru hatlarının sayıları ve uzunluğunun çok olması enerji politikalarını öncelikli ve önemli bir dış ve güvenlik politikalarına dönüştürmektedir. Bu, Türkiye'yi enerji ithalatçısı yapmasının yanında; bir "*koridor ülkesi*" statüsü de kazandırmaktadır. Koridor ülke olmasına en büyük etken ise Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı'nın 1.076 km'lik kısmının Türkiye topraklarından geçerek Azeri petrolünü dünya piyasalarına ulaştırmasıdır. Bundan dolayı, Türkiye; bölgesel işbirliği, AB'ye katılım süreci ve AB enerji politikalarında belirleyici bir ortağa dönüşmektedir. Enerji güvenliği ve kritik altyapı güvenliğinin daha somut ve kolay anlaşılabilmesi adına bu konuya geçmeden önce BTC hattının önemi ve neden enerji güvenliği kapsamına dâhil edilmesi gerekliliği üzerinde durulacaktır.

BÖLÜM - III

BAKÜ-TİFLİS-CEYHAN (BTC) HAM PETROL BORU HATTI'NIN TÜRKİYE'YE ETKİSİ

4 Haziran 2006 tarihinde yapımı yılan hikâyesine dönen ve zorlu bir süreç silsilesini geride bırakarak hizmete giren ve yılda 1,2 milyon ton varil petrol taşıyan BTC Ham Petrol Boru Hattı enerji güvenliğinin en somut örneğini teşkil etmektedir. Hepsinden öncelikli olarak proje, paydaş ülkelerin sosyo-ekonomik açıdan birbirine ve Batı'ya bağlamasına yardımcı olacaktır. BTC yalnızca enerji güvenliğini sağlamakla kalmayacak; aynı zamanda Kafkasya ve Hazar bölgesi için istikrar getirmesi açısından da önemlidir. BTC özellikle arz güvenliği açısından hayati önem taşıyan kaynak çeşitlendirilmesi konusunda başat role sahip olarak Avrupa için Rusya'nın tekeli bir nebze olsun kırılmış olacaktır. 1970'lerden sonra konuşulup tartışılmaya başlayan klasik güvenlik yaklaşımlarından sıyrılmış olarak enerji güvenliği yanında her üç ülke ekonomik güvenliğini de sağlamış olacaktır proje sayesinde. BTC hattının son destinasyonu olan Ceyhan Limanı'nda bulunan geniş depolama tankları sayesinde olası kriz dönemlerinde arz esnekliği sağlanarak enerji güvenliğine pozitif katkı sağlanacaktır. Bunun yanında, Türkiye'nin transit ülke konumu ve petrol ile doğal gazın Avrupa'ya sevkiyatında başrol üstlenmesi, Brüksel gözünde Ankara'nın öneminin artmasına, AB'ye tam üyelik sürecinde Türkiye'nin elini güçlendirerek enerji ve kritik altyapının korunması konusunda AB müktesebatıyla paralel çalışmalar yapılmasının önünü açacaktır. Görüldüğü üzere BTC'nin enerji güvenliğine yaptığı katkı, BTC'nin yapım süreci ve Türkiye'ye olan etkilerinin değerlendirilmesini zorunlu kılmıştır.

1991 yılında tamamen Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle, zamanında Sovyet coğrafyasında bulunan topraklarda yeni devletler bağımsızlarını ilan ederek tarih sahnesine çıktılar. Bu devletler içinde hidrokarbon enerji kaynakları bakımından zengin olan Azerbaycan, Güney Kafkasya'da önemli rol oynamaya başladı. Bölgeye yakınlığı

ve tarihsel, kültürel bağları bakımından bu ülkelerle ilişkilerini geliştirmek isteyen Türkiye, Sovyetler sonrası dönemde hemen o coğrafyayla yakın ilişkiler kurmaya gayret etmiş, birer birer yeni devletlerin bağımsızlarını tanıyarak diplomatik, kültürel ve ticari ilişkiler kurmanın yolunu aramaya koyulmuştur. Kısa zamanda Türkiye'nin bu çabaları meyvelerini vermiş ve “tek millet, iki devlet” anlayışıyla Azerbaycan ile sıkı ilişkiler geliştirilmiştir. Azerbaycan'ın doğal gaz ve petrol rezervleri bakımından zengin ve göz ardı edilemez olması ile Türkiye'nin bölgesel bir güç olarak etkin rol oynama isteği bu iki ülkenin yolunu kesiştirmiştir. Türkiye ve Azerbaycan, Hazar Havzası kaynaklarının çıkartılması, geliştirilmesi ve başta Batı olmak üzere uluslararası piyasalara ulaştırılması için güvenli bir çıkış aramakta ve bunun da enerji nakil ihraç hatları oluşturulmasıyla başarılacağını farkına varmışlardır. Bu konuda, Orta Doğu kaynaklarının Balkanlara ve Avrupa'ya bağlayan hemen hemen tüm kara ve deniz nakil güzergâhlarının Türkiye'den geçmesi bu tip projelerin başarılı sonuçlar verdiğini göstermiştir.

Tüm bunların neticesinde, güvenli ve istikrarını sağlayan geçiş konumunda olan Türkiye, “*Doğu-Batı Enerji Koridoru*” misyonu ile Hazar Havzası'nda çıkartılan petrolün optimum fiyatla ve emniyetli bir şekilde taşınmasını gerçekleştirecek olan “Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi”ni geliştirmiştir. Böylece, BTC projesi Doğu-Batı Enerji Koridoru'nun en hayati basamağını oluşturmakta ve Hazar kaynaklarını dünyayla buluşturmaktadır.

1. Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı Projesi Süreci ve Jeopolitik Açıdan Önemi

Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan gibi petrol üreten Hazar Denizi ülkeleri kara ile çevrelenmiş ve denize olan çıkışları bulunmamaktadır. Bu sebeple, bu ülkeler çevrelerindeki komşuları ve büyük devletlerle işbirliğine gitmek istemektedirler. Bölge ülkeleri Rusya'nın bölgedeki hegemonyasını azaltmak, siyasi ve ekonomik özgürlüklerini güçlendirmek amacıyla petrolü kullanmaya çalışmaktadırlar. Bu Hazar'a kıyıdaş ülkeler Moskova'nın uydusu konumundan kurtulmak, Rusya'yı ve Rusya kontrolü altındaki var olan tüm boru hattı bölgelerine nüfuz etmek için alternatif yollar

aramaktadırlar. Kinzer (1998), Birleşik Devletler ve onun müttefiki Batı kanadı “çoklu boru hattı” politikası için bölge ülkelerini Moskova’nın uydusu olmaktan çıkarmaya yardımcı olmak, enerjinin güvenliğini arttırmak ve onları daha özgürleştirmeyi tartışmakta olduklarını ifade etmiştir (Aktaran: Güzel, 2001: 113).

BP’nin başını çektiği Hazar kaynaklarının önemli petrol üretim paylaşma anlaşmalarından birini gerçekleştiren “*Azerbaijan International Operating Company-Azerbaijan Uluslararası İşletme Şirketi*” (AIOC)²⁶ üretime geçmesiyle dünya petrol piyasalarına ulaşmasını öngören beş²⁷ farklı proje geliştirilmiştir. Bu projeler içinde en önemli olanı BTC ham petrol boru nakil hattıdır. Bu projenin temelinde, Rusya’yı by-pass ederek sistemin dışına itme ve Azeri petrolünü Akdeniz üzerinden dünyaya açma/ulaştırma düşüncesi yatmaktadır. Kazakistan’dan veya Türkmenistan’dan uzatılacak bir “Trans-Hazar” boru hattı vasıtasıyla iki üretici devletin Rusya’nın güdümünden kurtarılması fikri önemli olmuştur. Böyle bir proje yalnız Rusya’yı değil; aynı zamanda İran’ı da bölge dinamiklerinden tecrit etmektedir (Bilgin, 2005).

1990’ların ilk yarısında Azerbaycan ile Ermenistan arasında yaşanan Dağlık-Karabağ sorunu sonrasında yaşanan çatışmalar petrol şirketlerinin çalışmalarını sekteye uğratmıştır. Haziran 1992’de dönemin Azerbaycan Devlet Başkanı Ebulfeyz Elçibey, kötü giden durumu petrol kaynaklarını kullanarak aşabileceğini öngörmüş ve yeni yatırımların yapılabileceğini düşünmüştür. Yapılan değerlendirmeler ve çalışmalar neticesinde Amoco, BP, Pennzoil ve TPAO’nun da yer aldığı bir konsorsiyumla Rusya

²⁶ Bkz: Azerbaijan International. (1998).

http://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/62_folder/62_articles/62_socar_aioc.html (Erişim Tarihi: 09.01.2013).

²⁷ 1) Kuzey hattı: Bakü-Novorossiysk;

2) Batı hattı: Bakü-Supsa;

3) Güney hattı: Bakü-İran;

4) Doğu hattı: Afganistan ve Pakistan üzerinden geçen hat;

5) Güney-Batı hattı: Bakü-Ceyhan

ve İran şirketleri dışarıda bırakılacak şekilde bir petrol anlaşması imzalanmıştır (Ökten, 2007).

Türkiye'nin Azeri petrolünün Ceyhan'a ulaştırılması konusundaki Azerbaycan tarafının ısrarı sonucunda 9 Mart 1993 tarihinde dönemin Türkiye Başbakanı Süleyman Demirel, Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin ve Azerbaycan Petrol Bakanı Sabit Bağirov'un katıldığı törenle "BTC Ham Petrol Boru Hattı'nın hayata geçirilmesine ilişkin çerçeve anlaşma" imzalanmıştır (Arslan, 2005). Bu çerçeve anlaşmanın imzalanmasından kısa süre sonra 2 Nisan 1993 tarihinde Kelbecer'in Ermenistan tarafından işgali ve sonrasında gelişen olaylar BTC projesinin geçici olarak rafa kaldırmasına sebep olmuştur.

Elçibey'in halefi Haydar Aliyev, 20 Eylül 1994'te BP'nin başrolünü oynadığı bir uluslararası konsorsiyumla "Asrın Anlaşması"²⁸ nı imzalamıştır (Ökten, 2007). Aslanlı'nın ifade ettiği gibi, bu anlaşmaya Rusya da dâhil edilerek "*Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Şirketi- State Oil Company of Azerbaijan Republic*" (SOCAR)'ın payının %10'u Rus petrol şirketi "LUKoil"e devredilmiştir. "*Hazar Denizi'nin Azerbaycan Sektöründe Yer Alan Azeri, Çıralı ve Güneşli Yataklarında Petrolün Ortak İşlenmesi ve Pay Bölüşümü Hakkında Anlaşma*" imzalanarak ilgili bölgelerde petrol arama ve çıkarma yetkisi AIOC'a verilmiştir. Nisan 1995'te SOCAR payının % 5'ni ABD'nin Exxon şirketine, aynı tarihte % 5'ni TPAO'ya devretmiştir. Böylece TPAO'nun projedeki payı % 6,53'e ulaşmıştır²⁹. Konsorsiyumda genel olarak dış politikanın temel ilkesi olan "denge politikasının" yansımaya dikkat edilmiş ve önemli güçlerin hemen hemen hepsinin güçleri ölçüde temsil edilmesi sağlanmıştır. Sonraki yıllarda diğer petrol ve doğalgaz kuyularına ilişkin üretim anlaşmaları da

²⁸ Bkz. Asrın Anlaşması. (2011). http://www.azerbaijans.com/content_775_tr.html (Erişim Tarihi: 09.01.2013).

²⁹ Bkz. AIOC'un hissedarları. (2013). <http://www.bp.com/managedlistingsection.do?categoryId=9007997&contentId=7014999> (Erişim Tarihi: 09.01.2013).

yukarıdaki ilke gözetilmek suretiyle yapılmıştır” (Aslanlı, 2011, <http://www.1news.com.tr/yazarlar/20111214015540632.html>, 09.01.2013’te erişildi).

1997 senesine kadar farklı nedenlerden dolayı gel-gitler şeklinde devam eden ve kimi zaman kopma noktasına gelen Türkiye-Azerbaycan ve BTC proje ilişkileri, Türkiye’nin DB’den aldığı kredi ile Alman PLE şirketine bir fizibilite raporu yaptırmasıyla ivme kazanmıştır. Buna ek olarak ÇED Etüdü hazırlanmıştır (Pala, 2007). Mayıs 1997’de Aliyev’in Türkiye resmi ziyaretinde Bakü-Ceyhan boru hattını Rusya’nın taraf olduğu projelere tercih ettiğini ifade etmiştir. Haziran 1997’de de Amerikan ve Türk yetkililer “Doğu-Batı Enerji Koridoru” kavramını ortaya atmışlar ve ana ihraç güzergâhı olarak BTC projesine önem atfetmeye başlamışlardır (Erdoğan, 2004). Eylül 1997’de Azerbaycan Cumhurbaşkanı Aliyev’in “Ana İhraç Boru Hattı Güzergâhının Belirlenmesi Hakkında” çalışma grubu oluşturulmasına onay vermesiyle BTC Ham Petrol Boru Hattı Projesi resmen başlamış oldu (Seyidov, 2006).

“15 Mayıs 1998’de Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan arasında imzalanan mutabakat zaptı alt çalışma grupları oluşturulmuş, 18 Temmuz 1998 tarihinde ise fizibilite raporu Dünya Bankası tarafından onaylanmıştır. 25 Ağustos 1998’de ise, Türkiye-Azerbaycan tarafına “Hükümetlerarası Anlaşma Taslağını” sunmuştur” (Erdoğan, 2004: 86). Hazar ülkeleri tarafından Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunun 75. Yıldönümü armağanı olarak verilen 29 Ekim 1998 tarihinde Ankara’da Türkiye, Azerbaycan, Gürcistan, Türkmenistan, Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan devlet başkanları hazırlanan ortak deklarasyonu Amerikan Enerji Bakanlığı gözlemciliğinde, BTC projesi için “Ankara Deklarasyonu”na imzalarını atmışlardır (Taşkın, 1999). Altı maddelik bu deklarasyonun en önemli özelliği, ilk kez bu denli dünya çapında BTC projesine siyasi destek verilmiştir.

18-19 Kasım 1999 tarihlerinde İstanbul’da gerçekleşen AGİT Zirvesi’nde Türkiye’nin stratejik önemine önemli bir katkı sağlayacak olan BTC Ana Petrol Hattı Projesi ile Hazar Geçişli Türkmenistan-Türkiye-Avrupa Doğal Gaz Projesine ilişkin bazı belgeler 18 Kasım 1999 tarihinde taraf devletlerce imzalanmıştır (Verdiyev, 2000).

AGİT Zirvesi kapsamında BTC projesine ilişkin paket anlaşmalar projenin hayata geçmesi bağlamında hayati önem taşımaktadır. Bu çerçevede, Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan arasında “Hükümetlerarası Anlaşma” imzalanmış, “Geçiş Ülkesi Anlaşması”, “Türkiye’nin Garantisi Anlaşması” ve boru hattının Türkiye bölümünün yapılması ilişkin “Anahtar Teslim Anlaşması” parafe edilmiştir (Verdiyev, 2000: 71). Kazakistan da BTC aracılığıyla petrolünü pazarlama isteğini açıklayarak projeye dâhil olmuş ve BTC boru hattına petrol sağlayacağı konusunda nihai beyanda bulunmuştur. Türk Hükümeti’nin Garantisi Anlaşması’nda, boru hattının ülke içinde inşa edilecek olan kısmın maliyeti, öngörülenden fazla olması durumunda Türkiye’nin maliyet artışını garantileyeceğini belirtmiştir. Türkiye sınırları içinde kalan hattın inşasından sorumlu olan BOTAŞ’ın bu kısma ilişkin fiyat ve teknik özelliklere yönelik sorumlulukları ise, “Anahtar Teslim Anlaşması” ile belirlenmiştir (Verdiyev, 2000: 71).

Aynı tarihte (18 Kasım 1999) BTC bünyesinde, “İstanbul Deklarasyonu” Türkiye, Azerbaycan, Gürcistan ve Kazakistan Devlet Başkanları tarafından imzalanmış, Deklarasyonda Amerikan Başkanı Bill Clinton gözlemci sıfatıyla bulunmuştur. Bu Deklarasyon ile Hazar Havzası ve Orta Asya petrolünün güvenli ve hızlı bir şekilde ulaştırılmasının gerçekleştirilmesi, projenin 2004 yılında tamamlanmasını sağlayacak önlemlerin alınmasını sağlamak için çalışma grupları oluşturulmuştur (Verdiyev, 2000).

3 Ekim 2000 tarihinde Azerbaycan, BTC Projesi’nin maliyetinin hesaplanması amacıyla “Sponsor Grup” oluşturmuştur. 17 Ekim’de AIOC üyesi 8 şirket “Sponsor Grup Finansman ve İşbirliği Anlaşması” imzalayarak Ana İhraç Boru Hattı-Main Exportation Pipeline (MEP) Katılımcıları adını almışlardır. MEP katılımcıları 17-18 Ekim 2000’de sırasıyla Azerbaycan ve Gürcistan ile “Ev Sahibi Ülke Anlaşması”nı, 19 Ekim 2000’de Türkiye ile “Ev Sahibi Ülke Anlaşması” ve “Hükümet Garantisi Anlaşması”nı, BOTAŞ ile de “Anahtar Teslim Müteahhitlik Anlaşmasını” imzalamıştır. Böylece, projenin hayata geçirilmesinin önündeki son engeller ortadan kalkmış ve BTC

için onay alınmıştır (BTC Company, 2012, <http://www.btc.com.tr/proje.html>, 09.01.2013'de erişildi).

Figure-: 18 Kasım 1999 İstanbul Deklarasyonu İmza Töreni³⁰

İnşaatın temel atma töreni 18 Eylül 2002'de Azerbaycan, Türkiye ve Gürcistan Cumhurbaşkanları ile ABD Enerji Bakanı'nın katılımıyla Bakü yakınlarında yerleşen Sangaçal bölgesinde yapılmıştır. BTC Türkiye kısmının yapımı da 26 Eylül 2002'de Adana Ceyhan varış noktasında başlatılmıştır (Seyidov, 2006). BTC Ham Petrol Boru Hattı'nın Azerbaycan kısmı 25 Mayıs 2005'te tamamlanmış ve yapılan törenle Bakü'den ilk petrol borulara pompalanmaya başlanmıştır. 2006 yılının ilkbaharı boyunca BTC boru hattına petrol dolumu devam etmiştir. Bütün teçhizat ve terminallerin denenmesi için 1 milyon varil, hattın dolumu için ise toplam 10 milyon varil petrol kullanılmıştır (Moroz, 2006: 7, aktaran: Seyidov, 2006: 60). 13 Temmuz 2006'da yapılan törenle resmen faaliyete geçen BTC'den yapılan yıllık 400.000 varil olan petrol nakli, 2008 yılında 1 milyon varile çıkarılmıştır. 2006 yılının 16 Haziran'ında Kazak petrolünün BTC boru hattı ile nakline ilişkin Azerbaycan ve

³⁰Haydar Aliyev Heritage International Online Library. (2013). <http://library.aliyev-heritage.org/en/9474675.html> (Erişim Tarihi: 09.01.2013).

Kazakistan Cumhurbaşkanları arasında imzalanan anlaşmayla bu yönde önemli bir adım atılmıştır (BTC, 2006, aktaran: Seyidov, 2006: 60).

BTC Boru Hattı'nın Türkiye üzerindeki güzergâhının şekillenmesinde Adana'nın Ceyhan ilçesinde kurulması kararlaştırılan “*Deniz Terminali*” belirleyici olmuştur. Ceyhan'ın seçilme nedenlerini Urungu (2010: 118) şöyle ifade etmiştir:

- 1) Ceyhan, Gürcistan sınırından Akdeniz'e çekilecek bir boru hattı için en kısa güzergâh alternatifini sunmaktadır.
- 2) Ceyhan'daki kıyı koşulları büyük ve çok büyük ham petrol tankerleri için uygun derin sulara ulaşma imkân tanımaktadır.
- 3) Ceyhan'da ham petrol ihracatı için hâlihazırda, bir BOTAŞ Deniz Terminali de dâhil olmak üzere, çeşitli kıyı endüstrileri bulunmaktadır.

Boru hattının Türkiye'ye giriş yaptığı merkez ile Ceyhan Deniz Terminali arasında kalan güzergâhın belirlenmesinde, coğrafi koşullar, jeolojik ölçütler, doğal koruma alanları, tarihi doku ve yerel nüfusun öncelikleri dikkate alınmış, BTC CO. raporlarında belirtildiği üzere, “koruma alanları, sulak alanlar, ormanlar, jeomorfolojik arazi şekilleri, sismik risk bölgeleri, ani gerçekleşen taşkın olaylarına meyilli bölgeler, jeo-teknik sınıflandırmalar, pazar şartları, bölge alt yapıları ve kültürel miras eserleri bulunan alanlar çevresel anlamda özelliği bulunan bölgeler” çalışmaya dâhil edilmiştir (Akgül, 2010). İnşaat teknolojilerinin kullanım kolaylığının yanı sıra çevresel koşullar açısından da en uygun şartları sunması nedeniyle; Kars, Erzurum ve Sivas koridorunu kullanan güzergâh nihai rota olarak seçilmiştir.

BTC Boru Hattı Projesi'nin teknik verilerinden söz etmek gerekirse, projenin ömrü “Bakü'den ilk petrolün pompalanmasından sonra 40 yıl olarak karara bağlanmış ve 10'ar yıllık uzatmalar ile 60 yıla kadar uzatılabileceğini belirtilmiştir” (Ökten, 2007: 155). 1076 km'si Türkiye üzerinden, 443 km'si Azerbaycan üzerinden ve 249 km'si de Gürcistan'dan geçmek üzere toplamda 1768 km'lik hat uzunluğuna sahiptir (BP, 2013k,

eteklerindeki boru hattına paralel olarak ilerledikten sonra Tiflis'in güneyinden geçip batıya yönelerek, Marneuli ile Ahılkelek arasındaki demiryoluna paralel gelerek Çıldır gölünün doğusundan Türkgözü sınır kapısından Türkiye'ye giriş yaparak sırasıyla, Ardahan, Kars, Erzurum, Erzincan, Gümüşhane, Sivas, Kayseri, Kahramanmaraş, Osmaniye ve Adana'nın Ceyhan ilçesindeki deniz terminalinde son bulmaktadır" (Verdiyev, 2000: 74). Böylece BTC hattının % 61'i Türkiye'den geçmektedir. BTC Ham Petrol Boru Hattı Proje Direktörlüğü verilerine göre, BTC projesinden sağlanacak dolaylı kazançlar bir yana bırakılırsa, Türkiye'nin, bu projeden "geçiş vergisi ve işletmecilik hizmetleri" karşılığında; taşınacak kapasiteye bağlı olarak, 1-16. yıllar arasında 140 ile başlayıp 200 milyon ABD dolarına ulaşan, 17-40. yıllar arasında ise 200 ile başlayıp 300 milyon ABD dolarına çıkan bir yıllık gelir elde etmesi beklenmektedir (BTC Proje Direktörlüğü, 2013, <http://www.btc.com.tr/proje.html>, 10.01.2013'de erişildi).

1996 yılında BOTAŞ tarafından kurulmuş olan BIL, Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından BTC Ham Petrol Boru Hattı Türkiye Kesimi İşletme Şirketi olarak atanmıştır. İşletme Anlaşması, BTC Co. ile müzakerelerinin sonuçlanması ile 25 Ekim 2002 tarihinde imzalanmıştır. Bugün itibarıyla BIL'in, gerekli tüm sahalardaki elemanları, gerekli makine ve ekipmanları ile hazırlıklarını tamamlayarak işletmeye geçtiği belirtilmektedir (BTC Proje Direktörlüğü, 2013). Projede adı geçen kurum ve kuruluşların açıklamaları ise şöyledir:

- **"BTC Boru Hattı Sistemi:** Taşıma sisteminin tamamını ifade etmektedir.
- **BIL (BOTAŞ International Limited):** BTC Boru Hattı Sistemi'nin Türkiye'deki atanmış işletmecisini ifade etmektedir. Petrol yayılımı müdahale planlarının uygulanmasından sorumludur.
- **BTC CO:** BTC Boru Hattı Sistemi'nin Azerbaycan ve Gürcistan'da bulunan işletmecisidir.
- **BOTAŞ:** BTC Boru Sistemi'nin Türkiye'de inşasından sorumlu olan atanmış Anahtar Teslimi Müteahhidi'ni ifade etmektedir" (Oil Spill Response Plan, 2005: 4).

BTC Ham Petrol Boru Hattı'nın Türkiye'deki bölümü boyunca döşenen borular, Yer Üstü Tesisleri'nin (YÜT) bulunduğu bölgelerdeki bağlantı noktaları dışında tamamen yeraltına gömülü durumdadır. Boru hattı boyunca, işletme sırasında oluşabilecek sorunların saptanması ve böylelikle sızıntı sonucu oluşabilecek çevre sorunlarının önüne geçilebilmesi için, son teknoloji bir kontrol sistemi (SCADA) kurulmuştur (Akgül, 2010).

Harita:- BTC Ham Petrol Boru Hattı Güzergâhı³²

ABD'nin projeyi desteklemesinin en büyük nedeni, ABD'nin Doğu-Batı enerji köprüsü kurmada ilk adım olarak tanımladığı BTC Projesi'nin, Rusya ve İran'ı dışlayarak NATO üyesi olan Türkiye'den geçmesidir (Baghdad, 1995: 205, aktaran:

³² The Oil Drum (2008). <http://www.theoil Drum.com/node/4393>. (Erişim Tarihi: 10.01.2013)

Özcan, 2008: 86). Jeopolitik açıdan BTC Ham Petrol Boru Hattı'na bakılacak olursa, Türkiye; Orta Doğu, Kafkasya ve Orta Asya'daki önemli petrol ve doğal gaz kaynaklarına yakınlığı ve kaynakları dünya pazarlarına ulaştırma yönünde sunduğu alternatif yollar üzerinde olması bakımından stratejik ve jeopolitik açıdan büyük bir öneme sahiptir (Khalilzad, 2000). Türkiye'nin coğrafi olarak bir taraftan Hazar Havzası gibi enerji kaynakları açısından zengin bir bölge, diğer taraftan da Avrupa gibi dev bir pazarın arasında bulunması kendine önemli fırsatlar sunmaktadır (Roberts, 2004). Türkiye, enerji zengini Hazar Bölgesi ile enerjiye muhtaç Avrupa ülkeleri arasında doğal enerji köprüsü rolü üstlenmek istemektedir. Yapılan petrol ve doğal gaz boru hattı projeleri, Türkiye'nin petrol ve gaz tedarikinde kaynak çeşitliliği, arz güvenliği ve arz devamlılığının sağlanması bakımından hayati önem taşımaktadır (Birsell, 2005: 28-29, aktaran: Vural, 2006:106).

Türkiye'nin Orta Asya ve Kafkaslar bölgesindeki ülkelerle olan ilişkilerinin geliştirilmesi önemlidir. Özellikle petrol ve doğal gaz temeli üzerine kurulan ilişkiler, Türkiye ekonomisine büyük katkılar sağlayacağı gibi enerji koridoru konusunda da Türkiye'nin stratejik konumunu kanıtlamış olacaktır. “Türkiye'nin; bilhassa Orta Doğu, Hazar Havzası ve Orta Asya'nın zengin enerji kaynaklarının ulaştırılmasında sadece bölgesel değil; küresel ölçekte rekabette önemli bir ülke konumunda yer alabileceği öngörülmektedir” (Aklin ve Ataman, 2006: 207). Bu açıdan Türkiye güvenlik koridorunun en önemli parçasını oluşturarak; başta Batı olmak üzere, farklı pazarların çok önem verdiği “enerji arz güvenliği” açısından da sağlam bir temel konumunda yer alabilecektir. Türkiye'nin stratejik konumu ve Rusya'nın tekelinin kırılması arayışı Batılı şirketlerin ilgisini Türkiye'ye çevirmesine katkı yapan diğer unsurlar olarak ortaya çıkmaktadır” (Alemdaroğlu, 2007: 46).

BTC, bir yatırım projesi olmaktan ziyade, Türkiye'nin bölge ülkeleriyle olan ilişkilerini güçlendirmesi manasına gelmektedir. Özellikle 1990'ların başında yaygın bir düşünce ve inanış biçimi olan “ilişkilerin sosyal ve kültürel boyutu” yerini ekonomik bağların güçlendirilmesi ve stratejik işbirliklerine bırakmaktadır. Bölge, 4 milyon km² lik yüzölçümü, 55 milyon üzerindeki nüfusu ve az gelişmiş olan ekonomisiyle

Türkiye için büyük bir pazar niteliğindedir. Boru hattı aracılığıyla ilk kez Hazar Havzası ve Türk Dünyası'nın kaynakları, Rusya Federasyonu'ndan bağımsız olarak dünya pazarlarına açılmaktadır. Kuşkusuz bu durum, başta Azerbaycan olmak üzere bölge ülkelerinin ve Türkiye'nin politik gücünü belirgin bir şekilde artırmaktadır (Akpınar, 2005).

BTC projesi Azeri toplumunun bağımsızlığına katkı sağlamakla kalmamış, bölge ülkelerinden Rusya ve İran'ın hâkimiyet alanında bulunan güzergâhlarına da alternatif oluşturarak Batı'ya açılmıştır. Bunun yanında BTC, bölgedeki genç devletlerinin pozitif stratejik işbirliği için katalizör görevi görmüştür. Türkiye'nin yanı sıra bu işbirliğine ABD'nin desteklediği Azerbaycan ve Gürcistan da dâhil olmuş, bu proje vesilesiyle proje ortağı ülkeler arasında devletler düzeyinin yanında iş adamları için de pek çok imkân yaratılmıştır. Böylece, sorunlara hızlı çözüm mekanizmaları geliştirilmesine yardımcı olmuştur (Cornell, Tsereteli ve Socor, 2005).

BTC boru hattı Azerbaycan ve Gürcistan'ı Avrupa'ya bağlayan en önemli projedir. Kendi başlarına ekonomik, güvenlik ve pek çok alanda Güney Kafkasya Gaz Boru Hattı ve daha geniş Doğu-Batı ulaşım ve haberleşme alanlarındaki projelerin öncüsü olma bakımından önemlidir. Bölgenin kırılğan yapısı ve projenin ortak ülkelerinin iç siyasi yapıları ile güvenlik tehditlerini de azaltması öngörülmektedir (Starr, 2005). Güney Kafkasya'nın stratejik önemi Batı için bölgenin kalkınması bakımından büyük bir siyasi faktördür. Azerbaycan ve Gürcistan bu büyük ölçekli projeler aracılığıyla Batı ile işbirliği yapmakta, siyasi, ekonomik ve güvenlik konularında AB ile bütünleşme sürecinde önemli yol kat etmeyi hedeflemektedir. Her iki ülke de NATO bünyesindeki BİO programının katılımcısı ve Türkiye'nin de NATO üyesi olması, ülkelerin ve projenin güvenliliğinin sağlanması ve istikrarı için hayati önem taşımaktadır (Erdemir, 2009).

Diğer taraftan BTC, bölgedeki risk değerlendirmeleri açısından ve tüm ticari girişimlere öncülük etmiş ve proje planlaması bu şekle göre belirlenmiştir. Gerek hukuki müktesebat, gerek çevresel, ekonomik ve güvenlik prensipleri çerçevesinde devletler ile toplumları dönüştürücü etki yapmış ve belli standartları getirmesi

bakımından da önem taşımıştır. Bölge halkları nezdinde insan haklarına saygılı hukuk düzeni oluşturan yerel desteği alma yoluna giderek toplumu belirli bir seviyeye taşımayı hedeflemiştir. Her üç ortak ülkedeki sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri bu süreci güçlendirmiş projenin meşruluğuna güç katmıştır. NATO'nun proje kapsamında yaptığı katkılar sayesinde, proje süreci ve sonrasında petrol taşımacılığı ile petrol jeopolitiği konusunda sosyal ve ekonomik politikalar genişleme göstermiştir. Böylece Sovyetler Birliği tarafından on yıllarca tecrit hayatı yaşayan ülkelerin, Batı ve dünyayla entegrasyonu sağlanarak bölgede söz sahibi olmasına katkı sağlanmıştır (Starr, 2005).

Büyük petrol ve doğalgaz rezervlerinin Türkiye'nin doğu ve güneyinde, büyük tüketicilerin ise batı ve kuzeybatısında yer alması Türkiye'ye önemli avantajlar sağlamaktadır. Karayolu, demiryolu, denizyolları ve boru hatları ulaşım kapasitesini geliştiren, bu yetenekleri hızlı ve etkin iletişim hizmetleri ile destekleyen Türkiye, ulaşım ve nakil koridoru olma avantajını üretim üsleri ve terminalleriyle sinerji sağlayabilecek şekilde bir araya getirebilmekte, bir merkez ülke ile bölgesel bir güç haline dönüşebilmektedir (Sandıklı, 2009, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1976:petrol-ve-dogalgaz-boru-hatlari-stratejisi&catid=183:enerji, 11.01.2013'te erişildi).

2. Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı'nın Türkiye'ye Kazandırdıkları

BTC Ham Petrol Boru Hattı Projesi ortaya atıldıktan sonra gerek Türkiye kamuoyunda gerekse dünya kamuoyunda uzun süreli tartışmalara, ülke içi ve dışı sorunlara sebep olmuştur. Projenin geçeceği ülkelerde pek çok hükümetler değişmiş, ülkeler arası ilişkiler olumlu/olumsuz farklı gelişmeler göstermiştir. Projenin Türkiye'nin geleceği açısından önemli olduğu ve çeşitli katkılar sağlayacağını savunanlar kadar savunmayan gruplar da olmuştur. Ancak, Pamir'in (1999: 17) belirttiği üzere hakikat şudur ki; küresel güçler ve uluslararası şirketlerin Hazar kaynaklarının ihracatı hususundaki giriştikleri rekabette, projenin önceliklerinin ve hayata geçirilmesinin her zaman ülke çıkarları ile örtüşmesinin zor olduğu ve

uluslararası toplumun gereklerini yerine getirmeyi unutmamak gerekir (Aktaran: Seyidov, 2006: 120).

Boru hattının faaliyete geçmesiyle birlikte başta İstanbul ve Çanakkale halkının can güvenliği olmak üzere boğazların güvenliği ve yükünün hafifletilmesi, çevresel felaketlerin minimize edilmesi, Türkiye'nin enerji arz güvenliğinin sağlanması, ekonomik gelir elde edilmesi, jeopolitik açıdan Türkiye'nin elini güçlendirmesi gibi pek çok faydanın sağlanacağı açıktır. Sırasıyla bu yararlar incelenecektir;

2.1. BTC Ham Petrol Boru Hattı'nın Politik Açıdan Değerlendirilmesi

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra yaşanan siyasi gelişmeler ve bölgedeki istikrarsızlar boru hatları projelerinin ekonomik yönünden daha ziyade politik nedenlerinden ötürü daha önemli kılmıştır. BTC Ham Petrol Boru Hattı'nın seçilmesinde ve Hazar bölgesinde siyasi, stratejik ve ekonomik çıkarların büyük bölümü ABD ile paralellik göstermesi projenin hayata geçirilmesinde çok önemli rol oynamıştır (Erdoğan, 2004).

Pamir (1999: 11) Türkiye, sürecin en başından itibaren proje kapsamında petrolün ihracının hangi güzergâhlardan sağlanacağı konusunda pek çok alternatif geliştirmiş, değişen her hükümet çalışmalara destek verdiğini açıklamıştır. BTC projesinin, genel anlamda Hazar-Kafkas Havzası'na yönelik siyasi amaçların bir türevi olarak görüldüğü farklı platformlarda politikacı ve bürokratlar tarafından belirtilmiştir (Aktaran: Seyidov, 2006: 126). Proje hattının seçimi için yürütülen müzakerelerde Türkiye'yi avantajlı kılacak nedenler arasında, boğazlara sahip olması, petrol tüketicisi olması ve bölgede biricik istikrarlı ülke konumu ile Batı müttefiki olması sıralanabilir. Boru hattının güvenliği ise, NATO güvencesi altına alınmasıyla garantilenmektedir (Kutluk, 2003).

Hazar kaynaklarının uluslararası arenaya tedariki amacıyla Doğu'dan Batı'ya uzanan bir Avrasya enerji koridoru yaratmak amaçlanmıştır. Batı'ya yönelik enerji

hatlarındaki Rusya tekeli kırıkmak ve bölge ülkelerini Rusya bağımlılığından kurtarmak için Bakü-Ceyhan güzergâhı seçilmiştir (Kanbolat, 2001: 174. Aktaran: Seyidov, 2006: 131). Rusya karşısında hareket serbestisi kazanan bölge ülkeleri arasında istikrarın sağlanması gerçekleşecek, siyasi, ekonomik ve güvenlik bağlamında bölgesel işbirliği sağlanacaktır. Bunun neticesinde “İpek Yolu” tekrar canlanacaktır (Erdoğan, 2004). Böylece üretici ülkeler ile tüketiciler arasında bir enerji köprüsü konumunu sağlamlaştırmak Türkiye’yi jeopolitik açıdan güçlendirerek uluslararası alanda politik nüfuzunu da arttıracaktır (Çaylı, 2002).

BTC aracılığıyla sağlanacak 50 milyon ton petrolün Ceyhan terminalinden dünyaya ulaştırılması Türkiye’yi diğer devletler karşısında siyasi alanda serbest hareket etme şansı tanıyacaktır (Soylu, 2000). Türkiye’nin bölgede varlığının hissedilmesi hem Kafkasya hem de Orta Asya devletleri ile yakın ilişkilerin kurulması, Rusya ile olan ilişkilere farklı yeni boyut kazandırmıştır. Bu politikalar ile Rusya küstürölmek istenmemekte ve farklı projeler ile ticari ilişkilerin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bunun en büyük kanıtı ise, “*Mavi Akım (Blue Stream)*” projesinin gerçekleşmesi için LUKoil ile yürütölen çalışmalar, ilişkilerin karşılıklı yarar ilkesi çerçevesinde politikalar yürütöldüğünü göstermektedir. BTC projesi kapsamında boğazları da denetiminde bulunduran Türkiye’nin dünya enerji paylaşımında önemli misyonlar üstleneceğı öngörülmektedir. Bu bağlamda, AB müzakere sürecinde önemli avantajlar elde edilebileceğı ve AB ile ortak enerji projelerinin yürütöleceğı bilinmektedir. Özellikle 2006 ve 2009 yıllarında Rusya ile yaşanan doğal gaz krizi AB’yi enerji kaynakları ve çeşitliliğı bakımından Türkiye’ye daha da yaklaştırmış yapılan görüşmelerde pazarlık gücüne pozitif değeri katmıştır (Çaylı, 2002).

Proje kapsamında BTC CO. bünyesinde TPAO’nun % 6,53’lük hissedar olduğı göz önüne alındığında Türkiye’nin yalnızca ithalatçı ülke değeri; aynı zamanda ticari bir ortak olduğı görölmektedir. Bundan dolayı, BTC Ham Petrol Boru Hattı, Türkiye’nin pay sahibi olduğı güven veren bir kaynak çeşitliliğine ulaşmasını sağlayacaktır (Pamir, 2006: 74, Aktaran: Seyidov, 2006: 128). Körfez petrolünün rafinerilere ulaşım süreci 15

gün iken, BTC hattında taşınan petrol sadece 2 günde ulaşmakta ve Türkiye'nin petrol stok kapasitesine katkısı büyük olmaktadır. Türkiye'nin "5 milyon m³'lük petrol kapasitesi (3 milyon m³ Irak hattı ve Ceyhan terminalinden, 2 milyon m³ TÜPRAŞ rafinerilerinden sağlanmaktadır) sayesinde" olası kısa dönemli petrol arz sıkıntısından ötürü yaşanabilecek olumsuz etki azaltılmaya çalışılmıştır (Seyidov, 2006: 128). Bunlara paralel olarak, BTC Ham Petrol Boru Hattı Azerbaycan'ın Şahdeniz yatağı doğal gazı ile Türkmen gazının Türkiye ve Avrupa'ya taşınmasında öncülük etmesi projelendirilmektedir. Böylece, doğal gaz hattının Türkiye'den geçerek Balkanlar üzerinden Avrupa'ya ulaşması, Balkanlardaki etkinliği arttıracaktır.

Ceyhan'ın hem kapasitesi hem de jeo-stratejik konumundan ötürü Akdeniz'in en büyük taksim terminali olmaya aday olması, Orta Asya petrol borsasının Ceyhan'da oluşturulacağı, Amerika ve Batı Avrupa, Körfez yerine Ceyhan'ı tercih edeceği öngörülmektedir. Bunun cazibesi ile Mısır'ın başkenti Kahire'de kurulması düşünülen Akdeniz petrol borsası, Adana ve Mersin'e kaydırılabilir (Gül, 1995: 74, aktaran: Doğan, 2001: 130). Öte yandan, ECO içinde Türkiye'nin etkinliğinin artması beklenmektedir. Bu örgüt içinde Orta Asya ülkeleri ve Pakistan ile birlikte BTC hattı sayesinde bölgede siyasi, ekonomik ve kültürel istikrar arayışında daha etkin hale gelecektir (Doğan, 2001).

2.2. BTC Ham Petrol Boru Hattı'nın Stratejik Açıdan Değerlendirilmesi

Türkiye'nin konumu tarih boyunca hep stratejik önem arz etmiştir. Pek çok medeniyete ev sahipliği yapmasının yanı sıra bir yarımada olması, Karadeniz ve Akdeniz'i birbirine bağlayan boğazlara sahip olması ve kontrol etmesi, bölgede diğer güçleri dengelemeye çalışması ve en önemlisi NATO'nun bu coğrafyada güçlü bir müttefiki olması sebebiyle her dönem dünyanın gözü bu topraklarda olmuştur.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla biten Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin stratejik öneminin azaldığı gibi konular çoğu kez tartışılmış, farklı politikalar oluşturulmaya çalışılmıştır. 11 Eylül sonrası değişen dünya konjonktürü

başta ABD olmak üzere pek çok Batılı ülkesinin Orta Asya ve Ortadoğu kaynaklarına yönelmesi enerji kaynaklarının yeniden taksim edilmesi ve nakil boru hatları üzerinde denetim sağlama çabaları Türkiye’yi tekrar stratejik öneme taşımıştır. Proje kapsamında Ceyhan Deniz Terminali’nin yıllık “120 milyon ton” (Kerkük-Yumurtalık Hattı 70 milyon ton, BTC Hattı 50 milyon ton) kapasitesi bulunmaktadır. “Ceyhan’dan uluslararası pazarlara tanker sevkiyatı maliyetinin düşük düzeyde olması tercih edilme kıstasında önemli bir faktördür. Taşıma kapasitesi yüksek olan tankerlerin limana yanaşabilmesi ve ılıman iklim şartları nedeniyle yılın her günü yüklemeye olanak vermesi Ceyhan’ın tercih edilmesine pozitif katkı sağlamıştır” (Soylu, 2000: 61).

Son teknoloji ile yapılan yeni tesislerle dünyanın sayılı limanları arasına giren Ceyhan Terminali 144 hektarlık bir alanda birinci sınıf derin su limanı haline gelmiştir. Her biri 1 milyon varil kapasiteli 7 ham petrol depolama tankı, aynı anda iki tankerin yüklenmesi için her biri 300,000 dwt ton kapasiteli 2,6 km uzunluğunda ham petrol iskelesi, 3 adet atık suyu arıtma tesisi, ilgili, petrol yükleme tesisleri, lojman ve diğer sosyal tesisler de yerleşke içinde yer almaktadır. Yıllık olarak da 50 milyon ton petrolü ihraç etmektedir (BP, 2013ö, <http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=9006675&contentId=7051716>, 15.01.2013’de erişildi). BTC hattı içinde ve Ceyhan terminalindeki ham petrol sayesinde, kriz zamanlarında arz esnekliği sağlamak üzere, Türkiye’nin stratejik petrol stok kapasitesi de artacaktır. Ayrıca, Proje ile Ceyhan Terminali önemli bir uluslararası petrol piyasası merkezi haline gelirken; yaratılan sinerji ile Mersin ve İskenderun limanları da hızla canlanacaktır (Tekin, 2010).

BTC Ham Petrol Boru Hattı Projesi Türkiye’nin jeopolitik konumunu güçlendirmiş, enerji güvenliği ve politikalarının geliştirilmesine önemli katkı sağlamıştır. BTC boru hattının en büyük katkısının Ceyhan’ın çehresinde yaptığı/yapacağı değişiklikler olmuştur. Yapılan ve yapılamaya devam eden yatırımlar sayesinde Ceyhan’ın, Akdeniz’de bir rafine merkezi durumuna gelmesi hız kazanmaktadır. Ayrıca Suat’ın (2004: 71) da belirttiği üzere, İskenderun Körfezi’nde

kurulacak bir serbest bölgeden, kara ve demiryolları ile Orta Asya'ya kadar ulaşım ağı oluşturulabilmesi değerlendirilmektedir. Kafkasya ve Orta Asya'yı Akdeniz'e ve Atlantik'e ulaştıracak en yakın deniz kapısı olan Ceyhan, cazibe merkezi haline gelecektir (Aktaran: Seyidov, 2006: 138).

Türkiye, ispatlanmış petrol rezervlerinin “% 67'sine, doğalgaz rezervlerinin % 40'ına sahip olan Ortadoğu ve Hazar bölgesi ile tüketici Batı ülkeleri arasında doğal bir köprü konumuna sahiptir Boğazlar ve boru hatlarından taşınacak petrole ilişkin istatistiklere göre, dünya petrol arzının % 7'si Türkiye üzerinden geçmektedir” (Öztürk ve Karpuz, 2006: 27). Bu hususlar dikkate alındığında, BTC Ham Petrol Boru Hattı Projesi'nin tam kapasite faaliyete geçmesiyle birlikte Doğu Akdeniz'de yer alan Kıbrıs'ın stratejik önemini de artmaktadır. Süveyş Kanalı ve Ceyhan'dan gelen enerji kaynaklarının dünya piyasalarına geçiş yolu üzerinde bulunan Kıbrıs'ın dünya enerji arzı açısından değeri tartışma götürmemektedir. Dünya enerji politikalarında arz güvenliği esaslandığından Güneydoğu Akdeniz'de istikrarın sağlanması Kıbrıs'ın konumuna olumlu katkı yapacaktır. Bundan dolayı Türkiye ile Kıbrıs arasında yapılan petrol arama anlaşması da buna katkı sağlayacak, Türkiye ve Kıbrıs'ın bölgede ve Kıbrıs müzakerelerinde eli güçlenmiş olacaktır (Sabah Gazetesi, 2012, <http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/2012/04/03/tpaodan-kibrista-petrol-atagi>, 15.01.2013'te erişildi).

BTC Ham Petrol Boru Hattı'nın yapımı ile Ceyhan Limanının önemli bir petrol merkezine dönüşecek olması, aynı zamanda Türkiye'nin de petrol boru hatlarının transit ülke konumuna gelmesi ile enerji sektörüne, özellikle de petrol sanayisine yatırımcıların ilgisi artacaktır. Dünyada rafineri açığının olduğu ve bu açığın giderilebileceği ülkelerden birinin de Türkiye olabileceği öngörülmektedir. Türkiye, BTC boru hattının yapımıyla, rafinajda önemli bir ilke olan petrol arzının sürekliliğini sağlama pozisyonuna ulaşmıştır (Erdoğan, 2004).

2.3. BTC Ham Petrol Boru Hattı'nın Türkiye Ekonomisine Getirileri

BTC Ham Petrol Boru Hattı, yatırımcılar tarafından paydaş devletlere ödenecek geçiş ücreti, yatırımcılara % 15 civarında bir kârlılık sağlanması ve bu şekilde projenin yapılabilir kılınması hedeflenerek belirlenmiştir (Kerimbeyli, 2002). Mevcut anlaşmalar esas alınarak yapılan açıklamalarda, hattın faaliyete başladığı ilk beş yılda taşınacak her varil petrolden elde edilecek gelir; 20 senti kurumlar vergisi, 35 senti taşıma ücreti olmak üzere toplam 55 senttir (TBMM Tutanakları, 2000: 3). Altı ve on altıncı yıllar arası vergi yine 20 sent, taşıma ücreti 55 sent olmak üzere varil başına toplam 75 sentlik bir gelir elde edilecektir. On yedi ve kırkıncı yıllar arası ise vergi 43 sente, taşıma ücreti 37 sente çıkarılacaktır (Baycaunova, 2000: 272, aktaran: Yüksel, 2006: 90).

BTC Projesi'nden sağlanacak dolaylı kazançlar bir yana bırakılırsa, Türkiye'nin, bu projeden “geçiş vergisi ve işletmecilik hizmetleri” karşılığında; taşınacak kapasiteye bağlı olarak, 1-16. yılları arasında 140 ile başlayıp 200 milyon dolara ulaşan, 17-40. yıllar arasında ise 200 ile başlayıp 300 milyon dolar civarına çıkan bir yıllık gelir elde etmesi beklenmektedir (BTC Proje Direktörlüğü, 2013, <http://www.btc.com.tr/proje.html>, 16.01.2013'de erişildi). Bu kapsamda, BIL 125 milyon dolar, Hazine 70 milyon dolar, Liman Hizmetleri 25 milyon dolar, TPAO da 1,4 milyar dolar gelir elde edecek. Boru hattı kapasitesinin bir milyon varilin üzerine çıkarılarak, günde ilk aşamada 1,2 milyon varile, ikinci aşamada 1,6 milyon varil kapasitesine çıkarılmıştır (Yeni Şafak, 2007, <http://www.yenisafak.com.tr/ekonomi/?t=19.06.2007&i=50688>, 16.01.2013'te erişildi).

BTC Ham Petrol Boru Hattı tam kapasite ile çalışmaya başladıktan sonra, taşınan petrolün 50 milyon ton olduğu bilinmektedir. Türkiye'nin yılda yaklaşık 25 milyon ton ham petrol ithalatı yaptığı göz önüne alındığında, bu sayede tankerlerle gerçekleştirilen ithalat için ödenen navlun bedeli de ortadan kalkmış olacaktır (Aras, 2001). “Ham petrol taşımacılığında ithal bölgesine bağlı olarak taşıma maliyeti ton başına 8-12 dolar arasında değişmektedir. Türkiye'nin 15 milyon ton petrolü BTC'den sağlayarak taşıma maliyetinden 120-180 milyon dolar tasarruf edeceği görülmektedir”

(Kutluk, 2003: 122). Boru hattı inşaat maliyetlerinin, ortalama % 40'ı kullanılan boru ve malzemeden, % 60'ı da inşaat ve personel giderlerinden oluşmaktadır. BTC Ham Petrol Boru Hattı inşaatının Türkiye kısmının BOTAŞ tarafından yürütülmesi, Azerbaycan ve Gürcistan'da da Türk şirketlerinin yer alması ekonomide yeni iş ve ek istihdam yaratmıştır. Hattın geçtiği arazi sahiplerine ise kamulaştırma bedeli olarak 100 milyon dolar ödenmiştir (Öztürk ve Karpuz, 2006). BTC şirketi yetkilileri, boru hattının doğal çevresinin korunup geliştirilmesi ve yakın yerleşimlerde yaşayanların kalkınmasına katkı sağlanmasını, yatırım faaliyetlerinin ayrılmaz bir parçası olarak gördüklerini belirtirken, şimdiye kadar “toplumsal yatırım” ve “bölgesel kalkınma girişi” kapsamında yürütülen projelere şirket olarak 35 milyon dolar destek sağlandığını bildirmiştir (Anadolu Ajansı, 2011, <http://www.haber7.com/haber/20110405/BTCnin-gectigi-koy-ihya-oluyor.php>, 16.01.2013'te erişildi).

Kerkük–Yumurtalık, Bakü-Ceyhan Hattı, GAP ve Çukurova bölgelerinin bir bütün halinde kalkınma ve yatırım bölgesi olarak ele alınması durumunda ortaya çıkacak istihdam olanakları ile bu tür problemler azalacak, bölgesel gelişmişlik farkında dengeleyici bir etki ortaya çıkacaktır (NATO Güneydoğu Avrupa Kara Kuvvetleri Komutanlığı, 1997: 18, aktaran: Yüksel, 2006: 92-93). Bölge, yabancı yatırımcıların olduğu kadar Türk yatırımcıların da ilgisini çekmektedir. Türk özel sektörünün yapmayı planladığı bir milyar doları aşan yatırımlarla yeni petro-kimya tesisleri inşa edilecektir. (Yüksel, 2006). Projede sağlanan istihdam fırsatları göz ardı edilemeyecek kadar önemli rakamlara ulaşmıştır. Projede, inşaat safhasında 15 binin üzerinde işçi istihdam edilmiştir. Özellikle, istihdamda güzergâh üzerindeki yörelere öncelik tanındığı dikkate alınacak olursa Projenin yerel anlamda istihdama katkısı daha da iyi anlaşılabilecektir. Örneğin, vasıfsız elemanların % 90'ının doğrudan etkilenen yerleşim yerlerinden (arazisinden hat geçen, hattın 2 km. ve şantiyelerin 5 km. civarında kalan ve trafikten etkilenen yerleşim birimleri) alınması hedeflenmiş ve genel olarak bu hedefe ulaşılmıştır

(BP,

2013n,

<http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=9018404&contentId=7033950>,

16.01.2013'te erişildi). İnşaatın tamamlanmasının ardından, işletme ve bakım için 800-1000 kişiye sürekli istihdam sağlamaktadır (BOTAŞ Bilgi Notu, 2012).

2.4. BTC Ham Petrol Boru Hattı'nın Çevresel ve Toplumsal Etkileri

Projenin gerçekleşmesiyle başlayan istihdamın arttırılması, güzergâh bölgelerin ekonomik ve sosyal olarak gelişmesini sağlamak, Orta Asya ve Kafkasya bölgeleriyle ilişkilerin güçlendirilmesine yardımcı olmak, bunların yanında başta Boğazlar olmak üzere çevre kirliliğini önlemek öncelikli toplumsal faaliyetlerinden olmuştur. BTC Ham Petrol Boru Hattı'nın faaliyete geçmesiyle Boğazlar'da tanker trafiğinde azalma gerçekleşmiştir. Bu durumun ekonomiye doğrudan parasal girdisinin olmamasına karşın olası kazaların yaratacağı çevresel felaketler ve bunu bertaraf etmek için gereken harcamalar göz önüne alındığında gelir kaybının azaldığı görülmektedir (Kerimbeyli, 2002). Boğazlar'dan gerçekleşmekte olan tanker taşımacılığının hafifletmesi BTC Ham Petrol Boru Hattı'nı önemli kılmaktadır. BTC hattıyla Hazar bölgesi petrollerinin önemli bir kısmı doğrudan Akdeniz'e taşınacağından tanker taşımacılığından kaynaklanan olumsuz çevresel faktörleri de azaltmaktadır (Kutluk, 2003).

Boru hattının geçmiş olduğu güzergâh boyunca taşıma boruları toprak altına gömülmüş, beş yüze yakın kullanılmayan araziden geçmiş ve yapım esnasında hiçbir yerleşim mekânına zarar verilip yeri değiştirilmemiştir. BTC, bin beş yüzden fazla nehir ve dereden geçmekte, on üç sismik fay hattı ile kesişmekle beraber çevre ve tarihi yapı açısından bu bölgelerden geçilmemesi için projede yüzden fazla değişiklik yapılmıştır. Hattın Türkiye'ye girdiği Posof ve Erzurum Ovası'nda özel güvenlik tedbirleri alınmıştır (Seyidov, 2006).

Mirzoev'in belirttiği üzere, (2003: 393) BTC Ham Petrol Boru Hattı'nın inşaatı süresince önemli derecede istihdam yaratılmıştır. İnşaat çalışmalarının en yoğun olduğu dönemde % 70-80'i yerel işgücünden karşılanmış ve yaklaşık 22.000 kişiye iş olanağı sağlanmıştır. (Aktaran: Seyidov, 2006: 149). “Yeni iş yerlerinin açılması ve ek istihdam imkânı ile kırsal nüfusun şehirlere göçünün önüne geçilirken, hızlı kentleşmenin getirdiği ekonomik ve sosyal sorunların da ortadan kalkacağı öngörülmektedir. Bu

durum, bölgesel gelişmişlik farkının azalmasına katkı sağlayacak, ekonomik refahın artırılması ve nüfusun eğitim seviyesinde belirgin bir yükselme yaşanmasına sebep olacaktır” (Kerimbeyli, 2002: 65).

BTC Ham Petrol Boru Hattı’nın yapımı aşamasında Türkiye’de başta Atatürk Üniversitesi ve International Blue Crescent-Uluslararası Mavi Hilal (IBC) Fonu olmak üzere çeşitli kuruluşların katılımı ile Toplumsal Yatırım Programı (TYP) hazırlanmıştır. “TYP, boru hattı güzergâhındaki yerleşim birimleri için “sürdürülebilir kırsal kalkınmaya katkıda bulunmak” amacıyla geliştirilmiş bir programdır. TYP, uygulandığı 330 köyde, temel geçim kaynaklarına yönelik faaliyetlerin iyileştirilmesine ve geliştirilmesine, yeni gelir getirici kaynaklar yaratılmasına ve sürdürülebilir etkiler bırakabilmek için yerel örgütlenmenin geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır” (BP, 2013l,

<http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=9018468&contentId=7033909>, 17.01.2013’te erişildi). BTC Ham Petrol Boru Hattı güzergâhı üzerindeki 4 kilometrelik koridorda etkilenen yerleşim birimlerinde yaşayan nüfusun sürdürülebilir toplumsal ve ekonomik gelişiminin teşvik edilmesi amacıyla, TYP çerçevesinde, Ardahan, Kars, Erzurum, Gümüşhane-Erzincan illerinde, sürdürülebilir kırsal kalkınmaya katkıda bulunacak dört proje Temmuz 2003’de yürütölmeye başlanmıştır. Güney bölgesindeki Sivas, Kayseri, Kahramanmaraş, Osmaniye ve Adana illerini kapsayan üç proje ise 2005’in ilk çeyreğinden itibaren uygulanmaya başlanmıştır (BTC, 2013).

“Çevresel Yatırım Programı (ÇYP) çerçevesinde ise, boru hattı güzergâhında biyolojik çeşitliliği, önemli kuş ve bitki alanlarını ve tehlike altında bulunan türleri korumak için projeler hayata geçirilmiştir.” ÇYP kapsamında ayrıca, “Orman Habitatını Güçlendirme”, “Sulak Alanların Yönetimi” ve “Biyolojik Çeşitlilik Konusunda Kamuoyu Farkındalığı” na yönelik projeler desteklenmiştir.” Bir diğer ek yatırım programı ise Bölgesel Kalkınma Girişimi’dir (BKG). BKG, daha bölgesel düzeyde

ortaklıklar ve işbirlikleri temelinde özellikle işletmelerin geliştirmesine ve iyi yönetim alanlarında kalkınmaya katkıda bulunmayı hedeflemektedir (BTC, 2013).³³

3. Boru Hattı Diplomasileri ve Önemli İşlevleri

Özellikle Uluslararası İlişkiler literatüründe, “karşılıklı ekonomik bağılılık” ilişkilerinin önem kazanmasıyla çok uluslu şirketler (ÇUŞlar) de devletlerin dış politikalarını yönlendirmede ve belirleme de etkin olmaktadır. Mevcut enerji iletim hatlarının yapımını şirketlerin üstlenmesi bazı zamanlarda devletlerden daha aktif olduklarını göstermektedir. Bu çok uluslu şirketlerin enerji politikalarında üç temel amaçları bulunmaktadır; *i)* enerji kaynaklarının güvenliğinin sağlanması, *ii)* enerjinin aktarımı ve ulaştırılması güvenliği son olarak, *iii)* enerjinin fiyat istikrarının kontrol altında tutulması gelmektedir (Turan, 2010). Bunların yanında enerji politikasında, Türkiye’nin mevcut jeopolitik ve stratejik coğrafi konumu enerji konusunda çok yönlü bir yol haritası izlenilmesini kaçınılmaz kılmıştır. Türkiye’nin gerek Orta Asya ve Ortadoğu’daki kaynaklara olan yakınlığı gerek enerjiye ihtiyaç duyan Avrupa’nın olması Türkiye’nin enerji koridoru olma önemini arttırmakta, bölge kaynaklarının dünya piyasalarına ulaşması vesilesiyle arz güvenliğini sağlayacaktır (Koçgündüz, 2009).

Türkiye, hem petrol hem de doğal gaz taşımacılığında Hazar Bölgesi’nde Rusya’nın ve İran’ın etkinliğini en aza indirgeyen; buna karşın Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan’ın görece düşük lojistik maliyetle kaynaklarını dünya piyasalarına ulaştırabilmeleri bütünsel enerji rejiminin doğmasına yol açan bir jeopolitik mevzilendirmedir (Bilgin, 2005). Türkiye bir taraftan bölge ülkelerinin de yer aldığı projelerle bu ülkeleri kendi ve Batı tarafına çekerek Avrupa’ya enerji transferini kendi topraklarından yapmanın yollarını ararken; diğer taraftan da Rusya’yı küstürmek

³³ Burada BTC’nin yapmış olduğu toplumsal yatırım ve çevresel yatırım programları hakkında genel bir bilgi verilmiş olup ileriki başlıkta daha detaylı anlatacağıdır.

istememekte ve onun da dâhil olduğu anlaşmalar ve projeleri de desteklemektedir. Bu hususlar göz önüne alındığında boru hatlarının bir diplomatik satranca dönüştüğü görülmektedir.

BTC Ham Petrol Boru Hattı Projesi kapsamında Rusya'nın dışarıda bırakılması, Azerbaycan topraklarının Ermeniler tarafından işgal edilmesinde Rusya, tavrını Ermenistan lehine kullanmıştır. Böylece Karabağ sorunuyla Rusya hem Azerbaycan hem de Ermenistan üzerinde etki kurmaktadır. Bu nüfuz politikasının yegâne sebebi, enerji pazarında kendi tekelinin kırılmasına izin vermemek ve bölgenin dünyaya açılmasını engellemektedir (Turan, 2010).

“İran açısından olaya bakılacak olursa, ilk başta, Azerbaycan gerek enerji arz güvenliğini gerek kendi ülke bütünlüğünü sağlamak amacıyla İran'ı konsorsiyuma dâhil etmiş; ancak ABD'nin itirazları neticesinde konsorsiyumdan çıkarılmak zorunda kalmıştır. İran, bu durumdan sonra Rusya'ya yönelmiş enerjinin yanı sıra askeri konularda da Rusya ile işbirliğine girmiştir” (Kasım, 2009: 169-170). Birleşik Devletler ise hem Azerbaycan hem de Gürcistan'ın Batı saflarında tutulması için mücadele vermekte ve Azerbaycan ile Gürcistan'ın NATO ittifakına katılımlarını desteklemektedir. Böylece enerji güvenliğinin sağlanabileceğini düşünmektedir. Ancak Azerbaycan'ın Rusya ve İran ile yaşadığı siyasi sorunlar, Gürcistan'ın da Rusya'yla yaşadığı son dönemdeki gelişmeler Azerbaycan ve Gürcistan'ın siyasal istikrar ve ekonomik kalkınmayı tam anlamıyla gerçekleştirmesinin önündeki engellerdir. Ağustos 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı, Rusya'nın üstünlüğü ve Güney Osetya ile Abhazya'nın bağımsızlıklarının tanınmasıyla sonuçlanmıştır. Şubat 2010'da Rusya'nın Abhazya'da askeri üs kurmasına ilişkin imzalanan antlaşmayla Rusya'nın Karadeniz'deki varlığı desteklenmekte ve Rusya bölgede etkin bir aktör olmak için önemli bir aşama kaydetmektedir (Anadolu Ajansı, 2010, <http://www.cumhuriyet.com.tr/?hn=115576>, 18.01.2013'te erişildi).

Daha önce, 2006 senesinde, olduğu gibi 2009 kışında Ukrayna'nın gazı Rusya tarafından kesilmiş, Avrupa'ya gaz akışı durmuştur. Rusya yapmış olduğu bu gaz savaşlarıyla iki büyük emel gütmüştür: İlki, Rusya enerji maliyetini tek başına ödemek

istemediğinden dolayı, birleşik maliyetleri 40 milyar Euro gibi gerçek üstü bir rakama ulaşan, son derece pahalı ve çevresel olarak tehlikeli olan Kuzey Akım ve Güney Akım Boru Hattı projelerini zorlamaktır. İkincisi ise, Ukrayna'nın Batı yanlısı politikalarını, NATO ve AB'ye girişini engellemek ve Holodomor'un tanınması ve Karadeniz Filosu'nun geri çekilmesi talepleri nedeniyle Ukrayna'yı cezalandırmak için karmaşık olan Ukrayna siyasi ve ekonomi çevrelerinde karışıklık yaratmaktır (Diplomatik Gözlem, 2009, <http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-8119/boru-hatti-diplomasisi-secim-yapmak-ya-da-hazirlikli-ol-.html>, 18.01.2013'te erişildi).

Stratford'un 12 Temmuz 2012 tarihli haberine göre, Ankara Bağdat'ın talebi üzerine, Irak'ın güneyi ile Türkiye'yi bağlayacak bir petrol boru hattının inşasını görüşmek üzere Irak'a teknik heyet gönderileceği yakın zamanda konuşulan konular arasında yer almaktadır. Ankara bu sebeple Bölgesel Kürt Yönetimi ile ayrılıkçı Kürt militanlığını dizginleme umutlarıyla daha yakın ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Türkiye, Kürt bölgesinin ekonomik ve enerji odağını kuzeye çekme konusunda ilerleme kaydederken, Erbil'i Ankara'ya fazlasıyla bağımlı tutmakta ve ortak başarılarını Kürt militanlığının sınırlandırılmasına bağlandığı söz edilmiştir. Düşünülen Kerkük-Basra Boru Hattı, Irak'ın güneyindeki yataklarda artan üretimi kuzeydeki ihracat hatlarıyla bağlamayı hedeflemektedir. Genişleme sayesinde Bağdat, mevcut ihracatının neredeyse yüzde seksenini, Hürmüz Boğazı'nı by-pass ederek kuzeyden, Türkiye üzerinden gerçekleştirebilecektir. Türkiye, Doğu-Batı enerji hattında merkez konumunu güçlendirerek, Irak'tan gelen ham petrolü kullanabilir ve Irak'tan doğalgaz aktararak ve Avrupa'nın Hürmüz Boğazı'ndan gelen Körfez petrolüne bağımlılığını azaltarak, Avrupa ile olumlu müzakerelere ivme kazandırabilir. Henüz geliştirilmemiş durumda olsa ve gerekli altyapıya sahip olmasa da, çoğu Kürt bölgesinde olan Irak'ın bilinen doğal kaynak rezervleri üç trilyon metreküpün üzerindedir. Kürt bölgesinden gelecek doğal kaynaklar, Türkiye'nin Rusya'dan ithalatının önümüzdeki 50 yıl boyunca yerine geçebilir. Böylece, petrol şirketlerinin gözdardı edemeyeceği bir şekilde, Türkiye altyapı sağlayabilir ve İran'ın aksine istikrarlı ihracat rotaları sağlayabilir analizine yer

verilmiştir. (EU News, 2012, <http://www.euractiv.com/energy/turkeys-pipeline-diplomacy-analysis-513872>, 18.01.2013'te erişildi).

Görüldüğü üzere, enerji kaynakları ve enerji ihraç hatları Güney Kafkasya'daki güvenlik boyutlarıyla yakından bağlantılıdır. Ana ihraç boru hatları bölgesel aktörlerin işbirliği içerisinde “stratejik barış projesi” olarak sunulmaktadır. Ancak bunun yerine devletlerarası ilişkilerde uyumsuzluk, bölünme ve bölgesel güvensizliğin potansiyel olarak artmasına da hizmet etmişlerdir. Bölgesel güvenliğin tam anlamıyla sağlanabilmesi için siyasi ve demokratik kurumların, meşru ve şeffaf yönetimlerin, hukukun üstünlüğü ilkesi bağlamında tesis edilmesi kaçınılmazdır (Badalyan, 2012, <http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Articles/Special-Feature/Detail/?lng=en&id=153580&tabid=1453347044&contextid774=153580&contextid775=153575>, 18.01.2013'te erişildi). Bir “kazan-kazan” durumundan ortaya çıkan ve hiçbir ülkeyi dışlamayan bir şekilde bölgesel aktörlerin yanı sıra Batı ile işbirliğine destekte bulunmak önemlidir. Bu amaç tek bir bölge olarak Güney Kafkasya'nın anlaşılmasını gerektirir. Bölgesel kimliklerin ve ekonomik ihtiyaçların bir bütün olarak ele alınması önemlidir (Atlantic Community, 2012, http://www.atlantic-community.org/index/articles/view/The_Politics_of_Pipeline_Diplomacy_and_Energy_Security, 18.01.2013'te erişildi).

4. Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı Projesi Kapsamında Yapılan Projeler ve Bunların Halka Yansımaları

Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı, Azeri petrollerinin Gürcistan ve Türkiye üzerinden taşınarak Akdeniz'de bulunan Ceyhan Terminali aracılığıyla dünya pazarlarına ulaştırmak üzere kurulmuş bir boru hattı olup hattın 1.076 km'si Türkiye'den geçerek Akdeniz'de Ceyhan Terminali'ne ulaşmaktadır. Böylesine etkili bir coğrafyada yol alırken boru hattının doğal çevresinin korunup geliştirilmesi ve yakın yerleşimlerde yaşayan bölge halklarının kalkınmasına katkı sağlanması, bölgede önemli

bir yatırımcı kuruluş olarak BTC Şirketi'nin yürüttüğü ana faaliyetlerin de ayrılmaz bir parçası haline geldiği görülmektedir.

“Çevre ve Sosyal Etki Değerlendirmesi kapsamında yapılan fizibilite çalışmaları, boru hattının üç ülkede (Azerbaycan-Gürcistan ve Türkiye) 550 yerleşim alanından geçtiğini ortaya koymaktadır. Bu yerleşim alanlarının büyük bir kısmı burada yaşayan kişilerin geçim kaynağı olarak kendi çevrelerine bağımlı oldukları alanlar ve biyolojik olarak büyük önem taşıyan alanlardan oluşmaktadır. Sadece Türkiye’de, 500 metre genişliğindeki güzergâh koridorunda ülkenin 3.000 endemik bitki türünün % 17’si (507) ve ülkedeki dünya ölçeğinde tehdit altında olan 158 hayvan türünün % 28’sinin (44) örnekleri bulunmaktadır” (BP, 2013m, <http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=9018404&contentId=7033950>, 23.01.2013’te erişildi). BTC Şirketi, bölgesel biyolojik çeşitliliğin korunmasında ve sürdürülebilir toplumsal kalkınmada aktif bir rol oynamak için gerekli değerlendirmesini yaptıktan sonra sivil toplum örgütleri ve yerel topluluklarla işbirliği yapmaya karar vermiştir.

Petrolü emniyetli bir şekilde taşıyıp, çevresel ve toplumsal sürdürülebilirliğe gerekli özeni göstermenin yanı sıra BTC güzergâhında “sürdürülebilir toplumsal kalkınmaya” katkı sağlamak için ek yatırım programları geliştirilmiştir (BP, 2013n, <http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=9018468&contentId=7033909>, 23.01.2013’te erişildi). BTC Ham Petrol Boru Hattı’nın Türkiye’ye sağladığı pek çok katkısından biri de BTC Şirketi’nin finansmanını gerçekleştirdiği “kurumsal sosyal sorumluluk projeleri”dir. Bu projeler sayesinde boru hattının geçtiği bölgelerde sürdürülebilir bölgesel ve kırsal kalkınmaya ve doğal çevrenin korunup geliştirilmesine katkı sağlamaktadır (BTC, 2012a: 6).

Yürütülen programlar, boru hattının geçtiği güzergâhlardaki yapılan kamulaştırma vb. gibi faaliyetlerinin olumsuz etkilerinin azaltılmasına yönelik önlemlerden farklılık göstermektedir ve ilave çalışmalar olduğundan dolayı ek bütçe ve

ek personelle yürütülmektedir. Programlar, BTC Co. tarafından yönetilmekte, yerel ve uluslararası uzmanlar ile BTC saha personeli tarafından desteklenerek katkı sağlanmaktadır. Projeler; kâr gütmeyen sivil toplum kuruluşları, akademik kurumlar ve danışmanlık şirketleri tarafından yürütülmektedir. Toplumsal Yatırım Programları (TYP) ve Çevresel Yatırım Programları (ÇYP) faaliyetleri, ÇED sonucu elde edilen veriler ışığında yürütülmektedir (BTC, 2012b: 6).

BTC Şti. Kurumsal Sosyal Sorumluluk müdiresi Şükran Çağlayan, 11 Kasım 2009 tarihinde Ankara Swiss Otel’de düzenlenen basın toplantısında şu bilgileri paylaşmıştır: “TYP kapsamında 70 yerel örgütün kurulmasına destek verildi. Toplamda 126 yerel örgütle iş birliği yapıldı. Bu çalışmalardan 330 köyde 4.852 hane etkilendi. Yerel örgütler için çeşitli konularda 510’un üzerinde eğitim gerçekleştirildi. Yerel örgütlerin proje geliştirme ve uygulama becerilerini artırmak amacıyla BTC, TYP fonlarından 84 projenin uygulanmasına destek verdi. Yerel örgütler, sadece bu yıl 39 proje için 1,3 milyon ABD doları düzeyinde eş fon sağladı. Önceki yıllar dikkate alındığında toplam rakam yaklaşık 14 milyon ABD dolarına ulaştı.” (BP, 2009, <http://www.bp.com/genericarticle.do?categoryId=9032207&contentId=7059487>, 23.01.2013’te erişildi). BTC Şirketi, boru hattı güzergâhında bulunan 10 ilde, 330 köyde yöre halkının yaşamını iyileştiren ve 126 yerel örgütle işbirliği yaparak toplum tabanlı örgütlenmeyi ön plana çıkaran Toplumsal Yatırım Programını düzenlediğini belirterek BTC’nin toplamda 23 milyar ABD doları yatırımı bulunmaktadır.

4.1. Toplumsal Yatırım Programları (TYP)

Toplumsal Yatırım Programı (TYP), boru hattı güzergâhındaki yerleşim birimleri için “sürdürülebilir kırsal kalkınmaya katkıda bulunmak” amacıyla geliştirilmiş bir programdır. TYP, uygulandığı 330 köyde, temel geçim kaynaklarına yönelik faaliyetlerin iyileştirilmesine ve geliştirilmesine, yeni gelir getirici kaynaklar yaratılmasına ve sürdürülebilir etkiler bırakabilmek için yerel örgütlenmenin geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır. “TYP’nin öncelikli amacı, BTC Ham Petrol

Boru Hattı güzergâhı üzerindeki 4 kilometrelik koridorda etkilenen yerleşim birimlerinde yaşayan nüfusun sürdürülebilir toplumsal ve ekonomik gelişiminin teşvik edilmesi amacıyla, “*Ardahan, Kars, Erzurum, Gümüşhane, Erzincan*” illerinde sürdürülebilir kırsal kalkınmaya katkıda bulunacak dört proje Temmuz 2003’de yürütülmeye başlanmıştır. Güney bölgesindeki “*Sivas, Kayseri, Kahramanmaraş, Osmaniye ve Adana*” illerini kapsayan üç proje ise 2005’in ilk çeyreğinden itibaren uygulanmaya başlanmıştır” (BTC, 2012a: 5-6).

Bu projeler üç dönemde³⁴ gerçekleştirilmiştir. İlk dönemde, BTC’nin inşaat döneminde, 2001 ve 2002 yıllarında, boru hattı güzergâhında bulunan yerleşim birimlerinde çok kapsamlı bir sosyo-ekonomik etki analizi çalışması gerçekleştirilmiş, bu çalışmanın sonucunda ortaya çıkan bulgular ilgili kalkınma kuruluşlarının görüşleri ile güçlendirilerek TYP’nin ana stratejisi hazırlanmıştır. “TYP’nin temel ilke ve stratejisi geliştirildikten sonra 2003 ve 2004 yıllarında hibe teklifi yapılmış ve bu teklif çağrıları sonunda seçilen ve uygulanan projeler TYP’nin birinci aşamasını oluşturmuştur” (BTC, 2012a: 5-6).

İkinci dönem ilk etabını “*hızlı etki projeleri-quick impact projects*” oluşturmaktadır. Bu projeler, acil toplumsal ihtiyaçları karşılayan, düşük maliyetli altyapı projeleridir. Genellikle okul, köy odası, sağlık evi, içme ve kullanma suyu ile küçük ölçekli sulama sistemlerinin kurulumu ya da onarımı gibi ortak kullanıma yönelik tesis ve mekânların iyileştirilmesini içermektedir. Böylece hat boyunca 350’den fazla altyapı projesi tamamlanmıştır. İkinci aşamanın ikinci etabında ise “*uzun vadeli kalkınma programları-long term development programmes*” bulunmaktadır. Bu kapsamdaki proje çalışmaları üç TYP hedefini gerçekleştirmeyi amaçlar: Tarım ve hayvancılığın geliştirilmesine destek vermek, gelir getirici faaliyetlerin artırılması ve yerel kapasiteyi geliştirmek (BTC, 2012a: 9-11).

³⁴ BTC, projeyi iki aşama olarak ele almış. Burada söz edilen hızlı etki projeleri ilk aşamaya dâhil edilmiştir; ancak anlatımı kolaylaştırmak için burada üç dönemde incelemek uygun görülmüştür.

TYP'nin üçüncü dönemi 2007 ve sonrası dönemdir. Hattın 2006 yılında açılmasından sonra "işletme dönemine" yönelik geliştirilen strateji sürecidir. İşletme dönemi, yaygın faaliyetlerden çok gelir getirici çalışmalara odaklanılarak sürdürülebilirliğin sağlanmaya çalışıldığı ve çıkış stratejilerinin uygulanmaya başlandığı bir dönemdir. "Bu dönemde çalışmalar iki temel alanda toplanmaktadır: Birincisi, gelir getirici faaliyetlerin sürdürülebilirliğini sağlamak için özellikle işletme kurma ve geliştirme, üretimde ölçek büyütme ve satış-pazarlamaya yönelik faaliyetlere yoğunlaşmaktadır. İkincisi, TYP kapsamında başlatılan projeleri sürdürülebilir kılmak için uygulanan aktiviteleri ileride devralıp devam ettirebilecek "toplum tabanlı" örgütlenmelerin desteklenmesi; kurumsal ve mali sürdürülebilirliklerinin sağlanmasına yönelik faaliyetler yürütülmektedir" (BP, 2013o, <http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=9032374&contentId=7059350>, 21.01.2013'te erişildi).

TYP çerçevesinde illerde yapılan projelere bakılacak olursa; Ardahan'ın Posof, Damal, Hanak ve Merkez'de yürütülen projeler görülmektedir. Bu faaliyetler ise, hayvancılığı geliştirmek, suni tohumlama, hayvan hastalıkları eğitimi, yem ekimi, hayvan bakımı, meyvecilik, seracılık, çiçek bahçesi kurulumu, arı yetiştiricilik eğitimi ve tarımsal kalkınma kooperatifi kurulumu, Damal-süt toplama faaliyetleri, Posof-bal üretimidir. Projeye katkı sağlayan sivil toplum örgütleri ise, SÜRKAL, Ardahan Arıcılar Birliği, Ardahan Arısı Üretimi Eğitim ve Gen Merkezi Müdürlüğü, Uluslararası Mavi Hilal Vakfı'dır (SÜRKAL, 2012a.)

Kars'ın Susuz, Selim, Sarıkamış, Akkaya ve Merkez ilçelerinde; hayvancılık geliştirme çalışmaları, hayvan hastalıklarıyla mücadele, yem ve bitki üretimini artırma çalışmaları, hayvan ırkı ıslahı, silaj (özel işleme tabi olan yem) yapımı, organik yem yetiştiriciliği, seracılık-sebze ekimi, kaz yetiştiriciliği; SÜRKAL, Damızlık Sığır Yetiştiriciliği Birliği, tarafından yürütülmüştür (SÜRKAL, 2012b).

Sivas'ın Altınyayla, Ulaş, Zara, İmranlı ve Merkez ilçelerinde; hayvancılık gelişimine katkı, suni tohumlama, hayvan hastalıklarıyla mücadele, yem bitkileri

üretimini arttırma, veterinerlere teknik destek eğitimi, seracılık UKDER (Ulaş Kalkınma Derneği), Sivas Arı Yetiştiriciliği Birliği, Köy Kalkındırma Derneği tarafından yürütülmüştür (SÜRKAL, 2012c).

Erzurum'un Senkaya, Horasan, Köprüköy, Pasinler, Ilıca, Aşkale ve Merkez ilçelerinde; Hayvancılığın geliştirilmesi, hayvan hastalıklarına karşı mücadele, suni tohumlama, hayvan barınaklarının iyileştirilmesi, Erzurum (Dapon) Ovası'nda çilek yetiştiriciliği, Pasinler Ovası'nda kanola bitki üretimi (yakıt ve yem olarak kullanılıyor) Erzurum Atatürk Üniversitesi, Erzurum Damızlık Sığır Yetiştiriciliği Birliği tarafından yürütülmektedir (BTC, 2012b).

Erzincan'ın Tercan, Çayırılı, Refahiye ve Merkez ilçelerinde; Hayvancılık eğitimi, hayvan hastalıklarıyla mücadele, doğru beslenme eğitimi, suni tohumlama, seracılık, organik tarım ve örtü-altı sebzecilik, arıcılık, kadınlara girişimcilik hizmetleri PAR Danışmanlık, Çadirkaya Erkadın Kooperatifi tarafından gerçekleştirilmektedir (BTC, 2012).

Gümüşhane'nin Güney Kelkit ilçesinde; Hayvancılık eğitimi, hayvan hastalıklarıyla mücadele, doğru beslenme eğitimi, suni tohumlama, seracılık, organik tarım ve örtü-altı sebzecilik, arıcılık PAR Danışmanlık tarafından yürütülmektedir (BTC, 2012b).

Kayseri'nin Pınarbaşı ve Sarız ilçelerinde; Sertifikalı tohum kullanımını yaygınlaştırmak, bahçe çalışmaları, suni tohumlama, arıcılara teknik ve finansal destek, hayvan sağlığı-beslenme programları, Sarız ilçesi kadınların mantı yapımı PAR Danışmanlık, Lezzetli Girişimcilik, Hanımeli Kadın Kooperatifi tarafından gerçekleştirilmektedir (BTC, 2012b).

Kahramanmaraş'ın Göksun ve Andırın ilçelerinde; bitkisel üretimde alternatif ürün yaygınlaştırılması, meyvecilikte örnek uygulamaları yaygınlaştırmak (Göksun bölgesinde seracılık, Andırın bölgesinde ise böğürtlen ve ahududu yetiştiriciliği), tarım

ve hayvancılığa destek olmak, brokoli ve karnabahar yetiştiriciliği Yenilikçi Nesiller Derneği, Uluslararası Mavi Hilal Vakfı tarafından yürütülmüştür (BTC, 2012b).

Adana'nın Ceyhan ve Yumurtalık ilçelerinde; tarım ve hayvancılık sorunlarına katkı sağlamak, toprak kalitesini arttırmak, domates, salatalık, karpuz, fasulye, biber, elma ve üzüm ekimini sağlamak, susuzluk sorununu çözmek, Gökçedem'de yem kırma makinesi ile kaliteli yem oluşturma faaliyetleri PAR Danışmanlık, Geleceğe Doğru Projesi ile sağlanmıştır (CEYGEM, 2012).

Osmaniye'nin Kadirli ve Merkez ilçelerinde; tarım ve hayvancılık sorunlarına katkı sağlamak, toprak kalitesini arttırmak, domates, salatalık, karpuz, fasulye, biber, elma ve üzüm ekimini sağlamak, susuzluk sorununu çözmek için faaliyetler PAR Danışmanlık, Geleceğe Doğru Projesi ile hayata geçirilmiştir (BTC, 2012).

4.2. Çevresel Yatırım Programları (ÇYP)

Çevresel Yatırım Programı (ÇYP), BTC Ham Petrol Boru Hattı'nın geçtiği güzergâhlar boyunca biyolojik çeşitliliği³⁵ koruyup geliştirmeyi amaçlamakta ve bu bölgelerdeki önemli kuş ve bitki alanları ile birlikte tehlike altında bulunan türleri korumak için projeler hayata geçirilmesini sağlamaktadır. ÇYP, coğrafi bakımdan boru hattı güzergâhı üzerindeki "10 ile" odaklanmaktadır. Ancak her bir projenin kapsadığı coğrafi alan siyasi sınırlarla değil doğal sınırlarla belirlendiği için proje faaliyetleri boru hattının geçmediği bazı illere de uzanmaktadır. Bu nedenle, seçilen proje konuları, endemik ve tehlike altında olan hayvan türleri, gösterge türleri gibi koruma önceliklerine ve zengin biyolojik toplulukları destekleyen sahalara yöneltilmiştir (BP, 2013a,

³⁵Biyolojik Çeşitlilik: Kara, deniz ve diğer sucul ekosistemler de dâhil tüm kaynaklardan canlı organizmalar arasındaki çeşitliliktir. Buna türlerin kendi içlerindeki türler arasında ve ekosistemler arasındaki değişkenlik de dâhildir.

<http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=9032201&contentId=7058953>. (Erişim Tarihi: 25.01).

<http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=9032201&contentId=7058953>, 25.01.2013'te erişildi).

BTC Çevresel Yatırım Programı kapsamında, boru hattı güzergâhında yaşayan kuşlar için “Doğa Derneği” ile işbirliği geliştirilmiş ve “önemli kuş alanı (ÖKA)” belirlenmesi ve bunların korunması için çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Çalışmalar neticesinde uluslararası kriterlere uygun olarak altı ÖKA belirlenmiştir. Doğa Derneği, Türkiye’de bulunan 184 ÖKA’yı ayrıntılı anlatan kitap yayımlayarak Türkiye’de kuş gözlemciliğinin yaygınlaşmasına katkı sağladı ve onların korunması için yeterli donanımın sağlanmasının yolu açıldı (BP, 2013b, <http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=9033734&contentId=7062194>, 25.01.2013'te erişildi).

Dağ Horozu, projenin ilk zamanlarında BTC Boru Hattı’nın kuzeydoğu ucunda yaşayan gizemli bir canlı türüyken BTC, dünyanın bu nadir canlısının araştırılması için uluslararası standartlarda bir bilimsel çalışmayı destekledi. Doğa Derneği ekibinden Süreyya İsfendiyoğlu, dağ horozunun peşinde 390 gün 115 bin kilometre gezerek bu gizemli kuşun yaşam şekli ile ilgili bilinmeyenleri ortaya çıkararak bu konuda bilimsel makaleler yayınlandı. Öte yandan, türün en kolay görüldüğü İkizdere ilçesinde dağ horozu festivalleri başlayarak gelenekselleşti. Böylece bölge halkı bu nadir canlıyı tanıdı ve Dağ Horozu’nun yaşadığı Kaçkar Dağları Ayder Yaylası için bir ekoturizm planı hazırlanmasına katkı sağladı (BP, 2013c, <http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=9033735&contentId=7062195>, 25.01.2013'te erişildi).

İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Farmasötik Anabilim Dalı öncülüğünde 6 üniversiteden 14 araştırmacının katkılarıyla saptanan önemli bitki türlerinin 22’si BTC boru hattı üzerinde yer alıyor. BTC’nin yürüttüğü “önemli bitki alanı-ÖBA projesi” kapsamında altı yeni bitki türü keşfedildi ve bilim dünyasına tanıtıldı. Proje boyunca hazırlanan yayınlar arasında, ÖBA’ları tanıtan bir broşür, bilimsel makaleler, el kitabı, takvim ve boru hattı üzerindeki ÖBA’ları anlatan eşsiz bir envanter olan

“Türkiye’nin BTC Boru Hattı Boyunca Önemli Bitki Alanları” kitabı yer almaktadır. ÖBA’larda yaşayan bitki türlerinin bir kısmı dünyanın herhangi başka bir noktasında yaşamıyor ve yalnızca boru hattına özgü olarak “endemik” kategorisinde bulunmaktadır. Küçük boyları ve yılda sadece birkaç hafta açan çiçekleriyle boru hattının “endemik”leri BTC Çevresel Yatırım Programı ve Proje Yönetimi tarafınca BTC Boru Hattı güzergâhını bir “çiçek hattı” olarak kabul edilmekte ve bu bölgedeki endemik mirasın korunması için çalışmalar yürütmektedir (BP, 2013d, <http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=9033736&contentId=7062196>, 25.01.2013’te erişildi).

Ceyhan, Seyhan nehri ile birlikte Doğu Akdeniz’in en büyük deltasını, Çukurova’yı oluşturmaktadır. Çukurova kıyılarında, Ceyhan’ın denizle buluştuğu kıyı çizgisinde uzanan “Yumurtalık Lagünleri” ise Doğu Akdeniz’de yaşayan sayısız deniz canlısı için en önemli üreme ve beslenme alanı olduğundan dolayı BTC, ÇYP ve Kuş Araştırmaları Derneği, Doğu Akdeniz’deki bu kıyı sulakalanının korunması için harekete geçmiştir. Çevre ve Orman Bakanlığı’nın işbirliği ile Yumurtalık Lagünleri için uzun soluklu bir sulakalan yönetim planı hazırlanarak uluslararası standartlarda ve bölge halkının katılımıyla hazırlanan yönetim planı, Yumurtalık Lagünleri’nin korunmasını ve akılcı kullanımını hedeflemektedir (BP, 2013e, <http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=9033737&contentId=7062199>, 27.01.2013’te erişildi).

BTC Ceyhan’daki deniz kaplumbağalarının öncelikle yuvalarını tel kafeslerle koruma altına alarak yumurtadan çıkan yavruların sayısı % 90 oranında arttırmıştır. Yuvalarından denize doğru yolculuklarını güvenli bir şekilde gerçekleştirmeleri sağlanan deniz kaplumbağalarının denizlerdeki dünyasının keşfi için ise bir ilke imza atılarak kaplumbağalara uydu vericisi takıldı (BP, 2013f, <http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=9033738&contentId=7062201>, 27.01.2013’te erişildi).

BTC'nin desteklediği Akdeniz Foku'na yönelik araştırma ile 40 yeni fok mağarası tespit edilmiş olup bu mağaralardan 3 tanesinin üreme mağarası olması ve alınan önlemler sonrasında bu mağaralarda 5 yavru fokun dünyaya gelmesi tüm dünyada sadece 500 civarında olan bir tür için umut verici olmuştur. Ayrıca bu yuvalardaki foklar gözlenerek fokların yaşamı ve sayılarının azalmasına neden olan tehditlerle ilgili uluslararası ölçekte önemli bilgilere ulaşılmıştır (BP, 2013g, <http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=9033739&contentId=7062203>, 27.01.2013'te erişildi).

BTC ve TEMA vakfı işbirliği ile hayata geçirilen Kaçkar Dağları'nı bir bütün olarak korumak ve bölgede sürdürülebilir ormancılık anlayışını yaygınlaştırmak üzere bir proje başlatıldı. Endemik bitkiler, kelebekler, memeliler gibi biyolojik çeşitliliğin tespit edilmesi ve sürdürülebilir bir orman ve yaşam için başlatılan "Kaçkar Ormanları Projesi" kapsamında ekosisteminde gözlemlenen bozulma sürecini ve biyolojik çeşitlilik kaybını yavaşlatmak ve bu süreci tersine çevirmek yönünde önemli adımlar atılmıştır (BP, 2013h, <http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=9033742&contentId=7062206>, 28.01.2013'te erişildi).

Yalnız Çam Ormanları Projesi BTC tarafından desteklenerek hayata geçirilmiş, proje kapsamında orman ve ormancılık çalışmaları ile en çok etkileşim içerisinde olan dokuz köyde çalışmalar başlatılmıştır. Projenin başlamasıyla birlikte, yöre halkının ihtiyaç ve beklentilerinin belirlenmesi çalışması gerçekleştirilmiş, ayrıca proje kapsamında gelir artırıcı olarak hayvanlara yönelik verimlilik çalışmaları, çilek üretimi, örtülü sebze yetiştiriciliği, açık alanda sebze üretimi gibi örnek uygulamalar hayata geçirilmiştir (BP, 2013i, <http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=9033743&contentId=7062208>, 28.01.2013'te erişildi).

BTC ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı doğa koruma çalışmalarının aynı zamanda kırsal kalkınmaya katkı sağlayabileceği düşüncesinden yola çıkarak, boru hattı üzerinde çalışan sivil toplum kuruluşları ve yerel girişimciler için bir hibe

programı uygulandığı görülmektedir. 2006-2008 yılları arasında faaliyet gösteren program kapsamında 17 proje desteklenmiştir (BP, 2013i, <http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=9033745&contentId=7062210>, 28.01.2013'te erişildi). DoğaBel ve BTC ortaklığı kapsamında, sivil toplum ve kamu kuruluşları, yerel yönetimler ve medyanın kullanabileceği nitelikte farkındalık yaratacak çeşitli ürünler üretildi ve belgesel filmler çekildi. DoğaBel'in bu kapsamda yaptığı belgeseller İstanbul Uluslararası Çevre Filmleri Festivali, 3. Dağ Filmleri Festivali ve TRT Belgesel Film yarışmaları gibi festivallerde “En İyi Belgesel Film” dalında ikincilik ve mansiyon ödüllerine layık görüldü. (BP, 2013j, <http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=9033747&contentId=7062213>, 28.01.2013'te erişildi).

4.3. Bölgesel Kalkınma Girişimi (BKG)

BTC Ham Petrol Boru Hattı'nın operatörü olan BP tarafından Türkiye'de sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlamak amacıyla “bölgesel kalkınma girişimini” hayata geçirmiştir. “Bu girişim 2003 yılından itibaren TYP ve ÇYP'ye ek olarak uygulanmaya başlanmıştır. Girişim projeleri, TYP ve ÇYP uygulamalarına artı olarak yapılmakta olup bu programların cevap veremediği alanlarda kalkınma ihtiyaçlarına yönelik projeler geliştirmekte, TYP ve ÇYP ile işletme, geliştirme ve yönetim alalarında birbirlerini destekleyen projelere katkı sağlanmaktadır” (BTC, 2012: 87-88).

BKG, 2012 yılına kadarki süreçte iki temel alanda faaliyet göstermiştir:

a) İşletme Geliştirme: Bu alanda mahallî ekonomilerin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesine yarar sağlamayı amaçlamıştır. Uzun vadede istihdam yaratılması, işletmecilerin ve bireysel müteşebbislerin performanslarının geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bu faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi için de, “mahalli bankacılık ve mikro-fınans sektörlerinin gelişimine destek verilmiş, KOBİ'ler için kolay kredi erişimi sağlanmış ve ihtiyaç temelli teknik ve bilgi birikimi aktarılmıştır” (BTC, 2012: 89).

b) Etkin Yönetişim: BKG, açık ve etkin bir biçimde gelir yönetimi, hukukun üstünlüğü ve sivil toplumun gelişiminin desteklenmesi alanlarındaki çalışmaları

desteklemektedir. “Kurumların yönetim kapasitelerinin geliştirilmesi, özel sektörün yönetim süreçleri içinde yer almasının desteklenmesi ve bölgesel STK’ların gelişmesine katkı sağlamayı hedeflemektedir (BTC, 2012b: 89).

Bu faaliyetler dâhilinde yapılan çalışmalar şöyle sıralanabilir: Doğu Anadolu Bölgesi’nde organik bal üretiminin desteklenmesi, Yumurtalık Körfezi balıkçı topluluklarının desteklenmesi, sektörler arası işbirliğine dayalı istihdam geliştirme ve girişimciliği destekleme projesi, küçük ve orta ölçekli işletmelere kredi destek projesi, Antakya katı atık düzenli depolama tesisinin uluslararası standartlara göre yönetimine destek sağlanması, İskenderun Körfezi’nde endüstriyel simbiyoz projesi, CEYDEM projeleri yer almaktadır (BTC, 2012b: 89).

BTC hattının yapım sürecinden, geliştirmiş olduğu yatırım projelerine kadar bu hattın enerji güvenliğinin sağlanması için ince ince dokunan bir nakış olduğu açıkça görülmektedir. Değişen güvenlik yaklaşımları kapsamında konu edilen enerji güvenliğinin sağlanması ve 21.yüzyılın başına kadar pek fazla üzerinde durulmayan ancak; insanlık tarihinde her dönem önem taşıyan enerji ve enerji kaynaklarına erişimi ile güvenliğinin sağlanmasında çok kritik bir yer tutan altyapı güvenliğinin nasıl sağlandığı, ortaya çıkan riskler ve nasıl sağlanması gerektiği konuları daha önceki bölümlerde ifade edilen konular kapsamında daha net ve kolay anlaşılacaktır.

BÖLÜM – IV

KRİTİK ENERJİ ALT YAPI GÜVENLİĞİ ve KRİTİK ENERJİ ALTYAPI GÜVENLİĞİ ALGISI

21. yüzyıl ile birlikte insanoğlunun öncelikleri ve önem atfettiği şeyler hızla değişmeye başlamış, enerjiden teknolojiye hayat içerisinde kullanılan her şey küreselleşmeye başlamıştır. Bu hususlar göz önüne alındığında, “enerji talebinin küreselleşmesi” (globalization of energy demand) kavramı özellikle son 20 yılda hızla önem kazanmaya başlayarak hayati bir duruma gelmiştir (Yergin, 2011, aktaran: USAK, C.3, 2011: 1). Gelişmiş ve gelişmekte ülkelerin enerji ihtiyaçları hızla artış gösterirken, bu ihtiyaçları tedarik eden ülkeler de kaynakların üretimi ile pazarlanmasına dayalı bir süreç içerisine girmektedirler. Hızla gelişen küreselleşme bereberinde riskleri ve güvenlik anlayışındaki riskleri de getirmiştir. Bu açıdan enerji ve enerji altyapılarının güvenlik yaklaşımları ve güvenlikleştirme yaklaşımlarına dahil edildiği görülmektedir. Bu bölümde bu algının nasıl sağlandığı konusunda ayrıntılı değerlendirme yapılacaktır.

Enerji kaynakları arasında öncelikli öneme sahip olan birincil enerji kaynaklarından petrol ve doğal gazın üretimi, nakledilmesi, mamül hale getirilmesi ve dünya pazarına sunulması kritik enerji altyapısının güvenliğinde ana gündemi oluşturmaktadır. “Dünya genelinde, petrolün % 35’i, doğla gazın ise % 75’i boru hatları aracılığıyla taşınmaktadır” (Aydoğan, 2006: 1-3, aktaran: Başdemir ve Çelikpala, 2010: 99). Boru hatlarının çalışmasında elzem olan tesisler ve kampüsleri, elektrik ve nükleer enerji santralleri, rafineriler ve dağıtım şebekeleri vb. enerji altyapılarıyla beraber kritik altyapı unsurlarına dönüşmekte olduğu görülmektedir. Bu unsurların her türlü tehdit ve tehlikeden uzak bir şekilde sürekli çalışmalarının sağlanması için fiziki, siyasi ve hukukuki altyapıların kurulması gerekmektedir. Bu durum kritik altyapı güvenliği özelinde dünyanın gündeminde olan geleneksel güvenlik anlayışlarından ayrılarak farklı

bir yere sahip olmakta ve konuya değişik bir aıyla yaklaşılmasını gerekli kılmaktadır (USAK, C.3, 2011).

1. Kritik Enerji Altyapısının Tanımı ve Mevcut Durum Değerlendirmesi

“Kritik altyapı, zarar görmesi ya da işlevsiz kalması durumunda ekonomik, ticari, siyasi ve sosyal hayatın normal seyrinde ciddi aksama ve sorunlara yol açarak, toplumsal düzeni ve ulusal güvenliği aksatacak tesis ve sistemler” şeklinde tanımlanmaktadır (USAK, C.3, 2011: 3). Karabacak’ın ifadesiyle kısaca, kritik altyapılar devlet düzeninin ve toplumsal düzenin sağlıklı bir şekilde işlemesi için gerekli olan ve birbirleri arasında bağımlılıkları olan fiziksel ve sayısal sistemlerdir. Bu sistemler, enerji üretim ve nakil hatları, telekomünikasyon altyapısı, finansal servisler, su ve kanalizasyon sistemleri, güvenlik servisleri, salık (haber) servisleri ve ulaştırma servisleri olarak sıralanabilmektedir (Karabacak, 2010, <http://www.bilgiguvenligi.gov.tr/siber-savunma/iki-kritik-kavram-kritik-altyapilar-ve-kritik-bilgi-altyapilari.html>, 04.02.2013’te erişildi).

Sosyal hayatın sürekliliğinin sağlanması açısından ortaya çıkan risk ve tehditler kritik altyapı unsurlarına yönelik olarak terör faaliyetleri, sabotaj ve doğal afetler, siber saldırılar vb. alanlarda meydana gelebilecek konuları içermekte ve bu tehditlerin engellenmesi kritik alt yapının korunmasını zaruri kılmıştır. Genel olarak bakıldığı zaman karşılaşılan tablo şu yöndedir; kritik altyapı unsurlarının tanımı ve kapsamı ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Örnek olarak, “enerji kaynakları bakımından zengin olan Ortadoğu ve Orta Asya ülkeleri karşı karşıya kaldıkları siyasi istikrarsızlıkların yarattığı sorunlarla kritik altyapılarına yönelik terör ve sabotaj vb. tehditlere maruz kalırken; ekonomik ve diğer alanlarda gelişmiş olan ülkeler siber tehditler veya doğal afetlere karşı bu unsurları korumaya çalışmaktadır”. Hiçbir altyapı tesisin öngörülme riskler karşısında tam teşekküllü korunamayacağı gerçeğinden yola çıkarak devlet, özel sektör ve uluslararası kurumlarının risk yönetimi sistemi geliştirmeye çalıştıkları görülmektedir (USAK, C.3, 2011: 4).

“Kritik altyapı” terimi ilk defa Ekim 1997 yılında ABD Başkanı Bill Clinton döneminde “*Amerika Birleşik Devletleri Başkanlık Komisyonu’nun Kritik Altyapıların Korunması Hakkında Raporu*”nda kullanılmış, 192 sayfa ve 12 bölümden oluşan söz konusu raporda temel tanımlamalar ve durum analizi yapılmış, alınması gereken önlemler listelenmiştir (Critical Foundation, 1997, aktaran: Karabacak, 2010). Bu raporun ardından 22 Mayıs 1998 tarihinde, 18 sayfalık “*Başkanlık Karar Direktifi*” Başkan tarafından imzalanmıştır. Bu direktif gereği, kritik altyapılar, ekonomi ve hükümetin sağlıklı bir şekilde işlemesi için ciddi öneme sahip olan fiziksel ve sayısal sistemler olarak tanımlanmıştır. Kritik altyapıların kamu kurumları veya özel sektör tarafından işletilebildiğinin altı çizilmiş, iletişim, enerji, bankacılık, ulaşım, su sistemleri ve acil durum servisleri örnek kritik altyapılar olarak zikredilmiştir (Presidential Decision Directive, 1998, <http://www.fas.org/irp/offdocs/pdd/pdd-63.htm>, 04.02.2013’te erişildi).

11 Eylül saldırıları, sadece ABD için değil; tüm dünyada radikal değişikliklere sebebiyet vermiştir. Bu değişikliklerden kritik altyapı ve güvenlik konuları da nasibini alarak 8 Ekim 2001 tarihinde dönemin ABD Başkanı George W. Bush tarafından “*13228 Sayılı Direktifile Ulusal Güvenlik Dairesi*” (Office of Homeland Security) kararnamesi imzalanmış ve “*Ulusal Güvenlik Konseyi*” (Homeland Security Council) kurulmuştur (Federal Register, 2001a, <https://www.hsdl.org/?abstract&did=1619>, 05.02.2013’te erişildi). Böylece kritik altyapılarının korunması misyonu “federal hükümet” ve “yerel birimler” ile “özel kuruluşların” faaliyetlerinin yürütülmesi ve koordinasyonu “Ulusal Güvenlik Dairesi”ne verilmiştir. Buna paralel olarak “*13231 sayılı Kararname ile Başkan’ın Kritik Altyapı Koruma Kurulu*” kurulmuştur (Federal Register, 2001b, <http://www.fas.org/irp/offdocs/eo/eo-13231.htm>, 05.02.2013’te erişildi).

Bu temel kararnamelere ek olarak özellikle terörizm ile mücadele için çıkartılan “*Vatanseverlik Yasası*” (USA Patriot Act, 2001, <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-107publ56/html/PLAW-107publ56.htm>, 05.02.2013’te erişildi) ve “*Ulusal Altyapı*

Koruma Planı” (National Infrastructure Protection Plan) ile geliştirilmiş bir koruma sağlanmaya çalışılmıştır. Bu plan çerçevesinde, altyapılara yapılması olası olan terör faaliyetlerine karşı acil müdahale edilmesi ile korunması görevini bir potada birleştirilme amaçlanmıştır. Çıkarılan bu yasalar çerçevesinde, ABD mevzuatında kritik altyapı tanımı şu şekilde geçmektedir; “ABD için hayati fiziksel veya sanal sistemler ve varlıklar öyle ki böyle sistemlerin ve varlıkların kapasitesiz bırakılması veya yok edilmesi güvenlik, ulusal ekonomik güvenlik, ulusal kamu sağlığı veya emniyeti veya bütün bu sayılanların bir birleşimi üzerinde zayıflatıcı etkiye sahip olacaktır.” (BTK, 2010: 4). ABD’nin bu kritik altyapı tanımı, konuya devleti ön plana çıkararak ulusal güvenliğe vurgu yapması dolayısıyla “devlet merkezli” bir yaklaşıma sahiptir (BTK, 2010: 4).

Avrupa Birliği kritik altyapı güvenliği korunması konusunda ilk kez 2004 yılında gündemine alarak Avrupa Komisyonu, “*Terörizmle Mücadele Kritik Altyapının Korunması*” belgesini yayımlamıştır (Critical Infrastructure Protection, 2004, http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/fight_against_terrorism/133259_en.htm, 05.02.2013’te erişildi). Bu belge temel alınarak hazırlanan, “*Kritik Altyapının Korunması için Avrupa Programı*” (European Programme for Critical Infrastructure Protection-EPCIP) ile Birlik üyelerinin kritik altyapı unsurlarının korunması konusunda Birliğin önceliklerden biri olarak belirtilmesi için detaylı bir liste hazırlanmıştır (European Programme for Critical Infrastructure Protection, 2004, http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/fight_against_terrorism/133260_en.htm, 05.02.2013’te erişildi).

Bu gelişmelerden, yaklaşık iki sene sonra, 12 Aralık 2006 tarihinde yayınlanmış “*Kritik Altyapının Korunması için Avrupa Programı Direktif-EPCIP*” (EU COM 786) Avrupa’nın sahip olduğu kritik altyapıların her türlü saldırı vb. olaylara karşı korunması için Birlik üyelerin ulusal mevzuatlarının bu çerçeve kapsamında yeniden biçimlendirilmesi istenmiştir (The European Programme for Critical Infrastructure Protection (EPCIP), 2006, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-06-477_en.htm,

05.02.2013'te erişildi). Bunu gerçekleştirmek amacıyla, “*Kritik Altyapı Bilgi Uyarı Ağı-CIWIN*” kurulması kararı için 2008’de teklif verilmiştir. Aynı senenin Aralık ayında “2008/114/EC sayılı Konsey Yönergesi” kabul edilerek “kritik altyapıdan neyin anlaşılması” gerektiği tanımlanmıştır. Aralık 2010’da ise, “994/2010 sayılı Doğal Gaz Tedariğinin Güvenliği Tüzüğü” kabul edilerek doğal gaz tedariğinin devamlılığı ve güvenliğinin sağlanmasına ilişkin çalışmaları kapsamaktadır. Mayıs 2011’de Birlik, AB Kritik Altyapı Güvenliği Programı’nın üçüncü ülke boyutlarının geliştirilmesi üzerine tavsiye kararı almıştır (USAK, C.5, 2011: 26-30).

AB Komisyonunun hazırlamış olduğu 2004 tarihli, 702 sayılı ve “*Terörizmle Mücadele Kapsamında Kritik Altyapıların Korunması*” başlıklı tebliğde Kritik altyapı, “...insanların hayati sosyal fonksiyonlarının, sağlıklarının, emniyetlerinin, güvenliklerinin, ekonomik ve toplumsal refahlarının devamı için gerekli olan ve aksama veya yok edilmesi bu fonksiyonları sürdürmede yetersiz kalma sonucunda bir üye ülkede belirgin etki gösterecek varlık, sistem veya ilgili parçaları...” şeklinde tanımlanmıştır (BTK, 2010: 3). AB’nin kritik altyapı güvenliğini “insan temelli” bakış açısı ile değerlendirmesi; ABD’nin anlayışından tamamen farklıdır (BTK, 2010).

Türkiye’ye bakıldığı zaman karşılaşılan tablo, kritik altyapıların ve bunların korunması konusu genel hukuki, idari ve güvenlik birleşenlerinin bir “alt kategorisi” olarak değerlendirilmektedir (Başdemir ve Çelikpala, 2010). 1980 askeri müdahalesi sonrasında 18 Aralık 1981 tarihinde kabul edilen 2565 sayılı yasaya ilişkin olarak, 30 Nisan 1983 yılında Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiş olan “*Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Yönetmeliği*” Türkiye’nin bu konuda adım attığı ilk düzenleme olmuştur. Yönetmeliğin 21. maddesine bakıldığında, bu bölgelerin belirlenmesinde “*kamu veya özel kuruluşlara ait, yurt savunmasına veya yurt ekonomisine önemli ölçüde katkıda bulunan ve kısmen dahi tahripleri veya geçici bir zaman için faaliyetten alıkonmaları halinde milli güvenlik veya toplum hayati bakımından olumsuz sonuçlar doğurabilecek kamu ve özel kuruluşlara ait; demir çelik fabrikaları, rafineriler, petrol, doğalgaz ve içme suyu boru hatları ile arıtma tesisleri, bu boru hatları üzerinde kurulu sabit tesisler ile sıvılaştırılmış doğalgaz tesisleri ve*

depoları, petrol kuyuları, büyük pompa istasyonları, silah ve askeri malzeme fabrika ve tesisleri, demiryolları, karayolları, önemli köprü ve geçitler, büyük liman ve hava meydanları, seyrüsefer yardımcı istasyonları ile radar istasyonları, telsiz, milli monitoring, telefon, otomatik bilgi işlem sistemleri, radyo-ling merkezleri, barajlar, önemli elektrik santralleri, trafo merkezleri, stratejik maden arıtma ve işletme fabrikaları gibi hayati önemi haiz tesisler ve Milli İstihbarat Teşkilatına ait bina ve tesislerin çevresinde; bu yerlerin dış sınırlarından itibaren en fazla dört yüz metreye kadar uzaktan veya meskûn mahaller, komşu tesisler, şehirlerarası yol gibi nedenlerle tesis sınırı dışına çıkılması mümkün olmayan zorunlu hallerde, tesis veya kuruluşun sınırı üzerinden geçen noktaların birleştirilmesi ile kurulacak alanlardır.” (Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Yönetmeliği, 1983, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/20069.html>, 05.02.2013’te erişildi). Yönetmeliğin 21. maddesinin 2. fıkrasında bu bölgelerin kurulup kaldırılmasını Genelkurmay Başkanlığı’nın uygun görmesi durumunda Bakanlar Kurulu’na yetki vermektedir. Madde de görüldüğü üzere, tıpkı ABD’de olduğu gibi, konunun sadece “devlet odaklı” bakış açısı doğrultusunda değerlendirilmesi bu süre zarfındaki rol alamayan diğer kurum ve kuruluşlar için bir handikap oluşturmaktadır.

Değişken ve gelişen dünya koşullarına uygun olarak, doğrudan kritik altyapı ve bunların unsurlarına yönelik kapsamlı çalışma ilk kez 2009 yılında gerçekleştirilmiştir. 3 Mart 2009 tarihinde Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü bünyesinde başlatılan elektronik Mevzuat Çalışma grubu 7 Ağustos 2009 tarihli “*E-Devlet ve Bilgi Toplumu Kanun Tasarısı Taslağı*” hazırlanmıştır (USAK, C. 3, 2011: 8-9). E-devlet ve Bilgi Toplumu Kanun Tasarısı Taslağı’nda kritik altyapı ve kritik bilgi altyapısı terimleri geçmemektedir. Bununla beraber taslak içerisinde “Kritik Bilgi Sistemi”nin tanımı “*İşlevlerinin tamamen veya kısmen yerine getirilememesi halinde kamu güvenliği ve düzenini önemli derecede etkileyen bilgi sistemleri*” olarak belirtilmiştir. Kanunda geçen “Bilgi Toplumu Ajansı” içerisindeki “Bilgi Toplumu Dairesi”nin görevlerinden bir tanesi de “*kritik bilgi sistemlerini belirlemek ve bu sistemler için uygulanacak asgari güvenlik standartlarını tespit etmek*” şeklinde belirtilmiştir (Karabacak, 2010).

Yukarıda da belirtilmiş olmakla birlikte, dünya ülkelerinin yapmış oldukları kritik altyapı çalışmaları ile Türkiye'nin mevzuatı karşılaştırıldığında, Türkiye'nin kritik altyapı unsurlarının korunması konusunda kapsamlı bir politika oluşturması bakımından yetersiz ve diğer dünya ülkelerinin gerisinde olduğu açıkça görülmektedir.

2. Kritik Enerji Altyapı Unsurları ve Enerji Güvenliği

Enerji güvenliği ile kritik alt yapı güvenliği genel itibariyle “kritik enerji alt yapı güvenliği içerisinde” değerlendirilen bir husustur. Enerji güvenliği konusu genel bir kavram olarak belirlenmektedir. Enerji güvenliği kavramı özellikle 11 Eylül saldırıları sonrasında hayati öneme sahip olmaya başlamış değişen klasik güvenlik anlayışı dışında ortaya atılan güvenlik yaklaşımları içerisinde değerlendirilmeye başlanmıştır. Kritik enerji altyapısının kurulması ve sorunsuz bir biçimde devamlılığının sağlanması enerji güvenliğinin öncelikli hedefidir. Bu değerlendirmeler ışığında, “*kritik enerji altyapı unsurları, kısmen ya da tamamen zarara uğrayarak işlevini göremez hale gelmesi durumunda bir ülkenin ekonomik ve sosyal refahını, ekolojik yapısını, birey ve toplumunun gündelik hayatıyla ilgili milli güvenliğini olumsuz şekilde etkileme potansiyeline sahip fizik, teknik veya siber altyapı unsurlarıdır*” (USAK, C.3, 2011: 18).

Kritik enerji altyapısı, enerji ile alakalı bütün üretim ve depolama tesislerini, ulaşım hatları ve güzergâhlarıyla tüketim sistem ve sistemlerini içermektedir. Bu tesislerin bir bütün halinde kesintisiz ve etkin çalışmasını sağlayan siber sistemler de kritik enerji altyapısının vazgeçilmez unsuru olarak hayati öneme sahiptir. Bu unsurlar arasındaki hiyerarşik ve öncelikli olarak, sistem ile tesislerin faaliyet gerçekleştirememesi durumunda oluşacak etkiye dayalı olarak belirlenmektedir. Bu tarz aksaklıkların etki alanı, süresi ve yaratacağı psikolojik sorunlar bu hiyerarşinin belirlenmesinde temel kıstaslardır (USAK, C.3, 2011). Enerji altyapısı, bu ölçütlerin etkisinin en ağır olduğu ve yarattığı etkiler bağlamında diğer kritik altyapı unsurlarının tamamını etkileme ihtimali sebebiyle öncelikli konumdadır.

Kritik enerji altyapısının güvenliği, bu tesis ve sistemlerin önemi dikkate alındığında maliyetli, komplike ve tam anlamıyla bir kanuni ve kurumsal yapılanmanın oluşturulması gerekmektedir. Bu tarz kritik altyapılarının korunmasında tesis ve sistemlerin yapısına ve bu unsurların mülkiyetine göre olası tehdit ve tehlikeler benzerlik göstermektedir. Bu unsurlara yönelik güvenlik önlemleri, zarar verme amaçlı yapılan her türlü saldırı ve kazaları önlemek için alınırken; olası doğal afetlere karşı alınan tedbirler ise daha ziyade emniyet açısından değerlendirmeye tabi tutulmaktadır (USAK, C.3, 2011).

2.1. Türkiye’de Kritik Enerji Altyapı Unsurları Güvenliği ve Mevcut Durum

Türkiye’de kritik enerji altyapı güvenliği, “*tesis içi*” ve “*tesis dışı güvenlik*” olarak ikiye ayrılmaktadır. Boru nakil hatları, elektrik iletim hatları tesis dışı güvenlik kapsamına girerken; LNG terminalleri, petrol rafinerileri, barajlar ve ileriki tarihlerde kurulacak olan nükleer tesis yapıları ise tesis içi güvenliğini oluşturmaktadır. Türkiye’de tesis içi güvenlik kapsamında yer alan kritik enerji alt yapı unsurlarından farklı olarak petrol ve doğal gaz boru nakil hatları, ulusal ve uluslararası düzeyde hayati öneme sahip olduklarından ötürü ekonomi, güvenlik ve çevre boyutları bakımından tesisi dışı güvenlik kapsamında değerlendirilmektedir. Enerji arz güvenliği ve Türkiye’den geçen boru hattı uzunluğunun 20.000 km olduğu dikkate alındığında, kritik enerji altyapı güvenliği Türkiye için boru hatlarını ön saflara taşımaktadır (USAK, C.1, 2011).

Enerji güvenliğinin sağlanmasında hayati bir rol oynayan kritik enerji altyapı unsurlarının güvenliğini genel hatlarıyla boru hatlarının işletmesinden sorumlu “*BOTAŞ, jandarma ve diğer kolluk kuvvetlerinin ortaklaşa çalışmalarıyla*” sağlanmaktadır. Bunlara ek olarak 26 Haziran 2004 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 5188 sayılı kanun gereği valilikler bünyesinde oluşturulan özel güvenlik birimleri de görev almaktadır (Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanun, 2004, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/1381.html>, 07.02.2013’te erişildi). Boru hatlarının güvenliği konusunda “*Enerji Bakanlığı, BOTAŞ, Genelkurmay Başkanlığı,*

Jandarma ve Sahil Güvenlik Komutanlığı” ortak olarak yürütmektedir. Ayrıca, akaryakıt boru hatları, 2565 sayılı kanunun 20.maddesine istinaden “*özel güvenlik bölgesi*” kapsamındadır (Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Kanunu, 1981, <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.2565&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=>, 07.02.2013’te erişildi).

Tekrardan tesis içi ve dışı güvenlik konusuna bakılacak olursa, tesis içi güvenlik “*özel güvenlik şirketleri*” sorumlu iken; tesis dışı güvenlik ağırlıklı olarak “*Jandarma Genel Komutanlığı*” tarafından sağlanmaktadır. Buna ek olarak, “2010 yılı itibarıyla Jandarma, stratejik öneme sahip 34 tesisin yanı sıra İran-Türkiye, BTC ve Kerkük-Yumurtalık Ham Petrol Boru Hatları’nı kapsayacak şekilde toplam 2379 km uzunluğunda ham petrol ve doğal gaz altyapı sistemlerini koruma altına almıştır. Boru hatları boyunca Jandarmaya ait 33 koruma timi ve 35 koruma karakolu bulunmaktadır” (USAK, C.1, 2011: 11).

Konu gereği önem taşıyan BTC Ham Petrol Boru Hattı’nın güvenliği, Ardahan’ın Posof ilçesi Türkgözü Sınır Kapısı’ndan Ceyhan Deniz Terminali’ne kadar oluşturulmuş Jandarma koruma karakolları ve 33 koruma timi tarafından sağlanmaktadır. Bu hattın geçtiği güzergahlar boyunca 13 jandarma koruma karakolu kurulmuş olup 10 şehirde itfaiye ekipleri yangın, sabotaj, patlama durumunda müdahale etmek için görevlendirilmiştir (Uğur, 2006, http://www.zaman.com.tr/gundem_baku-tiflis-ceyhan-boru-hattini-iki-tugaylik-ordu-koruyacak_306161.html, 07.02.2013’te erişildi). Ayrıca, hat üzerinde meydana gelebilecek petrol kirliliğine müdahale etmek ve tedbir almak için İstanbul, Ceyhan, Kayseri, Erzincan ve Kars’ta konuşlandırılan Birleşik Devletler-Türkiye ortaklı SESMEKE şirketi BOTAŞ tarafından görevlendirilmiştir (SESMEKE, 2013, <http://www.sesmeke.com/base.html>, 07.02.2013’te erişildi). Kıyı terminallerinde ise genel güvenlik çerçevesinde her türlü tedbir ve müdahalelerde Sahil Güvenlik Komutanlığı görevlendirilmiştir.

2.2. Kritik Enerji Altyapı Unsurları Güvenliği ve Enerji Güvenliği Politikalarında Türkiye'nin Rolü

Türkiye'nin enerji ve enerji güvenliğinin sağlanması, Türkiye'nin hedeflediği sürdürülebilir ucuz enerji tüketiminin yerine getirilmesi açısından önemlidir. Ayrıca, Türkiye'nin çaba harcadığı bölgesel güç olma politikalarının oluşturulması için kritik altyapı güvenliğinin sağlanması çok büyük önem taşımaktadır.

Bu açıdan olaya yaklaşıldığında, Türkiye'deki mevcut, yapımı devam eden ve yapılması muhtemel boru hatları yalnızca Türkiye'nin istikrarı değil; aynı zamanda bölge ve bölge ülkelerinin de istikrarını yakından etkilemektedir. Ne yazık ki, "Türkiye'nin bu kritik altyapı unsurlarını korumaya yönelik bütüncül bir politika geliştiremediği görülmektedir. Mikro açıdan, varolan altyapı unsurlarının korunmasına yönelik önlemlerin ilgili kurumlarca alındığı, kritik enerji altyapı unsurları adında ayrı bir başlık altında toplanmadığı görülmekte; makro düzeyde ise, koordinasyonu sağlayacak bir teşkilatlanmanın bulunmadığı bilinmektedir" (USAK, C. 4, 2011: 7).

Kritik enerji altyapı unsurlarında meydana gelebilecek iki tehdit bulunmaktadır: *İlki*, tehlikelere karşı güvenlik tedbiri alınabileceği ve gerekli yasal mevzuatın oluşturulmasının yeterli olduğu "*olağan (sıradan) tehditler*"; *ikincisi* ise, genel hatlarıyla ulusal mevzuatın yanında uluslararası düzenleme ve işbirliği gerektiren "*öngörülmeyen tehditler*"dir. "Olağan tehditler; hırsızlık, ihlaller ve kazalar, vandalizm, toplumsal tepkiler ve ticari casusluktur. Öngörülemeyen tehditler ise; terörist faaliyet, siber saldırılar, sabotaj ve doğal afetlerdir" (USAK, C. 3, 2011: 20-21). Kısaca, bu tehditler;

- a. Terör Faaliyetleri ve Sabotajlar:** Kritik enerji altyapı unsurlarına yönelik terör faaliyetlerinin temel amaçları, "üretici ülkeleri piyasadan, transit ülkelerinin elde ettiği gelir ve saygınlıktan ve tüketici ülkeleri ihtiyaç duydukları enerji kaynaklarından yoksun bırakmak, hükümetler üzerinde siyasi baskı yaratmak ve uluslararası arenada sansasyon oluşturmaktır"

(USAK, C. 3, 2011: 20-21). “*National Memorial Institute for the Prevention Terrorism*” tarafından yapılan araştırmaya göre, “1990-2005 yılları arasında boru hatlarına yönelik üç yüz otuz terörist saldırı düzenlenmiş, 1998-2007 yılları arasında gerçekleştirilen terör saldırılarının yüzde birinin kritik enerji altyapı unsurlarına (boru hatlarına) yönelik olduğu görülmektedir. Saldırı düzenlenen ülkeler ise Kolombiya, Pakistan ve Irak gibi transit ve kaynak ülkeler olduğu görülmektedir” (Toft, Duero ve Bieliakuskas, 2010: 4412). Sabotaj ve saldırıların amacı ise, boru hatlarının taşıdığı petrol ve doğal gazın akışını kesintiye uğratmak, mali açıdan ülkeleri zora sokmak ve en önemlisi siyasi mesaj vermektir. Dolaylı olarak, enerji fiyatlarının yükselmesine, piyasadaki istikrarın bozulmasına, ekolojik deformasyon ile can kayıplarına neden olmaktadır (USAK, C.3, 2011). Türkiye’nin yer aldığı ve yakın çevresinde bulunan Ortadoğu, Kafkasya, Güney Amerika ve Afrika gibi kaynak ve istikrarsız bölgelerdeki terör saldırılarının % 35’i kritik enerji altyapı tesislerinedir (Giroux, 2009). El Kaide ise 11 Eylül saldırılarından 2010 yılı sonuna kadar kritik enerji yapı tesislerine yaklaşık yirmi beş kez saldırı düzenlemiştir (USAK, C.3, 2011).

b. Siber Saldırı ve Tehditleri: Kritik altyapı sistemlerinin yönetimi ve izlenmesinde SCADA (Supervisory Control and Data Acquisition - Veritabanlı Kontrol ve Gözetleme Sistemi) olarak isimlendirilen kontrol sistemleri kullanılmaktadır (Karabacak, 2010). SCADA sistemi kurumsal ağlar üzerinden denetimi sağlanmakta ve yönetilmektedir. Bu durum da, kritik altyapı unsurlarını siber tehlikelere karşı birincil hedef haline getirmektedir. Siber saldırılar, verilerin çalınması ve erişiminde sorun yaşanarak uygulamaların bloke edilmesi şeklinde olarak “verilere” ve çeşitli zararlı yazılım ve virüsler aracılığıyla elektronik ortama bağlı şebekelerin çökmesi sonucu olarak da “kontrol sistemlerine yönelik saldırılar” olmak üzere iki şekilde gerçekleşmektedir (USAK, C.3, 2011). “Dünya Ekonomik Forumu 2008” öngörülerine göre, siber tehdidin artması ve bunun küresel

maliyetinin on yıl içerisinde yaklaşık olarak 250 milyar dolar olması beklenmekte ve enerji sektörüne ek maliyeti 8,4 milyon dolar civarında olması öngörülmektedir (World Economic Forum, 2008. <https://members.weforum.org/pdf/globalrisk/report2008.pdf>, 10.02.2013'te erişildi).

c. Hırsızlık ve Vandalizm: Bu saldırılara en açık olan yapılar petrol ve doğal gaz boru hatlarıdır. Geçiş güzergahları itibariyle boru hatlarının hepsi toprak altından geçemediği için açık hedef haline gelmektedir. Hırsızlık olayları; hattın delinmesi, kelepçe ile patlatılması veya hatlara vana takılması şeklindedir. Bu saldırıya maruz kalan nakil hatları fiziki hasarlara sebep olmakla beraber, onarımı için petrol pompalanmasının kesilmesiyle petrol fiyatlarını arttırmakta ve hattın ömrünü kısaltarak uzun vadede ekolojik tahribatlara yol açmaktadır. Vandalizm ise, sebepsiz ve keyfeten herhangi bir şeyi tahrip etme olayı olduğundan dolayı, ekonomik ve toplumsal infiallere neden olan bir tehdit olarak karşılaşılmaktadır.

d. Doğal Afetler: Deprem, sel, yangın, hortum vb. afetler hem insan hayatına hem de ülke ekonomisine olumsuz etki etmekle birlikte ne zaman ne şekilde olacağı bilinmemekte veya bilinmesi durumunda yalnızca etkisini azaltmaya yönelik tedbirler alınabilmektedir. 2005 yılında ABD'yi vuran Katrina Kasırgası, 2007'de İngiltere'de meydana gelen sel felaketi ve son olarak 2011 senesinde Japonya'da meydana gelen deprem felaketi sonrasında Fukushima Nükleer Santrali faciası enerji altyapı tesis ve sistemlerini olumsuz etkilemekle kalmamış hem ekolojik hem de beşeri yıkımlara neden olarak ülke ekonomilerine milyar dolarlık zararlar vermiştir (USAK, C.3, 2011).

Petrol ve doğal gaz nakil boru hatları enerji kaynaklarının kesintisiz, devamlı ve güvenli bir şekilde diğer bölgelere ulaştırılmasını sağlayarak bu sayede enerji güvenliğine pozitif katkı sağlayan kritik altyapı unsurları olarak görülmektedir. Boru hatlarının düzenli çalışmasına engel teşkil edebilecek her türlü kaza, saldırı veya tehdit

ekonomik ve siyasi kayıpların yanı sıra güven kayıplarına da neden olmaktadır. Kritik enerji altyapı güvenliğinin sağlanması, enerji arz ve talep güvenliği kadar elzem ve bunlarla doğrudan bağlantılı bir konudur.

Türkiye'nin kritik enerji altyapısı korunması konusunda diğer ülkelerin seviyesini yakalaması için, kamu ve özel sektör kurumlarının ortaklaşa faaliyet göstermesinin yaygınlaşması sağlanmalı, güvenlik sistemlerini revize ederek bu tür yasal ve uygulamaları güncel tutması gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye'nin enerji güvenliğine olan etkisi dikkate alınmalıdır. Türkiye'nin enerji güvenliği algısı göz önüne alındığında, küresel enerji sistemi içerisinde Türkiye'nin yeri, enerji kaynaklarının sürekliliğinin sağlanması yanında bölgesel ve uluslararası düzeyde alternatif enerji nakil projelerinin siyasi sonuçları üzerinde durulmaktadır. Kritik altyapı güvenliği, enerji güvenliğinin ayrılmaz bir parçası olduğu düşünüldüğünde, BTC Ham Petrol Boru Hattı yaklaşık bir milyon varil ham petrolün (dünyanın günlük ihtiyacının % 1,2'si) taşınmasına öncülük etmesiyle sadece boru hattı olarak önem taşımamakta; aynı zamanda ekonomik ve dış politika bağlamında da önem önem arz ederek ülkeleri birbirine bağlamaktadır. Bundan dolayı bölge için önemli barış süreci oluşturmaktadır (Alsancak, 2010, http://www.ensec.org/index.php?option=com_content&view=article&id=247:the-role-of-turkey-in-the-global-energy-bolstering-energy-infrastructure-security&catid=106:energysecuritycontent0510&Itemid=361, 11.02.2013'te erişildi).

Boru hattı güvenliğine karşı diğer tehditlerin başında yasadışı vana çekilmesi gelmektedir. 2003-2008 yılları arasında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı verilerine göre, yüzlerce yasadışı vana olayları meydana gelmiştir. 2006 yılından itibaren Türkiye'nin özellikle güvenlik örgütleri, Jandarma, diğer ilgili devlet kurumları ve boru hattı boyunca gelişmiş elektronik algılama güvenlik sistemlerinin proaktif çabaları sayesinde azalmalar olmuştur (Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2009,

http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar/Arz_Guvenligi_Strateji_Belgesi.pdf,

11.02.2013'te erişildi).

Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan arasındaki potansiyel işbirliği imkânları sadece enerji ile sınırlı kalmamalı, özellikle AB piyasaları dikkate alınarak tarımdan sanayiye, eğitimden teknolojiye pek çok alanı kapsamalıdır. BTC ve Şah Deniz boru hatları, sadece dünya piyasalarına hidrokarbon değil; üç ülkenin ortak geleceklerini yarınlara taşıyan birer sembol teşkil etmelidir. BTC boru hattı içinde ve Ceyhan terminalindeki ham petrol sayesinde, kriz zamanlarında arz esnekliği sağlamak üzere, Türkiye'nin stratejik petrol stok kapasitesi de artacak arz güvenliği böylece sağlanmış olacaktır (Pala, 2007).

“Türkiye'nin teröre karşı ulusal güvenlik stratejisi temelde bölücü, Marksist ve radikal terörizm aktivitelerine karşı bir zemine dayanmaktadır. Ancak, bu anlayış genişletilerek Türkiye'nin enerji güvenliği konusunu ulusal güvenlik stratejisine ideal düzeyde dâhil etmesi gerekmektedir. Türkiye, Avrupa Birliği'ne aday ülke olarak komşu Avrupa ülkelerinin ve kendi enerji güvenliği çıkarlarını korumak için bu konuya daha fazla dikkat etmeli ve bu konuda Avrupa ülkeleriyle yakın bir iş birliği içerisinde olması Türkiye ve enerji güvenliği çıkarıdır” (Alsancak, 2006, <http://www.hasanalsancak.com/index.php?p=144>, 11.02.2013'te erişildi). Bu sorumlulukları yerine getirmek için Milli Güvenlik Strateji Belgesi gözden geçirilmeli ve Silahlı Kuvvetler bünyesinde daha güçlendirilmiş, diğer ülkelerde olduğu gibi, organizasyonlar oluşturulmalıdır. Bugün hat güvenliğinin % 99'u TSK tarafından sağlanmaktadır. Türkiye, enerji ile ilgili tüm tarafların sektörünün görünürlüğünü ve kritik altyapı güvenliğini artırmak için çabalarını koordine etmelidir. Bu şekilde, gerekli uzmanlık alanları gelişmiş olabilir ve standartların kurumsallaşması yapılabilir. Bunu yaparken, Türkiye bir enerji merkezi olarak konumunu son derece geliştirmesine yardımcı olabilir ve enerji altyapı güvenliği konusunda dünyanın diğer bölgeleri için bir rol model olarak hizmet verebilir (Alsancak, 2010).

2.3. Kritik Enerji Altyapı Unsurları Güvenliğinin Sağlanması ve Ortaya Çıkan Tehditler

Enerjinin tüm dünyada öneminin yadsınamaz olması ile birlikte enerjinin bir yerden bir yere nakledilmesi durumu da kritik enerji altyapılarının ehemniyetini ve güvenliğinin sağlanmasını kaçınılmaz kılmıştır. Başta Batı ülkeleri olmak üzere enerji kaynak ve transit ülkeler bu altyapıların daha iyi savunulması için çeşitli önlem teknikleri geliştirmekte ve akademik camianın araştırmaları ile yayınları hızla artmaktadır. 25 ülke göz önüne alınarak Ekim 2008’de hazırlanan “*Focal Report-2*”, raporu, kritik enerji altyapılarının güvenliğinin sağlanması ve karşılaşılan tehditlere karşı nasıl bir önlem alınması gerektiği konusunda önem taşımaktadır.

Focal Report-2, aralarında İsveç, Kanada, Fransa, Birleşik Krallık, ABD ve diğer NATO üyelerinde bulunduğu ülkelerde kritik altyapı güvenliğinin üç temel eğilimini belirlemek için oluşturulmuş siyasi bir belgedir. Rapordaki *birinci eğilim*, tüm tehlike yaklaşımlarının benimsenmesi ve artan dayanıklılık rolünü oluşturmaktadır. *İkincisi*, kritik altyapı ile ilgili sorumluluğun merkezileştirilmesidir. *Son olarak*, siber tehditler ve güvenlik açıklarına yönelik durumlardır. Bu araştırmalar neticesinde üç farklı kategori oluşturulmuştur (CRN Focal Report-2, 2008):

a) Kritik Bilgi Altyapı Koruması (CIIP); Siber Güvenlik Boyutuna

Odaklanma: Birleşik Devletler’de 2007’den beri siber saldırıların % 40 arttığını, ABD Bilgisayar Acil Durum Hazırlık Takımı (US-CERT) verileri doğrulamaktadır. Buna paralel olarak, Stratejik ve Uluslararası Çalışmalar Merkezi siber açıklara daha ulusal ve güvenlik düzleminde önem verilmesi gerektiğini belirtmiştir (Securing Cyberspace for the 44th Presidency, 2008, http://csis.org/files/media/csis/pubs/081208_securingcyberspace_44.pdf, 12.02.2013’te erişildi).

Bundan dolayı, siber açıklar üzerine odaklanma kritik altyapı korunmasındaki tartışmalarına yol açmaktadır. CIIP politikaları, bu altyapıların toplumun ekonomik ve refahı için kritik bir role sahip merkezi bir soru olarak,

koruma politikaları ile ilgili iyi tanımlanmış öncelikleri gerektirmektedir (CRN Focal Report-2, 2008).

- b) Enerji Altyapı Koruması; Yönetişim ve Uluslararası İşbirliğinin Genişletilmesi:** Bu raporda tanımlanan faktör, temel kara ve deniz yollarından gelen enerji ithalatları ile Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinin artan bağımlılığını oluşturmaktadır. Gelecek dönemde, küresel petrol ve doğal gaz talepleri ile transit enerji yolları potansiyel olarak istikrarsız bölgelerde onların ekonomilerini beslemek amacıyla enerji güvenliği açısından hayati öneme sahip olacaktır. Bu açıdan, bazı ülkelerde enerji altyapılarının korunması ile ilgili stratejiler, kavramlar ve yönetmelikler ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir.

Enerji tedarik zincirinde enerji ithalatına bağımlılık ülkeler için bir iç güvenlik sorunu oluşturmaktadır. Enerji altyapısına yöneltilen tehditleri değerlendirmek için çalışmalar yapılmaktadır; enerji kaynaklarını çeşitlendirmek, ayrıca potansiyel olarak istikrarsız ve jeopolitik açıdan zorlu bölgeler ile bunlara ulaşım için kullanılan EI elemanlarının korunması da bu çalışmalar arasındadır. Özellikle enerji altyapısı ile ilgili küresel enerji varlıklarının korunmasındaki eğilim, uluslararası işbirliği ve ağ yönetişimini teşvik edici çabalardan oluşmaktadır. Bu bağlamda, uluslararası örgütler küresel EI koruma ve esnekliğini yükseltmek amacı ile sert ve yumuşak önlemler almasının yanında, enerji altyapı politikası oluşturmak amacıyla ilgili paydaşlar arasında geliştirilecek olan kamu-özel sektör ilişkileri için fırsatlar da sunmaktadır. Bu konuda NATO-AGİT ve AB olmak üzere gerekli önlemleri almak adına birçok eylemde bulunmaktadır (CRN Focal Report-2, 2008).

- c) Kamu-Özel Sektör Ortaklığı; Yeni İlişkiler ve Zorluklar:** Özellikle 11 Eylül sonrası, kamu ve özel sektör arasındaki işbirliğini geliştirmek adına bilgi altyapısı, ağlar ve işletmeleri çoğunlukla özel sektöre ait olduğundan dolayı bu alanlarda devlet kontrolünün sınırlı etkisi kaldırılmaya çalışılmaktadır. Bu iki

alan arasında sıklıkla ortaya çıkan gizlilik/açıklık şeklindeki güven eksikliği, yanlış beklentiler, çıkar çatışmaları vb. sayısız sorunlar nedeniyle işbirlikleri yetersiz kalmaktadır. Bu konuda ortaya çıkan örnekler şu şekildedir:

i) ABD: Bilgi altyapısının güvenliği sorunu ile ilgili olarak son zamanlarda, Ulusal Güvenlik Bakanlığı (DHS), Ulusal Siber Güvenlik Bölümü ve Endüstriyel Kontrol Sistemleri Ortak Çalışma Grubu (ICSJWG) çalışmaları ortak yürütülmektedir (Collins, 2009, <http://www.digitalcommunities.com/articles/New-DHS-Cyber-Security-Working-Group-Links.html>, 12.02.2013'te erişildi). DHS Kritik Altyapı Ortaklığı Danışma Konseyi tarafından kiralanan bu grup, endüstriyel kontrol sistemleri (ICS), ya da daha doğrusu fiziksel sistemler içindeki problemleri çözmek için kritik altyapı ve kilit kaynaklar (CIKR) sektörlerindeki kamu ve özel kuruluşlar için bir işbirliği forumu olarak hizmet vermektedir. ICSJWG amaçları daha fazla bilgi ve analiz paylaşımı Süreç Kontrol Sistemi Forumu (PCSF) aracılığıyla gerçekleştirilir. 2009 Ulusal Altyapı Koruma Planı'na göre, ICSJWG'nin temel amacı, on sekiz tane kritik altyapı koruma sektörlerindeki kuruluşların yapısını toplu olarak uyumlu hale getirmektedir. (National Infrastructure Protection Plan, 2009, http://www.dhs.gov/xlibrary/assets/NIPP_Plan.pdf, 14.02.2013'te erişildi).

ii) Ulusal Altyapı Danışma Konseyi: Ekim 2008'de ABD Ulusal Altyapı Danışma Konseyi (NIAC) bu sektörde Sektör Ortaklığı Modeli'ni incelemek amacıyla Stratejik Ortaklık Değerlendirme Çalışma Grubu bir rapor yayımladı. Buna göre, tek alanda değil; özel sektörün de dâhil olacağı özel ortaklığı geliştirmek için tüm ihtiyaçlara uyan model önerilmektedir.

iii) **Avrupa İşbirliği ve Güvenlik Teşkilatı (AGİT):** 2008’de gerçekleştirilen Terör Saldırılarındaki Kritik Enerji Altyapı Koruması AGİT Uzman Toplantısında çok taraflı bilgi paylaşımı ve bunu yaymak için en iyi uygulamaları teşvik etmek ağını kullanmak için farklı yollar kullanımına başlanmıştır. Böylece, kamu-özel sektör güvenlik komisyonu oluşturulması yoluyla kritik enerji altyapısı koruması için çaba harcanmaktadır. Ancak bu süreç daha başlangıç aşamasındadır (CRN Focal Report-2, 2008).

Türkiye’ye bakıldığında mevcut durum, kritik enerji altyapı unsurlarının korunması hususunda kurumsallaşma ve sorumluluk dağılımı sorunu bulunmamaktadır. Bu unsurların korunmasında başrolü boru hatları oynamakta ve olası problemlere karşı Haziran 2006’da yürürlüğe giren 4586 sayılı “*Petrolün Boru Hatları ile Transit Geçişine Dair Yasa*” çerçevesinde Jandarma tarafından korunmaktadır (Petrolün Boru Hatları ile Transit Geçişine Dair Yasa, 2000, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/1124.html>, 13.02.2013’te erişildi). Ayrıca bu yasa ek olarak, yukarıda da ifade edildiği üzere, Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Yönetmeliği tamamlayıcı bir mevzuat çalışmasını oluşturmaktadır.

Boru hatlarında meydana gelen/gelecek olana hırsızlık vakalarını tespit etmek ve mücadelede bulunmak amacıyla Ocak 2011’de yürürlüğe giren “*BOTAŞ Ham Petrol ve Doğal Gaz Boru Hattı Tesislerinin Yapımı ve İşletmesine Dair Teknik Emniyet ve Çevre Yönetmeliği*” kapsamında 5. maddesinin 1. bendi gereği, boru hatlarının tamamı SCADA ve telekomünikasyon kabloları ile donatılarak, bu sistemlerin boru hatlarının inşaatı ile birlikte eş zamanlı olarak bitirilmesi ve işletmeye alınmasının gerekliliği kararlaştırılmıştır (BOTAŞ Ham Petrol ve Doğal Gaz Boru Hattı Tesislerinin Yapımı ve İşletmesine Dair Teknik Emniyet ve Çevre Yönetmeliği, 2011, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/30855.html>, 13.02.2013’te erişildi). Bunun yanı sıra, boru hatlarında meydana gelebilecek kaçak, kayıp basınç azalmasını tespit edebilmek amacıyla uyarı ve tespit sistemi kurulmuştur.

Petrol boru hatlarındaki hırsızlık olaylarının fazlaca gerçekleşmesi ve buna bağlı tahribat nedeniyle 2004 senesinde yürürlüğe giren 5237 sayılı TCK ve 2003 yılında kabul edilen 5012 sayılı “*Petrol Piyasası Kanunu*” kapsamında köklü değişikliğe gidilmiştir. Kanun değişikliğinin neticesi olarak, hırsızlık suçunun cezası arttırılmıştır (Petrol Piyasası Kanunu, 2003, <http://www2.epdk.org.tr/mevzuat/kanun/petrol/son.pdf>, 13.02.2013’te erişildi). Hırsızlık vakalarının yanı sıra, boru hatlarında oluşa(n)cak tahribatlara karşı 2006 senesinde kabul edilen “*Akaryakıt Kaçakçılığı ile Mücadele Yasa Tasarısı*” ile petrol hatlarında meydana gelebilecek hırsızlık, kaçakçılık suçu kapsamına alınmıştır (Petrol Piyasası Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı, 2006, <http://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-1215.pdf>, 13.02.2013’te erişildi).

Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kritik enerji altyapı unsurlarına yönelik önlemlerin alınmasına sebep olan tehditler değerlendirilecek olursa; sıradan tehditler ve öngörülmesi zor olan tehditler olarak ikiye ayrılmaktadır. “Sıradan tehditler; hırsızlık, ihlaller, kazalar olarak sıralanabilir. Öngörülmesi zor olan tehditler ise; sabotajlar, siber saldırılar, doğal afetlerdir. Sabotajlar ise politik ve apolitik sabotajlar olmak üzere ikiye ayrılırlar. *Politik sabotajlar*, terör saldırıları ve terör dışı politik sabotajlar (çevreci grupların protesto ve saldırıları); *apolitik sabotajlar*, tahribat veya çıkar çatışması sonucu firma içinden ya da dışından kaynaklanan sebeplerle yapılan sabotajlardır” (USAK, C.1, 2011: 13).

Türkiye’de kritik enerji altyapı unsurlarında tesis içi güvenlik tedbirleri; tesis dışı güvenlik önlemlerinden daha iyi durumdadır. Bu bakımdan, boru hatlarına yönelik sıradan tehditler en çok karşılaşılan sorunlardandır. Boru nakil hatlarının güvenliğine ayrı bir özen gösterilmesinin nedeni, bu saldırıların diğer enerji nakil hatlarına oranla daha fazla olmasıdır. “Türkiye’de 1987-2010 yılları arasında nakil boru hatlarına yönelik 59 sabotaj olayı gerçekleştirilmiştir. Özellikle politik sabotaj özelliği taşıyan PKK faaliyetlerinin önemli bir bölümü Kerkük-Yumurtalık Ham Petrol Boru Hattı’na yönelik iken 2005 sonrası bu saldırılar Türkiye-İran Doğal Gaz Boru Hattı’na

kaymıştır” (USAK, C.1, 2011: 14). Ancak BTC hattı diğer hatlar kadar saldırılardan etkilenmemiştir.

Hırsızlık olayları ise, hatlara kelepçe ve vana takılması veya delme yoluyla gerçekleştirildiği için hem nakil hatlarına fiziksel zarar vermekte hem de boruların ömrünü kısaltmakla kalmamakta aynı zamanda uzun dönemde çevresel ve ekonomik kayıplara yol açmaktadır. Güvenlik açığı veya noksanlığı olan bölgelerde ise bu tip vakaların daha fazla olduğu görülmektedir. “2003-2008 yılları arasındaki datalara bakıldığında; yaklaşık olarak Türkiye’de dört yüzün üstünde petrol nakil hattında meydana gelen hırsızlık olaylarından beş milyon dolar üzerinde zarar tespit edilmiştir. Sadece 2009-2010 yılında yetmiş beş hırsızlık teşebbüsü olmuştur” (USAK, C.1, 2011: 14). Bunların yanında, kırsal ve yerin altından geçmeyen yerleşim alanları üzerinde bulunan nakil hatlarında meydana gelen insan temelli kazalar ve bakım çalışmaları sırasında meydana gelen kazara patlama ve delinme vakaları görülebilmektedir. Bunların neticesinde “hattın aşınması, geçici olarak kapanması ve akışın kesilmesinin yanı sıra; yangın, patlama, zehirlenme ve sızıntı gibi durumlarda tarım, göl veya nehirlerin kirlenmesi ya da tahrip edilmesi sebebiyle ekonomik ve beşeri kayıplar gerçekleşebilmektedir” (USAK, C.1, 2011: 14).

Kısacası, kritik enerji altyapı unsurlarının güvenliğinin sağlanması amacıyla, insan temelli tehditlere karşın rutin güvenlik önlemlerinin alınması, yasal hazırlıkların tamamlanması yeterli iken; öngörülmeyen tehditler için fiziki ve yasal önlemler yanında, özellikle doğal felaketlere karşın fizibilite çalışmalarının belli periyotlarla yapılması ve gerekli tedbirlerin kapsamlı bir şekilde alınması gerekmektedir. Böylece, yasal, teknik ve idari eksiklikler giderilerek enerji arz ve talep güvenliğinin sağlanmasında önemli yol katedilmiş olacaktır.

2.4. Boru Hatlarının Korunması ve Güvenliğinin Sağlanmasında Ortaya Çıkabilecek Sorunlar

Türkiye’de petrol ve doğal gaz boru hatları, yukarıda detaylı ifade edildiği üzere, “4586 sayılı Petrolün Boru Hatları ile Transit Geçişine Dair Kanun” kapsamında koruma altına alınmıştır. Buna ek olarak, 5188 sayılı özel güvenlik birimlerinin boru hatlarını korumasında vazifelendirilmesi de kararlaştırılmıştır. Boru hatlarının güvenliği; BOTAŞ, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Genelkurmay Başkanlığı, Jandarma Genel ve Sahil Güvenlik Komutanlıkları ortak çalışmasıyla sağlanmaktadır (Petrolün Boru Hatları ile Transit Geçişine İlişkin Kanun, 2000, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/1124.html>, 17.02.2013’te erişildi).

Türkiye’de boru hatlarının güvenlik kapsamına dâhil edilmesiyle ilgili olarak ilk protokol 1986 yılında Kerkük-Yumurtalık Ham Petrol Boru Hattı’nın korunması için BOTAŞ ile Jandarma Genel Komutanlığı arasında yapılmıştır (Çelikpala, 2010, http://www.emo.org.tr/ekler/c807e87d20b6e07_ek.pdf?dergi=621, 17.02.2013’te erişildi). İkinci protokol ise, BTC Ham Petrol Boru Hattı inşası sırasında yapılmıştır. Jandarma Genel Komutanlığı 2010 Faaliyet Raporu’nda belirtildiği üzere, 34 stratejik öneme sahip tesisin yer aldığı, Kerkük-Yumurtalık, BTC ve İran-Türkiye hatlarını da içerecek şekilde toplam 2379 km’lik ham petrol ve doğal gaz boru hattı koruma altına alınmıştır. Bu hatlara ek olarak, Batman-Dörtyol, Ceyhan-Kırıkkale Ham Petrol Boru Hatları ve askeri NATO ikmal noktalarının da korunması Jandarma Genel Komutanlığı’nca sağlanmaktadır (Jandarma Genel Komutanlığı, 2011, <http://istifhane.files.wordpress.com/2012/01/jgk-2010.pdf>, 17.02.2013’te erişildi).

Türkiye’de boru hatları, 2565 sayılı kanun kapsamında özel güvenlik bölgesi içerisinde yer almaktadır. Tesis içi güvenlik bu bağlamda özel güvenlik şirketi sorumluluğunda iken; tesis dışı güvenlik Jandarma denetimindedir. “Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı ve Doğu Anadolu Doğal Gaz Ana Aktarım Hatlarının güvenliği imzalanan protokol gereği Jandarma Genel Komutanlığı tarafınca sağlanmakta, Ceyhan-

Kırıkkale ve Batman-Dört     Ham Petrol Boru Hatları g  venliğ  ise kolluk kuvvetlerince yapılmaktadır” (USAK, C.4, 2011: 15).

BTC Ham Petrol Boru Hattı g  venliğ , T  rkiye’ye giriŐ  yaptığ ı Posof’tan petrol  n tankerlere y  klenip uluslararası piyasalara dağ ıldığ ı Ceyhan’a kadar olan 1.076 km’lik g  zerg  hta g  rev yapan birlikleri, jandarma koruma karakolları ve 33 koruma timi tarafından sağ lanmaktadır. YaklaŐ ık 1.500 askerin bulunduğ u karakolların   ncelikli g  revi boru hatların her t  rl   tehdit ve tehlikelerden korumaktır (Samanyolu Haber, 2006, <http://m2.samanyoluhaber.com/BTC-1500-jandarmaya-emanet-haberi-203002.html>, 17.02.2013’te eriŐ ildi). Boru hatlarında g  venliğ i sağ lamak amacıyla, denetleme ekipleri motorlu ara  larla, termal kamera ve gece g  r  Ő  d  rb  nleriyle donatılarak hattın savunmasını yapmaktadırlar.

BTC   zerinde her t  rl   olası kaza, sabotaj, hırsızlık ve saldırı i  in farklı risk analizleri yapılarak “*hassas b  lge risk haritaları*”   ıkarılmıŐ tır. BTC g  zerg  hında 10 ilde g  rev yapan itfaiye ekipleri yangın, sabotaj, patlama durumlarına m  dahale etmek   zere eĐ itilmiŐ  ve g  revlendirilmiŐ tir (Zaman, 2011). Ceyhan Deniz Terminali’nde gemilerin y  klenmesi sırasındaki g  venliğ in sağ lanması ve ka  ak  ılıkla m  cadele, saldırı vb. durumlarına karŐ ı g  venliğ i Sahil G  venlik Komutanlığ ı sağ lamaktadır. Bunun yanı sıra   vre g  venliğ i ile barajların korunması ve sızıntıların engellenmesi amacıyla s  rat botlarıyla korumaya destek verilmektedir (UĞ ur, 2006).

Stratejik altyapı g  venliğ i ve boru hatlarının g  venliğ inin sağ lanması i  in ileri d  zey y  ksek g  venlikli teknoloji  den de faydalanılmaktadır. BTC hattının g  venliğ inde, hattın yakınından ge  en her t  rl   nesneyi takip edebilen anlık takip sistemi kurulmuŐ  ve izlenim saĐ lanmıŐ tır (USAK, C.4, 2011: 17). Hat   zerinde genel bir sorun yaŐ anması dahilinde b  l  mlerin birbirinden ayrılması i  in blok vana istasyonları inŐ a edilmiŐ tir. Bu konuda gerekli teknolojik altyapının tesisi, geliŐ tirilmesi ve konuŐ landırılması amacıyla T  B  TAK ve T  RK SAT eŐ g  d  ml   bir Ő ekilde   alıŐ malarını s  rd  rd  Ğ u bilinmektedir. Bunun yanında,   zellikle ter  r   rg  t   PKK’nın boru hatlarına d  zenlediğ i/d  zenleyeceğ i saldırıları   nlemek ve g  venliğ e b  y  k destek

sağlayacak şekilde hatların insansız hava araçları (İHA) ile korunması da sağlanmaya başlanmıştır (Altunsoy, 2010, http://www.zaman.com.tr/ekonomi_boru-hatlarini-heronlar-koruyacak_1021020.html, 17.02.2013'te erişildi).

Türkiye, bölge gerçekleri dikkate alındığında ve komşularıyla mukayese edildiği vakit NATO tarafından petrol sevkiyatında en güvenilir ülkeler arasında yerini almaktadır (Uğur, 2010). Yapımından itibaren yılan hikayesi şeklinde gelişme gösteren BTC Ham Petrol Boru Hattı sadece Türkiye için değil; aynı zamananda Avrupa ve Batı pazarları için de önem arz ederken güvenliğinin sağlanmasında da üzerine fazlasıyla düşülmüş ve modern gelişmiş tüm teknolojik ve insan gücüyle azami ölçüde koruması gerçekleştirilmektedir. Ancak, her ne kadar güvenlik sağlanmaya çalışılsa da her zaman tam anlamıyla koruma gerçekleşmemekte ve bazı risk ile tehditler güvenliği aşabilmektedir. Bu açıdan boru hatlarının güvenliğinde karşılaşılan tehdit ve sorunları dikkate almakta fayda vardır.

En sık karşılaşılan tehditlerin başında terör, hırsızlık, ihlal ve kazalar gelmektedir. *Terör saldırılarına* bakıldığında, petrol ve doğal gazın güvenli ve kesintisiz biçimde taşınması açısından önemlidir. Bu saldırılar, genellikle kırsal ve nüfus açısından yoğun olmayan yerleşim merkezlerinde terör örgütü PKK tarafından gerçekleştirilmektedir. Boru hatlarına yönelik terör saldırılarının çoğu Kerkük-Yumurtalık Ham Petrol Boru Hattı'nda meydana gelmektedir. 2005 yılından itibaren de Türkiye-İran Doğal Gaz Boru Hattı hedef haline gelmiştir (Luft and Korin, 2009). Terör örgütlerinin altyapı unsurlarına yönelik faaliyetleri beraberinde dört temel hedefi getirir. Saldırıların ortaya çıkaracağı “*yıldırma etkisi*”, “*saldırıların sembolik etkisi*”, “*saldırıların görece kolay bir şekilde gerçekleştirilmesi*” ve “*yabancı tarafların bu saldırılardan etkilenmesi*” şeklinde sıralanmaktadır (Toft, Duero and Bieliakuskas, 2010: 4416). USAK'ın 2011 yılında yapmış olduğu araştırma da ifade edildiği üzere, boru hatlarına yönelik terör faaliyetleri PKK'nın eylemlerinin arttığı dönemlere rastlamaktadır. Genel itibariyle eylemler, kırsal alanlardan geçen hatlar boyunca güvenlik açıkları üzerinden gerçekleşmiştir. Bu açıdan terör faaliyetleri daha çok Doğu

ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, Ağrı, Şırnak ve Hakkâri gibi illerde yoğunluk kazanmıştır (USAK, C.4, 2011: 20). PKK terör örgütünün yapmış olduğu eylemlerin çoğu, BTC ve Rusya'yla bağlantısı olan uluslararası niteliğe sahip hatlardan ziyade; devletlerarası ortaklık şeklinde işletilen hatlara yönelik (İran, Irak, Türkiye) olduğu görülmektedir (Aras, 2006: 66).

Hırsızlık olayları, boru hatlarına kelepçe, vana takılması veya delme şeklindeki olaylar olup boru hattına zarar vermesi yanında hatların ömrünü azaltmakta hem de sızıntılara neden olarak ekolojik sorunlara yol açmaktadır. Bunlara ilaveten, kaçak akaryakıt kullanımına neden olarak ekonomik kayıplara sebep vermektedir. Bu hatlardan gerçekleşen hırsızlık olayları kısmi olarak, bölge halkının geçim kapısına dönüşmüş ve oluşan güvenlik açıkları bu tip olayları kolaylaştırmıştır. Terör nedeniyle zamanında boşaltılan köyler güvenlik boşluklarına sebep olarak hırsızlık vakalarını hızlandırarak basitleştirmiştir (USAK, C.4, 2011). TBMM'nin 1987-2004 yıllarını kapsayan çalışmasına göre, boru hatlarına yönelik üç yüz altmış yedi hırsızlık olayı meydana gelmiş, ve bunların neticesinde yaklaşık beş milyon dolar maddi kayıp gerçekleşmiştir (TBMM Araştırma Komisyonu, 2005, http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss978m.htm#_Toc108326374, 18.02.2013'te erişildi). 2000-2010 verileri ise, beşyüz ellinin üzerinde petrol hırsızlığı olduğu tespit edilmiş, 2009-2010 döneminde yetmiş beş kadar hırsızlık teşebbüsü gerçekleşmiştir. Bu dönemde on bir buçuk trilyon liralık zarar meydana gelmiştir (Milliyet e-Gazetesi, 2011, <http://ekonomi.milliyet.com.tr/boru-hatlarindaki-hirsizlik-1-5-trilyon-liralik-zarara-neden-oldu/ekonomi/ekonomidetay/30.04.2011/1384422/default.htm>, 18.02.2013'te erişildi). 2002-2005 yılları arasında NATO boru hatlarında üç ayrı hırsızlık olayında beş ton uçak yakıtı çalınmıştır. Hırsızlık vakaları genellikle; Mardin, Şırnak, Urfa, Diyarbakır, Adana, Batman'da kümelenmektedir (Başdemir ve Çelikpala, 2010).

İhlal ve kazalar ise, özellikle yerleşim merkezleri yakınından geçen boru hatları üzerinde, insan temelli farklı kazalar veya bakım onarım sırasında kazara meydana

gelen patlamalar ve delinmeler bu tür olaylara örnek teşkil etmektedir. Bu olaylar ise, hattın kısmi olarak kapanmasına, enerji akışının kesilmesine ve doğaya ciddi zararlar vermesine neden olmaktadır. Hat üzerinde oluşan çatlak veya deliklere erken müdahalede bulunulmazsa petrol sızıntısı, patlama ve yangınlara yol açmaktadır. Örnek olarak, Nisan 2011’de Antalya’da yapılan izinsiz sondaj çalışması NATO akaryakıt hattında büyük patlamaya sebep olmuştur (CNN Türk, 2011, <http://www.cnnturk.com/2011/turkiye/04/22/antalyada.boru.hattinda.yangin/614263.0/index.html>, 18.02.2013’te erişildi). Mardin’in Söğütlü ve Şenköy beldeleri arasından geçen BOTAŞ’a ait Kerkük-Yumurtalık Ham Petrol Boru Hattı’nda sızıntıdan dolayı yangın çıkmıştır (NTV, 2012, <http://www.ntvmsnbc.com/id/25408324/>, 18.02.2013’te erişildi). Bu olaylardan ötürü, enerji nakil hatlarının geçtiği yerlerde belediye ve şirket çalışmaları dikkatli yapılmalı herhangi bir sızıntı tespit edildiği anda yetkili birimlere acilen bildirilmelidir. Bunların yanında, tarım alanlarındaki faaliyetlerde bilinçsiz ağaç dikimi, sulama kanallarının açılması, çitleme işlevinin yapılması vb. olaylar boru hatlarına ciddi zararlar verdiği için devamlı takip edilmesi gerekmekte ve halk bilgilendirilmeye çalışılmaktadır. Bunun yanı sıra hat güzergâhlarında yapılacak her türlü yapılacak altyapı çalışması için öncelikle BOTAŞ’tan izin alınmalı ve hat çevresinde yapılacak çalışmalar için belli standartlar belirlenmelidir (USAK. C.4, 2011).

2.5. Kritik Enerji Altyapı Unsurları Güvenliğinin Sağlanması Amacıyla Alınması Gereken Önlemler

Türkiye’de kritik enerji altyapı güvenliği, özellikle boru hattı güvenliği, konusunda tehdit ve problemler ana hatlarıyla; tesis dışı olarak ortaya çıkmakta, tesis içi güvenlik açısından var olan tehditlerle sınırlı kaldığı görülmektedir. Bundan dolayı, tesis dışı güvenlik daha kapsamlı bir koruma gerektirmektedir. Tesis içi güvenlik, gerek teknolojik gerekse özel güvenlik ve istihbarat çalışmaları kapsamında kolluk kuvvetleri ile eşgüdüm içerisinde sağlanmaya çalışılmaktadır (USAK, C.4, 2011).

Böylece tesis dışında bulunan altyapı unsurları güvenliğinin sağlanması jandarma birlikleri ile ortaklaşa yapılması da bazı güvenlik sıkıntılarını da beraberinde getirmektedir. Türkiye’de bulunan boru hatları coğrafi anlamda güvenlik açıklarına sebebiyet vermekte ve risklerin asgariye indirilmesi için bazı metotlar takip edilmektedir.

A. Caydırıcılık ve Önleme: Boru hatlarına olası bir sabotaj veya hırsızlık olaylarının gerçekleşmeden alınması gereken tedbirleri oluşturmaktadır. Bu tedbirler şöyle sıralanabilir:

a) Bilinçlendirme ve Bilgilendirme Faaliyetleri: Boru hattı güzergâhında yaşayan bölge halkının, boru hattı ve bu hattın güvenliği ile korunmasına ilişkin bilinçlendirilerek gerekli dataların toplanması ve gerekli durumlarda ihbar sisteminin devreye sokularak kolluk kuvvetleriyle temasa geçilmesine yöneliktir. Bilhassa, BTC hattında yaşayan bölge halkına yönelik bu tip faaliyetlerle hırsızlık olaylarının önü kesilmiş olup bölge halkı eşgüdüm çerçevesinde güvenliğe büyük katkıda bulunmuştur (Kritik Enerji Altyapı Çalıştayı-III, 2011). Bu amaca yönelik, bölge halkına belli zamanlarda broşürler dağıtılarak bilgilendirme yapılmakta bölgeyi ziyaret eden proje sorumlularıyla da bilinçlendirme düzeyi arttırılmaktadır. Bölge halkının yanında, hat güzergâhında görev yapan ve hattın güvenliğini sağlayan ekiplere, idari amirlere ve acil müdahale timlerine düzenli olarak bilgilendirme toplantıları yapılarak hatların önemi konusunda çalışmalar yürütülmektedir (USAK, C.4, 2011).

b) Hukuki Açıdan Alınan Önlemler: 2005 yılında yapılan Türk Ceza Kanunu’ndaki değişikliği ile birlikte, Türkiye’de petrol ve doğal gaz boru hatlarına yönelik hırsızlık olaylarına karşın cezalar arttırılmış olup davalar 2006 senesinden itibaren BOTAŞ’ın finanse ettiği hukukçular tarafından takip edilerek sağlıklı bir şekilde davalar izlenmektedir (USAK, C.4, 2011). Buna rağmen; yasal boşluklar, devam eden takipler

ve kişilere verilen cezalar gözetim altına alınarak engellenebilmektedir. Bunun yanında cezaların caydırıcı nitelikte olması şüphelilerin takibi açısından önemlidir (TCK 142. ve 152. Maddeler, 2004, <http://www.ceza-bb.adalet.gov.tr/mevzuat/5237.htm>. 21.02.2013'te erişildi).

- c) **Fiziki ve Teknolojik Önlemlerin Kuvvetlendirilmesi:** Genel itibariyle toprağın altına gömülen boru hatları bazı durumlarda ve vana ile pompa istasyonları vb. tesislerin yer aldığı güzergâhlarda acil müdahalede bulunmak amacıyla toprak üstünden geçirilmektedir. Bu toprak üstü kısımlarda meydana gelen patlama ve sabotaj olaylarının artmasına paralel olarak hatların toprak üstü kısımlarında yer alan vanaların güvenliğinin sağlanması için gerekli tedbirler alınmaya ve güçlendirilmeye başlanmıştır. Bu uygulama ile blok vana etrafına beton duvarlar örülmüş harekete duyarlı tel örgü ve kameralarla koruma güçlendirilmiştir. (USAK, C.4, 2011).
- d) **İnsan Temelli Alınan Tedbirler:** Türkiye'den geçen boru hatları güvenliği kolluk kuvvetleri tarafından sağlanmakla birlikte büyük ölçüde bu görevi jandarma birlikleri yerine getirmektedir. Böylece jandarma hem güvenliği sağlamakta hem de tehdide karşı müdahalede bulunmaktadır. Jandarma her ne kadar caydırıcılık görevi de üstlenmiş olsa da daha etkin şekilde insan faktörlerinden faydalanmak için teknolojik imkânları kullanmak ve devlet yanında özel sektör tarafından oluşturulacak timler daha çok avantaj sağlayabilmektedir (USAK, C.4, 2011).

B. Tespit: Pek çok unsuru içinde barındıran geniş bir çerçevede düşünülmesi gereken bir durumdur. Bu durum içerisine insan faktörü, teknolojik donanımlar ve devriye ekipleri girmektedir. Böylece, erken uyarı sistemi oluşturularak olası

sorunlar ve maliyetler minimal düzeye çekilerek hatların güvenliği sağlanabilmektedir. İki düzeyde tespit çalışmaları incelenmektedir:

a) **İnsan Faktörü:** Gerek kurumlar arası işbirliği gerek bölge halkının bilgi paylaşımı ile bilgilendirilip bilinçlendirilmesi insan faktörünü girift bir yapı haline getirmektedir. Boru hattı güzergâhındaki kırsal alanda yaşayan halkın kemikleşmiş mekâna olan adaptasyonu sayesinde bölge dışından gelen yabancıların çabucak fark edilmesi ve kolay benimsenmemesi ihbar mekanizması ile hattın korunmasını kolaylaştırmaktadır (BOTAS Yetkilileri ile Yapılan Görüşme, Ankara, Ekim 2012). Bunun yanında, terör nedeniyle özellikle 1990'lı yılların ortalarında güvenlik gerekçesiyle boşaltılan köylerde güvenlik açıkları oluşmuş terör örgütü ve petrol kaçakçılığı bu açığı iyi kullanarak hatlara zarar vermeyi kolaylaştırmış ve ihbar mekanizmasını işlevsiz bırakmıştır. Bölgede güvenlik sorumluluğu, tamamen jandarma üzerine bırakıldığı için personelin iş yükü artarak beraberinde sorunları da arttırmıştır. Jandarma birliklerinin tamamen profesyonel olmayan ekiplerden oluşması ve iki yılda bir tayin mekanizmasının işlemesi nedeniyle bölgede uzmanlaşmada sıkıntıların yaşanması pek çok aksamaya neden olmaktadır. Bu sebepten ötürü, yetki paylaşımı özel sektörle yapılmalı ve teknolojik donanımlar sürece dâhil edilmeli ve daha etkin kullanılmalıdır (USAK, C.4, 2011).

b) **Teknolojik Donanım ve İmkânlar:** Hatların salt olarak insan temelli korunması hem zor hem de maliyetli olduğu düşünüldüğünde gelişmiş son teknolojik güvenlik önlemleriyle beraber kullanılması daha ekonomik ve güvenli olmaktadır. Daha önceki kısımlarda da ifade edildiği gibi, en çok kullanmaya başlanan teknolojik gelişmelerden faydalanılması olarak İHA'lar hat güvenliğinin sağlanması bakımından bulunmaz bir fırsat sunmaktadır. Bunun yanında, hat güzergâhı boyunca meydana gelen hırsızlık vakalarının önemli ekonomik kayıplara neden

olmasından ötürü hat boyunca fiber optik kabloların döşenmesi ve harekete duyarlı sensörler hatta karşı gerçekleşebilecek olası bir tehlikenin takip edilmesini kolaylaştırmakla beraber güvenliği üst seviyeye çıkarmaktadır. Ayrıca, BTC Ham Petrol Boru Hattı, SCADA kontrol ekranlarından elektronik olarak kontrol ve takip edilmekte ve boru hattı boyunca kayda değer herhangi bir kaçak, kayıp veya basınç düşümünü tespit etmektedir (Enerji Enstitüsü, 2011, <http://enerjienstitusu.com/2011/04/30/boru-hatlarinda-dev-hirsizlik/>, 21.02.2013'te erişildi).

C. Müdahale: En son çare olarak, caydırıcı eylemlerin etkisiz kaldığı durumlarda başvurulacak bir yöntemdir. Sorumlu gene Jandarma Genel Komutanlığı'nda olmakla birlikte özel güvenlik ve acil müdahale ekipleri de destek vermektedir. Özellikle patlamalardan kaynaklanan mal ve can kayıpları yanı sıra akabinde oluşan yangın felaketi güvenlik hususunda risklerin devam ettiğini ve erken bir şekilde müdahalede bulunulmasını zaruri kılmıştır. Müdahale aşamasında belki de en önemli faktör, meydana gelen hırsızlık, sabotaj vb. eylemlerin faillerinin bir an önce yakalanarak adalete teslim edilmesidir. Müdahale konusunda yetersiz veya eksik bir konu tespit edildiğinde *“politikalar yeniden gözden geçirilerek uygun ve kapsamlı bir şekilde revize edilmeli”*dir (USAK, C.4, 2011).

Hırsızlık olaylarına karşı müdahalede bulunmak amacıyla pek çok önlem alınmıştır. Bu önlemleri sıralamak gerekirse; gezici ekipler kurularak kontrol, gözlem ve raporlama faaliyeti yürütmektedir. Hatlardaki güvenlik ve kaçak işlem algılaması için uyarı sistemi kurularak kayıp ve basınç düşüşünü belirten mekanizmalar yerleştirilmiştir (Enerji Enstitüsü, 2011). “BOTAŞ yetkilileri her köyden kırk beş kişiyle hırsızlık olaylarını şirkete bildirmek amacıyla ihbar hattı kurmuştur” (USAK, C.4, 2011: 23) ve TÜBİTAK tarafından geliştirilen “*İŞARETR*” adında ulusal *marker*

uygulamasını başlatmıştır. Bu uygulamanın amacı, ithal edilen ve yerli üretim akaryakıtın kaynağını tespit etmek ve ülkeye hangi yollardan nasıl girdiğini, ürünlere kimyasal enjekte ederek izlemektir (Pek, 2007, <http://www.kom.gov.tr/Tr/KonuDetay.asp?BKey=322&KKey=167>, 23.02.2013'te erişildi). Bunların yanı sıra, hırsızlık olaylarını engelleyebilmek amacıyla “Akaryakıt Kaçakçılığı ile Mücadele Yasa Tasarısı” ile boru hatlarından yapılan hırsızlık kaçakçılık suçu kapsamına dâhil edilerek ağır müeyyideler yapılmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2012, <http://www.gumrukticaret.gov.tr/icerik/30/2463/bakan-yazici-akaryakit-kacakeiligi-kanun-tasarisi-ni-anlatt.html>, 23.02.2013'te erişildi).

İhlal ve kazaların önlenmesine yönelik müdahalede bulunmak için alınan önlemlere bakıldığında pek çok faaliyetin gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu faaliyetler; boru hatlarında çevre güvenliği, meydana gelebilecek sızıntı, sabotaj, yangın ve kazaların çevredeki canlılar ve halk üzerindeki negatif etkisini azaltmak için gerekli fizibilite değerlendirmeleri yapılarak Çevresel Etki Değerlendirme Raporu hazırlanmıştır (BTC, 2013, <http://www.btc.com.tr/proje.html>, 23.02.2013'te erişildi). BTC hattı üzerinde meydana gelebilecek petrol kirliliğine müdahale etmek ve tedbir almak için İstanbul, Ceyhan, Kayseri, Erzincan ve Kars'ta konuşlandırılan Birleşik Devletler-Türkiye ortaklı SESMEKE şirketi BOTAŞ tarafından görevlendirilmiştir (SESMEKE, 2013). Ekolojik anlamda, kritik alanlarda boru hatlarında her hafta devriye kontrol faaliyetleri yapılması kararına varılmış her yıl periyodik olarak hatların, şeridi, paslanma durumu ve yıpranma oranı tespit işlemi yapılmaktadır (BOTAŞ Ham Petrol ve Doğal Gaz Boru Hattı Tesislerinin Yapımı ve İşletilmesine Dair Teknik Emniyet ve Çevre Yönetmeliği, 2011). BOTAŞ boru hattı güzergâhında meydana gelmesi muhtemel toprak kayması, sel, kazı vb. neticesinde oluşacak hasarı ve tehlikeleri önlemek için ihbar hattı kurmuş ve ihbarda bulunanlara, zararın maliyetinin engellenmesine katkı sağlayanlara BOTAŞ Ödül Yönergesine göre ödül verilmesi kararlaştırılmıştır (Enerji Port, 2011, <http://www.enerjiport.com/2011/01/06/botastan-ihbarda-bulunana-odul/>, 23.02.2013'te erişildi).

3. Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı Güvenlik Yapılanmasında Ülke Karşılaştırmaları

Türkiye, dünya enerji kaynaklarının dörtte üçüne sahip olan Ortadoğu ile Hazar Havzası'nın bulunduğu coğrafyada yer almaktadır (Bayar, 2006: 145). Bunun yanı sıra, dünya petrolünün % 35'i, doğal gazın ise % 75'i boru hatları ile nakil edilmektedir (Aydoğan, 2006: 1-3). Böylece, enerji transit hatlarının güvenliğini sağlanması, boru hatlarının geçeceği güzergâhın belirlenmesi, ülkeler ve uluslararası şirketler arasında rekabet ve bölgesel etkinliğin kazanılması enerji kaynaklarının nakledilmesini dış politika yanında ister istemez güvenlik konusu haline getirmektedir.

BTC Ham Petrol Boru Hattı, Azeri-Çirak-Güneşli sahalarında çıkarılan petrolü Azerbaycan'ın Sangaçal Terminali'nden başlayarak Ceyhan Terminali vasıtasıyla dünya piyasalarına ulaştırmaktadır. Günde 1,2 milyon varil petrol BTC hattı ile uluslararası piyasalara ulaştırılmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2012).

Sovyetler Birliği'nin dağılması ile beraber bölge ülkeleri birer birer bağımsızlıklarını deklere etmişler ve kendi coğrafyalarında bulunan kaynakları kendi gelecekleri için kullanma serbestisi içine girmişlerdir. Bu çerçevede, kaynak arzı olarak öne çıkan Hazar ülkeleri potansiyellerini dünya pazarlarına ulaştırması açısından hayati öneme sahip olan BTC Ham Petrol Boru Hattı, kritik enerji altyapısının uluslararası işbirliği içinde eşgüdüm dâhilinde korunmasının en somut örneğidir. BTC hattının geçtiği güzergâh siyasi anlamda istikrardan yoksun, dondurulmuş çatışmaların (frozen conflicts) var olduğu ve terör faaliyetlerinin yaşandığı bir coğrafya üzerine kurulan bir altyapı unsurudur. Hattın geçtiği ülkelere olan ekonomik, jeopolitik önemi dünya petrol piyasalarının belirlenmesine de etki etmektedir. (USAK, C.3, 2011).

Türkiye'nin enerji bağlamında bir geçiş ülkesi olma gayesi, kritik enerji altyapı güvenliği konusunda gerekli tedbirleri almaktan geçmektedir. Bu anlamda, BTC hattının Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye'nin kapsamlı ve uzun vadeli eşgüdümü ile aşılabilmektedir. Üç ülke kritik enerji altyapılarının korunması ve enerji arz

güvenliğinin sağlanması amacıyla pek çok yaklaşım, yapılanma ve kurumsallaşma süreçlerinden geçerek hat güvenliğini ve dünya petrol arzının güvenliğini sağlamaya çalışmaktadırlar.

i. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin BTC Ham Petrol Boru Hattı'na Karşı Güvenlik Yapılanması

1991 yılında SSCBB'nin resmen yıkılmasıyla tam anlamıyla siyasi bağımsızlığını elde eden Azerbaycan Cumhuriyeti serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecini başlatmış, siyasi istikrarını sağladıktan sonra, sahip olduğu doğal kaynakları ve zaman içinde geliştirdiği sanayisi (sektör içindeki oranı % 65,4)³⁶ ile bölgede önemli bir ülke konumuna gelmiştir. Petrol ve petrol ürünleri ülke ihracatındaki payının yaklaşık % 90'ını oluşturmakta (Laçiner, 2006) ve üretilen petrolün % 70'ini ihraç ederek (Çaça, 2011, <http://www.turcomoney.com/azerbaycan-5-yilda-3-kat-zenginlesti.html>, 06.03.2013'te erişildi) GSMH içindeki payını ise her yıl ortalama %22-24 civarında tutmaktadır (Hüseynov, 2007, <http://www.econturk.org/dtm3.htm>, 06.03.2013'te erişildi).

Mevcut petrol ve doğal gazın uluslararası piyasalara nakli boru hatlarıyla sağlanmaktadır. Azeri petrolünü “*Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı*”, doğal gazını ise “*Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı*” taşımaktadır. Böylece, kritik enerji altyapı güvenliği açısından Azerbaycan nakil hatlarının güvenliğine ayrı bir önem atfetmiş ve bu hususta oldukça etkili düzenlemeler gerçekleştirmiştir. “Boru hatlarının yanı sıra, üretim ve pompalama istasyonu olarak “*Azerineftiyag*” ve “*Haydar Aliyev*” isimli 22 milyon ton kapasiteli iki petrol rafinerisi bulunmaktadır. Azeri petrol ve doğal gazının üretimi, rafineri işlemleri ve nakil boru hatlarının işletilmesi *SOCAR* tarafından gerçekleştirilmektedir” (USAK, C.3, 2011: 49).

³⁶ CIA World Fact Book. (2012). <http://birlesmismarkalar.org.tr/images/UF/file/hedef-ulke-raporlari/Azerbaycan.pdf>. sf.18

Enerji arzının devamlılığını sağlamak başta olmak üzere kritik altyapı güvenliğinin korunması, tehlikelerin asgari düzeye çekilmesi ve muhtemel kazaları engellemek amacıyla Azerbaycan Acil Durum Bakanlığı bünyesinde 1998 yılında kurulan “*Sivil Koruma Kuvveti (Mülki Müdafiə Qoşunları)*” sorumludur. Bu yapılanma, genel anlamda deprem, sel ve yangın vb. doğal felaketler ile acil durumlar karşısında müdahale etme, çevreyi ve halkı potansiyel zararlardan koruma misyonunu yerine getirmektedir. Buna karşın boru hatlarının korunması bu birimin asli görevi dâhilinde değildir. Bu hatların korunması ve güvenliğinin sağlanması için “*Doğal gaz ve Petrol Boru Hatları Koruma Birimi*” oluşturularak boru hatlarının ve rafinerilerde güvenliğin sağlanması, risk tehlikelerinin tespiti, her türlü hareketin izlenmesi ve olağandışı durumlarda engellenmesi ile mevcut personelin eğitiminden sorumludur” (USAK, C.3, 2011: 49).

Doğal gaz ve Petrol Hatları Koruma Birimi, bölgesel düzeyde görev yapan sekiz şubeden oluşmakta ve sürekli görev yapan dört yüz kişilik bir kadroyla, boru hatları, tesisler ve yakın çevresi koruma altında tutularak kara, hava ve deniz kuvvetlerince ülke genelinde güvenliği sağlanmaktadır. Bu birim dâhilinde oluşturulan “*Petrol ve Doğal Gaz İhraç Boru Hatları Güvenliği Bölümü*” bin personeli ile BTC ve petrol akışının başladığı Sangaçal Terminali’nin dış güvenliğini sağlamaktadır. Bu güzergâh çerçevesinde her gün rutin bir şekilde 25 araçlı, 35 süvari devriyesi ve 4 ana petrol ihraç boru hattının etrafında gözlem yapmaktadır (Derse, 2008, <http://wikileaks.org/cable/2008/07/08BAKU625.html>, 06.03.2013’te erişildi). Rapora göre; Azerbaycan’ın kritik enerji güvenliği üç bölümden oluşmaktadır: Enerji çıkarım altyapısı, arazi ve deniz tabanlı altyapısı, son olarak da enerji ihraç altyapısıdır (Derse, 2008).

Bu güvenlik yapılanmalarının yanında, 17 farklı merkezde konuşlanmış olan koruma karakolları yer almaktadır. Bu alanlarda öncelikli kontrol noktaları belirlenmiş olup acil durum ve muhtemel tehlike/tehdit durumlarında müdahale edecek olan “*Acil Müdahale Birimi (Prompt Alarm Unit)*” kurulmuştur. Bu birimin temel amacı, 1.572,6

km'lik boru hattı ile 78 sürgülü vana, 7 pompa istasyonu ve hatların temizliği ve paslanmayı tespit etmek için kurulan pig istasyonlarının korunmasından sorumludur. Aynı zamanda, hat güvenliğinin daha iyi ve bilinçli şekilde sağlanması amacıyla BP aracılığıyla personele çeşitli eğitimler verilmektedir (Export Oil and Gas Pipelines Security Department, 2013, http://dmx.gov.az/inqbkti_en.html, 06.03.2013'te erişildi).

Muhtemel risk ve tehditlere karşı enformasyon toplanması amacıyla boru nakil hat güzergâhlarında “*Azərbaycan Milli Güvenlik Bakanlığı ve Özel Devlet Güvenlik Servisi (Special State Protection Service)*” inceleme ve araştırmalarda bulunmaktadır. Bu incelemeyi gerçekleştiren kişilerin ortalama % 85'i bölge halkından seçilmektedir (Derse, 2008). Bu anlamda, Azerbaycan Özel Devlet Güvenlik Servisi, BP ile ortaklaşa faaliyetlerde bulunmakta olup 2007 senesinde petrol ve doğal gaz projelerinde güvenlik önlemlerinin yürütülmesine ilişkin BP ve Azerbaycan Hükümeti arasında “*İkili Güvenlik Protokolü (The Bilateral Security Protocol)*” imzalanmıştır (BP, 2007, <http://www.bp.com/genericarticle.do?categoryId=9006615&contentId=7038375>, 07.03.2013'te erişildi). İmzalanan bu protokol dâhilinde, kuvvet ve ateşli silah kullanımı konusunda standartlaşmalar belirlenmiş olup personelin eğitimi, danışma ve bilgi paylaşımına yönelik bir dizi kural çerçevesi çizilmiştir. Bu protokolün önemi, devlet kurumları ile özel sektör arasında işbirliği, eşgüdüm ve çoklu iletişim kanallarının geliştirilmesidir.

Azerbaycan Hükümeti'nin yanı sıra enerji nakil kritik altyapı unsurlarının korunması amacıyla BP'de yardımcı faaliyetlerde bulunmakta, boru hatlarının yakınında olası kaza ya da tehditlerin incelenmesi, araştırılması, rapor edilmesi ve dataların toplanması vb. çalışmalar yapmaktadır. 2006 senesinde BP şirketi kendi bünyesinde Azerbaycan'da “*Kurumlar Arası Güvenlik Komitesi (Inter-Agency Security Committee)*” kurulmasını gerçekleştirerek halk ve kamu güvenlik ekipleri ile koordine içerisine girmiş, bölge halkıyla hatların güvenliğinin sağlanmasına katkı sağlamıştır (USAK, C.3, 2011: 50).

Bunun yanında, Azerbaycan sınırlarında bulunan hattın fiziksel olarak korunması konusunda da önlemler alınmıştır. Pompalama istasyonları duvar ve demir parmaklıklarla çevrelenerek 24 saat gözlem yapabilen kamera sistemi ile donatılmıştır. Paslanma ve sızıntıların engellenmesi amacıyla da hatlara kaplama işlemi gerçekleştirilmiştir. Sangaçal Terminali'nin 17 km'lik çevresine çitleme çalışmaları yapılmaktadır (Derse, 2008).

Boru hatlarına yönelik terör saldırılarını önlemek ve tedbir almak gayesiyle çeşitli tatbikatlar yapılmakta ve “Azerbaycan Özel Devlet Güvenlik Servisi” ve “Devlet Sınır Muhafızları Hizmeti” askeri birimlerin katılımıyla enerji nakil hatlarının korunması için tatbikat gerçekleştirmektedir (EFRASYAP, 2011, <http://efrasyap.org/Haberler/HaberDetay.aspx?HaberID=6831>, 07.03.2013'te erişildi). “Bu koruma birliklerinin yürüttüğü faaliyetler kapsamında 2010 yılında 2750 kişi tespit edilerek 45'i sorgulanmak amacıyla tutuklanmıştır” (Eyvazov, 2011, aktaran: USAK, C.3, 2012: 51).

Buna ek olarak, BTC Ham Petrol Boru Hattı, ETERNITY 2010 (Bilgisayar Destekli Komuta Yeri Tatbikatı) güvenlik tatbikatına, Türkiye, ABD, Gürcistan askeri ataşeleri ile Azerbaycan silahlı kuvvetlerinden üst düzey askeri yetkililer seçkin gözlemci olarak iştirak etmişlerdir. 19-24 Eylül 2010 tarihleri arasında, Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan silahlı kuvvetlerince icra edilen tatbikat Bakü'de gerçekleşmiştir. Dönüşüm şeklinde tekrarlanan “ETERNITY 2013” tatbikatının ise yeniden Azerbaycan'da gerçekleştirileceği kararlaştırılmıştır (BOTAŞ, 2010, <http://www.botasint.com/Haber.aspx?haberid=180>, 07.03.2013'te erişildi).

Kısaca, Azerbaycan kritik enerji altyapı unsurlarının korunması için birkaç farklı yöntem benimsemektedir: Bunlardan *ilki*, ulusal düzeyde koruma birimleri geliştirmektir. BTC anlaşmalarına göre, her devlet “*Güvenlik ve İnsan Hakları Üzerine Gönüllü İlkeler*” e dayalı olarak ulusal düzeyde güvenliği sağlamakla yükümlüdür. *İkinci* olarak, Azerbaycan-Gürcistan ve Türkiye arasında “Ev Sahibi Hükümet Anlaşması”nın gereği olarak 30 Nisan 2002'de imzalanan “uluslararası terörizm ve

suçla savaşıma” kapsamında üçlü koordinasyon gerçekleştirilmiştir. Her yıl rotasyonlu bir şekilde gerçekleştirilen ETERNITY tatbikatları bu kapsamda yer almaktadır. Üçüncü olarak, bölgesel işbirliği çerçevesinde güvenliğin sağlanması gelmektedir. 1999 yılında Azerbaycan, Gürcistan, Moldova, Özbekistan ve Ukrayna’nın BDT’ye karşı oluşturduğu GUUAM örgütü kapsamında ekonomik, siyasi ve askeri bağların güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Dördüncü olarak, NATO ve ABD askeri müttefik ortaklığı dâhilinde nakil hatlarının korunması gelmektedir. Bu amaçla “Altyapı Lojistik ve Acil Sivil Planlama Bölümü” Azerbaycan’ın çevresel güvenliğini sağlarken; “işlevsel güvenlik” ise Kafkasya boru hatlarının savunulması ve doğrudan korunmasını hedeflemektedir. Son olarak ise, BP ve bölgesel sivil halkın da dâhil olduğu topluluk yaklaşımıdır (Cornell ve Ismailzade, 2005).

ii. Gürcistan Cumhuriyeti’nin BTC Ham Petrol Boru Hattı’na Karşı Güvenlik Yapılanması

BTC Ham Petrol Hattı’nın ikinci geçiş ülkesi olan Gürcistan, Doğu-Batı enerji koridorunda Hazar kaynaklarının taşınmasında önemli bir yere sahip olmakla birlikte 248 km’lik kısmında yer almaktadır (Papava, 2005). Bu anlamda Gürcistan’ın geçiş ülkesi olarak hattın elde ettiği kazanç yılda ortalama 62 milyon dolar civarındadır (Georgian Oil Pipeline: The Front Line, 2008, <http://infoener.iee.usp.br/infoener/hemeroteca/imagens/117198.htm>, 07.03.2013’te erişildi).

BTC hattı, Gürcistan’ın şüphesiz ekonomik kazanç elde etmesinin yanı sıra, Batı ile Rusya arasında sıkışmasını bir nebze olsun kırmayı amaçlamakta ve Batı ile olan ilişkilerine ivme kazandırmaktadır. Bu anlayışın en açık örneği, Ağustos 2008’de Gürcistan ile Rusya arasında yaşanan savaştır. Bu savaş sırasında, Rusya askeri güçlerinin Gürcü boru hatları yakınlarını bombalaması, kritik enerji alt yapı güvenliğine olası tehditlere karşı teyakkuzda olunmasını kaçınılmaz kılmıştır (BP Yetkilisi ile

Yapılan Görüşme, İstanbul, Şubat 2012). Böylece, Gürcistan enerji nakil hatlarının güvenliği ve korunması konusu üzerine yoğunlaşarak bir dizi düzenlemeye gitmiştir.

Gürcü boru hatlarının güvenliği ilk kez 2007 senesinde İçişleri Bakanlığı bünyesine bağlı olarak kurulan “*Stratejik Boru Hatları(nı) Koruma Birimi - Strategic Pipeline Protection Department (SPPD)*” görevlendirilmiştir. Bu birimin görevi, BTC ile BTE-Güney Kafkasya Boru Hattı (SCP) ve Supsa Terminali’ni korumak iken, “*Özel Polis Gücü Görevi*” de Batı Enerji İhraç Hattı’nı (Western Route Export Pipeline-WREP) korumaktadır. Bu birime bağlı olarak çalışan ve hatların güvenliğinden sorumlu dokuz yüz kişi çalışmaktadır. Buna ek olarak, hat güzergâhlarında istihbarat elde etmek, denetleme faaliyetlerinde bulunmak ve gerektiğinde o bölgeden geçmekte olan şahısların kimlik kontrolü yapmak üzere gezici seyyar ekipler oluşturulmuştur (USAK, C.3, 2011: 53).

Enerji boru hatlarının güvenliğine ilişkin eşgüdümü arttırmak ve çeşitli konularda katkı sağlamak amacıyla Gürcistan Hükümeti ile BP arasında anlaşma imzalanmıştır. Bu çerçevede, BP’nin Gürcistan’a hatların güvenliğinin sağlanması konusunda askeri, mali destek, teknik araç temini ve güvenlik personelinin eğitimine destek vermesi kararlaştırılmıştır. Buna ek olarak, BP tarafından görevlendirilen “*Saha Güvenlik Güçleri (Field Security Officers)*” boru hatlarının korunmasında yardımcı olmaktadır. Bu destekler içerisinde, BP, Gürcistan Hükümeti’ne mali destek de sağlamaktadır. 2006 yılında BP tam olarak 1 milyon dolarlık mali destek vermiş, bu destekle teknolojik güvenlik sistemleri yerleştirilmiştir. (BP Georgia Overview, 2013, <http://www.bpgeorgia.ge/go/doc/1339/153289/Overview>, 07.03.2013’te erişildi).

2006 senesinde, BP acil durumlarda petrol akışı ve sevkiyatının kesilmemesi ve doğaya petrol sızıntısının önüne geçebilmek amacıyla Kodiana’da³⁷ bir güvenlik tesisi

³⁷ Gürcistan’da Güney Kafkasya Boru Hattı’nı Azerbaycan sınırı yakınında Gürcistan ulusal gaz şebekesine bağlayan bir gaz hattı ile bu bölgede bir petrol sızıntısı ihtimali bir olayın çevresel etkilerini azaltmayı amaçlayan bir projedir.

(Emergency Drain-Down Facility) inşasını gerçekleştirmiştir (BP in Georgia Sustainability Report 2008: 7-8,

http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/STAGING/global_assets/e_s_assets/e_s_assets_2008/downloads/bp_sustainability_report_2008_georgia.pdf,

07.03.2013'te erişildi).

Farklı İngiliz güvenlik eğitim şirketleri ve risk yönetim grupları, personel ve yönetici eğitimlerini yürütmüş, bu faaliyetler çerçevesinde yılda ortalama 5 milyon dolarlık bir güvenlik ödeneğini alarak BTC hattının korunmasına harcamıştır (Executive Summary, 2002, http://www.ebrd.com/pages/project/eia/esia_geo.pdf, 07.03.2013'te erişildi).

Bu çalışmaların yanı sıra, ABD, Azerbaycan, Kazakistan ve Gürcistan'da bulunan enerji nakil hatları ve bunların korunmasına yönelik teknik, askeri ve eğitim faaliyetleri dâhilinde yardımlarda bulunmaktadır. Azerbaycan ve Gürcistan'ın mevcut teknolojik altyapısı hatların güvenliğinin sağlanmasında yetersiz kaldığından dolayı her türlü takip, denetleme, izleme, hırsızlık ve sabotaj vb. eylemleri bertaraf etmek için gelişmiş teknolojik sensör ve radar teknolojileri anlamında lojistik destek vermesinin yanı sıra özellikle BTC hattının korunmasına yönelik ABD askerleri ve uzmanları güvenlik eğitimlerine katılmaktadır (USAK, C.3, 2011).

Üç ülke yürütülen koruma hizmetlerinin daha iyi gerçekleşmesi ve eşgüdümün tesisi için "ETERNITY 2011" olarak adlandırılan BTC Boru Hattı Güvenlik Tatbikatı, Türk, Azeri ve Gürcü askeri yetkililerinin katılımıyla 19-24 Eylül 2011 tarihleri arasında Gürcistan'ın başkenti Tiflis kentinde icra edilmiştir. Bilgisayar destekli simülasyon üzerinden gerçekleştirilen tatbikatta, boru hattı ve tesislerinin korunması esas alınmıştır. Değişik durum ve tehditlere göre senaryolar geliştirilerek, alınacak tedbirler ortaya konularak tatbikatta karşılıklı iş birliği ve koordinasyonun

http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/bp_caspian/bp_caspian_en/STAGING/local_assets/downloads/s/6SRAPReview_a_overview_tu.pdf. Sf.9. (Erişim Tarihi: 07.03.2013).

geliştirilmesine önem verilmiştir (BOTAŞ, 2011, <http://www.botasint.com/Haber.aspx?haberid=189>, 07.03.2013'te erişildi).

Gürcistan'ın kritik enerji altyapı güvenliği, BTC Ham Petrol Boru Hattı yoluyla Batı ve dünya petrol talebini karşılayanın yanı sıra, Türkiye'nin enerji sektörü için de hayati önem taşımaktadır. BTC hattının büyüyen uluslararası pazar talebinin %25'ini karşılayacağı öngörülmüştür (Elkind, 2005: 39). Yukarıda da ifade edildiği üzere, "Gürcistan enerji boru hatlarının güvenliğini ileri teknolojiyle donatmış olduğu sistemler ve oluşturduğu özel güvenlik ekipleri (SPDD) ile sağlamaktadır. SPDD, Gürcistan Savunma Bakanlığı bünyesinde oluşturulan ve boru hatlarının korunmasını sağlamanın yanı sıra, kırsal alanlarda yerel polis gücü ve tıbbi yardım misyonunu da üstlenmektedir. SPDD hattın korunmasında üstün başarı göstermekte ve bu zamana kadar boru hattı güzergâhında sabotaj, delinme vb. olaylar sonrası hattın onarımı için kullanılan "hot-tab" işlemi uygulanmamıştır (Titsishvili, 2011, aktaran: Eisser, 2012: 6).

Özellikle son birkaç yıldan beri ülkelerin hızlı bir şekilde önlem almaya gittiği "siber-terör tehdidi" ne karşı, Gürcistan Hükümeti üç farklı bağımsız bilgisayarlı kontrol sistemi kurmuş olup herhangi birinin saf dışı olması durumunda diğer ikisiyle olan ilişkisi kesilerek güvenlik sürekliliği sağlanmaktadır (Eisser, 2012). ABD, İngiltere gibi ülkeler ile AB, BP ve NATO gibi kuruluş ve örgütlerin destekleriyle birlikte hattın korunması Gürcistan'ın ulusal çıkarları ve Batı'ya açılan bir yol için ne kadar olmazsa olmazı durumunu açıkça göstermektedir. Her ne kadar bölge coğrafyasında küçük bir yüzölçümüne sahip olsa da, Gürcistan kritik enerji altyapısının korunmasında özel birlikler oluşturması ve bu yönde politikalar geliştirmesi açısından hem Türkiye'nin önündedir hem de enerji arz güvenliliğinin sürekliliğini sağlamaktadır (Eisser, 2012).

iii. Türkiye Cumhuriyeti'nin BTC Ham Petrol Boru Hattı'na Karşı Güvenlik Yapılanması

CIA World Fact Book'da da yer alan ifadeler doğrultusunda, Türkiye'nin enerjide dışa bağımlı olduğu ifade edilmekte, günde ortalama 581 bin varil petrol, yılda

737 milyon kwh elektrik ve 38,4 m³ doğal gaz ithal ettiği belirtilmektedir (CIA World Fact Book, 2012). Her geçen yıl enerjiye olan ihtiyaç ve bağımlılık giderek artmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, Türkiye'nin gerek ulusal güvenliği gerekse uluslararası enerji arz güvenliği ile birlikte kritik enerji altyapı güvenliğini sağlaması hayati önem taşımaktadır.

Türkiye'de petrol ve doğal gaz boru hatları, yukarıda detaylı ifade edildiği üzere, "4586 sayılı Petrolün Boru Hatları ile Transit Geçişine Dair Kanun" kapsamında koruma altına alınmıştır. Buna ek olarak, 5188 sayılı özel güvenlik birimlerinin boru hatlarını korumasında vazifelendirilmesi de kararlaştırılmıştır. Boru hatlarının güvenliği; BOTAS, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Genelkurmay Başkanlığı, Jandarma Genel ve Sahil Güvenlik Komutanlıkları ortak çalışmasıyla sağlanmaktadır (Petrolün Boru Hatları ile Transit Geçişine İlişkin Kanun, 2000).

Türkiye'de boru hatları, 2565 sayılı kanun kapsamında özel güvenlik bölgesi içerisinde yer almaktadır. Tesis içi güvenlik bu bağlamda özel güvenlik şirketi sorumluluğunda iken; tesis dışı güvenlik Jandarma birlikleri denetimindedir (USAK, C.4, 2011). BTC Ham Petrol Boru Hattı güvenliği, Türkiye'ye giriş yaptığı Posof'tan petrolün tankerlere yüklenip uluslararası piyasalara dağıldığı Ceyhan'a kadar olan 1.076 km'lik güzergâhta görev yapan birlikleri, jandarma koruma karakolları ve 33 koruma timi tarafından sağlanmaktadır (Samanyolu Haber, 2000).

Bunlara ek olarak, stratejik altyapı güvenliği ve boru hatlarının güvenliğinin sağlanması için ileri düzey yüksek güvenlikli teknolojiye de faydalanılmaktadır. BTC hattının güvenliğinde, hattın yakınından geçen her türlü nesneyi takip edebilen anlık takip sistemi kurulmuş ve izlenim sağlanmıştır (USAK, C.4, 2011).

Ancak, yukarıda belirten güvenlik uygulamalarına rağmen; terör faaliyetlerinden çok yara alan Türkiye, salt olarak enerji nakil hatlarını korumamakta; aynı zamanda özellikle ülkenin doğusunda etkin olan bölücü terör örgütü PKK ile de mücadele vermektedir. Bu mücadele, tıpkı boru hatlarının korunmasında olduğu gibi, devlet

tekeline yürütölmekte Gürcistan'daki gibi ileri teknolojiyle donatılmış bir özel ekip (SSDP) ile gerçekleştirilememektedir (Grigoryan, 2011: 51, aktaran: Eisser, 2012: 7). Bu durumla ilgili olarak, BP ve BTC Ham Petrol Boru Hattı Enerji Güvenliğı Müdürü Hasan Alsancak'ın 2010 yılında kaleme aldığı makalesinde, Türkiye'nin nakil boru hattı güvenliğinden sorumlu özel bir kuvveti bulunmayan ender birkaç ülkeden biri olduğunu değerlendirerek, özel koruma ekibine sahip olamamak Türkiye'nin omuzlarına ek maliyetler ve güvenlik açıkları eklediğini belirtmiştir (Alsancak, 2010).

Türkiye'nin enerji hatlarında meydana gelen sabotaj ve hırsızlık vakalarından meydana gelen kayıplar 72.729 varil petrolün kaybolmasına yola açarak 1,5 milyon dolarlık zararın yaşanmasına ve enerji arz güvenliğini sekteye uğratmasına sebep olmuştur (Alsancak, 2010). “Bu güvenlik açığı ise en çok Rusya'nın işine gelmektedir. Bölgenin istikrasız kalması için elinden gelen desteğı İran ile paylaşarak bölgede kendi çıkarlarına aykırı bir yapılanmaya karşı olduğunu en açık şekilde 2008 savaşında Gürcistan'daki boru hatlarının yakını bombalayarak somut bir şekilde göstermiştir” (Papava, 2011: 89-90). Bu duruma karşın ilk kez 2000 senesinde dönemin Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından ortaya atılan ve AGİT kapsamında kurulması önerilen “Kafkasya İstikrar Paktı”, 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı sonrası revize edilerek dönemin Başbakanı Tayyip Erdoğan tarafından Türkiye, Rusya, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan arasında sorunların diplomasi yoluyla çözölmesi için ortaya atılan “Kafkasya İstikrar ve İşbirliğı Platformu” na dönüştürölerek devam edilmesi girişimini başlatmıştır. Ancak bu girişim Rusya'nın Güney Kafkasya'ya olan müdahalesini daha arttıracığı ve bölge ülkelerinin birbiriyle olan sorun ilişkileri gerekçesiyle siyasi bir hamle ve söylem olmaktan öteye gidememiştir (Papava, 2011).

BTC hattının paydaş ülkeleri arasında, ne yazık ki, en fazla kanunsuz “*hot-tapping*” vakası Türkiye'de görölmektedir. Alsancak makalesinde durumu kendince şöyle özetlemiştir: “*Türkiye'nin dünya üzerindeki en yüksek rafine petrol ürünleri fiyatına sahip olması gibi başka sebeplerle, petrol pazarında kaçak mallara dikkate değeri bir talep bulunuyor; bu da petrol kaçakçılığı riskinin yüksek olmasına sebep*

oluyor” (Alsancak, 2010). Bu kaçakçılık ve kayıp olayları, dolaylı olarak Gürcistan ve Azerbaycan’ı da etkilemektedir. Türkiye’de ise Azerbaycan ile Gürcistan’daki gibi özel timlerin olmaması ve benzer güvenlik yapılanmasının eksikliği gerçekten merak konusudur.

Türkiye’de kritik enerji altyapı unsurlarının korunmasında diğer bir durum ise “siber tehdit ve terör” faaliyetlerindeki nerede olduğudur. Türkiye’de diğer ülkelerde kullanıldığı gibi enerjiden, iletişim sektörüne kadar pek çok alanda SCADA sistemlerini kullanmaktadır. Son zamanlarda “Red-Hack” gibi yasadışı grupların kamu kurumlarının resmi internet adreslerine yapmış olduğu siber saldırılar sonucunda pek çok bilgi ile verinin kaybolduğu ve gizli olan verilerin kamuoyuna sızdırıldığı görülmektedir. Bu olaylar neticesinde siber güvenlik tekrar gündeme gelmektedir.

NATO’nun özellikle kritik enerji altyapılarının korunması kapsamında önem verdiği siber güvenlik önlemleri kapsamında “Sanal Ortam Savunma Politikası” hazırlanması talebiyle Dışişleri Bakanlığı tarafınca Başbakanlığa bildirilerek Mayıs 2008’de TÜBİTAK başkanlığında yürütülmesi kararı çıkarılmıştır. Ocak 2009’da ise Başbakanlığa resmi olarak teslim edilen belge günümüzde hâlâ onay beklemektedir” (USAK, C.4, 2011: 43). Türkiye’de kritik altyapı güvenliği ile ilgili atılan ilk politik girişim bu belge olmuştur. Bu belgeye göre; ulusal kritik bilgi paylaşılması ve iletişim altyapıları tespit edilerek sanal ortama gelebilecek her türlü saldırı ve tehdide karşı korunması hedeflenmektedir.

Kritik altyapı güvenliğiyle ilgili olarak ikinci çalışma mevzuat çalışması olup 2009 sonbaharında gerçekleştirilmiştir. “Ağustos 2009’da “E-devlet ve Bilgi Toplumu Kanun Tasarısı Taslağı” hazırlanmıştır. Bu tüm altyapı sistemleri “kritik bilgi sistemi” deyimini ile tasarıda yer almıştır. Ne yazık ki bu çalışma da birincisi gibi nihayetlenilememiştir” (USAK, C.4, 2011: 44).

Bu çalışmaların dışında bilgi sistemleri güvenliği olarak ilk kez 20-21 Kasım 2008 tarihinde bilgi güvenliği tatbikatı yapılmıştır. Buna ek olarak daha kapsamlı ve ulusal düzeyde 25-28 Ocak 2011 ve 25 Aralık 2012-11 Ocak 2013 tarihlerinde

gerçekleşen ulusal siber güvenlik tatbikatları kırkın üzerinde özel ve kamu kurum ile kuruluşlarının katılımlarıyla gerçekleştirilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2013, <http://www.sanayi.gov.tr/NewsDetails.aspx?newsID=6518&lng=tr>, 11.03.2013'te erişildi). Kurumların teknik kabiliyetlerini tespit etmek ve muhtemel saldırılara karşı mücadelede tecrübe kazanmak amacıyla gerçekleştirilmiştir bu tatbikatlar. 2011 yılında yapılan tatbikatta tespit edilen bulgular bu yöndedir: Bilgi güvenliği yönetim sistemi eksikliği, sistem yöneticilerinin yetersizliği, saldırı tespit sistem ve süreçlerinin yetersizliği, sosyal mühendislik saldırılarına ilişkin yetersiz bilinç, güncel olmayan anti-virüs sistemleri, sistem yöneticilerinin güvenlik boyutundaki yetersizlik ve kurum içi koordinasyon yetersizliği ön plana çıkmıştır (BTK ve TÜBİTAK, 2011, http://www.uekae.tubitak.gov.tr/uekae_content_files/siber_tatbikat_raporlari/USGT_2011_tr.pdf, 11.03.2013'te erişildi).

Bu açıklar göz önüne alındığında, yürütülecek çalışmaların enerji ile ilgili bölümleri Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın da çalışmalara destek vermesi bu anlamda önemli olacaktır. Kritik enerji altyapı güvenliğinin sağlanmasında en büyük güvenlik açığı ve sorunu, tesislerin güvenliğinin sağlanmasında yetki darlığı ve yasal mevzuatta hâlâ eksikliklerin giderilmemiş olması yanında Türkiye'nin dünya ülkeleriyle karşılaştırıldığında bu konuda gerekli hassasiyeti göstermemesi nedeniyle geri planda kalmasıdır. Kritik enerji altyapılarının korunmasında merkezi bir birimin tam anlamıyla yetki kargaşası içerisinde olmasına ek olarak, kurumlar içerisinde özerk birimlerin olmayışı en büyük handikapların başında gelmektedir.

4. Kritik Enerji Altyapı Güvenliğinde Uluslararası Örgütlerin Politika ve Katkıları

Enerji güvenliği küresel siyaset gündeminin yeni ele aldığı konular arasında olmasına rağmen; enerji, Sanayi Devrimi'nden itibaren önemini arttırarak günümüze kadar yerini muhafaza etmiştir. Küreselleşmesinin etkisiyle uluslararası enerji talebinin

hızla artış göstermesi ve en ufak bir siyasi istikrarsızlığın dünya enerji fiyatlarını etkilemesiyle beraber enerji altyapı güvenliğine yönelik tehdit ve risklerin en aza indirilmesi amacıyla başta NATO olmak üzere AB ve AGİT gibi bölgesel ve uluslararası örgütlerin arz güvenliğini sağlayacağı politikalar geliştirdiği görülmektedir.

I. Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO) ve Kritik Enerji Altyapı Güvenliğinin Sağlanmasına Yönelik Politikalar

Soğuk Savaş zamanında bir savunma örgütü olarak kurulan NATO, 1980'lerin ortalarında çözülme sürecine giren ve 1990'ların başında da tamamen dağılan Sovyetler Birliği'nden sonra kendini feshetmemiş; aksine kendini revize ederek dünyanın değişen yeni konjonktürüne uygun olarak adaptasyon süreci içerisine girmiştir. İlk kez 1994 yılında eski Sovyet ülkeleri ve Avrupa arasında güveni tesis etmek amacıyla "Barış İçin Ortaklık (The Partnership for Peace)" girişimini, hemen akabinde 1995 senesinde Akdeniz ülkeleri (Mısır, İsrail, Ürdün, Moritanya, Morokko, Cezayir (2005) ve Fas) ile işbirliğini geliştirmek ve bölgesel güvenliği arttırmak amacıyla "Akdeniz Diyalogu (Mediterranean Dialogue)" nu başlatmıştır. 1997 yılında ise Rusya ve Ukrayna ile olan ilişkilerini düzeltmek gayesiyle "NATO-Rusya Daimi Ortak Konseyi" ve NATO-Ukrayna Komisyonu" nu kurmuştur.

NATO bünyesinde ve algısındaki köklü değişim kuruluşunun ellinci yılında gerçekleşen 1999 Washington Zirvesi'nde yaşanmıştır. Bu zirvede üç belge imzalanarak NATO'nun değişim ve dönüşümü resmen gerçekleşmiştir. Bu belgeler; Washington Deklarasyonu, Zirve Bildirisi ve NATO'nun Yeni Stratejik Kavramı'dır. Bu stratejiler çerçevesinde; "NATO, Avrupa'da güvenlik ve istikrarın temel dayanağı olan "kolektif savunma" örgütü olarak kalacak, beşinci madde görevleri önem ve önceliğini koruyarak beşinci madde dışı görevler de İttifak'ın görev alanı içine alınacak ve diğer uluslararası kuruluşlarla koordineli çalışılacak ve üye olmayan ülkelerle de güvenlik alanında işbirliğini amaçlayan Barış İçin Ortaklık (BİO) gibi uluslararası mekanizmalar

desteklenip geliştirilecektir”. (Çomak, 2011, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/2358/guvenligin_yeni_boyutlari_nato_ve_turkiye, 12.03.2013'te erişildi).

Tüm bu değişim ve dönüşümler neticesinde, enerji güvenliğinin sağlanması hususunda NATO'nun da bir strateji ve politika geliştireceği ittifak üyeleri arasında tartışılmalıdır. Bu durumda ittifak içerisinde iki karşıt görüş ortaya atılmış, bir grup enerji güvenliğinin “NATO'nun asli ve öncelikli görüşleri içerisinde yer almasını savunmuşken; karşıt görüş ise bu hususun NATO'yu ilgilendirmedini ifade etmiştir. Ancak, gerek ittifak üyesi ülkelerde NATO'nun ve ulusal askeri birimlerin kullanması amacıyla oluşturulan NATO Boru Hatları, gerekse enerjinin başta askeri strateji ve taktiklerinin kullanılmasında hayati role sahip olması ve son olarak da, dünya enerji arz güvenliğinin devamlılığının zaruri olması nedeniyle NATO enerji ve kritik enerji güvenliğinin sağlanmasına kayıtsız kalmamıştır” (USAK, C.3, 2011: 54).

El-Kaide'nin 2006 yılındaki ve diğer terör örgütlerinin gerçekleştirdiği sabotajlar, özellikle terör örgütleri için cazip bir hedef konumuna gelen nakil hatlarının zafiyeti, Somali ve Aden Körfezi'nde meydana gelen korsanlık olayları, Rusya'nın bilhassa 2006 senesinin Ocak ayında sahip olduğu enerji kaynaklarını Avrupa'ya koz olarak kullanarak zor duruma sokması, NATO'yu enerji güvenliği konusunda bir kez daha düşünmeye sevk etmiştir. Bunun akabinde ciddi bir çalışma yapılmasının yolunu açarak 2006 Riga Zirvesi gerçekleşmiştir.

“NATO 2006 Riga Zirvesi'ne kadar, enerji ve enerji arz güvenliğinin sağlanmasına yönelik kendi bünyesinde ayrı bir konu başlığına yer vermemiştir” (Khamashuridze, 2008: 54). Dönemin NATO Genel Sekreteri Joop de Hoop Scheffer mevcut risklerle İttifak'ın ilgilenmesi ve gerekli tedbirleri alınmasını savunarak ilk kez enerji arz güvenliğinin NATO'nun siyasi gündemine girmesini sağlamıştır (İşeri ve Dilek, 2012). “Aynı zamanda dönemin ABD senatörü Richard Lugar enerji güvenliğinin tesisi için NATO'nun meşhur beşinci maddesi kapsamında değerlendirilecek bir taahhüdün olmasını savunmuştur” (Sloan, 2007: 2). Bu söylem ve değerlendirmeler çerçevesinde, 2006 Riga Zirvesi Bildirgesi'nde şu ifadelere yer

verilmiştir: “Bizler enerji altyapısına yönelik riskleri değerlendirecek ve enerji altyapı güvenliğini geliştirecek her türlü uluslararası girişimi ve çabayı desteklemekteyiz. Bu bağlamda, daimi Konseyimizi, enerji güvenliği alanındaki en acil riskleri istişare etmesi ve NATO’nun katkı sağlayabileceği alanları belirlemesi için yönlendirmiş bulunmaktayız.” (NATO 2006 Riga Summit Reader’s Guide, 2006: 16, <http://www.nato.int/docu/rdr-gde-riga/rdr-gde-riga-e.pdf>, 13.03.2013’te erişildi).

2006 Riga Zirvesi sonrasında 2007 senesinde NATO Savunma Koleji tarafından düzenlenen “Enerji Güvenliğinin Sağlanması Konferansı” nda enerji güvenliği konusunda yapılabilecek konular şu şekilde sıralanmıştır; askeri-güvenlik hizmeti verme ve deniz güvenliğinin sağlanması, kritik enerji altyapı güvenliğinin sağlanması, kaçakçılık faaliyetlerinin engellenmesi, üretici-tüketici-transit ülkeler arası işbirliğinin desteklenmesi ve koordinasyonun sağlanması şeklinde kararlaştırılmıştır (Gürer, 2009, http://www.emo.org.tr/ekler/dd25d3af14a5f95_ek.pdf?dergi=515, 14.03.2013’te erişildi).

Bu konferansa ek olarak aynı yıl, NATO Parlamenterler Meclisi’nce “Kritik Altyapının Korunması” konulu rapor hazırlanmıştır. Raporda genel ifadelerle, “kritik altyapının ne olduğu ve bunlara yönelik tehditler, paydaşların sorumlulukları ve uluslararası işbirliğinin önemine ayrıntılı yer verilmiştir. Bu raporun önemi ise, NATO ile AB’nin yeni bir konu olarak enerji güvenliğini programlarına almaları ve uluslararası işbirliğinin arttırılmasıdır (Jopling, 2007, <http://www.nato-pa.int/default.asp?SHORTCUT=1165>, 14.03.2013’te erişildi).

İttifak içerisindeki Atlantikçi kanadın Rusya’nın uyguladığı politikalara karşın “Enerji NATO’su” düşüncesinin aksine; Fransa ve Almanya’nın başını çektiği AB kanadı ise konunun militerleşmesi endişesiyle Rusya’nın da işbirliğine dâhil edilmesini savunarak “Avrupa Enerji Güvenliği Çerçevesi” önerisinde bulunmuşlardır (Davis, 2010, http://www.natowatch.org/sites/default/files/An_Evaluation_of_the_Lisbon_Summit_Part_I_0.pdf, 13.03.2013’te erişildi). Bu düşünce İttifak içerisinde pozitif katkı yapmış,

beşinci madde kapsamında ortak savunma güvencesi vererek Rusya'nın füze kalkanı ve enerji güvenliği konularında işbirliğinin içerisinde tutulması hedeflenmiştir (NATO 2020: Assured Security; Dynamic Engagement, 2010, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_63654.htm#members, 14.03.2013'te erişildi).

2008 Bükreş Zirvesi, kritik enerji altyapılarının korunmasının sağlanması amacıyla “NATO'nun Enerji Güvenliğinde Rolü- NATO's Role in Energy Security” raporunu hazırlamıştır. Rapor, NATO'nun destek verebileceği beş alandan söz etmektedir: Bilgi ve istihbarat birleştirilmesi ve paylaşımı, istikrarı genişleterek yaymak, bölgesel ve uluslararası işbirliğini geliştirmek, olağanüstü hal durumlarına destek verilmesi ve kritik altyapılarının korunmasına katkı sağlamaktır (NATO's Role in Energy Security, 2011, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49208.htm, 14.03.2013'te erişildi). Böylece, “NATO kritik enerji altyapı unsurlarının korunmasını İttifak'ın ortaklaşa sorumluluğunda olduğunu ilk kez resmi olarak öncelikli sıraya taşıdığını deklere etmiştir. Müdahalede öncelik sırası, askeri varlığıyla konuyu ele almak yerine; risk değerlendirilmesinin esas alınacağını belirtmiştir” (Monaghan, 2008: 4). 2009 senesinde gerçekleşecek olan zirve için NATO'nun enerji güvenliği alanında nasıl bir ilerleme kaydettiğine dair geniş kapsamlı bir raporun hazırlanması kararına varılmıştır.

Aynı yıl, 2008, NATO Parlamenterler Meclisi'nce yayınlanan “Enerji Güvenliği: Kritik Enerji Altyapılarının Korunmasını Geliştirmek için İşbirliği” raporunda Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinde enerji kaynak ve tesislerine yönelik terörizmin yarattığı marazların incelendiği ve bu problemlerin çözülmesi için işbirliği çabalarının artırılması amaçlanmıştır (NATO Parliamentary Assembly, 2008, <http://www.nato-pa.int/default.asp?SHORTCUT=1478>, 14.03.2013'te erişildi).

2009 Strasbourg-Kehl Zirvesi'nde geçen yıl hazırlanması istenen rapor “Enerji Güvenliği Alanında Sağlanan İlerleme Raporu-Report on Progress Achieved in the Area of Energy Security” adında hazırlanmıştır. Raporda, hidrokarbon kaynaklarının ve

ulaşım yollarının farklılaştırılarak arz güvenliğinin sağlanması yanında enerji nakil hatlarının bağlantılarının tesis edilmesi vurgulanmıştır. Zirve Bildirgesi'nde enerji güvenliğine tehdit oluşturan unsurlarına karşı önlemlerin geliştirilmesi ve yeni Stratejik Konsept'in hazırlanacağı belirlenmiştir (2009 Strasbourg-Kehl NATO Summit, 2009, <http://www.nato.int/summit2009/summit-guide-09.pdf>, 14.03.2012'te erişildi).

Mayıs 2010'da Gürcistan'da düzenlenmiş olan "Enerji Güvenliği ve Kritik Enerji Altyapısı" konulu seminerde, risklerin göz önünde tutularak gerekli tedbirlerin alınması amacıyla devletlerarası, özel sektör ve kamu işbirliği ile eşgüdümün arttırılmasına vurgu yapılmıştır (Energy Security Focus of NATO Seminar in Georgia, 2010, http://www.nato.int/cps/en/SID-AFABEC31-9895BD56/natolive/news_63846.htm, 13.03.2013'te erişildi).

2010 Lizbon Zirvesi'nde Bükreş Zirvesi dâhilinde kabul edilen strateji daha da güçlendirilerek NATO'nun ilk enerji güvenliği tanımı ortaya konulmuştur. Bu tanım, enerji güvenliği konusunda üç temel durumu kapsamına almıştır: Enerji arzının güvenli ve sürekli olması; arz yollarının çeşitlendirilmesi ve son olarak da enerji yolları arasında devamlı bağlantıların tesis edilmesi kararlaştırıldı (Lisbon Summit Declaration, 2010).

Mayıs 2011'de Hırvatistan Konferansı'nda Güneydoğu Avrupa'da kurulabilecek işbirliğinin enerji güvenliğine yapacağı katkı bir kez daha vurgulanmış bu işbirliğinin orta ve uzun vadede sonuç verileceği üzerinde mutabakat sağlanmıştır (NATO's Role in Energy Security Challenges for South-Eastern Europe, 2010, http://www.nato.int/cps/en/SID-3810FAC5-FFAFA120/natolive/news_75463.htm, 14.03.2013'te erişildi). NATO'nun enerji güvenliği tanımı Ocak 2006 ve 2009 Avrupa doğal gaz krizi sonrasında AB'nin enerji güvenliği gündemi (EU Energy Agenda) ile paralellik göstermesi (İşeri ve Dilek, 2012) NATO'nun bölgesel ve küresel örgütlerle işbirliği yürütmesi politikası dâhilinde olduğunun kanıtıdır.

NATO, kritik enerji altyapı unsurlarının korunması konusunda başat rol üstlenmek yerine; diğer uluslararası örgütler ile birlikte koordinasyon içerisinde

tamamlayıcı rol üstlenmeyi tercih ettiğini göstermiştir. “Akdeniz Diyalogu (Mediterranean Dialogue), İstanbul İşbirliği Girişimi (Istanbul Cooperation Initiative), Avrupa-Atlantik İşbirliği Konseyi (Euro-Atlantic Partnership Council) ve NATO’nun Barış ve Güvenlik için Bilim Programı (NATO’s Science for Peace and Security Programme) platformlarının kurulmasını sağlayarak Hazar Havzası ülkelerinin enerji altyapı güvenliğinin sağlamasında işbirliğini arttırmayı hedeflemiştir” (USAK, C.3, 2011: 56).

Yukarıda da ifade edildiği üzere, “yeni stratejik konsept” ve Lizbon Deklarasyonu’ndaki hususlar doğrultusunda İttifak, enerji güvenliği konusunda liderlik etmek gibi gaye taşımamaktadır. Böylece, NATO Enerji Güvenliği Birimi Başkanı Michael Rühle’nin “*enerji güvenliği konusu, NATO’nun Mayıs 2012 Chicago Zirvesi’nde gündeme gelmeyecektir*” açıklamasında bulunması İttifak üyelerinin bu konuda uyumunun asgari müştereklerin ötesine geçemediğini açıkça gözler önüne sermiştir (Medill National Security Zone, 2012, <http://nationalsecurityzone.org/natog8/different-views-of-nato-countries-keep-energy-security-off-summit-agenda/>, 14.03.2013’te erişildi). Ayrıca, İttifak’ın katkısının askeri olmaktan daha ziyade salt askeri tedbirlerle enerji güvenliğinin sağlanamayacağı belirtilmiş yalnızca askeri operasyona ihtiyaç duyulduğu zamana müdahale edeceğini dolaylı şekilde belirtmiştir.

NATO’nun enerji güvenliğine olan katkısı “sınırlı” kalacağı çok aşikârdır. NATO’nun bu konuda kendine atfettiği rol ise, “katkı sağlanması” ve “tamamlayıcı misyon” üstlenmesinden öte bir değer taşımayacaktır (Monaghan, 2008). Bu açıdan bakıldığında özellikle, BTC Ham Petrol Boru Hattı’nın siyasi amaçlı bir proje olduğu gerçeği ortaya çıkmakta olup her paydaşın hat güvenliğini kendi bünyelerinde sağladığı bir kez daha görülmektedir ki paydaşlar arasında ortak bir savunma stratejisi geliştirilememiştir.

NATO Planlama Birimi Başkanı Jamie Shea’nın daha önce belirttiği üzere, İttifak dört alanda enerji güvenliğine yönelik uluslararası girişimlere katkı sağlayabilir

(Energy Security: NATO's Potential Role. 2006, <http://www.nato.int/docu/review/2006/issue3/english/special1.html>, 14.03.2013'te erişildi).

- a) NATO üyelerinden oluşan uzmanlara danışılarak, enerji güvenliğiyle alakalı sorunların değerlendirilmesi mekanizmalarının tesisini gerçekleştirmektir. İttifak bu yönüyle enerji altyapılarına yönelik uluslararası güvenlik risklerinin değerlendirilmesi konusunda önemli bir rol oynamış olacaktır.
- b) Deniz yoluyla enerji kaynaklarının taşınmasında meydana gelebilecek tehlikelere karşı gerekli tedbirlerin alınmasıyla yakından ilişkilidir. Bu uygulamanın en somut hali, Akdeniz'de askeri olmayan gemilerin uğrayabileceği olası saldırılara karşı gemilerin geçişine refakat edilerek bertaraf edilmesi uygulanmaktadır.
- c) Boru hatlarından gerçekleşen arz tedarikinde muhtemel kriz veya çatışma durumlarında, askeri engelleme operasyonlarının nasıl yürütüleceğiyle yakından ilişkindir.
- d) İttifak'ta yer alan müttefiklere güvenlik desteğinin verilmesiyle alakalıdır. Bu bağlamda, bir veya birden fazla sayıda müttefike güvenlik yardımı ve tehlikeli olaylar karşısında askeri operasyonların yapılmasının önü açıktır. Olağan dışı durumlarda dördüncü madde dâhilinde acil müdahale gücünün kriz bölgesine sevk edilmesi ve bu sahanın güvenlik koridoruna alınmasının sağlanmasıdır.

Özet olarak, NATO Politik Planlama Daire Yönetici Michael Rühle'nin kaleme aldığı makalesinde NATO'nun enerji güvenliğine uygun olarak hazırladığı Stratejik Konsept'e dayalı "müktesebat" tan söz etmiş ve bunu üç başlık altında belirtmiştir: *İlk olarak*, üye müttefiklerin aralarında, ortaklar ve özel sektör ile diyalog, bilgi alışverişi ve istihbarat paylaşımının gerçekleştirilmesidir. Odaklanılan nokta, enerji tedarik eden ülkelerde ve geçiş ülkelerindeki kritik altyapı, nakil hatları ve terör tehditlerinin analizinin yapılmasıdır. *İkinci başlık*, istikrarın devam ettirilmesi için gerekli

planlamaların yapılması ve yürütülmesidir. Böylece, NATO stratejik ortamlardaki reform süreçlerini biçimlendirerek Avrupa, Kafkaslar, Orta Asya, Ortadoğu ve Körfez ülkeleri ile siyasi ve askeri işbirliğine girişimidir. Bu işbirliği enerji tedarikçisi olan ülkeler, geçiş ülkeleri ve tüketici ülkelerden oluşan üçlü bir yapıdır. *Son olarak*, kritik enerji altyapısının korunmasıdır. İttifak, enerji güvenliğini konusunu kendisi için meşru kılarken aynı zamanda bu amaçla yapacağı operasyonlar için de meşruiyet zemini hazırlamış olmaktadır. Nitekim “Müşterek Güvenlik” alt başlığında da açıkça ortaya konmuş olup Rühle tarafından şöyle dile getirilmiştir: “NATO’nun yeni konsept çerçevesinde üsleneyeceği üç temel görevden biri; Müşterek Güvenlik (Cooperative Security) alt başlığı ile ifade edilmektedir. Buna göre ittifak üyeleri sınırları dışında politik ve güvenlikle ilgili gelişmelerden etkilenmeleri hususu ortaya çıkınca, uluslararası güvenliği sağlamak için ilgili ülke veya uluslararası kurumlarla işbirliği içinde aktif bir rol alabilir”. Zaten ilk paragrafta “*NATO bu faaliyetlerde bulunurken, Birleşmiş Milletler ve AB ile yakın bir çalışma içinde bulunmayı taahhüt eder*” şeklinde ibareyle bu politikasını desteklemiştir (Rühle, 2012: 392-394).

II. Avrupa Birliği (AB) ve Kritik Enerji Altyapı Güvenliğinin Sağlanmasına Yönelik Politikalar

Yaklaşık 500 milyonluk nüfusu ile dünyanın en büyük ihracatçısı ve ikinci en büyük ithalatçısı olan AB, bu büyük çarkın devam ettirilmesi için enerjiye ihtiyaç duymaktadır. AB enerji talebinde büyük oranda dışa bağımlı durumdadır. “Bugünkü enerji ihtiyacının % 50’sini dışardan karşılayan Birlik, 2030 yılına gelindiğinde bu talebinin % 70’lere çıkacağı beklenmektedir” (Gallis, 2006: 3). Kıta’da yalnızca 5 ülke kendi enerji talebini karşılamakta, 33 ülkeden yalnızca 9’u enerji kaynaklarının yaklaşık % 95 oranında ithal etmektedir (Stern, 2002). Almanya enerji ihtiyacının % 32’sini Rusya’dan ithal ederken, Polonya doğal gaz ihtiyacının $\frac{2}{3}$ ’ünü, petrolün ise % 97’sini Rusya’dan temin etmektedir (Gallis, 2006). AB bugünkü enerji ihtiyacının % 50’sini dışarıdan karşılarırken bunun % 25’ini Rusya’dan ithal etmekte ve 2020 yılında petrol

ihtiyacının % 90'ını ve doğal gaz ihtiyacının % 70'ini ithal etmesi beklenmektedir. (Aras ve Yörkan, 2005).

Eurostat verilerine göre, AB'nin toplam enerji tüketiminde petrolün payı % 37, doğal gazın ise % 25'tir. AB günde yaklaşık olarak 14 milyon varil petrol ve 487 milyar m³ doğal gaz tüketmektedir (CIA Fact Book, 2009). İthal edilen doğal gazın ise yaklaşık % 93'ü boru hatları ile taşınırken; dünyanın ikinci büyük petrol tüketicisi olan Birlik'te yalnızca Birleşik Krallık, Danimarka, İtalya ve Romanya'nın kendi kaynakları ile Kuzey Denizi'nde kaynaklar mevcuttur. Avrupa'ya petrolün % 25'i Rusya'dan, % 24'ü Ortadoğu'dan, % 21'i Afrika'dan ve % 22'si Norveç'ten gelmektedir (Nies, 2008). Bu durum Birlik için enerjinin ne kadar hayati olduğunu göstermekte ve enerji güvenliğinin sağlanmasının önemini kanıtlamaktadır.

Birliğin geçen zaman içerisinde tam anlamıyla uygulanan enerji politikasının olmaması, dünya konjonktöründe ve güvenlik yaklaşımlarındaki değişimler nedeniyle enerji fiyatlarındaki radikal yükselişler, Birlik'in enerji üretiminin azalması; tüketiminin ters orantılı şekilde artması, dışa olan bağımlılık, 2006 ve 2009 yıllarında Rusya ile yaşanan "Gaz Krizi" ile çıkmaza giren AB, enerji güvenliği üzerine eğilmiş enerji politikalarını gözden geçirme gereği duymuştur. Acil eylem planı hazırlanması ve uygulanmasına geçilmeye çalışılmıştır.

1945 yılında II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle bitap düşmüş Avrupa'nın yeniden ayağa kaldırılması ve bir "barış" projesi olarak birleşik Avrupa fikri ortaya atılmıştır. 1951 yılında başta (Batı) Almanya ve Fransa olmak üzere İtalya ile Benelüks ülkeleri arasında imzalanan Paris Antlaşmasıyla kurulan Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT) Birliğin kurucu antlaşması olarak kabul edilmektedir. Aynı zamanda AKÇT, AB'nin enerji politikaları bağlamında geliştirdiği ilk politika özelliği taşımaktadır. Savaş öncesi Avrupa, enerji ihtiyacının % 90'ını kömürden temin etmekteydi. Sözü edilen oran AKÇT'nin ne kadar önemli bir kurum olduğunu açıkça göstermektedir. Bu girişimle birlikte kurucu üyeler arasında kömür ve çelik endüstrilerinin kullanımı ile yönetimini bir potada toplamayı hedeflemişti. Çok

geçmeden 1957 senesinde imza atılan Roma Antlaşması ile Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET-EURATOM) kuruldu. EURATOM, nükleer gücün geliştirilmesi hususunda üyeler arası işbirliğinin geliştirilmesi ve araştırmaların yürütülmesini öngörmekteydi. Aynı zamanda kurulan ve Gümrük Birliği'nin temellerini oluşturan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) girişimi ile de petrol, elektrik ve ilerde doğal gaz bu topluluğun sorumluluk alanına bırakılmaktaydı. Bu girişim ve anlaşmalarında açıkça gösterdiği üzere, Birliğin enerji politikaları bütünleşme süreçleriyle birlikte eş zamanlı şekilde yürütülmektedir (Haghighi, 2007).

Yapılmış bu ilk girişimlere karşın; 1970'lere kadar üyeleri bağlayıcı olan bir ortak enerji politikası oluşturulmamıştır. Bu sürecin kısa özeti ise, Birlik üyeleri enerji piyasaları üzerinde kendi mücadelelerini sergileyip kendi koruyucu politikalarını tatbik etmiş olmalarıydı. Örnek olarak, Almanya kömürde ortak pazarı savunmasına rağmen; kendi kömür endüstrisini korumakta ve beş milyon ton kömür ithalatına kota uygulamaktaydı. Ayrıca, Belçika ve Hollanda da serbest pazarın özelliklerini taşıırken; korumacı yaklaşımları benimseyerek üçüncü ülkelere olan ithalata kısıtlama getirmekteydiler. Fransa'da benzer bir şekilde, petrol ithalatçıları sınırlandırmakta ve yatırım için öncelikli yetkilendirme istemekteydi. İtalyan Hükümeti'nin politikası ise diğer üyelerin aksine; bulunabilen en ucuz yakıtı satın almaktı (Lucas, 1977: 5, aktaran: Haghighi, 2007: 47).

Bu yıllarda enerji politikaları bağlamında istisna olarak sayılabilecek gelişmeler ise, 25 Haziran 1962 tarihinde Komisyon'un bir enerji memorandumunu hazırlamasıydı (Molle, 2001: 272). Bu memorandum sonrası Nisan 1964'te Birlik üyeleri kendi aralarında enerji sorunları konusunda anlaşarak protokole imza attılar. Bu protokolün amacı, üyelerin ithalat sınırlamalarından daha çok Topluluğun üretim kapasitesini korumaktı. Ayrıca bu protokol, petrol ve doğal gaz sektörlerinin idaresi AET Komisyonu tarafından yürütülecekti. (The Importance of Energy for Europe, 2011). 18 Aralık 1968 tarihinde, Komisyon tarafından Konseye sunulan memorandum bir Enerji Politikası Ortaklığı için ilk esasları oluşturmaktaydı. Buna göre, ithalata bağımlılık

ortak bir yaklaşım benimsenerek dünya pazarına daha fazla etki yapmak için Komisyon tarafından bir fırsat olarak görüldü. Komisyon hidrokarbon arama ve üretim finansmanı ve ortak çıkarlar için çeşitli yatırımları destekleme konusunu inceleyerek siyasi işbirliği ve çeşitlilikle güvenliğin başarılabileceği sonucuna vardı. Topluluk, Pazar tedariki için büyük petrol şirketleri ile irtibata geçti (Archieve of European Integration, 1968, <http://aei.pitt.edu/5134/1/5134.pdf>, 17.03.201'te erişildi).

Zaman içerisinde, Topluluk kömür yerine daha çok petrole ihtiyaç duymaya başlamış ve giderek petrole bağımlı hale gelmiştir. 1970'e gelindiğinde enerji talebinin % 65'inin ithalata dayandığı gerçeğiyle karşılaştı (EKODIALOG, 2010, <http://www.ekodialog.com/Makaleler/avrupa-birliginde-uygulanan-enerji-politikalari.html>, 17.03.2013'te erişildi). 1973'te yaşanan birinci petrol krizi sonrasında ise Avrupa Konseyi 17 Eylül 1974'te "Yeni Enerji Politikası Stratejisi" programını tüketimin optimum seviyede gerçekleşmesini, arz güvenliğinin sağlanmasını ve enerji tüketimi ile üretimde çevre ve doğal alanların korunmasını öngören bir politika benimsemiş oldu. 1973 birinci petrol şoku Konsey'in ilk kez strateji belirlemesini sağlamıştır (Council Resolution of a New Energy Policy Strategy for the Community, 1974, [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31975Y0709\(01\):EN:NOT](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31975Y0709(01):EN:NOT), 17.03.2013'te erişildi). 1979 yılında yaşanan ikinci petrol şoku Konsey'i daha kesin karar almaya itmiştir. Bu iki petrol şoku Topluluğu üç temel sorunla karşı karşıya gelmesine neden oldu: *Brincisi*, Topluluğun enerji arzının güvenilir olmadığı ortaya çıktı. *İkinci olarak*, petrol fiyatlarındaki radikal değişimler Avrupa ekonomisini son derece olumsuz etkilenmesine sebep oldu. *Son olarak*, petrol ithalatına ödenen miktarlar ödemeler dengesizliğine yol açtı (EKODIALOG, 2010). Bunun sonucunda; Haziran 1980'de, 1990 için on yıllık hedefler belirlendi. Bu hedefler, Topluluk üyelerinin petrol tüketimi ve ithalatını kısımları, enerji tasarrufu yapımları ve enerji politikası amaçlarına uyum sağlamalarını öngörmektedir. Bu hedefler sonrasında Topluluk üyeleri, ithalat kısıtlamalarına gitmiş ve yerli üretimi teşvik edici önlemler almışlardır. 1980-1990 arasında enerjide dışa bağımlılıkta % 10'a kadar azalmalar gerçekleşmiş ve üretim

ithalatın üzerine çıkmıştır. Ancak bu artış 1990'ların ortalarına doğru yavaşlamış ve son bulmaya başlamıştır (Yorkan, 2009).

Ayrıca 1980'lere gelindiğinde Topluluk, her konuda olduğu gibi enerji konusunda da 1957 Roma Antlaşması'nın gereği olan "tek pazar" kurma ve serbestleşme konularına yoğunlaşmıştır. Bunun önceliği olarak, enerji iç pazarı oluşturmak önem kazanmış, çevre konularında gerekli önlemlerin alınarak çevreye daha duyarlı enerji politikaları geliştirilmeye çalışılmıştır. 1985 hedefleri olarak da, nükleer enerji kapasitesinin 200 GW'ye çıkartmak, Topluluğun kömür üretimini 180 milyon ton petrol değerine sabitlemek, enerjide dışa bağımlılığı % 40'a düşürmek, enerji tüketimini % 15'e azaltmak ve ikincil enerji kaynaklarının payını birincil kaynaklar içinde %35'e çekmek olarak sıralanmıştır (Martin and El-Agraa, 2007).

1990'lara gelindiğinde tüm dünyada yaşanan değişimlerden Birlik de nasibini aldı. Özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Avrupa'da Sovyet tehdidi ortadan kalkmış oldu. Demir Perde ülkeleri birer birer kendi bağımsız yönetimleriyle Birlik politikalarına dahil olmaya başladılar. Özellikle, Avrupa'nın ekonomik bölünmüşlüğüne son vermek ve enerjide bağımlı olan Avrupa ile üretici pozisyonunda bulunan BDT üyelerinin çıkarlarını uyumlaştırma istemeleri yeni fırsatların ortaya çıkmasını hazırladı. Bu çıkar uyumu sonucu; Birlik, 1991 senesinde, ilk olarak, otuz sekiz ülkenin kabul etmesiyle "Avrupa Enerji Şartı Deklarasyonu"nu ortaya atmıştır. Bu deklarasyon, enerji alanında işbirliğinin serbest piyasa kurallarına göre şeffaf ve rekabetçi temellere dayanmasını öngörmektedir. Bunun sonucunda, 17 Aralık 1994'te Lizbon'da 50 ülke ve AB üyeleri, Enerji Şartı Anlaşması'nı (Energy Charter Treaty - ECT) imzalamış 16 Nisan 1998'de yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşma, imzacı ülkeler için, enerji ticareti, şirketlerinin enerji yatırımları, transit konuları, anlaşmazlıkların çözümü ve enerji yeterliliği konusunda işbirliği alanlarında uluslararası kodifikasyonu gerçekleştirmiştir. Enerji Şartı Anlaşması'nın amacı; enerji arzı güvenliğinin artırılması, enerji üretimi, çevirimi, taşınması, depolanması, dağıtımı, iletimi ve kullanımındaki verimliliğin en yüksek seviyeye ulaştırılması, güvenliğin güçlendirilmesi ve çevresel sorunların en aza

indirilmesi, yatırımların teşviki ve korunması, enerji ticaretinin serbestleştirilmesi, uluslararası ve ulusal sermaye piyasalarına erişmek olarak sıralamak mümkündür (Demir, 2011, <http://www.mfa.gov.tr/enerji-sarti-anlasmasi.tr.mfa>, 19.03.2013'te erişildi).

Birlik üyesi ülkelerinin 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Anlaşması³⁸ ile yapılan değişikliklerle beraber, enerji politikası alanlarındaki bir kısım yetkiler Birliğe aktarılmıştır. Bu yetki devrini kapsayan kısımlar; enerji altyapısı alanında yer alan yetkiler ve çevre korunması olmak üzere enerji politikaları konusundaki yetkilidir (Zippel, 2006, <http://www.konrad.org.tr/Enerji/06ZIPPEL.pdf>, 19.03.2013'te erişildi). AB, Sovyetler sonrasında Rusya ve eski Doğu Bloğu ülkeleri ile enerji işbirliğini güçlendirmek ve enerji alanında serbestleşme politikaları kapsamında birtakım uluslararası projeler başlatmıştır:

- **Bağımsız Devletler Topluluğu'na Teknik Yardım Programı - *Technical Aid to the Commonwealth of Independent States (TACIS)*:** Avrupa Komisyonu'nun 1991 yılında BDT ve Doğu Avrupa ülkelerine enerji, eğitim, ulaştırma, gıda, sınai ve ticari işletmelere destek alanlarına hibe yardımı yapmak amacıyla kurulmuş olup daha sonra Moğolistan da dâhil edilmiş 2001 yılında Avrupa Komisyonu birimi olarak kurulan Avrupa Yardım ve İş Birliği Ofisi (EuropeAid) bünyesine katılarak yardımlarını sürdürmektedir. Program aynı zamanda, Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları'nın (PCAs) uygulanmasında başrolü çekmektedir. Bu program sayesinde enerji başta olmak üzere AB, TACIS üyeleri ile etkin işbirliğini yürütmektedir (Aras ve Yorkan, 2005).

³⁸ Detaylı bilgi için bkz. "Treaty on European Union (Traety on Maastricht). (29.07.1992). http://www.ecb.int/ecb/legal/pdf/maastricht_en.pdf. Erişim Tarihi: 19.03.2013

- **Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaştırma Koridoru – Transport Corridor Europe-Caucacus-Asia (TRACECA):** Karadeniz, Kafkasya ve Orta Asya’da uluslararası ulaştırmayı geliştirmeyi ve siyasi-ekonomik ilerlemeyi hedefleyen hükümetlerarası bir programdır. Programın temeli 1993 yılında Avrupa Komisyonu, Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan hükümetlerinin katılımı ile Brüksel’de düzenlenen Konferansta atılmıştır. 1996 ve 1998 yılları arasında Ukrayna ve Moldova, 2000 yılında Bulgaristan, Romanya ve Türkiye, 1 Haziran 2009 tarihinde İran programa dâhil olmuşlardır. 2009 yılında TRACECA’ya gözlemci statüsüyle katılan Litvanya da eklendiğinde bugün TRACECA programı 14 ülkeyi kapsamaktadır. TRACECA bölgesel bir ulaştırma ağıdır ve ekonomik ilişkileri, ticareti ve ulaştırma bağlantılarını geliştirmeyi amaçlamaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2011a, <http://www.mfa.gov.tr/avrupa-kafkasya-asya-ulastirma-koridoru.tr.mfa>, 19.03.2013’te erişildi). TRACECA programı enerji kaynakları da dâhil doğudan batıya uzanan bir ulaşım, enerji ve ticaret koridorudur. Bu özelliğiyle 21. Yüzyılın İpek Yolu olarak adlandırılmaktadır (Fisher, 2002).
- **Avrupa’ya Devletlerarası Petrol ve Gaz Taşımacılığı – Interstate Oil and Gas Transportation to Europe (INOGATE):** 1995 senesinde Hazar Havzası ülkelerinin kaynaklarını rasyonel ve verimli bir şekilde işletilmesi, Batı’ya taşınmasını sağlamak ve bölgesel enerji nakil hatlarının oluşturulmasında maddi ve teknik yardım sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Projenin en temel amacı, AB’nin enerji güvenliğini sağlamaktır (INOGATE, 2013, http://www.inogate.org/index.php?option=com_content&view=article&id=46&Itemid=72&lang=en, 19.03.2013’te erişildi). Bundan ötürü,

INOGATE projesi petrol ve doğal gaz nakil hatlarının Hazar'dan Karadeniz'e oradan da Avrupa'ya ulaştırılmasını sağlamakta, teknik yardımda bulunarak mevcut altyapıların güçlendirilmesi ve yeni projelerin desteklenmesi, bölgesel işbirliğine katkı sağlamak, yabancı yatırımları korumak ve enerji arz kaynaklarının bu bölgeden Avrupa enerji pazarına akışını kolaylaştırmaktır (Fischer, 2002). INOGATE kapsamında 1999 yılında Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Romanya, Bulgaristan ve Makedonya bir çerçeve anlaşma imzalamışlardır. Buna göre, sınır ötesi enerji taşımacılığında kanuni bir yapı kurulmuştur. Bu çerçeve anlaşma ile SSCB sonrası çöken enerji boru hatları sonrasında ortaya çıkan problemlerin çözüme yönelik yol haritasını belirlemiştir (Commission of the European Communities, 1999, <http://aei.pitt.edu/6078/1/6078.pdf>, 19.03.2013'te erişildi).

Ayrıca AB; Körfez ülkeleri, Afrika ve Latin Amerika gibi diğer bölgelerde benzer hedefler doğrultusunda “2006/32 sayılı “Avrupa Birliği Konseyi ve Parlamentosu Yönergesi”nde enerjinin etkin kullanımına yönelik aldığı kararlara göre, rüzgâr ve sudan yenilenebilir enerji elde edilmesi konusunda ALTENER-II, ulaştırma konusunda STEER ve sanayi ile ticaret konusunda SAVE projelerini oluşturmuştur. Bu programlar, Avrupa Akıllı Enerji ve Teknoloji Programı (AETEP) kapsamında da desteklenen ve enerji kullanımında verimliliği ve tasarrufu esas alan programlardır” (TÜBİTAK, 2006: 9, aktaran: Kaya, 2012: 9). “Enerjinin verimli kullanımını ve yenilenebilir kaynaklardan enerji teminini teşvik eden COOPENER, hedefi emisyonların sınırlandırılması ve en iyi teknolojilere makul fiyatlarla ulaşmak olan CARNOT, nükleer sektördeki faaliyetlere yoğunlaşan SURE ve düzenli elektrik ve gaz akımının güvence altına alınması amaçlı TRANS AVRUPA ENERJİ AĞLARI (TEN-Energy), AB enerji politikasının dış siyasetini inceleyen SYNERGY ise diğer bazı programlardır” (Kaya, 2012: 9). Buna ek olarak, 1995 yılında Karadeniz Bölgesel

Enerji Merkezi (Black Sea Regional Energy Center-BSREC) AB Komisyonu tarafından kurulmuştur (Ayhan, 2009).

1995 senesinde yayınlanmış “Avrupa Birliği için Bir Enerji Politikası COM (682) 1995” adında Beyaz Kitap yayınlanarak enerji güvenliğinin önemi artmıştır. Beyaz Kitap, AB enerji politikasının uzun vadeli hedeflerini ortaya koymaktadır. Buna göre enerji politikası; piyasa entegrasyonu, de-regülasyon³⁹, tüketiciyi koruma, iç birlik gibi ortak ekonomik amaçlara uygun olmalıdır. Bu kitapla birlikte, Birlik şu üç önceliği tespit etmiştir: enerji güvenliğinin sağlanması, rekabetçi bir enerji piyasasının oluşturulması ve çevrenin korunması. Beyaz Kitap ile birlikte 1995 yılının enerji hedefleri şöyle sıralanmıştır: Enerji talebinin etkinliğinin % 20 arttırmak, petrol tüketiminin toplam enerji tüketiminin içindeki payını % 40 civarında tutmak, petrol ithalatını enerji tüketiminin $\frac{1}{3}$ 'ü altında tutmak, enerji arzının çeşitlendirilmesi ve bunun için de doğal gaz miktarını arttırmaktır. (Commission of the European Communities, 1995, http://europa.eu/documentation/official-docs/white-papers/pdf/energy_white_paper_com_95_682.pdf, 19.03.2013'te erişildi). Bu temel hedeflere hizmet eden ve 2000 yılında Birliğin kabul ettiği Yeşil Kitap, 2000 yılı için üyelerin ithalat oranının, enerji tüketimlerinin % 50'si kadar olduğu ortaya koyarak önlem alınmadığı takdirde 2030 yılında bu değerlerin % 70'lere çıkacağı sonucunu göstermiştir. Bu kitap, buna yönelik tedbirleri içermektedir (European Commission, 2000, http://ec.europa.eu/energy/green-paper-energy-supply/doc/green_paper_energy_supply_en.pdf, 20.03.2013'te erişildi).

Gerek 2006 ve 2009 kışında yaşanan Gaz Krizi gerekse 2007'de Estonya'da meydana gelen siber saldırılar Avrupa'da pek çok düzensizliği de beraberinde getirmiştir. Birlik yaşanan bu tip sorunları çözüme kavuşturma amacıyla altyapı unsurlarının korunmasına yönelik çalışmalar başlatmıştır. Birlik, kritik altyapı unsurlarının güvence altına alınmasına yönelik olarak ilk girişimini 2004 yılında başlatmıştır. Kritik altyapı güvenliği politikaları, AB Komisyonu bünyesinde yer alan

³⁹ Bkz. Regülasyon ve Deregülasyon Politikası. (19.11.2003).

http://www.alomaliye.com/sule_soyer_regulasyon.htm, 19.03.2013'te erişildi.

“Enerji ve Ulaşım Genel Müdürlüğü” ile “Adalet, Özgürlük ve Güvenlik Birimi Başkanlığı” tarafından yürütülmektedir (USAK, C.3, 2011). Aynı yıl yayınlanan “Terör Saldırılarına Karşı Kritik Altyapının Korunması” tebliğde kritik altyapı unsurlarının ne olduğu açıklanmıştır. Yukarıda sözü geçen, müdürlük ve başkanlıkların yürüttüğü “Kritik Altyapının Korunması için Avrupa Programı (European Programme for Critical Infrastructure Protection-EPCIP)” çerçevesinde çalışmalar Aralık 2005’de başlatılmış bu unsurların karşı karşıya kaldığı sorunlar tespit edilmiş, gerekli önlemlerin alınması kararlaştırılmıştır (European Programme for Critical Infrastructure Protection, 2010, http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/fight_against_terrorism/133260_en.htm, 20.03.2013’te erişildi).

Ayrıca Kasım 2005’de AB Komisyonu, kritik altyapı unsurlarının korunması amacıyla “Yeşil Kitap” yayınlamıştır. Bu rapor, kritik altyapı korunması için Eylem Planı (Action Plan), Kritik Altyapı Erken Uyarı Bilgi Ağı (Critical Infrastructure Warning Information Network) ile istihbarat toplanması ve paylaşılmasını öngörmektedir. Bu eylem planının temel hedefi, altyapı unsurlarının korunması, tehdidin tespiti, önlemlerin alınması, erken müdahaleyi öngörmüştür (Commission of the European Communities, 2005, http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2005/com2005_0576en01.pdf, 20.03.2013’te erişildi).

8 Aralık 2008 tarihinde Komisyon tarafından “2008/114/EC Sayılı Direktif” uyarınca, kritik altyapısının korunmasında enerji ve ulaşım alanlarına öncelik tanınması kabul edilmiş ve üye ülkelerinin kendi ulusal altyapı unsurlarının belirlenmesi kararlaştırılmıştır. Enerji arz güvenliğinin tesisi ve kritik enerji altyapı unsurlarının korunması için “AB Enerji Güvenliği İletişim Ağı” (EU Network of Energy Security Correspondent) kurulmuş olup amacı, üyeler arasında veri toplamak ve paylaşmak, gözlem yapmak ve tehditlere karşı erken karşılık vermeyi taahhüt etmektedir” (Official Journal of the European Union, 2008, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:345:0075:0082:EN:PDF>, 20.03.2013’te erişildi).

2006 ve 2009 Rusya Gaz Krizleri sonrasında, Birlik tedarik edilen gazın depolanmasının sağlanması ve mevcut kapasitelerin geliştirilmesi, Güney Gaz Koridoru gibi alternatif boru hatlarının bir an öce tamamlanması ve üyeler arasında ulusal gaz ve elektrik hatlarının birleştirilerek olası gaz kesintilerine karşı oluşabilecek sorunların engellenmesi amaçlanmıştır. 2010 senesinde AB Komisyonu, petrol ile gaz nakil hatlarının güvenliği amacıyla gerekli kontrol mekanizmalarını tamamlayarak AB standartları oluşturduğunu kamuoyuna bildirmiştir (USAK, C.5, 2011).

Avrupa Konseyi'nce Aralık 2010'da yürürlüğe giren ve Birlik üyelerine direkt uygulanan "994/2010 sayılı Doğal Gaz Tedarikinin Güvenliği Tüzüğü" AB piyasasında da tedarikinin devam ettirilmesi ve güvenliğinin sağlanmasına ilişkin düzenlemeyi getirmiştir (Safeguard Security of Gas Supply and Repealing Council Directive, 2010, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:295:0001:0022:EN:PDF>, 20.03.2013'te erişildi). Ayrıca, Mayıs 2011'de kabul edilen taslak metinde "AB Kritik Altyapı Güvenliği Programı" nın Birlik dışındaki üçüncü ülkelerle olan ilişkiler için tavsiye niteliği taşımaktadır (USAK, C.5, 2011).

Komisyon, 2020 ve 2030 için enerji ihtiyaçlarının karşılanması ve devamlılığına yönelik enerji altyapıları ve ağlarına yönelik Temmuz 2012'de "Yeni Avrupa Enerji Altyapı Stratejisi (Energy Infrastructure Priorities for 2020 and Beyond)" geliştirmiştir. Bu stratejiye göre, AB enerji iç pazarının tamamlanması, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılabilmesi için gerekli altyapı çalışması ve yatırımlarının yapılması, Birlik içindeki altyapıların güvence altına alınmasını öngörmektedir. (Oettinger, 2012, http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/oettinger/headlines/speeches/2012/07/doc/2012_07_17open_project.pdf, 20.03.2013'te erişildi). Buna ek olarak, 2020 dönemine kadar AB enerji politikası genel çerçevesinin belirlenmesine ilişkin hazırlanan AB 2020 Enerji Stratejisi'nde, enerji verimliliği konusu üzerine odaklanarak, beş alanda öncelikleri sıralıyor. Avrupa'da enerji tüketimini mali araçların desteği ile azaltmayı hedefleyen yeni strateji, öncelikli

olarak binaların enerji performansının güçlendirilmesi ve bütünleştirilmiş bir Avrupa enerji piyasayı oluşturulmasında gelişme sağlamayı hedefliyor. Artan enerji talebinin karşılanması ve mevcut kaynakların revizyonu için öngörülen 1 trilyon Euro yatırımın ise ağırlıklı olarak özel sektör, tüketici, kamu ve AB fonları aracılığı temin edilmesi öngörmektedir (Erdoğan, 2010, <http://www.perseemberotasi.com/2010/11/2020-enerji-stratejisi-1-trilyon-euro-yatirim-ongoruyor/>, 20.03.2013'te erişildi). Komisyon, enerji altyapısının mevcut durumunun geliştirilmemesi durumunda Birliğin 2020 hedeflerini yakalamasının imkânsıza yakın olduğunu vurgulamıştır (USAK, C.5, 2011). Yıpranmış ve bilhassa Sovyetler Birliği'nden kalma enerji hatlarının modernizasyonunun Birlik stratejisi olduğunu belirterek 250 milyar Euro enerji altyapı bütçesi ayrılmıştır (EurActiv, 2011, <http://www.euractiv.com.tr/enerji/link-dossier/ab-enerji-politikalarini-kim-yonetiyor-000128>, 20.03.2013'te erişildi).

Birlik içinde altyapı unsurlarının korunması üye ülkelerin ulusal egemenliğinde ve sorumluluğunda bulunmakta; ülkeler arasında ikili anlaşmalar ile uluslararası işbirliği çabaları görülmektedir. Birlik, her üyenin “Ulusal Koruma Politikası” geliştirmesini teşvik etmektedir. AB, altyapı unsurlarının korunmasında askeri yöntemler yerine; daha “*soft power*” yaklaşımları benimsemekte üretici-transit-tüketici ülkeleriyle diyalog zemininde çözüm yolları aramaktadır (Coskun, 2008).

AB'nin ortak enerji politikası oluşturmamasının en önemli nedeni, Rusya'ya olan bağımlılık, her ülkenin Rusya ile farklı anlaşma yapmaları ve Rusya'nın oluşturduğu Kuzey ve Güney yönünden AB'ye direkt olarak doğal gaz sağlama stratejisinin bizzat Almanya, İtalya, Avusturya ve Fransa gibi ülkelerin desteğinden kaynaklanmaktadır. 2030 yılına gelindiğinde, AB'nin 2000'de tükettiği enerjiden % 15 daha fazla enerji tüketmesi beklenmektedir. Bunun yanında, AB'nin enerji üretimde toplam % 25'lik bir düşüş de eklenince AB tamamen enerji bağımlısı olacaktır (Varol-Sevim, 2012b, http://www.21yyte.org/tr/yazi6559-ABnin_Ortak_Enerji_Politikasi_Cikmazi.html, 20.30.2013'te erişildi). AB enerji stratejisinin en önemli etkileyici unsuru Moskova'nın Batı'ya karşı izlediği enerji

politikasında, Avrupa'yı mümkün olduğu kadar Rusya enerji kaynaklarına bağımlı hale getirmek, aradaki boru hatlarının geçtiği üçüncü ülkeleri bypass etmek ve istediği fiyatı belirleyebilmek üzerine kuruludur. Bunun için AB devletleriyle ayrı ayrı uzun süreli kontratlar imzalayarak fiyat avantajını da kendi elinde tutmak suretiyle Avrupa'nın en önemli enerji tedarikçisi ülke konumunu sürdürmektedir. AB ülkeleri arasında ise Doğu Avrupa ülkeleri Rusya'ya yüzde yüze yakın düzeyde bağımlı bulunmaktadır (Petrovic, Orttung ve Wenger, 2009).

III. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve Kritik Enerji Altyapı Güvenliğinin Sağlanmasına Yönelik Politikalar

1973 yılında Avrupa'da bölünmüşlüğü ortadan kaldırmak, savunma, güvenlik ve işbirliğinin tesisini sağlayabilmek adına Avrupa'da Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) düzenlenerek oluşturulmuştur. 20. yüzyılın son on senesinde dünyada meydana gelen radikal dönüşümün etkisiyle kendini değişen dünya düzenine göre adapte edebilmek için 1990'da "Yeni Avrupa için Paris Şartı"nın kabulü ile başlayan süreçte 1994 yılında gerçekleşen Budapeşte Zirvesi'nde alınan kararla Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) adını almıştır. 56 üyesi ile birlikte Kuzey Amerika'dan Orta Asya'ya uzanan kapsamlı bir güvenlik teşkilatı olarak görev yapmaktadır (Kasım, 2006).

1990'ların ortasından başlayarak özellikle Balkanlar'da meydana gelen çözülme ve iç savaşlar sonrasında 1999 İstanbul Zirvesi'nde Soğuk Savaş sonrası güvenlik tehditleri görüşülmüş ve "Avrupa Güvenlik Şartı" kabul edilmiştir. 11 Eylül sonrası ortaya çıkan asimetric risk ve tehditlerin önem kazanması neticesinde silah kontrolü ile güven ve güvenlik arttırıcı önlemler (GGAÖ) konuları gündem kaybetmiştir. Buna paralel olarak, 21.yüzyılın tehdit ve tehlikelerin nitelik değiştirerek girift yapıya bürünmesi sonucu düzenlenen 2003 Maastricht Bakanlar Konseyi'nde "21. Yüzyılda Güvenlik ve İstikrara Yönelik Tehditlere Yönelik AGİT Stratejisi" kabul edilmiştir

(Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, 2011b, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ve-avrupa-guvenli-ve-isbirligi-teskilati-agit.tr.mfa>, 21.03.2013'te erişildi).

AGİT, enerji altyapı güvenliği hususunda kaynak (üretici) ülkeler, geçiş noktaları ve tüketici ülkeler arasında enerji güvenliğinin geliştirilmesi ve işbirliğinin ilerletilmesi bağlamında görevler üstlenmiş olup üç farklı özelliğe sahip ülkeler arasında kendine has bir platform geliştirdiği görülmektedir. Bu anlamda, AGİT'in tamamlayıcı bir rol oynadığı rahatlıkla ifade edilebilmektedir. Teşkilat, 56 üyenin kritik enerji altyapısının korunmasında ortak bir payda oluşturulmasını sağlamaya çalışmakta, ilgili değişim konusunda etkili ve siyasi bir forum görevi üstlendiği söz edilebilmektedir (Ekinci, 2011, <http://www.usakgundem.com/yazar/2142/kritik-enerji-altyap%C4%B1-g%C3%BCvenli%C4%9Fi-ve-ag%C4%B0t%E2%80%99in-yakla%C5%9F%C4%B1m%C4%B1.html>, 21.03.2013'te erişildi).

2003 Bakanlar Konseyi'nin kabul ettiği Maastricht Strateji Belgesi aynı zamanda AGİT'in enerji güvenliği konusuyla resmen ilgilendiği ilk belgedir. Bu belgeye göre; *“enerji güvenliğinin tesisi için tahmin edilebilir, güvenilir, ekonomik anlamda makul, ticari anlamda elverişli ve çevreye zarar vermeyen bir enerji arzı gereklidir”* şeklinde belirtilmiş ve enerji güzergâhları güvenliğinin sağlanması ihtiyacına atıfta bulunulmuştur (OSCE Ministerial Council, 2003: 5, <http://www.osce.org/eea/20705>, 21.03.2013'de erişildi).

2006 Belçika dönem başkanlığında, AGİT Sekreterliği'nden enerji güvenliğinin analizi hakkında bilgi toplamak ve yenilenen uluslararası diyalog çerçevesinde önerileri değerlendirmek için bilirkişi heyetinden rapor istenmiş, bu rapor Temmuz 2006'da tamamlanarak Sekreterliğe sunulmuştur. Ekim 2006'da Belçika'da gerçekleşen “Enerji Güvenliğinin Teşvik Edilmesinde Uluslararası Örgütler ve Hükümetlerin Rolü” konferansında “Enerji Güvenliği Üzerine Karar” Konsey tarafından kabul edilmiştir. Buna göre; 2003 yılında kabul edilen Maastricht Belgesi'nde belirlenen enerji güvenliği ile ilgili taahhütler tekrar edilerek, AGİT Daimi Konseyi ve katılan üyeler ile danışman ve yardımcı kuruluşlar üretici-transit-tüketici ülkeler arası işbirliği ve istişare ilkesi

kabul benimsenmiştir. Konsey ve Sekreterlik iklim değişikliği, temiz enerji ve sürdürülebilir kalkınma ile küresel enerji güvenliğinde G-8 Eylem Planı'nın güçlendirilmesi kararına varılmıştır (OSCE, 2007a, <http://www.osce.org/eea/45052>, 21.03.2013'te erişildi).

2006 Belçika Zirvesi sonrasında AGİT, altyapıda oluşabilecek sorun ve hasarların etkilerinin belirlenmesi ve terör faaliyetlerinin odak noktası gibi sorunlarla ilgilenmeye başlamıştır. Bunun sonucunda Ekim 2007'de Madrid'de toplanan AGİT 15. Bakanlar Konseyi Toplantısı'nda kritik altyapı unsurlarına yönelik olası terör saldırısıyla mücadele konusu, teşkilatın öncelikli konularından biri olarak yerini almıştır (OSCE, 2007b: 24, <http://www.osce.org/mc/33180>, 21.03.2013'de erişildi). Aynı toplantıda, enerji altyapı güvenliğinin korunmasına yönelik olarak “Kritik Enerji Altyapısının Terör Saldırılarından Korunması Kararı” onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Bu karar çerçevesinde şu maddelere önem verilmiştir (OSCE, 2007b: 25-27):

- ✓ “Teşkilat üyeleri terör saldırılarından kritik enerji altyapısının yeterli bir korumayı sağlamak amacıyla ulusal düzeyde gerekli önlemleri almalıdır.
- ✓ Olası terör saldırılarında kritik enerji altyapılarının korunması için devletlerle iyi koordine sağlamak için işbirliği yapılması konusunda gerekli tedbirlerin alınması.
- ✓ Enerji altyapılarının bir terörist saldırı karşısında korunması için iş çevreleri, kamu ve özel sektör ortaklığının teşvik edilmesi.
- ✓ Terör saldırılarından kritik enerji altyapılarının korunması alanında Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu da dâhil ilgili uluslararası örgütlerle işbirliği fırsatlarını Genel Sekreterliğin Daimi Konseye inceleyerek rapor sunması.
- ✓ BM'nin Küresel Terörizmle Mücadele Stratejisi'ne destek verilecektir. Üyeler güvenliğin artırılması ve özellikle altyapı unsurunun hassas noktalarının korunmasına yönelik gerekli tedbirlerin alınması.

- ✓ Katılımcı devletler arasında kritik enerji altyapısının herhangi bir terör saldırısından korunmasında kurulacak etkin işbirliğinin AGİT bölgesinde güven ve istikrarı geliştirici etkiye sahip olduğunda fikir birliği sağlanmıştır.”

Kritik enerji altyapı unsurlarının güvenliği 2007 tarihli bu kararlar neticesinde AGİT’in temel sorumluluk alanlarından biri olarak bu husustaki çalışmalar devam ettirilmektedir. Temmuz 2009’da Slovakya’nın başkenti Bratislava’da AGİT Bölgesi’nde Enerji Güvenliğinin Güçlendirilmesi Konferansı gerçekleştirilmiştir. Buna göre; enerji alanlarında karşılıklı bağımlılığın tanınması ve enerji arz güvenliğinin güçlendirilmesi için ortak eylem hareketlerine olan ihtiyaç ile olası krizlerdeki sorumluluklar belirtilmiş, enerji güvenliğinin sağlanmasında enerji arz kaynakları, pazarları ve geçiş güzergâhlarının çeşitlendirilmesinin önemi vurgulanmış, sürdürülebilir enerjideki temel unsurun yenilenebilir enerji olduğunun onaylanması ve iklim değişikliği ile karbon emisyonunun azaltılmasına karşı uygulamaların kabul edilmesi söz konusu olmuştur (OSCE-PA, 2009, <http://www.osce.org/eea/37933>, 22.03.2013’te erişildi).

Şubat 2010 Viyana Zirvesi’ne 50 ülke, 12 uluslararası ve 30 özel sektör kuruluşu katılım göstererek tecrübelerini paylaşmışlardır. Zirvede, dönemin AGİT Daimi Konsey Başkanı Abdrakhmanov, enerji altyapı güvenliğinin enerji arzıyla yakından ilişki olduğunu ve bağımlı olan ülkeleri ilgilendirdiğine dikkat çekerek olası bir terör saldırısında tüm zincirde yer alan ülkelerin etkileneceğini ifade etmiştir (OSCE, 2010a, <http://www.osce.org/atu/70078>, 22.03.2013’te erişildi). Aynı yıl içerisinde Eylül ayında Litvanya’nın Başkenti Vilnius’da “Kritik Enerji Altyapısının Terörist Saldırlara Karşı Korunması” toplantısı gerçekleşmiştir. Bu toplantıda, konu daha ayrıntılı bir şekilde ele alınmış, ulusal düzeyde enerji altyapılarının korunmasında karşılaşılan sorunlara karşı önlemlerin alınması ve olası terör saldırılarına karşı bölgesel işbirliği ve koordinasyonun arttırılmasının altı çizilmiştir. Bu konu başlıkları doğrultusunda, kamu-özel sektör işbirliğinin geliştirilmesi, erken uyarı sistemlerinin ivedilikle kurulması ve

muhtemel terör eylemlerine karşı hazırlıkların yapılması ve geliştirilmesi sonucuna varılmıştır (OSCE, 2010b: 5-8. <http://www.osce.org/eea/71270>, 22.03.2013'te erişildi).

Eylül 2012'de AGİT'in Ulus-üstü Tehditler Bölümü bünyesinde faaliyet gösteren Terörizme Karşı Eylem Birimi'nin Viyana'da düzenlediği "Petrol ve Doğal gaz Kritik Altyapısı ve Güvenliğin Önemi Forumu" toplanmıştır. Forumda, AGİT bünyesinde kritik enerji altyapı güvenliği konusunda yapılan çalışmalar ve kabul edilen ilkelerle birlikte alınması gereken önlemler anlatılmış, Kamu-Özel Sektör Ortaklığı (PPP) konusuna değinilerek işbirliği ve tehditlere karşı alınan önlemlerin hazırlanması ve yürütülmesinde bir ön koşul olduğuna dikkat çekilmiştir (OSCE, 2012, <http://www.osce.org/atu/94182>, 22.03.2013'te erişildi).

Anlatılanlar ışığında, AGİT enerji güvenliği ve altyapı güvenliği konularını son on yıllık zaman dilimi içerisinde gündemine almak zorunda kaldığını, değişen dünya denge ve koşulları kapsamında artan ve şekil değiştiren tehditlere karşı hassasiyetle yaklaştığını göstermiştir. Üç farklı kuruluşun üç farklı uygulama ve benzer içeriklere sahip olduğu görülmüştür. Ekinci'nin iddiasına göre, AGİT enerji üreticisinden tüketicisine çok farklı üyeleri bünyesinde barındırması sebebiyle, üyelerin ortak hedefinin AGİT bünyesinde ortak ve somut adımlar atılmasının mümkün olabileceği yöndedir (Ekinci, 2011).

5. Türkiye ile Diğer Ülke Örnekleri Arasındaki Temel Yaklaşım Farklılıklarının Nedenleri

1977 senesinde Kerkük-Yumurtalık Ham Petrol Boru Hattı'nın faaliyete geçmesiyle Türkiye, boru hattı ile tanışmış oldu. O zamana kadar farklı yollarla petrol ithalatı gerçekleştiren Türkiye o tarihten sonra dünya genelinde yaygın bir şekilde kullanılan boru nakil hatları ile kendi iç talebini karşılama yoluna girmiştir. Boru hatları taşıma maliyetleri açısından uygun koşullar sunmuş olsa da güvenliğinin sağlanması özel çaba gerektiren bir konu teşkil etmiştir. Özellikle, 1980'lerin ilk yarısında

şiddetlenen ve doğu coğrafyasında etkili olan PKK terör örgütünün faaliyetleri hesaba katıldığında hatların güvenliliği hayati öneme sahip olmaktadır. İşletmesini BOTAS, güvenliğini ise Jandarma Genel Komutanlığı ile ortaklaşa sağlayan Türkiye’deki nakil hatları farklı bir güvenlik yapılanmasını da beraberinde getirmektedir. Bundan dolayı, yukarıda bahsi geçen gerek BTC hattının paydaşları olan ülkelerin güvenlik yaklaşımları, gerek kritik altyapı güvenliği konusunda bölgesel ve uluslararası örgütlerin oluşturduğu güvenlik tedbirleri olsun, Türkiye’nin olaya yaklaşımıyla karşılaştırıldığında bariz farklılık ve yetersizliklerin olduğunu gözler önüne sermektedir.

Bu farklılıkların nedenlerine bakılacak olursa ortaya ilginç bir tablo çıkmaktadır: *Öncelikli olarak*, kritik altyapı sistemlerine sahip olan ihracat ve ithalat ülkelerinin bu hatların korumasına yönelten sebep, 11 Eylül saldırıları sonrasında dünya sathında değişen güvenlik anlayışı olmuştur. Bu kapsamda, özellikle Kopenhag Okulu çerçevesinde, salt güvenlik yaklaşımlarının yanı sıra güvenlik tehditlerinin silikleşmesi sebebiyle başta çevre ve kritik altyapılarının terör saldırılarının açık bir hedef haline gelmesi neticesinde “güvenikleştirme kavramı” içerisine alınarak hükümetler nezdinde “söylem”ler şeklinde mevzuatlar yapılmasına neden olmuştur. Buna ek olarak, hem ABD hem de AB ülkelerinin altyapılarına yönelik terör ve siber saldırıların gerçekleşmesi (Birleşik Krallık, İspanya, Estonya) bu ülkelerde kritik alt yapı sistemlerinin korunmasında Türkiye’nin birkaç adım önüne geçmesini sağlamıştır. 2003 İstanbul Saldırıları ise, ABD ve AB coğrafyasında meydana gelen altyapılara yönelik bir saldırı olmadığından dolayı Türkiye’nin bu ülke örneklerindeki gibi bir önlem almasında itici güç oluşturmamıştır (Terör Olayları Takvimi, 2003, <http://terortakvimi.wordpress.com/2003/11/15/200315-20-kasim-istanbul-saldirilari/>, 23.04.2013’te erişildi).

İkinci olarak, AB ülkelerinin 2006 yılında ilk kez, 2009 yılında ikinci kez Rusya ile yaşadıkları gaz krizi AB bünyesinde üye ülkeleri ilgilendiren topyekûn bir politika olarak Komisyon tarafından mevzuat geliştirilmesinin önünü açmıştır. Bu yıllara kadar Türkiye’nin herhangi bir ciddi bir müktesebat uyumu AB ile olamamış, bundan sonra

Türkiye'nin Birlik ile ortak politika geliştirdiği görülmüştür. Bu olaydan sonra, AB ile ilişkilerde enerji konusunda belli uzlaşmaya gidildiği bilinmektedir. “Bunun akabinde 2009 yılında Nabucco projesi konusunda hükümetler arası anlaşma imzalanmıştır. Böylece, Türkiye bu yıldan itibaren enerji konusunda Avrupa ile daha olumlu ve işbirliğine dönük bir dönem içerisine girmiştir” (Konuşmacı Kardaş, USAK Enerji Güvenliği Platformu Kritik Enerji Altyapı Güvenliği Sempozyumu, I. Oturum, Haziran 2011: 11).

Üçüncü olarak, bilhassa ABD, Kanada ve Japonya'da ortak güvenlikleştirme sebebinden biri de, bu ülkelerde her yıl yaşanan doğal felaketler (kasırga, fırtına, ağır kış koşulları ve Japonya için şiddetli deprem ve tsunami) sonucu alınmış önlemlerin bulunmasıdır (USAK, C.5, 2012). Türkiye ise birincil derecede deprem kuşağı üzerinde yer almasına ve pek çok ağır depremler yaşamasına rağmen; ciddi anlamda altyapılarına ve insan güvenliğine yönelik eylem planı, ne yazık ki, bulunmamaktadır. Bunun önündeki en büyük handikaplar ise, başta çarpık yapılaşma ve buna izin verilmesinin yanı sıra, yöneticiler ve sivil toplumun bu konuda yeterince hassasiyet göstermemeleri ile hayati öneme sahip tatbikatların yapılmaması sıralanabilir.

Dördüncü neden olarak da ABD, Kanada ve Birleşik Krallık gibi ülkelerinin kritik altyapı korunmasını, ülkeleri için günlük enerji ve temel ihtiyaçlarından yoksun kalacağı, toplum sağlığı ve ülke gönencinin tehdit altına gireceği endişesi büyük etkenlerden bir tanesini oluşturmaktadır (USAK, C.5, 2011). Türkiye'ye bakıldığı zaman ise, en son geçen sene Şubat ayında, İran ile meydana gelen gaz krizi sırasında Türkiye'nin tutumunun ABD ve AB ülkelerinden ne kadar da farklı olduğu gözler önüne çıkarak herhangi bir B planının olmaması ise trajik bir durumu ifade etmiştir. Türkiye, üretim santrallerinde doğalgaz kullanımını düşürerek elektrik ve fuel-oil ile üretimin devam etmesini tavsiye etmiş ve bu süreler sonrasında elektriğe zam yapılabileceği gündeme gelmiştir. Böylece nerdeyse her yıl kronik bir durum haline gelen enerji krizlerine Türkiye'nin köklü bir alternatifi bulunmamakta ve günü kurtaran

tedbirlerle yoluna devam ettiği gör÷lmektedir (Haber 3, 2012, <http://www.haber3.com/iranla-dogalgaz-krizi--1183897h.htm>, 23.04.2013'te erişildi).

Beşinci ve en önemli farklılık nedeni ise Türkiye'nin, ABD ve Avrupa ÷lke örneklerinden farklı olarak güvenlik ile denetim mekanizmalarını devlet tekeliyle yürütmesi ve özel sektör ortaklarıyla ciddi anlamda bir paylaşımına gitmemesi gösterilebilmektedir. Bu sebep, en hayati farklılığı oluşturmakla birlikte diğerk ÷lkelerde alınan tedbirlerle karşılaştırıldığında Türkiye'nin neden geriden geldiğinin açıklaması mahiyetindedir. Bu durumun neden bu şekilde tezahür ettiğinin yanıtı Türk siyasal hayatında saklıdır.

Max Weber'in ortaya attığı “patrimonyal devlet anlayışı” çerçevesinde hüküm süren Osmanlı devlet geleneğı kendini Cumhuriyet rejiminde de hissettirmektedir. Weber'e göre “patrimonyalizm” kavramı, “geleneksel toplum hayatında karşılaşılan yönetici zümre ile halk arasında karşılıklı bir iktidar-itaat ilişkisi çerçevesine dayalı bir yönetim şeklidir” (Weber, çev: Parla, 1996: 376). Halil İnancık (1992: 49-53), “Weber'in açıklamalarına paralel şekilde, patrimonyal devlet geleneğinde sultan, askeri ve ÷lke yönetimini kendi inisiyatifinde bulundurmakta devlet kademesi padişahın şahsi tercihi doğrultusunda biçim kazanmakta” olduğunu ifade etmiştir.

Bu açıdan bakıldığında, Osmanlı devlet anlayışında meşruiyet, patrimonyalizm çerçevesinde padişah tarafından askerler ve din görevlilerinden oluşan “patrimonyal bürokrat sınıf” tarafından sağlanmaktaydı (Aslan, 2003: 246). Patrimonyal yönetim anlayışında, eyaletlerde bulunan idareciler hükümdara mutlak bir bağıllıkla sadakat göstermekte ve onun kulu durumundadır. Bununla beraber, “patrimonyalizm yapısı gereğı siyasi iktidarı biçimlendirmenin yanında ekonomik alanı da denetim altında tutarak bunlara düzen vermeye çalışmaktadır. Patrimonyal irade, bütün toplumsal güç odaklarını kontrol ederken ekonomik alanda servet birikimi sayesinde siyasi güce dönüşebilecek etkenleri de bir takım iktisat politikalarıyla bertaraf etme yoluna girmiştir” (Aslan, 2003: 252).

Şerif Mardin'in bu yaklaşımdan yola çıkarak belirttiği gibi, patrimonyalizmde sultan, kendi dışında herhangi bir yönetim anlayışını kabul ettiği takdirde yönetim mutlakiyetini kaybedeceğinden ötürü kendi denetimini artırma yoluna giderek toplumsal hareketleri kendi denetimi altında tutmayı amaçlamıştır. Bu anlamda her kesime paylaştığı misyonlar ile kendine karşı sorumlu kılmakta ve böylece tüm iktidarı kendine bağlı tutmaktadır (Mardin, 1995: 209, aktaran: Dinler, 2003: 21). Bu yapının gereği Osmanlı toplumunda otokrasi ve adem-i merkeziyetçilik bağlamında asker ve tebaa arasında herhangi bir aracı kurum yapılanması da bulunmamaktadır (Çaylak, 2008). Osmanlı yönetiminde sivil alan yerine tebaanın mutlak suretle devlete tabi olma durumu söz konusu olmuştur (Dinler, 2003).

Patrimonyal yönetim anlayışı içerisinde ortaya çıkan ve günümüze kadar etkisini çeşitli biçimlerde göstermiş olan “merkez-çevre (center-periphery)” ilişkisi de önemli bir yer tutmaktadır. Mardin'e göre (1995: 291) bunun en temel savı, devlet ve toplum arasında Batı'daki gibi uzlaşmaya dayalı yasal olarak zorunlu bir sözleşmenin hiçbir zaman gerçekleşmediği yönündedir (Aktaran: Dinler, 2003: 21). Osmanlı patrimonyal devlet anlayışı kapsamında, merkezin çevre üzerindeki tahakkümü ve mutlak denetimi bulunmaktadır.

Weber'in (1978: 1013) de üzerinde durduğu gibi, geleneksel yönetim şekillerini benimseyen büyük bir coğrafyaya yayılan imparatorlukların çoğu modern zamanlarda kurulan ardıllarına güçlü bir patrimonyal karakterlerini miras bıraktığı görülmektedir (Aktaran: Aslan, 2003: 247). 29 Ekim 1923 tarihinde Osmanlı bakiyesinden geriye kalan Anadolu coğrafyası üzerine resmen kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti her ne kadar pozitivist ve laik bir yapılanmayı kendine rehber edinmiş olsa da Osmanlı'dan kalan kadim devlet geleneğini de yaşatmaya devam ettirmiştir. “Cumhuriyet, İttihat ve Terakki geleneği içerisinde gelen Atatürk ve silah arkadaşları tarafından asker ve sivil bürokratlarca kurulmuştur. Devlet, bürokrasi merkezli yapılandığı ve bürokratlarca sahiplenildiğinden dolayı toplum, Batı tarzında sivil hakların ve sivil toplum düşüncesinin yerleşemediği bir modernleşme süreci yaşamıştır” (Kurt, 2007: 4).

Batılılaşma ve “muasır medeniyet seviyesine ulaşma” ülküsü, geleneksel toplum anlayışı içerisinde devletin mutlak egemenliği dâhilinde ulus-devlet merkezli olarak toplumu dönüştürmeyi amaçlamış, bireyden toplum oluşturma anlayışı yerine ters bir modernleşme mantığı ile “topluma rağmen toplum için” düşüncesi şeklinde kendini göstermiştir (Kahraman ve Keyman, 1998). Bu “ters modernleşme” düsturuna, Tachau (1998: 135) “neo-patrimonyalizm” ifadesini kullanmıştır (Aktaran: Nişancı, 2002: 125). “1923-1950 yılları arsında yönetici hâkim sınıf gerek halkevleri, gerek diğer devrimci kurumlar aracılığıyla halkın toplumsallaştırılması için pek çok uygulamaya ev sahipliği yapmıştır” (Kahraman, 2007: 66). Böylece Osmanlı’daki “merkez-çevre” ayrımı devamlılığını sürdürmüş, merkez toplum adına transdental (aşkın) devlet anlayışı⁴⁰ benimsenmiş ve günümüz Türkiye’sine kadar ulaşmıştır. Cumhuriyet’in kuruluş felsefesi gereği, askeri bürokratik yapı kendini üstün ve özerk görerek “aşkın devlet” anlayışını resmileştirerek anayasal güvence altına almıştır (TSK İç Hizmet Kanunu⁴¹, 1961, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.211.pdf>, 23.04.2013’te erişildi).

Bütün bunların ışığında, Türkiye’de kritik enerji altyapı güvenliği de Türkiye’nin bu aşkın devlet anlayışından nasibini almış bölümlerden biri haline gelmiştir. 1980 askeri müdahalesi neticesinde dönemin Generalleri tarafından tamamen ilga edilen 1961 Anayasası yerine kabul gören 1982 Anayasası “devleti bireye karşı koruma” misyonunu üstlenerek kurumları ve toplumu buna göre şekillendirmiştir. Bu kapsamda ülkedeki boru hatlarının güvenliğini taahhüt eden BOTAŞ’ın güvenlik anlayışı ile devletin (Genelkurmay Başkanlığı ve Jandarma Genel Komutanlığı) tutumu paralel şekilde olup benzerlikler göstermektedir.

⁴⁰ Aşkın (transcendental) devlet, hem kendi hem de halk adına belirleyici bir rol üstlenen devlet olarak tanımlanabilir. Metin Heper’e göre aşkın devlet genel çıkarların ön planda tutulmasını isterken, özel çıkarlara yaşam alanı bırakmayan, diğer bir ifadeyle genel çıkarlar ile özel çıkarlar arasında bir denge gözetilmeyen bir devlet olgusudur. (Heper. M, “*Türkiye’de Devlet Geleneği*”, Çev. Nalan Soyarık, Doğu Batı Yayınları, 2006).

⁴¹ Hürriyet Gazetesi, (14.07.2013), “TSK 35. Madde Değiştirildi”, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/23718265.asp>, 16.07.2013’te erişildi.

Bunun en somut örneği ise Temmuz 2000’de ABD’de faaliyet gösteren *Rand Corporation*’ın Türkiye hakkında hazırladığı 96 sayfalık “*Türkiye-Batı İlişkilerinin Geleceği*”⁴² başlıklı raporda görülmektedir. Rapora göre; “...Türkiye’nin ulusal güvenliğinde iç siyasi konular ön plana çıkmaktadır...” ifadelerine yer verilmiştir (Tınç, 2000a, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=-178007&yazarid=19>, 30.04.2013’te erişildi). Bu rapora BOTAŞ’ın tepkisi ise şu yönde olmuştur: “...Türkiye’nin hiçbir şekilde kendi toprakları üzerinde boru hattının korunmasına yönelik bir müttefik askeri varlığını kabul etmesi mümkün olmayacaktır...” BOTAŞ boru hatlarının korunmasına yönelik de şu açıklamalarını belirtmiştir: “Bu kapsamda Türkiye, BOTAŞ aracılığıyla, Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı’nın güvenliğini sağlayacağını taahhüt etmiş ve bu doğrultuda bir Güvenlik Kurulu’nun oluşturulmasına karar vermiştir ve buna göre Güvenlik Kurulu, Boru Hattı Proje Direktörü, BOTAŞ Savunma Sekreteri, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Temsilcisi, Dışişleri Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, MİT Müsteşarlığı, Genel Kurmay Başkanlığı ve Jandarma Genel Komutanlığı temsilcilerinden oluşan güvenlik yapılanmasına gitmiştir ifadelerine yer verilmiştir.”... Raporda bu duruma karşılık olarak da “Türkiye NATO ittifakı içinde, iç konuları ulusal güvenlik önceliği haline getiren tek müttefiklerdir.” ifadesini kullanmıştır. (Tınç, 2000b, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/printnews.aspx?DocID=-178967>, 30.04.2013’te erişildi). Bu raporu destekleyen başka bir tutum ise, boru hatlarının geçtiği güzergâhlarda inceleme, araştırma ve halkla söyleşi yapabilmek için sadece BOTAŞ’ın konu ile ilgili sorumlu personeli ile görüşmek yeterli olmamakta, çalışılan kurumdan yapılacak incelemeler için onaylı izin belgesi istenmekte ve BOTAŞ’ın güvenlik şefi olan askeri personelle görüşülmesi gerekmele birlikte pek çok bürokratik zorlukluklarla karşılaşmaktadır (BOTAŞ Yetkilileri ile Yapılan Görüşme, Ankara, Ekim 2012).

⁴² Ayrıntılı bilgi için bkz: “*The Future of Turkey-Western Relations: Toward a Strategic Plan*”. (2000). http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monograph_reports/2011/MR1241.pdf. 30.04.2013’te erişildi.

ABD’de kritik altyapı korumasındaki süreç, Türkiye’den daha geniş ve yetki paylaşımında özel sektörle daha işbirlikçi bir koordinasyona dönük bir yapıya sahiptir. Birleşik Devletler’deki yapılanmalar adeta bir piramidin katmanlarına benzemektedir. Örneğin ABD’de, Savunma Bakanlığı kritik altyapı tesislerinin güvenliğinden sorumlu olmakla birlikte bu sorumluluk alanı on farklı altyapı sektörüne (finans, ulaşım, kamu hizmeti, küresel bilgi ağı kontrolü, istihbarat, takip ve keşif, sağlık hizmeti, kadro, uzay, lojistik ve özel sektör endüstri yatırımları) ayrılarak tasnif edilmiştir. Kritik altyapı tesislerinin güvenliği için altı aşamalı (analiz ve değerlendirme, iyileştirme, belirti ve uyarılar, tehditlerin azaltılması, olay cevabı, yeniden yaratma) izlenen süreç bulunmaktadır. Kritik enerji altyapı korumasında bu altı sürecin sırasıyla değerlendirilmesi gerekmektedir. Kritik enerji altyapısı elektrik, doğal gaz ve petrol olarak üçe ayrılmakta ve bu enerji kaynaklarının üçte ikisi boru hatlarıyla taşınması altyapı korunmasında hayati önem arz etmiştir. Bu hatlar için oluşturulmuş özel bir Ulusal Altyapı Tesisleri Güvenliği Planı bulunmaktadır. Planların temelinde ise, 2002 senesinde kritik altyapıların korunması Ulusal Güvenlik Kanunu kapsamında belirlenmiş olup her altyapı sektörü için de Sektör Koordinasyon Kurulları ile ortak yönetim oluşturulmuştur (USAK, C.5, 2011).

Birleşik Krallık, altyapı unsurlarının korunmasını politik ve kavramsal şekilde ele almıştır. Başta elektrik ve bankacılık sistemi olmak üzere altyapıların yüzde doksanının özel sektör tarafından işletilmesi hükümetin bu unsurların güvenliğinin sağlanması amacıyla sürecin gözden geçirerek kamu-özel sektör işbirliği ile aktif bir şekilde değerlendirmektedir. Britanya yönetimi temel olarak, gizlilik (confidentiality), uygunluk (availability) ve bilgi bütünlüğü (integrity) ilkesiyle olaya yaklaşmaktadır. İngiltere’de kritik enerji altyapı unsurlarına yönelik tehditler fiziki, siber ve iç tehditler olarak üç kategoriye ayrılmıştır. Bu doğrultuda ülkedeki kritik enerji altyapısının korunmasına yönelik, özel sektörü de sürecin içine alan kapsamlı bir ulusal-yasal çerçevenin oluşturulmasına öncelik verilmiştir. Ulusal Güvenlik Danışma Merkezi kolluk güçleri ve güvenlikle alakalı farklı birimler ile özel sektörün ilgili kuruluşları arasında koordinasyonu sağlayan bir kanal görevini yönetmektedir. Bunun yanında

Ulusal Altyapı Güvenliği Koordinasyon Merkezi, altyapıların korunması ve bunlara yönelik tehditlerin önlemesi ile siber saldırılara karşı hazır durumda olmasıyla sorumlu olmaktadır (USAK, C.3, 2011).

Görüldüğü üzere Batılı ülkelerde kritik altyapı güvenliği geniş çaplı düşünülüp analiz edilmemekle birlikte, başta özel sektör ve sivil toplumla işbirliği konusu ile yetki paylaşımı düşüncesinde kapsamlı hareket edilmektedir. Bunun aksine, Türkiye'nin "aşkın devlet anlayışı" tüm kritik enerji altyapı güvenliğini "realist güvenlik" perspektifinde kapsamında değerlendirdiğinden dolayı konu, Genelkurmay Başkanlığı ve Jandarma Genel Komutanlığı bünyesinde devlet tekeliyle yürütülmektedir. Bu açıdan kritik altyapı güvenliği devletin izin verdiği ölçüde esnekleştirilmekte ve konu ile alakalı özel sektörle müşterek güvenlik anlayışına pek sıcak bakılmamaktadır. Sivil toplumla olan ilişkisi ise, sadece BP koordinasyonluğunda BTC tarafından geliştirilen toplumsal projeler kapsamında ekonomik ve sosyal refahın yanında esas itibariyle bölge halkının projeyi benimseyip güvenlik tehdidi oluşturmamasının önüne geçilmesi ile hedeflenmektedir (BTC Yetkilisi ile Yapılan Görüşme, Ankara, Haziran 2012).

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Soğuk Savaşın sona ermesi ve 11 Eylül saldırılarının yarattığı küresel kaos ortamı ve değişen algı, güvenlik kavramının dönüşümünü beraberinde getirmiştir. Güvenliğin boyutları ve kapsamı genişlerken, güvenlik aktörleri de çeşitlenmiştir. Klasik güvenlik paradigmasının siyasi konuları ve askeri gücü önceleyen devlet merkezli yaklaşımı, güvenlik alanında yaşanan değişim ve dönüşümü açıklamakta yetersiz kalmış, günümüzde devlet eksenli güvenlik anlayışından insan ve toplum merkezli güvenlik anlayışına geçilmiştir. Kopenhag Okulu'nun ortaya koyduğu çok boyutlu güvenlik kavramsallaştırması ve Aberystwyth Okulu'nun güvenliği özgürleşme kavramıyla ilişkilendirmesi, klasik güvenlik anlayışından yeni güvenlik anlayışına geçişi simgelemektedir Uluslararası İlişkiler'de risklerin ve belirsizliklerin arttığı bu dönemde, eleştirel bir güvenlik anlayışıyla sorunlara çözümlenmeyi amaçlamıştır. Değişimler, güvenlik kavramının genişle(til)mesi, derinleşmesi ve sektörleşmesinin de yansıttığı gibi, kayda değer olmuştur. Bu, güvenlikleştirmenin Soğuk Savaş'ın tek askeri odağından küresel çevresel değişiminin, ortaya koyduğu birçok yeni olarak algılanan güvenlik kaygısına kaydığı devam eden bir süreçtir. Güvenlikleştirme kuramı, doksanlı yıllardan itibaren önemli yol katetmiş ve Avrupa'da yeni güvenlik çalışmalarının başat yaklaşım hâle gelmesinde hayati rol oynamıştır. Dünyanın tüm bölgeleri ve sorunları ile ilgili çalışmalar yeni güvenlik açısından da yapılmakta ve tartışılmaktadır. Kopenhag okulunun güvenlik yaklaşımının özünü oluşturan “güvenlikleştirme kuramı”, günümüzde çok geniş alanlardaki sorunların açıklanmasında bir model olarak kullanılmaktadır. Okul, güvenlikleştiren aktörü, “bir objenin varlığına yöneltilen bir tehdit bulunduğunu ilan ederek sorunları güvenlikleştiren” birim olarak tanımlamaktadır (Buzan, Wæver and Wilde, 1998). Her ne kadar neo-realizmin güvenlik anlayışı ile Kopenhag Okulu'nun anlayışına benzer görünse de aralarındaki temel farkı Akgül-Açıkmeşe şöyle belirtmektedir; “*Yeni-klasik gerçekçiler için tehdit, algıyla şekillenen askeri güç artışı ile özdeştir, Kopenhag Okuluna göre ise söylem*

düzlemine taşınan ve ilgili kitle onayı alan her sorun güvenlik tehdidi niteliği kazanabilir.” (Akgül-Açıkmeşe, 2011: 72.)

21. Yüzyılın ilk yıllarında itibaren değişen güvenlik anlayışından nasibini enerji güvenliği sorunu da almış olup dünyada enerji güvenliği konusunda uygulanabilecek en uygun senaryonun çok taraflı enerji güvenliği modeli olduğu ifade edilmektedir. Bu modele göre dünyadaki enerji tüketiminin azaltılması öngörülmesine karşın; yapılan istatistikler bunun artarak devam edeceğini ve bundan dolayı enerji güvenliğinin önemini koruyacağını göstermektedir.

Enerji güvenliği; artan petrol fiyatları, terör faaliyetleri, ham madde sıkıntısı gibi sebeplerden ötürü son on yıl içerisinde uluslararası aktörlerin gündeminin ilk sırasında yer almaktadır. 11 Eylül saldırıları sonrasında başta ABD olmak üzere pek çok ülke enerji güvenliği sorununu yüksek politika konusu dâhilinde değerlendirmeye başlamıştır.

Petrol boru hatları uluslararası bağlantıları yakın gelecekte Türk enerji ve dış politikasının en önemli unsuru olacaktır. Ancak bu atılımları yaparken ve gelişmeleri izlerken dünya konjonktüründeki bazı gerçekleri kabul etmek ve zaaflara düşmemeyi de ön planda tutmak gerekmektedir. Petrol boru hatlarıyla Türkiye petrol alanında bir enerji koridoru haline gelip, ulusal ve uluslararası işbirliği fırsatlarını değerlendiren, dünyada saygın, bölgesinde lider bir ülke olmak amacı gütmektedir. Türkiye’nin stratejik hedeflerinde ise; Hazar Bölgesi ve Orta Doğu’daki enerji kaynaklarını Avrupa talebi ile birleştirerek değer yaratmak, serbest pazar koşullarının oluşumuna katkıda bulunup etkin ve bağımsız olarak, doğal gaz ve petrol piyasa faaliyetlerinde söz sahibi olmak, stratejik işbirlikleri oluşturmak, dünya maliyetinde enerji kullanmak gibi unsurlar yer almaktadır.

Türkiye, AB’nin enerji tedarik güzergâhı için alternatif bir potansiyele sahiptir. Türkiye’nin coğrafi konumu kendi ve AB için fırsatlarla doludur. Ancak, Türkiye’nin dünyanın kanıtlanmış hidrokarbon rezervlerinin % 75’ine sahip olan Orta Doğu, Hazar Havzası ve Rusya’ya olan yakınlığına rağmen; kendi enerji kaynaklarından yoksun olması kendisini çıkmaza sürüklemektedir. Berlin Duvarı’nın yıkılması ve Demir

Perde'nin ortadan kalması ile birlikte Türkiye bu olumsuz durumu fırsata çevirecek bir coğrafi konuma da sahip olmasıyla birlikte bazı fırsatları elde etmiş oldu.

Özellikle 1990'ların sonunda ilk kez ABD'de tartışılmaya başlanan ve başta birincil enerji kaynaklarından petrol ile doğal gazın üretici ülkelerden tüketicilere kadar güvenli ve kesintisiz bir şekilde ulaştırılması şeklinde tezahür eden “enerji güvenliği” sorunsalı, petrol ve doğal gazın kaynak ülkelerden ithalatçı ülkelere kadar çıkartılması, taşınması, depolanması ve dünya ülkelerine paylaşılması gibi süreçler nedeniyle oldukça girift bir yapıya sahiptir. Gerek taşıma maliyeti gerekse güvenlik açısından petrol ve doğal gazın dünya piyasalarına boru hatları ile taşınması enerji güvenliği yanında kritik altyapı güvenliğini de beraberinde getirmiştir. Bu hatlarda taşınan hidrokarbon kaynaklarının dünya ülkelerinin enerji ihtiyaçlarını ve dünya ekonomisinin işleyişini aksatmaması bakımından kritik altyapı güvenliği global bir güvenlik anlayışı içerisinde değerlendirilmektedir. Böylece altyapı güvenliği, temel güvenlik yaklaşımlarından sıyrılarak eleştirel güvenlik kapsamında değerlendirilmeye başlanmış, soruna farklı ve yeni perspektifler getirilmiştir. Bilhassa 11 Eylül saldırıları ve Avrupa'nın pek çok şehrinde meydana gelen terör ve siber saldırılar sonucu, kritik altyapı güvenliği üzerine önemli çalışmalar yapılarak gerekli mevzuat ve önlemler alınmasına neden olmuştur. Dünya ülkelerinin ve insanlığın ortak sorunu olması nedeniyle; kritik altyapı güvenliği sorunu ekonomik, ticari, siyasi ve ekolojik bir etkiye sahip olduğundan ötürü, aktörler birbirleriyle rekabet etmek yerine; işbirliği ve eşgüdüm anlayışını benimsemişlerdir. NATO, AB ve AGİT gibi bölgesel ve uluslararası örgütler, bu konudaki gerekli çalışmaları hazırlamış olup üyeler arası politikaları uyumlaştırmanın yollarını aramaktadırlar.

Enerji kaynaklarının teröristlerin birincil hedeflerinde biri haline gelmesi, enerji üreten birçok kaynak ülkede yaşanan politik istikrarsızlık ve bu ülkelerin bazılarının enerji kaynaklarını siyasi bir silah olarak kullanmaya teşebbüs etmeleri gibi faktörler NATO'nun konuyu gündem maddesi çerçevesinde değerlendirmeye yöneltmiştir. Rühle'nin ifade ettiği gibi, NATO'yu “kritik enerji altyapısı, transit geçiş bölgeleri ve enerji hatlarının korunması da dâhil olmak üzere enerji güvenliğini sağlayacak

yetenekleri geliştirmek, ortaklarla işbirliği yapmak ve Müttefiklerle stratejik değerlendirme ve olağanüştü durum planlaması konularında düzenli danışmalarda bulunmakla” görevlendirmektedir (Rühle, 2012). NATO’nun bu temkinli tutumunun en önemli nedeni ölkelerin ulusal çıkarlarının birbirinden farklı olmasıdır. NATO’nun enerji konusunda temkinli davranmasının bir başka nedeni de, konunun Rusya ile girift biçimde bağlantılı olmasıdır. NATO’nun temkinli davranışının üçüncü nedeni ise enerji güvenliği konusunun AB’den AGİT’e, pek çok örgüt ve özel sektör tarafından ele alınmış olmasıdır. NATO’nun oynayacağı rol bu nedenle; ancak tamamlayıcı bir rol olabilmektedir. NATO’nun tereddüdünün son nedeni ise öncelikli olarak askeri olarak tanımlanan bir ittifak olmasıdır.

NATO’nun geliştirdiği müktesebatın üç temel dayanağı bulunmaktadır: *Birincisi*, Müttefiklerin kendi aralarında, ortaklarla ve özel sektörle diyalog ve enformasyon ve istihbarat paylaşımıdır. Buradaki temel odak noktası, özellikle enerji üreten ölkelerde ve transit geçiş ölkelerindeki kritik enerji alt yapısı; enerji nakil yollarının güvenliği ve terörist tehditleri ile ilgili analizlerdir. Diğer bir boyut da NATO kuvvetlerinin operasyonlarda kullanacağı enerjinin güvenli biçimde tedarik edilebilmesidir. *İkinci temel dayanak*, istikrarın planlanmasıdır. Bu da öncelikle NATO’nun geniş stratejik ortamındaki reform süreçlerini şekillendirmek anlamına gelmektedir. Burada odak noktası Avrupa, Kafkaslar, Orta Asya, Orta Doğu ve Körfez bölgesindeki ortak ölkelerle siyasi diyalog ve askeri işbirliğidir. *Üçüncü dayanak*, ise kritik enerji alt yapısının korunmasıdır. Prensip olarak bu sorumluluk ulusların kendilerine aittir. Ancak bir ülkenin talebi üzerine NATO deniz yollarının ve kara sularının gözetimine sivil uzmanlar vasıtasıyla veya askeri yollarla yardımcı olabilir (NATO Review, 2011, http://www.nato.int/docu/review/2011/Climate-Action/Energy_Security/TR/index.htm, 03.04.2013’te erişildi).

AB Komisyonu’nun ileriye dönük bir enerji politikası oluşturma konusundaki çabalarına rağmen; üye ölkeler enerji ihraç eden ölkelerle bireysel olarak anlaşmalar yapmaya devam etmektedirler. Özellikle, Rusya’ya olan bağımlılık, her ülkenin Rusya ile farklı anlaşma yapmaları ve Rusya’nın oluşturduğu Kuzey ve Güney yönünden

AB'ye direkt olarak doğal gaz sağlama stratejisi en önemli sebeptir. Bunun yanında AB, kritik enerji altyapı güvenliğini sağlama sorumluluğunu ulusal hükümetlere ve bunların işletmecilerine vermiştir. Avrupa kıtasında bulunan altyapıların tamamı AB çerçevesinde korunamayacağı için sadece üye ülkelerinin sınırları ötesine taşan (üçüncü ülkeler) altyapıların korunmasına odaklanmaktadır. Her bir üyenin kendi sorumluluğunda bulunan altyapı güvenliği, AB nezdinde ortaklaşa oluşturulacak bir programın önünde riskler ve güvenlik açıkları oluşturmakta ve ortak bir anlayışın gelişmesine engel olmaktadır.

AGİT enerji güvenliği ve altyapı güvenliği konularını son on yıllık zaman dilimi içerisinde gündemine almak zorunda kaldığını, değişen dünya denge ve koşulları kapsamında artan ve şekil değiştiren tehditlere karşı hassasiyetle yaklaştığını göstermiştir.

Yukarıdaki bölümlerde de ifade edildiği üzere, Türkiye'nin enerji koridoru ve enerji geçiş üssü olmayı istemesiyle birlikte; kritik altyapı ve enerji güvenliği konusunda başta ABD olmak üzere diğer ülkeler arasında çok geride olduğu görülmektedir. Türkiye'nin bu konuda gerek mevzuat, gerekse güvenliğin paylaştırılması konusundaki eksikliğini nedeni sırasıyla şöyle sıralanabilir; *ilk önce*, Türkiye'nin herhangi bir altyapı tesislerinin uluslararası terörden ve siber saldırıdan etkilenmemiş olması (diğer örnek ülkeler bu saldırılardan sonra gerekli düzenlemelerin çoğunu yapmıştır) gelmektedir. *İkinci olarak*, doğal afet konuları kapsamında da sadece ibare olarak güvenlikten söz edilmekte, gerekli tedbirlerin gerek hükümetler nezdinde gerekse sivil toplum nezdinde alınmaması ile hayati önem taşıyan tatbikatların periyodik şekilde yapılmaması ile çarpık kentleşme verilebilir. *Üçüncü olarak*, AB'de 2006 ve 2009 Rusya gaz krizinden sonra AB ile Türkiye'nin işbirliği ve müktesebat uyumu gerçekleştirmesi ve Türkiye'nin AB müktesebatına tabii olmasından dolayı AB'deki düzenlemelerin yeni başlamış olması ile görüş ayrılıkları bu konuda geç kalınmasına neden olmuştur. *Dördüncü olarak*, ABD, Kanada ve AB ülkeleri için enerji toplum sağlığı ve ülke refahı çerçevesinde zor duruma düşeceği endişesi önemli bir

etken olurken; Türkiye olası enerji krizlerine tam anlamıyla hazırlıklı olamayıp günü kurtarıcı gelip geçici önlemler almaktadır. *Tüm bu nedenlerin temel sebebi olarak son etken ise*, Türkiye'nin, ABD ve AB üyesi ülke örneklerinden farklı olarak güvenlik ile denetim mekanizmalarını devlet tekeliyle yürütmesi ve özel sektör ortaklarıyla ciddi anlamda bir paylaşıma gitmemesi gösterilebilmektedir. Bu en hayati farklılığı oluşturmakla birlikte, diğer ülkelerde alınan tedbirlerle karşılaştırıldığında Türkiye'nin neden geriden geldiğinin açıklaması niteliğindedir. Türkiye'nin tekelci devlet anlayışı şeklinde kritik enerji altyapısı güvenliğinin sağlanmasının temel sebebi ise, Osmanlı devlet yönetiminin "patrimonyal" adem-i merkeziyetçi bir şekilde devam etmesi ve 1923 Devrimi ile transdental (aşkın) devlet anlayışına eklenerek bürokratik elitler tarafından toplumun ve sistemin şekillendirilmesidir. 1960 askeri müdahalesi ile başlayan ve günümüze kadar devam eden bu uygulamalar neticesinde, toplum belli bir zümre tarafından yeniden inşa edilmiştir. Böylece, Türkiye'nin aşkın devlet anlayışı tüm kritik enerji altyapı güvenliğini Jandarma Genel Komutanlığı bünyesinde devlet tekeliyle yürütülmesine olanak vermiştir.

Tüm bu anlatılanlar nezdinde, kritik enerji altyapı güvenliği beraberinde "risk yönetimini" getirmektedir. Her ne kadar dünya ülkeleri gerekli mevzuatları çıkarmış olmalarına karşın; unutulmamalıdır ki, tam anlamıyla güvenlik sağlanamamaktadır. Ancak olası riskler ve tehditler kontrol altına alınıp gerekli müdahale yapılarak fazla kayıp vermeden atlatılabilir ve enerji akışının devamlılığı sürdürülebilir. Bundan dolayı, etkin ve kapsamlı bir altyapı güvenliğinin gerçekleşmesi için; ilk önce şeffaflık ilkesi benimsenmeli, daha sonra ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile yerel yönetimler ve özel sektör ile sivil toplum kuruluşları arasında en hızlı şekilde bilgi paylaşımı gerçekleştirilerek yetki paylaşımı yapılmalıdır. Türkiye'deki güvenlik anlayışı ve kritik altyapı güvenliğinin sağlanması bir kez daha Türkiye'nin ağırlıklı olarak "geleneksel güvenlik yaklaşımları" dâhilinde hareket ettiğini göstermektedir. Dünya örneklerinin aksine; özel sektör kuruluşlarıyla fazla yetki paylaşımı yapılmamakla birlikte; paydaş ülkelerde olduğu gibi kritik altyapının korunmasında görev alan özel birlikler ve timlerin olmaması güvenlik açısından açıklara sebep olmaktadır.

Türkiye'nin kritik altyapı güvenliği konusunda yapması gerekenlere bakılacak olursa; bunların en başında dünya örneklerinin iyi bir şekilde incelenip değerlendirilmesi gelmektedir. Bundan sonra ise Türkiye'nin özel koşulları kapsamında; gerekli mevzuat çalışmaları yapılmalı, var olanlar revize edilmeli ve gerekli kanunlar çıkartılarak caydırıcı önlemler alınmalıdır. En önemli yapılması gerekenlerin başında ise, kritik altyapı unsurlarının ne olduğu belirlenerek başta özel sektör olmak üzere gerekli yetki ve sorumluluk paylaşılmasına gidilerek özel koruma ekipleri kurulmalıdır. Bunlara ek olarak, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, altyapı güvenliğinden sorumlu olan kurumun kesin bir şekilde belirtilmesi ve gerekli durumlarda yetkilendirebileceği kurum ile kuruluşları açıkça tesis etmelidir. Türkiye'nin bir deprem coğrafyasında yer aldığı gerçeği göz önünde bulundurulmalı ve acil durum ile afet eylem planları hazırlanmalı mevcut planlar belli sürelerde kontrol edilerek güncellenmelidir. Bunun yanında, gerek personel gerekse bölge halkının bilinçlendirilmesi ve gerekli eğitimlerin verilmesi gelmektedir. Proje paydaşları kendi aralarındaki mevzuatlarını işbirliği şeklinde geliştirecek mekanizmaların yapılması hayati öneme sahip olacaktır. Toplumun bilinçlendirilmesi ve farkındalık çalışmaları, bölgesel yatırım ve sosyal kalkınma projeleri dâhilinde gerçekleştirilmelidir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Aklin, K. ve Ataman, S. (2006). *“Küresel Petrol Stratejilerinin Jeopolitik Açıdan Dünya ve Türkiye Üzerindeki Etkileri”*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Alemdaroğlu, N. (2007). *“Enerji Sektörünün Geleceği Alternatif Enerji Kaynakları ve Türkiye”*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Aras, O. N. (2001). *“Azerbaycan’ın Hazar Ekonomisi ve Stratejisi”*. İstanbul: Der Yayınları.
- Arslan, F. (2005). *“Petrol İmparatorluğundaki Güç Savaşları: Hazar’ın Kurtlar Vadisi”*. İstanbul: Karakutu Yayınları.
- Barry, B and Weaver, O. (2003). *“Regions and Power: The Structure of International Security”*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bilgin, M. (2005). *“Avrasya Enerji Savaşları”*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları
- Boru Hatları ile Petrol Taşıma A.Ş (BOTAŞ). (2012). *“BOTAŞ Bilgi Notu”*. Ankara.
- BTC. (2012a). *“Laying Foundations for Future: Community Investment Programme, Regional Development Initiative”*. Ankara: Gür Ofset.
- BTC. (2012b). *“Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı’nda Güvenli Bir Yaşam”*. Ankara.
- Buzan, B. (1991). *“People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era”* (2nd Edition). New York: Harvester Wheatsheaf.

- Buzan, B. and Hansen, L. (2009). *"The Evolution of International Security Studies"*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Buzan, B., Wæver, O. and Wilde, J. De. (1998). *"Security: A New Framework for Analysis"*, London: Lynne Rienner Publishers.
- CEYGEM. (2012). *"Ceyhan İş Geliştirme Merkezi"*. Ankara.
- Cornell, S. E. and Ismailzade, F. (2005). "The Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline: Implications for Azerbaijan". S. E. Cornell and S. F. Starr (eds.), *The Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline: Oil Window to West* (pp. 61-84) İçinde, Washington D.C., Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program.
- Cornell, S. E., Tsereteli, M. and Socor, V. (2005). "Geostrategic Implications of the Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline". S. E. Cornell and S. F. Starr (eds.), *The Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline: Oil Window to West* (pp. 17-33) İçinde, Washington D.C., Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program.
- Drl. Eralp, A. (2011). *"Devlet, Sistem ve Kimlik"*. (13. Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gökdemir, B. (2009). *"Türkiye'de Doğal Gaz Sektörünün Yeniden Yapılandırılması: Sekiz Yıllık Deneyimin Arz Güvenliği ve Rekabet Politikası Perspektifinden Değerlendirilmesi"*. Ankara: Türkiye Ekonomileri Araştırma Vakfı (TEPAV) Yayınları.
- Haghighi, S. S. (2007). *"Energy Security: The External Legal Relations of the European Union with Major Oil- and Gas-Supplying Countries"*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing.
- Heper, M. (2006). *"Türkiye'de Devlet Geleneği"*, (çev. N. Soyarık). (2. Baskı). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

- Kahraman, H. B. (2007). *“Postmodernite İle Modernite Arasında Türkiye”*. (2. Baskı). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Kasım, K. (2006). “AGİT: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı”. E. Ş. Çalış, B. Akgün, ve Ö. Kutlu içinde, *Uluslararası Örgütler ve Türkiye* (s. 310-315) içinde. Konya: Çizgi Kitapevi.
- Kasım, K. (2009). *“Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya”*. Ankara: USAK Yayınları.
- Khalilzad, Z., Lesser, I. O. and LARRABEE, F. S. (2000). “Turkish-Western Relations: Toward a Strategic Plan”. Chapter Five: *A Strategic Plan for Western-Turkish Relations*. Santa Monica: Rand Cooperation.
- Klare, M. T. (2005). *“Kaynak Savaşları: Küresel Çatışmanın Yeni Alanları”*, (çev. Ö. İnciler). İstanbul: Devin Yayınları.
- Kutluk, D. (2003). *“Hazar-Kafkas Petrolleri, Türk Boğazları, Çevresel Tehdit”*. İstanbul: Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Luft, G. and Korin, A. (2009). *“Energy Security Challenges for the 21st Century-A Reference Handbook”*. California: Greenwood Publishing Group.
- Martin, S. and El-Agraa, A. (2007). “Energy Policy and Energy Markets”. E. b. Agraa, *The European Union: Economic and Policies* (pp. 314-329) içinde. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pala, C. (2007)“Türkiye’nin Avrasya Boru Hatları Macerası”, Mustafa Aydın (drl.), *Türkiye’nin Avrasya Macerası 1989-2006 (Avrasya Üçlemesi II)*,(ss. 143-176) içinde, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Papava, V. (2005). “The Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline: Implications for Georgia”. S. E. Cornell and S. F. Starr (eds.), *The Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline: Oil Window to West* (pp. 85-102) içinde, Washington D.C.,_Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program.

- Petrovic, E. J., Orttung, R. W., and Wenger, A. (2009). *“Russian Energy Power and Foreign Relations: Implications For Conflict and Cooperation”*. New York: Taylor and Francis e-Library.
- Sandıklı, A. (2008). *“Değişen Dünyada Türkiye’nin Stratejisi”*, Ankara: BİLGESAM Yayınları.
- Starr, S. F. (2005). “The Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline: School of Modernity”. S. E. Cornell and S. F. Starr (eds.), *The Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline: Oil Window to West* (pp. 7-16) İçinde, Washington D.C., Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program.
- SÜRKAL. (Ocak 2012a). *“BTC Şirketi TYP Ardahan Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Projesi 2003-2011”*. Ankara.
- SÜRKAL. (Ocak 2012b). *“BTC Şirketi TYP Kars Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Projesi 2003-2011”*. Ankara.
- SÜRKAL. (Ocak 2012c). *“BTC Şirketi TYP Sivas Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Projesi 2003-2011”*. Ankara.
- Wæver, O. (1998). *“Securitization and Desecuritization”*. Ronnie D. (ed.) On Security (Chapter 3). New York: Columbia University Press.
- Weber, Max. (1996). *“Sosyoloji Yazıları”* (çev. T. Parla). İstanbul: İletişim Yayınları.

Makale ve Raporlar

- “Decision No. 6/07 Protecting Critical Energy Infrastructure from Terrorist Attack”. (30.11.2007). <http://www.osce.org/mc/33180> (Erişim Tarihi: 21.03.2013).
- Akgül-Açıkmeşe, S. (Yaz. 2011). “Algı Mı, Söylem Mi? Kopenhag Okulu Ve Yeni Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri”. *Uluslararası İlişkiler*, 30(8). 43-73.

- Akpınar, E. (2005). “Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Boru Hattı ve Türkiye Jeopolitiğine Etkileri”. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(25), 229-248.
- Aras, B. (2006). “Türk-İran İlişkileri: Değişim ve Süreklilik”. *Avrasya Dosyası*, 12(2), 61-92.
- Aras, B. ve Yorkan, A. (2005). “Avrupa Birliği ve Enerji Güvenliği: Siyaset, Ekonomi ve Çevre”. *TASAM Stratejik Rapor 13*, 3-30.
- Ashley, R. K. (Jun. 1981). “Political Realism and Human Interests”, *International Studies Quarterly*, 2(25), 204-236.
- Asif, M. and Muneer, T. (2007). “Energy supply, its demand and security issues for developed and emerging economies”. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 11, 1388–1413.
- Aslan, S. (Nisan. 2003). “Osmanlı Siyasi Rejimini Şekillendiren Bir Olgu Olarak Patrimonyalizm”. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 1-2(17). 245-253.
- Ataman, M. (Nisan. 2009). “Feminizm: Geleneksel Uluslararası İlişkiler Teorilerine Alternatif Yaklaşımlar Demeti”, *Alternatif Politika*, 1(1), 1-41.
- Ayhan, V. (Kış. 2009). “Avrupa’nın Enerji Arz Güvenliğinde Türkiye: Petrol, Doğal Gaz ve Entegrasyon”. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 20(5), 155-178.
- Başdemir, M. ve Çelikpala, M. (Ocak 2010). “Türkiye’de Petrol ve Doğal gaz Boru Hatlarının Güvenliği:Uygulanan Politikalar ve Öneriler”. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 8(14), 99.
- Baylis, J. (Yaz. 2008). “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı”. *Uluslararası İlişkiler*, 18(5), 69-85.
- Bilgin, P. (2003). “Individual and Societal Dimensions of Security”. *International Studies Review*, 5(2), 203-222.
- Bilgin, P. (Ocak. 2010). “Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları”. *Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 8(14), 30-53.
- Bilgin, P., Booth, K. and Wyn J. R. (Winter. 1998). “Security Studies: The Next Stage?”. *Naçao e Defesa*, 84(2), 131-157.

- BOTAŞ. (04.02.2005). “Oil Spill Response Plan”. <http://ebookbrowse.com/btc-english-oil-spill-resonse-plans-turkey-content-1-purpose-and-s-r3-11march-pdf-d40556411> (Erişim Tarihi: 10.01.2013).
- BOTAŞ-Boru Hatları ile Petrol Taşıma A.Ş. (2011). “2011 Yılı Sektör Raporu”. İçinde (1-24). Ankara.
- BP. (2012). “BP Statistical Review of World Energy June 2012”, http://www.bp.com/assets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2011/STAGING/local_assets/pdf/statistical_review_of_world_energy_full_report_2012.pdf (Erişim Tarihi: 01.12.2012).
- Brauch, H. G.(Yaz. 2008). “Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü”. *Uluslararası İlişkiler*, 18(5), 1- 47.
- BTK ve TÜBİTAK. (2011). “Ulusal Siber Güvenlik Tatbikatı Sonuç Raporu”. http://www.uekae.tubitak.gov.tr/uekae_content_files/siber_tatbikat_raporlari/USGT_2011_tr.pdf (Erişim Tarihi: 11.03.2013).
- BTK-Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu. (2010). “*Kritik Altyapıların Korunması*”. Bilgi Teknolojileri ve Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, 1-50.
- Buzan, B. (Jun. 1984). “Peace, Power, and Security: Contending Concepts in the Study of International Relations”. *Journal of Peace Research*, 2(21), 109-125.
- Cha, V. D. (May. 2000). “Globalization and the Study of International Security”. *Journal of Peace Research*, 3(37), 391-403.
- CRN-Focal Report-2. (2008). “Critical Infrastructure Protection (CIP)”. *Center for Security Studies*, 4-23.
- Çaylak, A. (2008). “Autocratic or Democratic? A Critical Approach to Civil Society Movements in Turkey”. *Journal of Economic and Social Research* 10(1), 115-151.

- Dedeoğlu, B. (Kış 2004). “Yeniden Güvenlik Topluluğu: Benzerliklerin Karşılıklı Bağımlılığından Farklılıkların Birlikteliğine”, *Uluslararası İlişkiler*, 4(1), 1-21.
- Deese, D., A. (Winter. 1979-1980). “Energy: Economics, Politics, and Security”. *International Security*, 3(4), 140-153.
- Dinler, D. (2003). “Türkiye’de Güçlü Devlet Geleneği Tezinin Eleştirisi”. *Praksis* (9), 17 – 54.
- EIA- Energy Information Administration. (2012). “Last Updated Report of China 2012”. *U.S. Energy Information Administration*, 1-27.
- EIA-Energy Information Administration. (2013). “Annual Energy Outlook 2013, (AEO2013)”. *U.S. Energy Information Administration*, 1-16.
- Eisser, E. R. (2012). Regional Energy Security: Turkey's Ambition to Become a Regional Hub. *Research Turkey*, 1(7), 24-41.
- Erdemir, H. (Winter. 2009). “The Policies Around the BTC Pipeline”. *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*. 4(8), 20-44.
- EÜAŞ-Elektrik Üretim Anonim Şirketi. (2011). “*Elektrik Üretim Sektör Raporu 2011*”, 1-20.
- Fisher, K. (2002). A Meeting of Blood and Oil: The Balkan Factor in Western Energy Security. *Journal of Southern Europe and the Balkans*, 4(1), s. 75-89.
- Gallis, P. (2006). “NATO and Energy Security”. *Congressional Research Service*, 1-6.
- Giroux, J. (2009). “Targeting Energy Infrastructure: Examining the Threat in North Africa and Broader Implications (ARI)”. *Real Instituto Elcano*, 1-10.
- İnalçık, H. (1992) “Comments on Sultanism: Max Weber’s Typification of Ottoman Polity”. *Princeton Papers in Near Eastern Studies I*, 49-73.
- İşeri, E. Ve Dilek, A. O. (Yaz 2012). Yeni Enerji Jeopolitiğinde NATO'nun Enerji Güvenliğinde Tamamlayıcı Rolü ve Türkiye'nin Potansiyel Katkıları. *Akademik Bakış*, 5(10), 1-21.
- Kahraman, H., B. ve Keyman, F. (1998). “*Kemalizm, Oryantalizm ve Modernite*”. *Doğu Batı*, 2, 75–88.

- Kaya, İ. S. (2012). Uluslararası Enerji Politikalarına Bir Bakış: Türkiye Örneği., (s. 1-20).
- Kessikbayev, A. (2005). “Orta Asya’da Jeo-Ekonomik Dönüşüm: Kazakistan Petrolü ve Aktau-Bakü-Ceyhan İhracat Güzergâhı”, *TASAM Stratejik Öngörü Dergisi*, Yıl: 2, 6, 68-77.
- Khamashuridze, Z. (2008). ENergy Security and NATO: Any Role for the Alliance? *The Quarterly Journal*, VII Fall(4), s. 43-58.
- Kurt, Ü. (Kış 2007). “Türkiye’de Devlet ve Toplum İlişkisine Tarihsel Ve Analitik Bir Bakış: Gerilim’in Dönüşebilme Kapasitesi”. Civilacademy, *Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Öğrenci Özel Sayısı.
- Küçükşahin, A., Şafak, İ. C. ve Dedeoğlu, Ç. (2009). “Güvenlik Bağlamında Risk ve Risk Yönetimi”. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Yıl: 5, 10, 9-34.
- Laçiner, S. (2006). Hazar Enerji Kaynakları ve Enerji-Siyaset İlişkisi. *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 36-66.
- Milov, V. (2005). “Global Energy Agenda”, *Russia in Global Affairs*, 4(3), 60-68.
- Miş, N. (2011). “Güvenlikleştirme Teorisi ve Siyasal Olanın Güvenlikleştirilmesi”. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2(6), 345-381.
- Monaghan, A. (May 2008). “Energy Security: NATO’s Limited, Complementary Role”.
- Nies, S. (2008). “Oil and Gas Delivery to Europe, An Overview of Existing and Planned Infrastructure”. *The French Institute for International Relations* , 1-150.
- Nişancı, E. (2002). “Neo-patrimonyalizm ve Türk Siyasal Modernleşmesi”. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 1(3), 123-139.
- Ovalı, Ş. A. (Yaz 2006). “Ütopya İle Pratik Arasında: Uluslararası İlişkilerde İnsan Güvenliği Kavramsallaştırması”, *Uluslararası İlişkiler*, 10(3), 3-52.
- Öztürk, İ. ve Karbuz, S. (Şubat 2006). “Türkiye’nin Enerji Ekonomisi ve Petrolün Geleceği”. *MÜSİAD Araştırma Raporları*. 49, 5-122.
- Pala, C. (Haziran 2007). “BTC ve Enerji Arz Güvenliği”. *Dosya Analiz*, 2, 28-31.

- Papava, V. (Summer 2011). "Energy Cooperation Opportunities in the Caucasus". *Caucasus International*, 1, 87-97.
- Peters, S. (2004). "Coercive Western Energy Security Strategies: Resource War as New Threat to Global Security". *Geopolitics*, 1(9), 187-212.
- Raab, M. (2011). "Concepts of Comprehensive Security". *Oriental Institute of the Vienna University* organized by the project on Jihadism Online and the Austrian Oriental Institute Hammer- Purgstall, 4 February, 1-8.
- Radoman, J. (January-March 2007). "Securitization of Energy as a Prelude to Energy Security Dilemma", Western Balkans Security Observer: *Journal of the Belgrade School of Security Studies*, 4, 36-45.
- Rasmussen, M. V. (September 2002). "A Parallel Globalization of Terror: 9-11, Security and Globalization", Cooperation and Conflict: *Journal of the Nordic International Studies Association*, 37(3), 323-349.
- Research Division - NATO Defense College*, 36, 1-12.
- Roberts. J. (October 2004). "The Turkish Gate: Energy Transit and Security Issues". *Centre for European Policy Studies*. 4(3), 17-46.
- Rühle, M. (2012). "NATO and Energy Security: From Philosophy to Implementation". *Journal of Transatlantic Studies*, 10(4), 388-395.
- Saatçioğlu, C. ve Küçükaksoy, İ. (2011). "Türkiye Ekonomisinin Enerji Yoğunluğu ve Önemli Enerji Taşıma Projelerinin Ekonomiye Etkisi", Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları, 1-21.
- SETA Raporu. (Kasım. 2010). "Araştırma Merkezlerinin Yükselişi: Türkiye’de Dış Politika ve Ulusal Güvenlik Kültürü. Aras, B., Toktaş, Ş. ve Kurt, Ü. (drl.) *Güvenlik Çalışmalarında Güncel Yaklaşımlar: Ulusal Güvenliğin Tanımlanması ve Güvenlikleştirme Süreçleri*", (ss. 17-36) İçinde, (1. Baskı). Ankara: SETA Yayınları.

- Sevim, C. (2012). “Küresel Enerji Jeopolitiği ve Enerji Güvenliği”, *Journal of Yasar University*, 26(7), 4378-4391.
- Sloan, E. (March 2007). “NATO's Approaches to Energy Security: Future Options, Challenges and Directions”. *Critical Energy Infra structure Protection Policy Research Series*, 1, 1-25.
- Stern, J. (2002). “Security of European Natural Gas Supplines: The Impact of Import Dependence and Liberalization”. *The Royal Institute of International Affairs*, 1-36.
- Şatana, N. ve Özpek, B. B. (Ocak 2010). “ABD ve Türkiye’de Geçmişten Günümüze Güvenlik Çalışmaları”. *Ortadoğu Etütleri*, 2(2), 75-114.
- TBMM Araştırma Komisyonu. (16.06.2005). *10/238 Esas Numaralı Meclis Araştırma Raporu*, 10/238.
- http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss978m.htm#_Toc108326374 (Erişim Tarihi: 18.02.2013).
- TBMM Tutanak Dergisi. (26.05.2000). “Dönem.21. Cilt.33. Yasama Yılı.2”, 1-24
- Toft, P., Duero, A. and Bieliakuskas, A. (2010). “Terrorist Targeting and Energy Security”. *Energy Policy*, 38, 441-4421.
- Toft, P., Duero, A., & Bieliakuskas, A. (18 April 2010,). “Terrorist Targetting and Energy Security”. *Energy Policy*, 38(8), 4411-4421.
- TPAO. (Mayıs 2012). “2011 Yılı Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu”. *Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı Genel Müdürlüğü*, 1-23.
- Trombetta, M. J. (2006). “The Securitization of the Environment and the Transformation of Security”. *Delft University of Technology*, 1-22.
- TÜBİTAK. (Temmuz 2003). “Enerji ve Doğal Kaynaklar Paneli Raporu”. *Vizyon 2023 Teknoloji Öngörü Projesi*, 4-56.

- Tür, Ö. ve Aydın-Koyuncu, Ç. (Yaz 2010). “Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı: Temelleri, Gelişimi, Katkı ve Sorunları” *Uluslararası İlişkiler*, 26(7), 3-24.
- USAK-Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu. (2011). “Kritik Enerji Altyapı Güvenliği Projesi Sonuç Raporu C.1: Türkiye’de Kritik Enerji Altyapı Güvenliği: Mevcut Durum, Sorunlar ve Öneriler”. *Enerji Güvenliği Araştırmalar Merkezi (EGAM)*, 3-28.
- USAK-Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu. (2011). “Kritik Enerji Altyapı Güvenliği Projesi Sonuç Raporu C.3: Kritik Enerji Altyapısı ve Güvenliği”. *Enerji Güvenliği Araştırmalar Merkezi (EGAM)*, 3-76.
- USAK-Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu. (2011). “Kritik Enerji Altyapı Güvenliği Projesi Sonuç Raporu C.4: Boru Hatlarının Güvenliği Özelinde Türkiye’de Kritik Enerji Altyapısı ve Güvenliği”. *Enerji Güvenliği Araştırmalar Merkezi (EGAM)*, 5-56.
- USAK-Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu. (2011). “Kritik Enerji Altyapı Güvenliği Projesi Sonuç Raporu C.5: Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuku Açısında Kritik Enerji Altyapı Tesislerinin Güvenliğine İlişkin Düzenleme ve Uygulamalar”. *Enerji Güvenliği Araştırmalar Merkezi (EGAM)*, 5-87.
- Wæwer, O. (Yaz 2008). “Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi”, *Uluslararası İlişkiler*, 18(5), 151-178.
- Wendt, A. (Summer 1995). “Constructing International Politics”. *International Security*, 1(20), 71-81.
- Yenidede, İ. (2003-2004). “Turkey’s Place In Energy Geopolitics In Its Region”. *Institut Européen des Hautes Etudes Internationales*, 1-74.
- Yıldız, T. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı, (Fall 2012). “Interview with Taner Yıldız”. *Turkish Policy*, 3(11), 1-6.
- Yılmaz, N. F. (2005). “Petrol ve Doğal Gaz Boru Hattı Üzerine Genel Bir Değerlendirme”. *Tesisat Mühendisliği Dergisi*, 87, 4-14.
- Yorkan, A. (Güz 2009). “Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası ve Türkiye'ye Etkileri”. *Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 1(1), 29-53.

Yayımlanmamış Tezler

- Akgül, U. (2010). *“BTC Projesi Kapsamında Sosyal Uygulamalar Sosyal Antropolojik Açıdan Hedefler ve Sonuçları”*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bakır, E. (2006). *“The Energy Corridor Identity of Turkey and Supply Security Dimension of the EU Energy Policy”*. İzmir: The İzmir University of Economics, The Graduate School of Social Sciences. European Studies Department of International Relations and European Union.
- Çapat, H. (2008). *“Kopenhag Okulu Çerçevesinde Bölgesel Güvenlik Kompleksi Kavramı ve Karadeniz’de AB-ABD Güvenlik Algılamalar”*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü.
- Çaylı, B. (2002). *“Hazar Petrolleri Petrol Boru Hattı Projeleri ve Türkiye”*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, İ. (2007). *“Uluslararası Petrol Sistemi”*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Doğan, K. (2001). *“Türkiye-Azerbaycan Ekonomik İlişkilerinde Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı”*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Elmas, B. (2012) *“Ortadoğu’daki Enerji Kaynaklarının Önemi ve Türkiye Üzerinden Taşınması ile Türkiye’nin Kazandığı Jeopolitik Konum”*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erbilgin, T. (2008). *“Securitization of Energy: The EU-Russia-US Triangle”*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Avrupa Birliği Enstitüsü.

- Erdoğan, N. (2004). *“BTC Ham Petrol Boru Hattı’nın Siyasi Boyutu”*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güzel, M. Y. (2001). *“Caspian Oil and Pipeline Issue”*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kemer, E. (2011). *“Avrasya Jeopolitiğinde Türkiye’nin Oynayacağı Enerji Köprüsü Rolü”*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kars: Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kerimbeyli, T. (2002). *“Bakü-Ceyhan Petrol Boru Hattı Projesi: Türkiye Ekonomisi Üzerine Olası Etkileri ve Sonuçları”*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koçgündüz, L. M. (2009). *“Hazar Bölgesi Enerji Politikaları”*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kurt, S. (2006). *“Türkiye’nin Enerji Tedarik Politikalarının Avrasya Enerji Boru Hattı Projeleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi”*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ökten, S. (2007). *“Bölgesel Enerji Kaynakları Üzerinde Rekabet ve Türkiye”*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özcan, H. P. (2008). *“Türkiye’nin Ve Avrupa Birliği’nin Hazar Coğrafyasında Kesişen Politikaları”*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Seyidov, K. (2006). *“Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattının Azerbaycan ve Türkiye’ye Ekonomilerine Muhtemel Etkileri”*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Soylu, M. S. (2000). “*Doğu Akdeniz’in Stratejik Yapısına, Bakü Ceyhan Petrol Boru Hattı Etkilerinin Değerlendirilmesi*”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Taşkın, A. (1999). “*The Caspian Oils and Alternative Pipelines*”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tekin, E. (2010). “*Petrol Boru Hatlarının Türk Dış Politikasına Etkileri*”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uğurlu, Ö. (2006). “*Türkiye’de Çevresel Güvenlik Bağlamında Sürdürülebilir Enerji Politikaları*”, Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Verdiyev, R. (2000). “*Bakü-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi’nin Türkiye Ekonomisi Açısından Değerlendirilmesi*”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Vural, Z. (2006). “*Hazar Havzası Enerji Kaynakların Uluslararası Politikadaki Yeri ve Türkiye’ye Etkisi*”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yüksel, M. (2006). “*Bakü-Ceyhan Petrol Boru Hattı ve Türkiye Ekonomisine Etkileri*”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sempozyum ve Kongreler

- “*USAK Enerji Güvenliği Platformu Kritik Enerji Altyapı Güvenliği*” Enerji Platformu Sempozyumu 2011. (20 Haziran, Ankara).

- Coskun, B. B. (2008). “*The EU's Quest for Energy Security and Persian Gulf*”. The Fourth Pan-European Conference on EU Politics (25 - 27 September, Riga, pp. 1-17).
- Kardaş, Ş. (2011). “*USAK Enerji Güvenliği Platformu Kritik Enerji Altyapı Güvenliği*” Enerji Platformu Sempozyumu 2011. (I. Oturum, 20 Haziran, Ankara).
- Kıbaroğlu, M. (2004). “*Enerji Kaynakları ve Ulaşım Yollarının Uluslararası Güvenliğe Etkileri*” Dünya ve Türkiye’deki Enerji ve Su Kaynaklarının Ulusal ve Uluslararası Güvenliğe Etkileri Sempozyumu (15-16 Ocak 2004, İstanbul).
- Pamir, N. (2000). “*Hazar Bölgesi’nde Enerji Politikaları: Avrupa’nın ve ABD’nin Konseptleri*”. Avrupa’nın ve Türkiye’nin Kafkasya, Orta Asya ve Orta Doğu’da Ortak İlgi Alanları, Uluslararası Sempozyumu, (13-14 Kasım, Ankara).
- Sandıklı, A. ve Emeklier, B. (2011). “*Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm*”. Uluslararası Balkan Kongresi: 21. Yüzyılda Uluslararası Örgütlerin Güvenlik Yaklaşımları ve Balkanlar’ın Güvenliği Sunumu Makalesi, (28-29 Nisan, Kocaeli, ss. 1-67).
- Tanyeri, S. (2007). “*Enerji Arz Güvenliği ve Ulusal Güvenlik Arasındaki İlişki*”. Enerji Arz Güvenliği Sempozyum Bildirisi (2 Mart, Ankara, ss. 1-47), Ankara: Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi Yayınları.

Kanun ve Yönetmelikler

- Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Kanunu. (18.12.1981). *Resmi Gazete*, 2565/17552. <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.2565&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch> (Erişim Tarihi: 07.02.2013).
- Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Yönetmeliği. (17.01.1983). *Resmi Gazete*, 2565/18033. <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/20069.html> (Erişim Tarihi: 05.02.2013).
- Boru Hatları ile Petrol Taşıma A.Ş. (BOTAŞ) Genel Müdürlüğü Ham Petrol ve Doğal Gaz Boru Hattı Tesislerinin Yapımı ve İşletmesine Dair Teknik Emniyet ve

- Çevre Yönetmeliği. (06.01.2011). *Resmi Gazete*, 27807. <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/30855.html> (Erişim Tarihi: 13.02.2013).
- Enerji Verimliliği Strateji Belgesi 2012-2023. (20.02.2012). *Resmi Gazete*, 2012/1. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/02/20120225-7.htm> (Erişim Tarihi: 03.12.2012).
- Federal Register. (10.09.2001a). Executive Order 13228 Establishing the Office of *Homeland Security and the Homeland Security Council*. 66(196), s. 51812-51817. <https://www.hsdl.org/?abstract&did=1619> (Erişim Tarihi: 05.02.2013).
- Federal Register. (16.09.2001b). Executive Order 13231 of 16 October 2001: Critical *Infrastructure Protection in the Information Age*. 66(202). <http://www.fas.org/irp/offdocs/eo/eo-13231.htm> (Erişim Tarihi: 05.02.2013). <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-107publ56/html/PLAW-107publ56.htm> (Erişim Tarihi: 05.02.2013).
- Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanun. (10.06.2004). *Resmi Gazete*, 25504. <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/1381.html> (Erişim Tarihi: 07.02.2013).
- Petrol Piyasası Kanunu. (4.12.2003). *Resmi Gazete*, 5015. <http://www2.epdk.org.tr/mevzuat/kanun/petrol/son.pdf> (Erişim Tarihi: 13.02.2013).
- Petrol Piyasası Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı. (26.05.2006). *T.C. Başbakanlık*, 21701/54200. <http://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-1215.pdf> (Erişim Tarihi: 13.02.2013).
- Petrolün Boru Hatları ile Transit Geçişine İlişkin Kanun. (23.6.2000). *Resmi Gazete*, 4586. <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/1124.html> (Erişim Tarihi: 17.02.2013).
- Presidential Decision Directive. (22.05.1998). *White House*. <http://www.fas.org/irp/offdocs/pdd/pdd-63.htm> (Erişim Tarihi: 04.02.2013).
- Safeguard Security of Gas Supply and Repealing Council Directive. (12.11.2010).
- TCK. 142. ve 152. Maddeler. (26.09.2004). *Resmi Gazete*, 25611. <http://www.ceza-bb.adalet.gov.tr/mevzuat/5237.htm> (Erişim Tarihi: 21.02.2013).

The European Parliament and The Council of The European Union.

[http://eur-](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:295:0001:0022:EN:PDF)

[lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:295:0001:0022:EN:PDF](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:295:0001:0022:EN:PDF) (Erişim Tarihi: 20.03.2013).

The USA Patriot Act. (26.10.2001). *107th Congress Public Law*.

TSK İç Hizmet Kanunu. (04.01.1961). *Resmi Gazete*, 1073.

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.211.pdf> (Erişim Tarihi: 23.04.2013).

Yapılan Görüşmeler

“BOTAŞ Yetkilileri ile Yapılan Görüşme”. Ankara: Ekim 2012.

“BP Yetkilisi ile Yapılan Görüşme”. İstanbul: Şubat 2012.

“BTC Yetkilisi ile Yapılan Görüşme”. Ankara: Haziran 2012.

e-Gazete ve Haberler

“Antalya’da Boru Hattı’nda Yangın”. (22.04.2011). *CNN Türk*.

<http://www.cnnturk.com/2011/turkiye/04/22/antalyada.boru.hattinda.yangin/614263.0/index.html> (Erişim Tarihi: 18.02.2013).

“Boru Hatlarındaki Hırsızlık.” (30.04.2011). *Milliyet e-Gazete*,

<http://ekonomi.milliyet.com.tr/boru-hatlarindaki-hirsizlik-1-5-trilyon-liralik-zarara-neden-oldu/ekonomi/ekonomidetay/30.04.2011/1384422/default.htm>

(Erişim Tarihi: 18.02.2013).

“BTC 1500 Jandarmaya Emanet.” (13.07.2006). *Samanyolu Haber*,

<http://m2.samanyoluhaber.com/BTC-1500-jandarmaya-emanet-haberi-203002.html> (Erişim Tarihi: 17.02.2013).

“BTC’nin Ekonomiye Katkısı”. (16.06.2007). *Yeni Şafak e-Gazete*.

<http://www.yenisafak.com.tr/ekonomi/?t=19.06.2007&i=50688> (Erişim Tarihi: 16.01.2013).

- “İran’la Doğal Gaz Krizi”. (8 Şubat 2012). *Haber 3*. <http://www.haber3.com/iranla-dogalgaz-krizi--1183897h.htm> (Erişim Tarihi: 23.04.2013).
- “Petrol Boru Hattında Yangın”. (23.12.2012). *NTV Haber*. <http://www.ntvmsnbc.com/id/25408324/> (Erişim Tarihi: 18.02.2013).
- “TPAO’dan Kıbrıs’ta Petrol Atağı”. (03.04.2012). *Sabah e-Gazete*. <http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/2012/04/03/tpaodan-kibrista-petrol-atagi> (Erişim Tarihi: 15.01.2013).
- Altunsoy, İ. (28.08.2010). “Boru Hatlarını Heronlar Korumak.” *Zaman e-Gazete*, http://www.zaman.com.tr/ekonomi_boru-hatlarini-heronlar-koruyacak_1021020.html (Erişim Tarihi: 17.02.2013).
- Anadolu Ajansı. (05.04.2011). “BTC’nin Geçtiği Köy İhya Oluyor”. *Haber 7*, <http://www.haber7.com/haber/20110405/BTCnin-gectigi-koy-ihya-oluyor.php>. (Erişim Tarihi: 16.01.2013).
- Anadolu Ajansı. (17.02.2010). “Rusya ile Abhazya Üs Anlaşması İmzaladı.” *Cumhuriyet e-Gazete*, <http://www.cumhuriyet.com.tr/?hn=115576>. (Erişim Tarihi: 18.01.2013).
- Donat, İ. (23.08.2011). “Bahar Bitti Petrol Düşmedi”. *Sabah e-Gazete*. <http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/2011/08/23/bahar-bitti-petrol-dusmedi> (Erişim Tarihi: 12.12.2012).
- Saral, S. H. (30.04.2012). “Dünyanın Yeni Tehdidi Kapıda”. *Tüm Haber*, http://www.tumhaber.com.tr/HaberOku.php?haber_id=69126 (Erişim Tarihi: 14.12.2012).
- Sidar, C. (20.01.2007). “Türkiye’nin Enerji Güvenliği”. *Radikal e-Gazete*. <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=210560>, (Erişim Tarihi: 01.12.2012).
- Tınç, F. (28.08.2000a). “Bir Raporun Satır Araları”. *Hürriyet e-Gazete*. <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=-178007&yazarid=19> (Erişim Tarihi: 30.04.2013).

- Tınç, F. (01.09.2000b). “BOTAŞ: Müttefik Askeri Varlığına Hayır”. *Hürriyet e-Gazete*. <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/printnews.aspx?DocID=-178967> (Erişim Tarihi: 30.04.2013).
- Uğur, F. (11.07.2006). “BTC Boru Hatları 2 Tugaylık Ordu Koruyacak.” *Zaman e-Gazete*, http://www.zaman.com.tr/gundem_baku-tiflis-ceyhan-boru-hattini-iki-tugaylik-ordu-koruyacak_306161.html (Erişim Tarihi: 07.02.2013).

İnternet Kaynakları

- “2009 Strasbourg-Kehl NATO Summit”. (3-4.04.2009).
<http://www.nato.int/summit2009/summit-guide-09.pdf> (Erişim Tarihi: 14. 03. 2013).
- “BP Georgia Overview”. (2013).
<http://www.bpgeorgia.ge/go/doc/1339/153289/Overview> (Erişim Tarihi: 07.03.2013).
- “BP in Georgia Sustainability Report”. (2008).
http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/STAGING/global_assets/e_s_assets/e_s_assets_2008/downloads/bp_sustainability_report_2008_georgia.pdf (Erişim Tarihi: 07.03.2013).
- “BTC Proje Direktörlüğü”. (2013). <http://www.btc.com.tr/proje.html> (Erişim Tarihi: 10.01.2013 ve 16.01.2013)
- “Council Resolution of a New Energy Policy Strategy for the Community”. (1974).
[http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31975Y0709\(01\):EN:NOT](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31975Y0709(01):EN:NOT) (Erişim Tarihi: 17.03.2013).
- “Critical Infrastructure Protection”. (2004).
http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/fight_against_terrorism/l33259_en.htm (Erişim Tarihi: 22.03.2013).
- “Eleştirel Güvenlik Okulu ve Tunus”.

- http://www.academia.edu/1513831/Ellestirel_Guvenlik_Okulu_ve_Tunus
(Erişim Tarihi: 15.08.2012).
- “Energy Security Focus of NATO Seminar in Georgia”. (05-06 May 2010).
http://www.nato.int/cps/en/SID-AFABEC31-9895BD56/natolive/news_63846.htm (Erişim Tarihi: 13.03.2013).
- “Energy Security: NATO’s Potential Role”. (2006).
<http://www.nato.int/docu/review/2006/issue3/english/special1.html> (Erişim Tarihi: 14.03.2013).
- “European Programme for Critical Infrastructure Protection”. (2004).
http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/fight_against_terrorism/l33260_en.htm (Erişim Tarihi: 05.02.2013).
- “European Programme for Critical Infrastructure Protection”. (2010).
http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/fight_against_terrorism/l33260_en.htm (Erişim Tarihi: 20.03.2013).
- “Export Oil and Gas Pipelines Security Department”. (2013).
http://dmx.gov.az/inqbkti_en.html (Erişim Tarihi: 06.03.2013).
- “Georgian Oil Pipeline: The Front Line”. (13.08.2008).
<http://infoener.iee.usp.br/infoener/hemeroteca/imagens/117198.htm> (Erişim Tarihi: 07.03.2013).
- “INOGATE”. (2013).
http://www.inogate.org/index.php?option=com_content&view=article&id=46&Itemid=72&lang=en (Erişim Tarihi: 19.03.2013).
- “International Energy Agency”. (2012). <http://www.iea.org/aboutus/history/> (Erişim Tarihi: 18.12.2012).
- “National Infrastructure Protection Plan”. (2009).
http://www.dhs.gov/xlibrary/assets/NIPP_Plan.pdf (Erişim Tarihi: 14.02.2013).
- “NATO 2006 Riga Summit Reader’s Guide”. (28-29.10.2006).
<http://www.nato.int/docu/rdr-gde-riga/rdr-gde-riga-e.pdf> (Erişim Tarihi: 13.03.2013).

- “NATO 2020: Assured Security Dynamic Engagement”. (17.05.2010).
http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_63654.htm#members (Erişim Tarihi: 14.03.2013).
- “NATO’s Role in Energy Security Challenges For South-Eastern Europe”. (2010).
http://www.nato.int/cps/en/SID-3810FAC5-FFAFA120/natolive/news_75463.htm (Erişim Tarihi: 14.03.2013).
- “NATO’s Role in Energy Security”. (17.10.2011).
http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49208.htm
(Erişim Tarihi: 14.03.2013).
- “Petrol Fiyatları”, <http://www.hampetrolfiyatları.com/> (Erişim Tarihi: 12.12.2012).
- “Securing Cyberspace for the 44th Presidency”. (2008).
http://csis.org/files/media/csis/pubs/081208_securingcyberspace_44.pdf (Erişim Tarihi: 12.02.2013).
- “SESMEKE: Response Bases”. (2013). <http://www.sesmeke.com/base.html> (Erişim Tarihi: 07.02.2013).
- “Terör Olayları Takvimi”. (15.11.2003).
<http://terortakvimi.wordpress.com/2003/11/15/200315-20-kasim-istanbul-saldirilari/> (Erişim Tarihi: 23.04.2013).
- “The European Programme for Critical InfraStructure Protection (EPCIP)”. 2006.
http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-06-477_en.htm (Erişim Tarihi: 05.02.2013).
- “World Economic Forum”. (2008).
<https://members.weforum.org/pdf/globalrisk/report2008.pdf> (Erişim Tarihi: 10.02.2013).
- Alsancak, H. (2006). “Türkiye’nin Uluslararası Enerji Güvenliğindeki Rolü”.
<http://www.hasanalsancak.com/index.php?p=144> (Erişim Tarihi: 11.02.2013).
- Alsancak, H. (2010). “The Role of Turkey in Global Energy”.
http://www.ensec.org/index.php?option=com_content&view=article&id=247:the-role-of-turkey-in-the-global-energy-bolstering-energy-infrastructure-

- [security&catid=106:energysecuritycontent0510&Itemid=361](http://www.nuce.boun.edu.tr/va3.html) (Erişim Tarihi: 11.02.2013).
- Altın, V. (2012). “Enerji Sorunu ve Türkiye”. <http://www.nuce.boun.edu.tr/va3.html> (Erişim Tarihi: 01.12.2012).
- Ankara Ticaret Odası (ATO). (2012). “Nükleer Enerji Raporu”. <http://www.atonet.org.tr/turkce/bulten/bulten.php?sira=365> (Erişim Tarihi: 01.12.2012)
- ANT. (2012). “Milli Savunma Bakanlığı Akaryakıt İkmal ve NATO POL Tesisleri İşletme Bakanlığı”, <http://www.ant.gov.tr/boruhattiisletmeciligi.html> (Erişim Tarihi: 05.12.2012).
- Archive of European Integration (AEI). (18.12.1968). “The First Guidelines for a Community Energy Policy”. <http://aei.pitt.edu/5134/1/5134.pdf> (Erişim Tarihi: 17.03.2013)
- Aslanlı, A. (14.12.2011). “Haydar Aliyev Döneminde Azerbaycan Dış Politikasında Doğal Kaynaklar.” <http://www.1news.com.tr/yazarlar/20111214015540632.html> (Erişim Tarihi: 09.01.2013).
- Atlantic Community. (08.07.2012). “The Politics of Pipeline Diplomacy and Energy Security”. http://www.atlantic-community.org/index/articles/view/The_Politics_of_Pipeline_Diplomacy_and_Energy_Security (Erişim Tarihi: 18.01.2013).
- Badalyan, L. (10.10.2012). “The Geopolitics of Pipeline Diplomacy”. <http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Articles/Special-Feature/Detail/?lng=en&id=153580&tabid=1453347044&contextid774=153580&contextid775=153575> (Erişim Tarihi: 18.01.2013).
- BOTAŞ. (19-24.09.2011). “Güvenlik Tatbikatı “ETERNITY 2011” Gürcistan’ın Başkenti Tiflis’te Yapıldı”. <http://www.botasint.com/Haber.aspx?haberid=189> (Erişim Tarihi: 07.03.2013).

- BOTAŞ. (2010). “BTC Güvenlik Tatbikatı ETERNITY 2010 Bakü’de Gerçekleşti.”
<http://www.botasint.com/Haber.aspx?haberid=180> (Erişim Tarihi: 07.03.2013).
- BOTAŞ. (2012). “Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı”.
<http://www.botas.gov.tr/index.asp> (Erişim Tarihi: 04.12.2012)
- BP. (13.10.2007). “Azerbaijan Government and BP Sign Bilateral Security Protocol.”
<http://www.bp.com/genericarticle.do?categoryId=9006615&contentId=7038375>
(Erişim Tarihi: 07.03.2013).
- BP. (2002). “Executive Summary”.
http://www.ebrd.com/pages/project/eia/esia_geo.pdf
(Erişim Tarihi: 07.03.2013).
- BP. (2009). “BTC’den Toplumsal Kalkınmaya 23 Milyar ABD Doları”.
<http://www.bp.com/genericarticle.do?categoryId=9032207&contentId=7059487>
(Erişim Tarihi: 23.01.2013).
- BP. (2013a). Çevresel Yatırım Programı.
<http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=9032201&contentId=7058953> (Erişim Tarihi: 25.01.2013).
- BP. (2013b). “Türkiye’nin Kuşları, AB’ye Tam Üyelik Yolunda”.
<http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=9033734&contentId=7062194> (Erişim Tarihi: 25.01.2013).
- BP. (2013c). “Dağ Horozu’nun Peşinde Tek Başına 390 Günde 115 Bin Kilometre”.
<http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=9033735&contentId=7062195> (Erişim Tarihi: 25.01.2013).
- BP. (2013d). “BTC Çiçek Hattı”.
<http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=9033736&contentId=7062196> (Erişim Tarihi: 25.01.2013).
- BP. (2013e). “Yumurtalık Lagünleri Yönetim Planı Uygulama Projesi”.
<http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=9033737&contentId=7062199> 27.01.2013’te erişildi).

- BP. (2013f). “Kaplumbağalara Uzaydan İzleme Sistemi”.
<http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=9033738&contentId=7062201> (Erişim Tarihi: 27.01.201).
- BP. (2013g). “Akdeniz Foku Araştırması”.
<http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=9033739&contentId=7062203> (Erişim Tarihi: 27.01.2013).
- BP. (2013h). “Kaçkar Ormanları Projesi”.
<http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=9033742&contentId=7062206> (Erişim Tarihi: 28.01.2013).
- BP. (2013i). “Yalnız Çam Ormanları Projesi”.
<http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=9033743&contentId=7062208> (Erişim Tarihi: 28.01.2013).
- BP. (2013j). “BTC ve BM Kalkınma Programı”.
<http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=9033745&contentId=7062210> (Erişim Tarihi: 28.01.2013).
- BP. (2013j). “Doğa Belgeseline Çifte Ödül”.
<http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=9033747&contentId=7062213> (Erişim Tarihi: 28.01).
- BP. (2013k). “Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline”.
<http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=9006669&contentId=7015093> (Erişim Tarihi: 10.01. 2013).
- BP. (2013l). “BTC Toplumsal ve Çevresel Yatırım Programları”.
<http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=9018468&contentId=7033909> (Erişim Tarihi: 23.01.2013).
- BP. (2013m). “BTC’nin İnsana ve Biyolojik Çeşitliliğe Yönelik Taahhütleri”.
<http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=9018404&contentId=7033950> (Erişim Tarihi: 23.01.2013).
- BP. (2013n). “Çevresel ve Toplumsal Yatırım Projeleri”.

- <http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=9018404&contentId=7033950> (Erişim Tarihi: 16.01.2013).
- BP. (2013o). “TYP II İşletme Aşaması-2007 ve Sonrası”.
<http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=9032374&contentId=7059350> (Erişim Tarihi: 21.01.2013).
- BP. (2013ö). “Ceyhan Marine Terminal”.
<http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=9006675&contentId=7051716> (Erişim Tarihi: 15.01.2013).
- Briefing Papers, (July 2008). “World Energy Outlook 2007: China and India Insights”, The International Energy Agency, p. 42, cited in: Bas R. Percival, “The Risk of Energy Securitization of the Eurasian Continent”, The Clingendael International Energy Programme.
http://www.clingendael.nl/publications/2008/20080700_ciep_briefing_paper_percival.pdf (Erişim tarihi: 29.11.2012).
- BTC. (2012). “BTC Projesinin Gelişimi”. <http://www.btc.com.tr/proje.html> (Erişim Tarihi: 10.01.2013)
- BTC. (2013). “Çevre Dokümanları”. <http://www.btc.com.tr/proje.html> (Erişim Tarihi: 23.02.2013).
- Collins. (2009). “Cyber Security Working Groups”.
<http://www.digitalcommunities.com/articles/New-DHS-Cyber-Security-Working-Group-Links.html> (Erişim Tarihi: 12.02.2013).
- Commission of European Community. (23.07.1999). “TACIS Annual Report”.
<http://aei.pitt.edu/6078/1/6078.pdf> (Erişim Tarihi: 19.03.2013).
- Commission of the European Communities. (17.11.2005). “Green Paper: On a European Programme for Critical Infrastructure Protection”. http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2005/com2005_0576en01.pdf (Erişim Tarihi: 20.03.2013).
- Commission of the European Communities.(13.12.1995). “White Paper: An Energy Policy for the European Union”. <http://europa.eu/documentation/official->

- docs/white-papers/pdf/energy_white_paper_com_95_682.pdf (Erişim Tarihi: 19.03.2013).
- Çaça, C. (2011). “Azerbaycan 5 yılda 3 kat Zenginleşti”.
<http://www.turcomoney.com/azerbaycan-5-yilda-3-kat-zenginlesti.html> (Erişim Tarihi: 06.03.2013).
- Çelikpala, M. (5.10.2010). “Enerji Hatlarının Güvenliği”.
http://www.emo.org.tr/ekler/c807e87d20b6e07_ek.pdf?dergi=621. (Erişim Tarihi: 17.02.2013).
- Çomak, H. (21.06.2011). “Güvenliğin Yeni Boyutları”. http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/2358/guvenligin_yeni_boyutlari_nato_ve_turkiye (Erişim Tarihi: 12.03.2013).
- Davis, I. (26.11.2010). “NATO Reform Lite: An Evaluation of the Lisbon Summit-Part I”.
http://www.natowatch.org/sites/default/files/An_Evaluation_of_the_Lisbon_Summit_Part_I_0.pdf (Erişim Tarihi: 013.03.2013).
- Davutoğlu, A. T.C. Dışışleri Bakanı. (06.11.2012). “2013 Mali Yılı Genel Kurul Bütçe Konuşması”. http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/butce_2013.pdf (Erişim Tarihi: 06.12.2012).
- Demir, E. (2011). “Enerji Şartı Anlaşması”. <http://www.mfa.gov.tr/enerji-sarti-anlasmasi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 19.03.2013).
- Derse, A. E. (02.07.2008). “Azerbaijan Faces Challenge of Protecting Critical Energy Infrastructure”. <http://wikileaks.org/cable/2008/07/08BAKU625.html> (Erişim Tarihi: 06.03.2013).
- Diplomatik Gözlem. (09.03.2009). “Boru Hatları Diplomasisi: Seçim Yapmak ya da Hazırlıklı Olmak Zamanı”. <http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-8119/boru-hatti-diplomasisi-secim-yapmak-ya-da-hazirlikli-ol-.html> (Erişim Tarihi: 18.01.2013).
- EFRASYAP. (08.02.2011). “Azerbaycan’ın Boru Hatlarına Yönelik Terörist Saldırıları Önlemek İçin Tatbikat Yapıldı”.

- <http://efrasyap.org/Haberler/HaberDetay.aspx?HaberID=6831> (Erişim Tarihi: 07.03.2013).
- Ekinci. A. E. (03.06.2011). “Kritik Enerji Altyapı Güvenliği ve AGİT’in Yaklaşımı”.
<http://www.usakgundem.com/yazar/2142/kritik-enerji-altyap%C4%B1-g%C3%BCvenli%C4%9Fi-ve-ag%C4%B0t%E2%80%99in-yakla%C5%9F%C4%B1m%C4%B1.html> (Erişim Tarihi: 21.03.2013).
- EKODIALOG. (2010.) “Avrupa Birliği’nde Uygulanan Enerji Politikaları”.
<http://www.ekodialog.com/Makaleler/avrupa-birliginde-uygulanan-enerji-politikalari.html> (Erişim Tarihi: 17.03.2013).
- Ekonomistim. (16.04.2012). “Türkiye’nin Petrol Üretimi”.
<http://www.ekonomistim.com/turkiyenin-petrol-uretimi/#more-14120> (Erişim Tarihi: 30.11.2012).
- Enerji Enstitüsü, (16 Mart 2012). “Enerji Türkiye’nin Başını Çok Ağrıtaçak”.
<http://enerjiensitusu.com/2012/03/16/enerji-turkiyenin-basini-cok-agritacak/#more-23470> (Erişim Tarihi: 30.11.2012)
- Enerji Enstitüsü. (30.04.2011). “Boru Hatlarında Dev Hırsızlık”.
<http://enerjiensitusu.com/2011/04/30/boru-hatlarinda-dev-hirsizlik/> (Erişim Tarihi: 21.02.2013).
- Enerji Port. (01.06.2011). “BOTAŞ’tan İhbarda Bulunana Ödül”.
<http://www.enerjiport.com/2011/01/06/botastan-ihbarda-bulunana-odul/> (Erişim Tarihi: 23.02.2013).
- Erdoğan, M. (25.10.2010). “2020 Enerji Stratejisi 1 Trilyon Yatırım Öngörüyor”.
Perşembe Rotası. <http://www.perseemberotasi.com/2010/11/2020-enerji-stratejisi-1-trilyon-euro-yatirim-ongoruyor/> (Erişim Tarihi: 20.03.2013).
- EU News. (12.07.2012). “Turkey’s Pipeline Diplomacy”.
<http://www.euractiv.com/energy/turkeys-pipeline-diplomacy-analysis-513872> (Erişim Tarihi: 18.01.2013).
- EurActiv. (22.03.2011). “AB Enerji Politikalarını Kim Yönetiyor?”.

- <http://www.euractiv.com.tr/enerji/link-dossier/ab-enerji-politikalarini-kim-yonetiyor-000128> (Erişim Tarihi: 20.03.2013).
- European Commission. (29.10.2000). “Green Paper: Towards a European Strategy for the Security of Energy Supply”. http://ec.europa.eu/energy/green-paper-energy-supply/doc/green_paper_energy_supply_en.pdf (Erişim Tarihi: 20.03.2013).
- Görez, T. ve Alkan, A. “Türkiye’nin Yenilenebilir Enerji Kaynakları ve Hidroelektrik Enerji Potansiyeli”. http://www.emo.org.tr/ekler/7267ca39f652c0d_ek.pdf (Erişim Tarihi: 14.12.2012).
- Gürer, M. (Şubat 2009). “NATO’nun Yeni Hedefi Enerji”. http://www.emo.org.tr/ekler/dd25d3af14a5f95_ek.pdf?dergi=515 (Erişim Tarihi: 14.03.2013).
- Hüseynov, F. (2007). “Azerbaycan’ın Jeopolitik Konumu, Enerji Kaynakları ve Dış Ekonomik İlişkiler Sistemi”. <http://www.econturk.org/dtm3.htm> (Erişim Tarihi: 06.03.2013)
- Jandarma Genel Komutanlığı. (2011). “2010 Faaliyet Raporu”. <http://istifhane.files.wordpress.com/2012/01/jgk-2010.pdf> (Erişim Tarihi: 17.02.2013).
- Jopling, L. (2007). “The Protection of Critical Infrastructures”. <http://www.nato-pa.int/default.asp?SHORTCUT=1165> (Erişim Tarihi: 14.03.2013).
- Kantörün, U. (22.04.2010). “Rusya’nın Bölgesel Enerji Politikaları”. http://www.bilgesam.com/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=652:rusyann-boelgesel-enerji-politikalar&catid=131:enerji&Itemid=146 (Erişim Tarihi: 04.12.2012).
- Karabacak, B. (13.02.2010). “İki Kritik Kavram: Kritik Altyapılar ve Kritik Bilgi Altyapıları”. <http://www.bilgiguvenligi.gov.tr/siber-savunma/iki-kritik-kavram-kritik-altyapilar-ve-kritik-bilgi-altyapilari.html> (Erişim Tarihi: 04.02.2013).
- Kazaların Yıllara Göre Dağılımı. (2013). http://www.teknolojikkazalar.org/accident_statistics (Erişim Tarihi: 25.05.2013).

- Kolbay, A. (24.02.2012). “Hürmüz Boğazı Blokajının ve İran’a Petrol Ambargosunun Petrol Fiyatlarına Etkisi”.
<http://www.petroturk.com/HaberGoster.aspx?id=6572&haber=Hurmuz-Bogazi-blokajinin-ve-iran-a-petrol-ambargosunun-petrol-fiyatlarina-etkisi> (Erişim Tarihi: 12.12.2012).
- Medill National Security Zone. (09.05.2012). “Different Views of NATO Countries Keep Energy Security Off Summit Agenda”.
<http://nationalsecurityzone.org/natog8/different-views-of-nato-countries-keep-energy-security-off-summit-agenda/> (Erişim Tarihi: 14.03.2013).
- NATO Parliamentary Assembly. (2008). “Energy Security: Co-operating to Enhance the Protection of Critical Energy Infrastructures. <http://www.nato-pa.int/default.asp?SHORTCUT=1478> (Erişim Tarihi: 14.03.2013).
- NATO Review. (2011). “NATO ve Enerji Güvenliği”.
http://www.nato.int/docu/review/2011/Climate-Action/Energy_Security/TR/index.htm (Erişim Tarihi: 03.04.2013).
- Oettinger, G. (17.07.2012). “Energy Infrastructure Priorities for 2020 and Beyond”.
http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/oettinger/headlines/speeches/2012/07/doc/2012_07_17open_project.pdf (Erişim Tarihi: 20.03.2013).
- Official Journal of the European Union. (2008). “Council Directive 2008/114/EC”.
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:345:0075:0082:EN:PDF> (Erişim Tarihi: 20.03.2013).
- Oğan, S. (21.12.2009). “Türkiye’nin Bölgesel Enerji Güvenliğinde Yeri ve Önemi”.
<http://www.turksam.org/tr/a1884.html> (Erişim Tarihi: 03.12.2012).
- OSCE Ministerial Council. (12.02.2003). “OSCE Strategy Document for the Economic and Environmental Dimension”. <http://www.osce.org/eea/20705> (Erişim Tarihi: 21.03.2013).

- OSCE. (10.09.2010b). “Critical Energy Infrastructure Protection from Terrorist Attacks”. <http://www.osce.org/eea/71270> (Erişim Tarihi: 22.03.2013).
- OSCE. (11.02.2010a). “Critical Energy Infrastructure Security”. <http://www.osce.org/atu/70078> (Erişim Tarihi: 22.03.2013).
- OSCE. (19-21.09.2012). “Oil and Gas Critical Infrastructure and Asset Security Forum”. <http://www.osce.org/atu/94182> (Erişim Tarihi: 22.03.2013).
- OSCE. (2007a). “Energy Security Dialogue”. <http://www.osce.org/eea/45052> (Erişim Tarihi: 21.03.2013).
- OSCE. (2007b). “Fifteenth Meeting of the Ministerial Council 29 and 30 November 2007”. <http://www.osce.org/mc/33180> (Erişim Tarihi: 21.03.2013).
- OSCE-PA. (6-7.07.2009). “Energy Security in the Work of the Parliamentary Assembly”. <http://www.osce.org/eea/37933> (Erişim Tarihi: 22.03.2013).
- Pek, A. (2007). “Akaryakıt Kaçakçılığı ile Mücadele”. KOM Daire Başkanlığı. <http://www.kom.gov.tr/Tr/KonuDetay.asp?BKey=322&KKey=167> (Erişim Tarihi: 23.02.2013).
- Petrol Ofisi. (2011). “Basın Bültenleri: Ocak-Aralık 2011 Raporu”. <http://www.poas.com.tr/pressroom.aspx?pr=10025&lng=tr> (Erişim Tarihi: 12.12.2012).
- Sandıklı, A. (2009). “Petrol ve Doğal Gaz Hatları Stratejisi”. http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1976:petrol-ve-dogalgaz-boru-hatlari-stratejisi&catid=183:enerji (Erişim Tarihi: 11. 01. 2013).
- TDK-Türk Dil Kurumu Güncel Büyük Sözlük. (2012). http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.503417e518b149.61097861 (Erişim Tarihi 13.08.2012).
- Turan, A. (2010). “Hazar Havzası’nda Enerji Diplomasisi”. <http://www.bilgesam.org/tr/images/stories/makaleler/Hazar%20Havzasinda%20Enerji%20Diplomasisi.pdf> (Erişim Tarihi: 18.01.2013).

- Türkiye Cumhuriyeti Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (10.01.2013). “2. Ulusal Siber Güvenlik Tatbikatı”.
<http://www.sanayi.gov.tr/NewsDetails.aspx?newsID=6518&lng=tr> (Erişim Tarihi: 11.03.2013).
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (Ocak 2009). “Türkiye’nin Enerji Stratejisi”.
[http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/EnerjiPolitikasi/T%C3%BCrkiye'nin%20Enerji%20Stratejisi%20\(Ocak%202009\).pdf](http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/EnerjiPolitikasi/T%C3%BCrkiye'nin%20Enerji%20Stratejisi%20(Ocak%202009).pdf) (Erişim Tarihi: 30.12.2012).
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2011(a), Avrupa Kafkasya Asya Ulaştırma Koridoru (TRECACA). <http://www.mfa.gov.tr/avrupa-kafkasya-asya-ulastirma-koridoru.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 19.03.2013).
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2011b). “Türkiye ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)”. <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ve-avrupa-guvenli-ve-isbirligi-teskilati-agit.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 21.03.2013).
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (2011c). “Türkiye’nin Enerji Stratejisi”.
http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa (Erişim Tarihi: 30.11.2012).
- Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2009). “Arz Güvenliği Strateji Belgesi”.
http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar/Arz_Guvenligi_Strateji_Belgesi.pdf (Erişim Tarihi: 11.02.2013).
- Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2012).“Dünyada ve Türkiye’de Enerji Görünümü Raporu”.
http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar/Dunyada_ve_Turkiyede_Enerji_Gorunumu.pdf (Erişim Tarihi: 14.12.2012)
- Türkiye Cumhuriyeti Gümrük ve Ticaret Bakanlığı. (26.12.2012.) “Bakan Yazıcı Akaryakıt Kaçakçılığı Yasa Tasarısını Anlattı”.
<http://www.gumrukticaret.gov.tr/icerik/30/2463/bakan-yazici-akaryakit-kaçakciligi-kanun-tasarisi-ni-anlatt.html> (Erişim Tarihi: 23.02.2013).
- Varol-Sevim, T. (30.10.2012a). “Doğal Gaz Boru Hatları Neden Patlatılıyor?”

http://www.21yyte.org/tr/yazi6779-Dogal_Gaz_Boru_Hatlari_Neden_Patlatiliyor.html

(Erişim Tarihi: 10.12.2012).

Varol-Sevim, T. (11.04.2012b). “Enerji ve Enerji Güvenliği”.

http://www.21yyte.org/tr/yazi6559-ABnin_Ortak_Enerji_Politikasi_Cikmazi.html

(Erişim Tarihi: 20.03.2013).

Yıldız, T. T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı. “Genel Kurul Konuşması”. (2010).

http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar/2011_Genel_Kurul_Konusmasi.pdf

(Erişim Tarihi: 04.12.2012).

Zippel, P. D. (2006). “Enerji Kaynaklarını eşitlendirme Yaklaşımları Altında AB’nin

Enerji Politikası”. <http://www.konrad.org.tr/Enerji/06ZIPPEL.pdf> (Erişim

Tarihi: 19.03.2013).